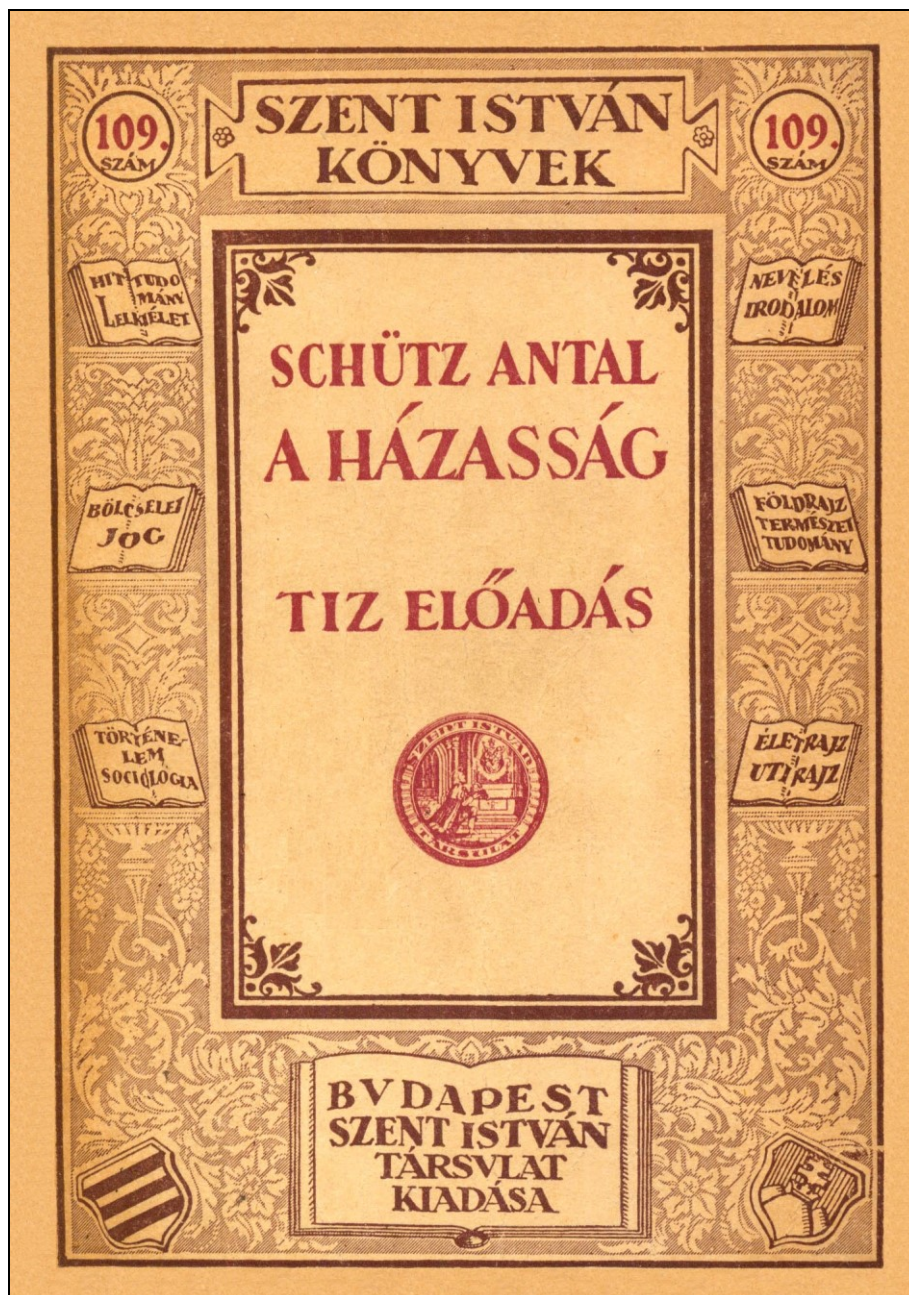

Schütz Antal

A házasság

mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK)
– a magyarnyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában.

Bővebb felvilágosításért és a könyvtárral kapcsolatos legfrissebb hírekért
látogassa meg a <http://www.ppek.hu> internetes címet.

Impresszum

Schütz Antal A házasság

Tíz előadás, melyeket Schütz Antal 1931 őszén a Pázmány-Egyetem valamennyi karának hallgatói számára tartott

A magyar piarista rendfőnök
1128/1932. sz. engedélyével.

Nihil obstat.
Dr. Michaël Marczell censor dioecesanus.

Nr. 3224. Imprimatur.
Strigonii, die 4. Novembris 1932.
Dr. Julius Machivich vic. gen.

A könyv elektronikus változata

Ez a publikáció az azonos című könyv elektronikus változata. A könyv 1933-ban jelent meg a Szent István Társulat kiadásában. Az elektronikus változat a Szent István Társulat engedélyével készült. A könyvet lekipásztori célokra a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár szabályai szerint lehet használni. Minden más szerzői jog a Szent István Társulaté.

A könyvben előforduló görög szavakat latin átíratban is megadtuk [...] zárójelben.

Tartalomjegyzék

Impresszum	2
Tartalomjegyzék	3
1. A házasság válsága	4
2. A házasság teremtői gondolata	11
3. A házasság krisztusi gondolata	20
4. A házasság katolikus elgondolása.....	29
5. Férfi és feleség: A házasság alapértelme.....	39
6. Szülő és gyermek: A házasság főcélja	49
7. Holtomiglan, holtáiglan: A házasság alapjellege.....	63
8. Férfi és nő: A házasság gyökere	74
9. Eszmény és valóság	85
10. A házasság jövője	94
Irodalom.....	103

1. A házasság válsága

Korunk *válságok kora*. Régi társadalmi és kultúrerők és -eszmék omlanak, százados partok és gátak szakadnak. Amit hosszú évszázadok áldásnak hittek, ez a nemzedék kínos végzetnek érzi; amit évezredek múlt szentnek és sérthetetlennek tisztelt, a kritika, sőt anarchizmus ökölcspásai alatt ízzé-porrá mállik, és egyelőre nincs kilátás rá, hogy ebből a káoszából szebb és jobb világ emelkedik majd ki.

Ez az egyetemes válság sűrítetten kicsattan a házasság válságában. Mi sem természetesebb! Miként a nemző sejtekben fölhalmozódik és összesűrűsödik egy egész emberélet, sőt egy hosszú nemzedéksor minden tette és szenvedése, minden küzdelme, bukása és győzelme, úgy a házasságban csomóba fut mindaz, amit az emberi közösség tett és szenvedett, küzdött és győzött, bukott és vérzett. A házasságban fakad az emberi közösség megújulásának forrása, nemcsak fiziológiai, hanem erkölcsi értelemben; titkos mélységeiből törnek elő folyton új remények és új erők, és ha ez a forrás elapad, elapad a megújulásnak lehetősége és reménye is.

Ennek a válságnak *tünetei* átfogók; kiterjednek a házasság minden mozzanatára. *Négy gyökérszála van a házasság életfájának*: *sexus, genus, eros, ethos* – nemiség, fajfönntartás, szerelem és erkölcsiség. Mind a négyet kikezdte a kornak férgé.

A házasság mindenekelőtt *nemi vonatkozás*: *virii et feminae maritalis coniunctio*, mondja a Jusztinián-féle törvénykönyvnek immár másfélezeréves meghatározása. Ezzel velejár a kölcsönös nemi hűség, a házas férfi és nő kizárólagos kölcsönös nemi joga egymáshoz. Ezzel szemben ma terjed az a fölfogás, hogy a nemi ösztön voltaképpen poligám; „az erósz ugyan állandóságot kíván, de a szexus változatosságot akar”. Így a monogamiák keretek között egy lappangó, sokszor a házasfelektől is hallgatagon, sőt nem egyszer kifejezetten elismert poligamiás gyakorlat fejlődik – nem is szólva a házasságon kívül fölburjánzó nemi elvadulásról és a házasságon belüli nemi érintkezésnek ama formáiról, melyekre már Nagy Szent Vazul erős szava sem elég erős: *euprepész moikheia* = tetszetős házasságtörés, házasságtörés az illem keretei között.

A házasság lényegesen *nemző életközösség*, az emberiség életfája, arra hivatva, hogy tavasszal virágba boruljon és ősszel meghozza gyümölcsét: új embereket, új erőkkel és új reményekkel. Ezzel szemben kifejlődött a rendszeres gyermekkorlátozás gyakorlata, az egyke megkettőke rendszere, sőt a gyermektagadás, mely útjául nem a házas érintkezéstől való tartózkodást választja, hanem a szándékos fogamzásakadályozást és magzatölést.

A házasság egészen sajátos *szeretközösség*, melynek gyökere a nemi szeretet, az erósz, a szerelem. Az erósz a másik félben, a jegyesben és hitvesben a maga nemileg jellegzett és megalapozott egyoldalúságának kiegészítését keresi, nemcsak fiziológiai, hanem pszichikai és etikai téren is, és nemcsak abban, amit a másiktól kaphat, hanem még inkább abban, amit a másiknak adhat. Az erósz arra van hivatva, hogy megteremtse a legbensőségesebb, leggazdagabb vonatkozású, legboldogítóbb emberi közösséget; s helyett ma végelethetetlen a kiábrándultak, az elégedetlenek, irritáltak, lehangolódottak serege. Lépten-nyomon találkozunk házastársakkal, kiknek mindenki más többet jelent, mint a másik házasfél, akik mindenki mással szemben figyelmesebbek, odaadóbbak tudnak lenni, mint házastársukkal szemben. Ha az a névtelen szobrász ma akarná megfaragni a római házaspár közismert szobrát, mely szinte kézzelfoghatóan ábrázolja az egy lelket két testben, nem tudom, hol találna hozzá modellt.

A házasság *vallás-erkölcsi közösség*. Hisz átöleli az embert minden tehetségével, összes felelőségeivel, legintimebb vonatkozásaival; lényege személyeknek legszemélyesebb önátadása és kölcsönös lekötése, melyet megpecsétel a gyermeknemzés és -nevelés felelős szent feladata. Ez azt jelenti, hogy a házasság legmagvában fölbonthatatlan állandó közösség, mint azt a katolikus Egyház tanítja. S ezzel szemben ma napirenden van a válás, sőt elharapózik egy

gyakorlat, mely már eleve átmeneti nemi viszonyokra törekszik: ideiglenes házasság, próbaházasság, pajtásházasság a nevük.

Azt mondhatná erre valaki: ezek a jelenségek kísérik a házasságot, mint fényt az árnyék; megvannak, amióta házasság van a történelemben. Azonban itt nem a magában egészséges szervezetnek elmaradhatatlan kisebb betegségeiről van szó, hanem *válságról*, mely a házasságnak halálát készíti. Ennek szomorú bizonyossága, hogy a vázolt jelenségek még az előző emberöltőhöz képest is rohamos terjedést mutatnak, és ez a vészes emelkedés tart. Németországban a válások száma 1913-ban 16.650 volt, 1927-ben már 34.000 – pedig jóval kevesebb volt a házasságkötés; tehát a válások száma legalább megháromszorozódott. Hazánkban (Pezenhoffer Antal úr szíves közlése szerint) 1904-ben 3.550 válás volt, 1928-ban 5.560; pedig akkor 20 millió ember lakta hazánkat, most alig 9; tehát a válások száma itt majdnem négyszeresre emelkedett. Hát ha még statisztikailag ki volna mutatható azoknak száma, kik törvényesen nincsenek ugyan elváltva, de lélekben régen elváltak! Ezt a képet még sötétebbé teszi a házasságok termékenységének zuhanásszerű csökkenése. Hazánkban 1891–95 között ezer lélekre átlag 42.6 élveszületés esett; 1931-ben már csak 23.6; tehát csaknem felére szállt. Más nyugati országokban a számok még szomorúbb nyelvet beszélnek.

A házasság körüli bajok válságjellegét világosan mutatja a *házasodniakarás nagymérvű megcsappanása*. Amerikában, melyet sokan nem minden alap nélkül a következő kultúrfázis előfutárjának tekintenek, a szociológusok szerint a fiatal nemzedéknek a házasodástól való vonakodása már statisztikailag is megállapítható, és végzetes társadalmi válság mélységeibe enged betekintést. S teljes joggal. Nem más ez, mint az élni akarás megrokkánása, tehát halódás tünete; kiáltó jel, hogy a házasság válságának okai sokkal mélyebben vannak, mint a fölületes materialista szociológus gondolja: mintha ti. merőben csak a mai gazdasági válság, a megélhetésnek és a gyermekek elhelyezésének nehézségei volnának itt a rováson. Nem. Ha az emberiség életfolyamának megújulására irányuló akarat is már szűnőfélben van, ez arra vall, hogy az egész mai társadalom bomlófélben van. S így a házasság válsága egyszerre okozati kapcsolatba kerül korunknak egyetemes válságával, és a házasság válságának okai azonosak lesznek az egyetemes nagy kultúrai és társadalmi válság okaival.

De hogy *itt egy gyökeresen egészségtelen és tarthatatlan helyzet érik* megoldásra, vagy jobbra vagy balra, életre vagy halálra, azt még a fölületes szemlélőre is ráerőszakolja egy olyan tény, mely az európai kultúrterületen eddig páratlan: A házasság bajai és a bajok megszüntetése a tudományos és gyakorlati megvitatások központi témája lett, sőt programszerű törekvéseknek intézményes és törvényhozási segíteni akarásoknak középpontjába került.

Hogy a házasságnak hivatalosan képviselt és polgári törvénnyel védett keretei és ama keretek kitöltése között, mondjuk eszmény és valóság, törvény és tényleges élet között mélységes űr tátong, és hogy ennél fogva az európai házasság gyakorlat úgy, amint a liberális érásban kialakult, *nagy hazugság*, azt társadalmunk nagy kritikusai már a múlt század második felében napirendre tűzték, és egy Ibsen, Sudermann, Tolsztoj nem átalították írói tehetségüket ennek a kritikának szolgálatába állítani. Ma egy fiatalabb nemzedék egyenest elviselhetetlennek találja a mai házasság hazugságát, és gyökeres megoldást követel egyenest a becsületesség, az őszintébb lélek és jobb erkölcs nevében. Különösen a germán lélek az, mely végzetesen meg szokta szenvedni az eszmény és valóság között feszülő ellentétet, és radikális szenvedelmességgel igyekszik aztán kitölteni a szakadékot – még az eszmény árán is.

Valahányszor ugyanis az erkölcsi vagy másfajta *normák és eszmények* között egyfelől és az általuk bevilágított területen a *tényleges állapotok* között másfelől kimélyül az ellentét, a kiegyenlítés elvileg két irányban történhetik: Vagy a tényleges állapotot törvényesítjük, vagyis a valóságot tesszük meg eszménynek, és ezzel az eszményt lefokozzuk, sőt egyenest föladjuk. Vagy pedig nem tágitunk az eszmény megvalósíthatásának hitétől, megvalósítására sorompóba szólítunk minden erőt, és az eszmény és valóság közti űrt nem hidaljuk ugyan át, hanem igyekszünk egyre csökkenteni anélkül, hogy valaha is egészen sikerülne kitölteni, s így vállaljuk

az eszmény és valóság állandó feszültségét és annak tragikumát. Az előbbi utat választja a modern házassági reformmozgalom, melynek legkiáltóbb előmunkása Szovjetország házassági törvényhozása; az utóbbi kezdettől fogva a katolikus álláspont, mely csak a minap is történeti arányú kifejezésre jutott XI. Pius pápa *Casti connubii* kezdetű enciklikájában (1930. dec. 31; lásd *Acta Apostolicae Sedis* 22, 539–92. lap).

Vagy egy emberöltő óta szépíróktól előkészítve, orvosi és szociológiai irányoktól támogatva, nyilvános előadásokban, kongresszusokban, népszerűsítő szociológiai, etikai, orvosi irodalomban a keresztény fölfogással szemben kibontakozik egy új házassági program két alaptétellel: a nemi ösztönnek vannak jogos igényei, melyek a monogamiás keresztény házasság keretei között el nem férnek; és: a nemi élet minden velejárójával együtt az egyén ügye. Ennek következtében a nemi vonatkozás csak addig kötelező, sőt csak addig jogosult és erkölcsös, míg fennáll a kölcsönös rokonszenv és egyetértés, melynek alapján mindkét fél számára az egyéni kibontakozás és boldogulás eszköze tud lenni; amint ez megszűnik, eo ipso válásra érett a házasság.

„Úgy találom, hogy az egyes már nem fontos a közösség számára, amennyiben lelki és erkölcsi alkata jó szóba. Csakis a pár a fontos. Minden férfi és minden nő számára csak egy kiegészülés lehetséges; ez mélységes meggyőződés. Mit nyerne a társadalom, ha megszapornának a valóban együvé tartozó párok, mit nyernének békeségben, örömben, lendületben, tisztaságban! Ezért meg kellene dönteni minden korlátot a választás tekintetében. Férfiakat és nőket nem volna szabad megakadályozni semminek, akár erkölcsi ódium, akár apasági teher, akár anyaság, akár erény dicsérete annak neve, hogy kipróbálják a szerelemnek összes megjelenési és átélési formáit, amik kívánságuk és elképzelésük körébe esnek. Csak azt ne, amit most házasságnak neveznek! Mindent csak azt ne!” Így nyilatkozik Jakob Wassermann olyan helyen, aminő Keyserling Ehebuchja (179–80. lap). És ugyanennek az írónak szintén író felesége: „A (modern értelemben) megváltozott nő számára csak az a szerelmi vonatkozás szent, mely lelkének és szellemének fejlődése számára a legtágabb teret nyitja” (uo. 184. lap). „Nem járja ma már ‚Dirne’-nek bélyegezni a nőt, ha a tudás útján, a világ átfogásának útján folyton újra meg újra meg kell adnia magát, hogy folyton új világátfogáshoz jusson” (uo. 185. lap). S mert az egyéni differenciáltság és életütem mai fokán egyre több az eshetőség a lelki elválásra, ezért már magának a házasság megkötésének sem szabad egész életre szólnia, hanem vagy kifejezetten határidőre kell azt megkötni, vagy már eleve próbaházasságnak kell lennie, amely fölbomlik, amikor kitűnik, hogy a próba nem vált be. Magától értődik aztán, hogy az akármiképp megkötött házasság magától megszűnik, mikor megszűnik akár egyoldalúan, akár kölcsönösen, a lelki összehangoltság, a szerelem, mely egyedül ad erkölcsi alapot a házasságnak.

A házasság nemi gyökere, a nemi ösztön ennek a programnak értelmében az egyén kifejlődésének és gazdagodásának szükséges mozzanata; következésképp kielégítése nem lehet kizárólag a házasság kereteihez, sőt ezeken belül is kizárólag a nemző föladathoz kötve. Mindenkinek joga van ahhoz, hogy ezt az ösztönt kiélje a maga egyéni diszpozícióinak megfelelő módon, akkor is, ha nem tudja a házasság terheit vállalni. Így aztán a házassági reform csak részlet lesz egy gyökeres nemiéleti reformban, mely jelentéktelen korlátozásokkal nemi érintkezésre jogot akar adni minden férfi és nő számára (a „szerelemhez”, „anyasághoz” való jog!), s a házasság mellett átmeneti házasságkívüli nemi vonatkozások, sőt még egyneműeknek nemi jellegű vonatkozásai számára is törvényesítést követel. Aztán a nemi vonatkozások nemző föladata tekintetében törvényes elismerést és szabadságot követel a házasságkívüli gyermek számára; viszont a házasságon belül teljesen a házaspár akaratától kívánja függővé tenni a gyermeknemzést; jóváhagyja a fogamzáskorlátozást minden formában és bármilyen okból, a magzatölést pedig egyszerű orvosi, sőt gazdasági indikációra is föl akarja szabadítani. S végül fajjavítás címén az ún. selejtesek (Minderwertige) házasságát törvénnyel is akarja tilalmazni, vagy még gyökeresebben: a selejteseket törvény kényszerével mesterségesen sterilizálni kívánja.

Szovjetország a maga házassági törvényhozását nagyjából ezek szerint a követelések szerint alkotta meg. Hisz a fõnt vázolt programnak legfanatikusabb elõharcosai a marxisták voltak, kivált *Bebel: Die Frau* címû rendkívül fölületes és dobverõ, de nagyon elterjedt könyvével.

Ennek a törvényhozásnak kimondott *alap gondolata*: A bolsevizmus a házasságot nem tekinti a társadalom sejtjének, miként a „polgári” társadalom, hanem a szocialisták számára az állam a primér közösség, melynek ezért joga és kötelessége a gyermekeknek a maga szellemében való teljes fölnevelése; a szülõknek csak nemzõ joguk van. Ezért a házasság merõben az állami közösségnek ügye; a vallásnak abba semmiféle beleszólása nincsen. Ezekbõl az elvekbõl foly maga a *törvényhozás*. Kétféle házasság van: bejegyzett és tényleges; a kettõ jogilag teljesen egyforma. A tényleges házassághoz elég a nemi együttélés és adott esetben bármelyik félnek az a kijelentése, hogy ezt az együttélést házasságnak tekinti. Törvényes és törvénytelen gyermek különbségét a szovjetállam nem ismeri. A poligámiának és vérfertõzésnek nincs törvényszerû büntetése. A magzatölés egyszerű orvosi indikációra és orvosi asszisztencia mellett meg van engedve. A váláshoz elég, ha az egyik fél megjelenik a házassági hivatal rácsánál, kitölt egy kérdõívet, melyben a válás okára nézve nem tartozik nyilatkozni. A bejelentésrõl elismervényt kap, és ezzel a válás jogerõs; az egész nem tart tovább tíz percnél.

Nem más ez, mint az ún. szabad szerelem összes követelményeinek (kivéve az egynemûek nemi vonatkozásainak törvényesítését) törvénybeiktatása. Magától értõdik, hogy rengeteg nemi szabadosság és elvadulás, magzatölés, gyermekelhajtás, gyermekelhagyás és lelki tragédia jár ennek a törvényhozásnak a nyomán. Némileg vigasztaló, hogy magának az ifjú szovjetnemzedéknek kebelébõl, mely pedig teljesen szovjetszemlemben nevelkedett, igen erõtlen ellenhatás indul ki ez ellen a nemi anarchia ellen.

Ebbe az elméleti és gyakorlati zûrzavarba döbbenetes határozottsággal és világtörténeti elszántsággal szól bele a *pápai enciklika*. Tisztában van vele, hogy úgyszólván minden tétele és megállapítása szõges ellentétben áll a kor ízlésével, akarásával, mondjuk a történelmi fázis áramlásával. El van készülve, hogy csaknem minden kijelentésénél és rendelkezésénél szemébe mondják, hogy elmaradott, nem ismeri az életet és lehetetlent kíván. Mindamellettt vállalja azt a kockázatot, hogy nemcsak a szaduceusok gúnya és a tömegek feszítõmege kíséri, hanem hogy tulajdon gyõnge gyermekei közül is akárhány elboruló arccal, a távozni készülõnek nekikeseredettségével feléje mormogja a hûtlen tanítványok szavát: Kemény beszéd ez, ki hallgatja!?

Itt megint kézzelfoghatóan megtapasztalhatja, akinek van hozzá érzéke, hogy az Egyház szelleme nem e világnak szelleme; az õ szava és tanítása nem a természeti, történeti és társadalmi tényezõk eredõje, hanem egészen más világnak sugallataiból és erõibõl táplálkozik. Nem nehéz észrevenni, hogy itt megint ama történelmi arányú drámai fordulók egyike elõtt állunk, mikor az Egyház vagy hallatlan új diadalra készül, vagy új fájdalmas áldozatra érik, mint VII. Gergely, VIII. Henrik vagy IX. Pius korában.

Az enciklika, mely sokszor utal a nagy XIII. Leo *Arcanum divinae sapientiae* kezdetû 1880-i enciklikájára, mindenekelõtt Szent Ágoston alapján kifejti az alapvetõ katolikus tanítást a házasságról, mint nemzõ közösségrõl, szeretetközösségrõl és szentségrõl (*proles, fides, sacramentum*). Aztán rögzíti a katolikus álláspontot a fõnt jellemzett reformtõrekvésekkel szemben, az összes idevonatkozó megmozdulásoknak rendkívül biztos és részletes ismeretével. Megnyugtató és fölemelõ, hogy a pápa nemcsak ismeri, hanem szíve vérén át érzi és éli azokat a komoly nehézségeket és áldozatokat, melyeket a katolikus házasság erkölcs következetes vállalása jelent, fõként a gyermeknemzés és nevelés tekintetében. Teljességgel méltányolja és vérzõ szívvel látja azokat az óriási harcokat, melyeket a sokgyermekû családnak sokszor a mindennapi betevõ falatért kell megvívnia; drámai szavakkal méltatja a méhmagzatától életében veszélyeztetett anya vértanúságát. De – kétségtelenül itt emelkedik tetõpontra az enciklika történeti hangja – sem a nyomor, úgymond, sem a szenvedés nem szabadít föl bûnre; és az ex

cathedra tanítás ünnepélyességével hangzik el a megállapítás: „Némelyek nyilván eltérnek a keresztény tanítástól, amint az már kezdetben elhangzott és azóta el nem hallgatott; sőt még a minap is jónak látták ezt ünnepélyesen kifejezésre juttatni (itt az anglikán püspököknek 1930-as Lambeth-konferenciájára történik utalás, mely a mesterséges fogamzásakadályozás kérdésében végzetes engedményeket tett a korszellemnek). Ezért a katolikus Egyház, melyre Isten reábizta az erkölcsök tisztaságának és tisztességének tanítását és védelmét, az erkölcsi romok közepett, hogy a keresztény házasságot megóvja ezzel a gyalázatos szennyáradattal szemben, általunk hangosan fölemeli szavát és újra kihirdeti: *A házasságnak minden olyan gyakorlata, amelyben emberi szándékosság megakadályozza a házasság érintkezést életnemző hatékonyságában, Istennek és a természetnek törvényét lábbal tiporja, és ezért akik ilyesmit elkövetnek, halálos bűn foltjával szennyezik magukat*” (Acta Ap. Sedis. i. h. 560. lap).

Ugyanezzel a kérlelhetetlen határozottsággal elítél minden, bármi címen történő magzatölést. Továbbá óvást emel a modern fajjavítás házassági tilalma és mesterséges sterilizálásai ellen; újra nyomatékozza XIII. Leo nyomán, hogy a polgári és vegyes házasság a katolikus fölfogásnak ellenére jár, és megismétli a válás abszolút megengedhetetlenségét. Tiltakozik ama nőemancipáció ellen, mely veszélyezteti a házastársak együttélésének isteni rendjét, melynek értelmében ugyanis a házasságban a férj a fő, a nő a szív. – Egy utolsó, gyakorlati részben aztán megjelöli azokat az eszközöket, melyek a katolikus házassági eszmény szerint való megújítást szolgálhatják. Jellemző az enciklika fölséges látóhatárára, hogy itt rendkívüli nyomatékkal ki van emelve a gazdasági helyzetnek, nevezetesen a munkabéreknek is katolikus elvek szerinti megoldása és általában annak a társadalomnak megteremtése, mely a katolikus házasságok boldogulásának szükséges miliője.

Így állnak ismét szemben egymással filiszteusok és Isten harcosai, mint már annyiszor a történelem során. S ha nincs is kétség benne, hogy Isten harcosainak föl kell venni a küzdelmet a közvélemény, a történelmi áramlás, és nekiszabadult érzékiség ellen, tekintet nélkül a látható győzelem eshetőségeire, ennek a küzdelemnek színe előtt mégis csak fölvetődik három kérdés, melyeket felelet nélkül nem hagyhat, aki a teljes katolikus igazság tudományos képviselőjére vállalkozik a házasságtagadó korszellem ellenében.

1. Immanens mállasztó történelmi erők sodrába került a keresztény házassági eszmény. Mit segíthet itt a katedrabölcsség? Fölszabadult elemi szenvedélyek, történelmi érlelődések zúgó árját föl lehet-e tartóztatni tanári szóval? Mikor az élet követelődzik és vájja a maga útjait, *az elmélet emelhet-e gátat?*

Az igazság méltósága azonban megköveteli, hogy lovagja végig kitarson mellette akkor is, ha nagy tömegek és egész korok otthagyják; akkor is, ha irodalmi góliátokkal szemben és a káprázatos modernség minden ágyújával szemben az örök elvek dávidja csak a becsületes egyéni meggyőződés és tudományos lelkiismeretesség parittyáját tudja forgatni. Bízni kell ugyanis abban, hogy ha az Úr harcait harcolja, ő is harcol majd érte, és ott, ahol végelemzésben eldől az elvek küzdelme, az örök igazság hazájában, megválnak majd, hogy az ő csatája nem volt hiába.

De itt nemcsak a zászló becsülete forog kockán. Itt nemcsak arról van szó, hogy az igazság ne maradjon szószóló nélkül, Szent Ágoston szellemében, aki nehéz kérdésben azzal mentette a maga részéről is elégtelennek érzett feleletét: *Dictum, non ut diceretur, sed ne taceretur*, csak azért szóltam, hogy hallgatás vádjá ne érjen, nem azért, hogy mondjak valamit. Hanem itt magának az életnek, a történelem és társadalom alkotó erőinek létjogát kell igazolni és kibontakozási terét biztosítani. Minden vásári reklámirodalommal és tudományoskodással szemben bízni kell abban, hogy a Logos, az az örök Gondolat, mely ott állott a világ születésénél és ellenállhatatlan erővel a maga mintájára alakította a káoszt, ott lesz minden újjászületésnél is, és lesz ereje azt is a maga képére formálni. *Az eszméknek is megvan a maguk alakító ereje.* Sőt minden reális közösségi, kultúrai, történelmi és egyéni alakulásnak az a törvénye, hogy a határozott körvonalú és világosan kifejezett eszmék, ha lassan és láthatatlanul is, titkos alakító,

irányító és formáló erőt fejtenek ki, jóllehet az eszmék szerinti tényleges életalakításhoz kell szívós, elszánt akarat is, és amennyiben közösségi alakulatokról van szó, kellene mozgatható tömegek is.

XI. Pius pápa is meg van erről győződve. A Casti connubii harmadik részében számbaveszi azokat az eszközöket, melyek a katolikus házassági eszményt ismét érvényre segíthetik, és megállapítja: „Rendkívül fontos dolog, hogy jól *kitanítsuk* a híveket írásban és élőszóval, nemcsak egyszer-másszor és futtában, hanem gyakran és alaposan, világos és nyomós érvekkel, hogy az igazság az értelmüket áthassa (percellat) és az akaratot magával ragadja” (i. h. 581. lap).

Ennek a fölhívásnak értelmében vállalkozom arra, hogy a mai tudományos követelmények szerint mérlegre teszem a katolikus házassági tanítást egész terjedelmében és szembesítem a tudomány nevében mozgósított vádakkal, ellentétes nézetekkel és reformtörekvésekkel. Mindenekelőtt megrajzolom és megokolom a katolikus házassági eszményt (2–4. értekezés); aztán szembesítem ezt a modern házassági problematikával (5–8. ért.) és végül megcsinálom ennek az összemérésnek mérlegét (9. és 10. ért.).

2. Dehát *illetékes-e* ezekben a kérdésekben a katolikus pap és szerzetes, kit celibátusa kizár a házasság gyakorlatából, és szüzességi fogadalma elzár mindazoknak a mozzanatoknak közvetlen tapasztalati átélési lehetőségeitől, melyek itt döntő szerepet visznek. Nem lesz-e vértelen, a valóságtól távoljáró, élethetetlen absztrakció minden mondanivalója?

Erre ez a feleletem: Ha ez a kifogás helytállna, ha a gyakorlati vonatkozású problémák tudományos megoldása csak közvetlen tapasztalás útján volna lehetséges, akkor be kellene csukni az egyetem másik három karát is. Hiszen az orvos is tüzetesen tárgyal betegségeket és adja azoknak klinikai képét, melyeken ő maga át nem esett; a jogász boncol és megítél bűntényeket, melyeket ő maga el nem követett; a historikus tanulmányoz korokat, melyekben nem élhetett, vezéreket és fejedelmeket, szenteket és intrikusokat, kiknek lelki világa nem az ő világa; a műkritikus ítéletalkotások fölött, minőket ő maga nem tud létrehozni. Ezeket a megfontolásokat ki lehetne terjeszteni a művészetek egész területére: Goethe nem volt maga Gretchen, Shakespeare nem volt maga Jagelló, Raffael Madonna, Michelangelo Mózes.

Ezek az utalások tények erejével döntenek meg azt a követelést, hogy az egyéni közvetlen megtapasztalás a tudományos megismerésnek és ítéletalkotásnak szükséges föltétele.

De nem volna nehéz tovább menni és megmutatni, hogy különösen elevenbe vágó kérdésekben, melyekbe szenvedély, vér és tömegösztönök ordítanak bele, nem is rendelkezik elég szellemi szabadsággal és függetlenséggel, aki közvetlen bennéléssel van érdekelve bennünk: éppen tulajdon élményei és tapasztalatai folyton pártállásra csábítják és csalják; a kívülálló azonban elvben pártatlan lehet. A házassági probléma – miként minden életprobléma – megoldásának mindenestre megvannak a pszichikai és noétikai föltételei. Itt is, miképp minden nagy életkérdésben, aki ajtót akar nyitni, annak magával kell hoznia a kulcsot. De hogy csakugyan rendelkezik-e a szükséges lelki gazdagsággal, plaszticitással, beleélési képességgel, azt végre is csak *via facti* lehet eldönteni; azt az adott gondolatok és megoldások belső értékének kell igazolni.

3. Ha pedig fölmerül az a kérdés, hogy *kiknek vannak szánva* ezek az elmélések, azt felelem: Természetesen elsősorban házasulni akaróknak. Hisz ezeknél vannak meg a lelki és külső föltételek arra, hogy a házasság nagy életföladatát eszmények szellemében oldják meg. De szólnak házasoknak is. Hiszen a nagy élethivatások, házasság nem kevésbé mint papság vagy szeretetszolgálat, ellenkező divatokkal szemben csak úgy igazolják keresztény voltukat és áldják meg az egyéneket, ha képviselőik úgyszólván mindennap újra fölfödözik hivatásuk értelmét, és egész egyéniségük latbavetésével teljesítik hivatásuk értelmét.

De szólnak azoknak is, akik nem házasodtak meg és nem is fognak megházasodni; és pedig nemcsak nevelőknek. Hisz éppen a katolikus házassági eszmény megvalósításához külön milió kell, katolikus elvek szerint berendezett közösségi élet; s ez nem valósul meg, ha sokakban nem érik meg belátása, vágya és akarása. A katolikus eszmény épp a korszellem áramlásaival

szemben csak úgy remélhet diadalt, ha sokan vallják, mégpedig jól megalapozott meggyőződéssel, és ha ezt a meggyőződésüket kisugározzák az élet minden megnyilatkozására és formájára. Szólnak tehát mindazoknak, kikben testvéri együttérzés gerjedez olyanokkal szemben, kiket ennek a kegyetlen időnek keménysége akadályoz a házasodásban; mindazoknak, kikben részvét támad elhagyott gyermekek, gondoktól elnyűtt apák, magzatukért életüket kockáztató anyák iránt; mindazoknak, kik szenvedik a mai nemi elvadulást; mindazoknak, kik érzik, hogy nagy történelmi fordulóban vagyunk; akik megsejtették, hogy Krisztus igazságának hősökre van szüksége, és hogy a házasság ma már hősöknek nem bölcsője, mint valaha, hanem temetője készül lenni...

2. A házasság teremtői gondolata

Angelus Silesius, a jeles konvertita misztikus a Cherubinischer Wandersmann-ban azt mondja:

Die Rose, welche hier dein äusseres Auge sieht,
Die hat von Ewigkeit in Gott also geblüht.

Ami lett, az mind örök isteni gondolatoknak időbeli kiféslése; és ha az időbeli dolgoknak értelmét és értékét igazában meg akarjuk találni, föl kell kutatnunk örök isteni teremtői gondolatukat. Az a titokzatos rózsa, mely az emberiség életfáján nyílt, melynek házasság a neve, szintén Isten gondolata; és ha föl akarunk szabadulni mivoltának, nehézségeinek és értékeinek igazi meglátására, igyekeznünk kell Isten szemével nézni. Sok szociális és egyéni baj a házasság körül zagyva és ferde nézetekben gyökerezik. Az igazság azonban fölszabadít: veritas vos liberabit (Jn 8,32). Aki tudja a dolgokat Isten szemével nézni, értővé, látóvá és győzővé lesz. Igaz, Isten teremtői gondolatainak fölismerése egyben elmozdíthatatlan normákat is jelent: Isten gondolatai ellen nincs helye föllebbezésnek és alkudozásnak, ellenük hiábavaló a harc és tusakodás.

Isten az ő örök gondolatait két könyvbe írta bele: a természetnek és a kinyilatkoztatásnak könyvébe. Mindkettőt lelkiismeretesen kell tanulmányoznia annak, aki a házasság isteni elgondolásának összes jelentős mozzanatait meg akarja találni.

I. Ezúttal a kinyilatkoztatás könyvét vesszük elő. Ennek írása határozottabb és bővebb. A természet rendjének fekete betűi fölött és között ott vannak a természetfölötti rendnek piros betűi, a rubrikák, melyeknek olvasása könnyebb és biztosabb. S minthogy Isten teremtő tevékenységének sugalmazott oklevele az ószövetségi szentírás, mégpedig annak lelegeje, melynek neve Genézis, Keletkezések könyve, főként ennek tanítását kell most szemügyre vennünk.

A Genézis első fejezetében, az ún. *első teremtéstörténetben* az ember úgy jelenik meg, mint a teremtés nagy művének, az elemek szétválasztásával megalkotott világtartományok (világosság és sötétség, alsó és felső vizek, szárazföld és víz) és azok benépesítése után, mint a látható teremtésnek koronája. A Szentírás szava ünnepélyessé válik, hangja új akcentust ölt: „Mondá (Isten): Alkossunk embert a mi képünkre és hasonlatosságunkra... Meg is teremté Isten az embert: a maga képére, az Isten képére teremtette, férfiúnak és nőnek teremtette. És megáldá őket az Isten és mondá: Szaporodjatok, sokasodjatok, és töltsétek be a földet és hajtsátok azt uralmatok alá”, (Ter 1,26-8). Itt nyilván két gondolatot nyomatékozik a Szentlélek: az ember Isten képe és pedig egyenest a nemi különváltságban, és: a nemi együttműködésből eredő sokasodás alapvető föladatai közé tartozik.

Részletezőbb az ún. *második teremtéstörténet* (Ter 2), melynek témája éppen az ember eredete; a világ teremtése, az első fejezet fő témája, itt csak mint keret jelenik meg. „Megalkotta tehát az Úristen az embert a föld agyagából, arcára lehelte az élet leheletét, és élőlényé lett az ember. Ültette pedig az Úristen kezdettől fogva a Gyönyörűség paradicsomát... Vette tehát az Úristen az embert és a Gyönyörűség paradicsomába helyezte, hogy művelje és őrizze azt... Mondá tovább az Úristen: Nem jó, hogy az ember egyedül legyen; alkossunk hozzá illő segítőt is. Megalkotta ugyanis az Úristen a földből a föld minden állatát és az ég minden madarát, és odavezette őket Ádámmal, hogy lássa minek nevezi el őket... de Ádámmal nem akadt magához illő segítőtje. Ezért az Úristen mély álmot bocsáta Ádámmal, s mikor az elaludt, kivevén egyik bordáját s hússal tölté ki helyét. Aztán növé építé Isten a bordát, melyet Ádámból kivett és odavezeté Ádámmal. Mondá ekkor Ádám: Ez most csont az én csontomból és hús az én

húsból; ezt a férfiú feleségének nevezzék, mert a férfiúból vétetett. Ezekből elhagyja az ember atyját és anyját s ragaszkodik feleségéhez, és lesznek ketten egy testté”. Itt megint kézzelfoghatóan két gondolat van kiemelve: a nő a férfiúnak egyenlőrangú segítője, és: a férfi és nő nemi viszonya szorosabb minden emberi köteléknél.

A két szöveg együttvéve a házasság alapító okirata; el nem mosódó, örök írással három alaptörvényt hirdet ki:

1. *A nemek elkülönültsége magának Istennek teremtő elgondolása.* Nem a bűn következménye, nem fejlődés eredménye, nem utólagos elfajulás. Sok régi és modern talmudista azt gondolja, hogy Ádám nemi jelleg nélkül került ki Isten kezéből, vagy éppen kétnemű lényként, és utóbb vagy a bűn pattantotta ki belőle a lappangó nemiséget, vagy pedig – ostoba és káromló ötlet – az állatok nemi életének megfigyelése eszméltette rá a maga nemiségére és a nemi vonatkozásokra egyáltalán. A Szentírás szava nem tűr elcsavarást: „Aki az embert kezdetben teremtette, férfivá és nővé alkotta őket” (Mt 19,4). Mindaz, amit az imént olvastunk a Szentírásból, még a bűnbeesés előtt hangzott el.

Ennek a nemeket teremtő isteni gondolatnak tartalma is nyilvánvaló: Isten a maga képére alkotta az embert, természetesen mint embert, azaz mint testszellemi egységet (az angyalok szellemek, még sincs róluk az mondva, hogy Isten képére vannak teremtve; lásd Dogm. I. 329. lap). Ez a *kép kettős kiadásban* került ki a Teremtő kezéből; férfi és nő együtt adja Isten képét teljes tartalmában, minden színével és egész plaszticitásában, olyanformán, mint a sztereoszkóp két képe ugyanannak a tárgynak jobb- és balnézeti mása, és a kettő együvézésében adja a harmadik dimenzióba beleteljesedő, plasztikus képet. A két nem tehát arra van szánva, hogy kiegészítsék egymást, nemcsak a sokasodás isteni parancsának teljesítésében, hanem mindenben, ami egyáltalán emberi életföladat és tevékenység.

2. *A nő a férfiúval teljesen egyenlőrangú,* jelleg, eredet és rendeltetés tekintetében egyaránt; sőt Isten teremtő tevékenységében különös gond és gyöngédség, szinte valami sajátos szent, finom lovagiasság tárgya.

Jelleg tekintetében Isten képe, éppúgy mint Ádám. Igaz, a második teremtéstörténet őt Ádám képének, pontosan ellenképének, pendant-jának, tükörképének mondja (az eredeti héber szöveg k'negdo-jának ez a pontos jelentése). De éppen ezért Istennek is képe, persze Ádám közvetítésével. Amint ezt Szent Pál mondja nagy határozottsággal: „Minden férfiúnak feje Krisztus, az asszonynak feje pedig a férfiú, Krisztusnak feje pedig az Isten... A férfiúnak ugyan nem kell befödni fejét, mert ő az Istennek képmása és dicsősége, az asszony azonban a férfiúnak dicsősége. Mert nem a férfiú van az asszonyból, hanem az asszony a férfiúból” (1Kor 7,3-12). Itt finom és mégis biztos körvonalazással jut kifejezésre Istennek a nőre vonatkozó teremtő gondolata: A nőt rendeltetése alapvetően a férfiúra utalja, de úgy, hogy nem merül ki a férfiúval való vonatkozásában. Ő is Isten képét hordozni és valósítani van hivatva, ha mindjárt függő, de nem másodfokú kiadásban; a férfiúnak segítője, de hozzája hasonló, vele egyenlő rangú.

Ezt az igazságot páratlan szemléletességgel juttatja kifejezésre *a nő eredetéről szóló szentírási előadás.* Nem az állatvilágból való ő; ott nem akadt Ádámnak hozzája hasonló segítője. Sőt nem is a földből való, mint Ádám, hanem egyenest Ádámnak élő testéből: csont az ő csontjából, hús az ő húsból; természetesen azért is, hogy a férfi kísértésbe ne jusson őt alsóbbrendűnek tekinteni vagy visszaélni természeti gyöngédségével, hanem mint a szíve tájáról valót (ezt jelenti a bordából-alkotottság, bár újabb értelmezők hajlandók a héber szót: „zela” az ékiratos nyelvek útmutatása szerint vére is magyarázni), mint szívének, lelkének felét szerezse és becsülje.

A nő rendeltetése, mint minden rendeltetés, nem más, mint az eredetében kifejezésre jutó mivoltának következetes és teljes érvényesítése. A férfiú a földből vétetett. Ez az eredete őt arra utalja, hogy a földet meghódítsa, a földre és a rajta épülő emberi életközösségre rávéssze Isten képét és gondolatait. A nő a férfiú oldalából van véve; tehát oda is való. Ott kell állnia a férfi oldalán mint segítőtársnak, nemcsak gyermekek nemzésében és fölnevelésében, hanem a férfi

összes társadalmi és erkölcsi föladatainak mezején; és pedig eredetéhez híven abban a körben, ahonnan vétetett: a családban, a férfiú, a gyermekek, az otthon gondozásában. Ez a kisebb körre szorító hivatás tehát nem jelent alsóbb eredetet és nem eredményez lealacsonyodást, hanem természetszerű következménye annak a polaritásnak, ellenképiségnek, egymásrahangoltságnak és kölcsönös kiegészülésre-szorultságnak, mely a férfi és nő teremtői eszméjében adva van. Különben a nő nem lehetne a férfiúnak igazán egyenlőrangú társa és nem válthatná ki azt a mélységes, odaadó szeretetet, mely már az első találkozáskor oly elemi erővel tör ki a férfiúból.

3. Ezután természetes, hogy *a nemi elkülönültségnek természetszerű közösségi formája, a házasság* is mint a nemi élet törvényes kerete, mindenestül Isten elgondolása, tehát éppúgy mint Isten minden más műve, jó, sőt igen jó (Ter 1,31).

Haec omnia bona sunt, propter quae nuptiae bonae sunt: proles, fides, sacramentum, mondja Szent Ágoston (Bon. coniugii 32). Vagyis Szent Ágoston is úgy találja, hogy jó a házasságnak minden gyökérszála: a nem, a faj, a szerelem, a valláserkölcsei szentesítés. A nem, mint láttuk, Isten teremtése és akarata. Isten műve a nemi házasság érintkezés is a gyermeknemzés céljára. Az első teremtéstörténet a házasságot beleállítja Isten egyetemes teremtő tervébe, mely szerint minden élőnek magához hasonlót kell létrehoznia a maga neme és faja szerint (Ter 1,11.22). Az embernél a nemi érintkezés útján történő sokasodás magasabb rendeltetésbe kapcsolódik bele: ő arra van hivatva, hogy a házasság érintkezésben föntartsa és sokasítsa Isten képét (lásd Ter 5,3).

Isten már a teremtésben azt akarta, hogy a házasság kölcsönös viszonya a fides, a szeretet *hűségének* csillaga alatt álljon. Jellegre nézve a két házastárs *egy* képnek kölcsönösen egymásrahangolt *két* kiadása; tehát igazi mivoltuk csak összhangban valósul. Eredetre nézve a nő a férfi szíve tájáról való, és nemi rendeltetése: egy testté lenni vele. Ezen a kettős címen a férfi elvben föl van vértézve az ellen a kísértés ellen, hogy feleségét elnyomja és kínozza: „Hiszen soha senki sem gyűlöli a tulajdon testét” (Ef 5,29). Végül a második teremtéstörténet rendkívül finom hangszereléssel megéretteti a férfiúval, hogy mennyire a lényé legmélyében gyökerező szükséglet neki a hozzá hasonló, az ő igényeire hangolt élettárs, és mennyire nem találja meg ezt sehol másutt, nemcsak az állatok között nem (Ter 2,20; Ádám jobb antropológusnak bizonyult, mint akárhány mai tudós, akik mindenáron az állatból akarják leszámaztatni az embert), hanem az emberek között sem: mikor a férfi ráakad arra a neki szánt, az ő lelkére szabott élettársára, képes és kész elszakítani az egyébként legerősebb kötelékeket is, kész elhagyni atyját és anyját, csak azért, hogy feleségéhez ragaszkodjék.

Épp ezért a paradicsomi házasság magán viseli a *sacramentum* jellegét is, melyet Szent Ágoston a homlokára tűz mint szent tiarát. A sacramentum szó jelent elsősorban szent fölbonthatatlanságot (és aztán szent titkot, szent erő és jelentés hordozóját; erről a 4. értekezésben). Már a házasság hűségét megalapozó mozzanat, az a kötelék, mellyel a teremtő Isten összeköti a hitvestársakat, a legerősebb emberi kötelék, erősebb mint a vér kötelékei. A házasság érintkezés után, az egy testté válás, ezt a köteléket olyan bensőségessé teszi, hogy szétépése öncsonkítás számba menne. Így Isten a létrendben a nemeket egymásra hangoló kettős kiadású Isten-képesség megteremtésével, a tevékenységi rendben a rendeltetés és egymásrahangoltság kötelékével s a nemző tevékenység törvényével elválhatatlanul egybekapcsol férjet és feleséget; ez az ő szuverén és megföllebbezhetetlen teremtő akarata és rendelkezése: „Amit Isten egybekötött, ember el ne válassza” (Mt 19,6).

De ha a nemiség és a belőle sarjadó házasság hármasszentágostoni begyökézésével Isten elgondolása, akkor teljesen rossz nyomon jár az eretnek manicheizmus és annak minden lelki unokája, mely a saját beteges vagy tisztulatlan nemiségének vetületeként botránkozik azon, hogy Isten az embert a nemek és nemi vonatkozások polaritásába állítja bele, és szeretné ezeket a mozzanatokot vagy kitörülni a teremtés könyvéből, vagy legalább az ún. palimpszesztus kódexek módjára a maga bölcsességének kurta és torz ákombákomaival átírni és eltakarni. Ez a fülledt és végelemzésben kevély beteges fölfogás sokszor ránehezedik már a nevelésre: Bűnnek minősíti, ami csak lehetséges bűnalkalom, szégyellnivalónak tanítja, ami csak a szemérmesség

oltalma alá kívánczik; s ezzel olyan lelkiületet és légkört teremt, mely nem tud természetszerűen belenőni a házasságnak isteni gondolatokkal és erővel telített valóságába, és az egész nemi szférában nem tud fölszabadulni attól a kötött lelkiülettől, mely program szerint a nemiség teljes tagadása, valójában azonban félig a tudat alatt, sokszor hirtelen kitörésekben vagy veszedelmes kompenzációkban – nemi rabság.

Az egyetlen fölszabadító és áldásos magatartás: *ezt az egész területet Isten szemével nézni, és úgy irányítani minden megmozdulását, hogy egyedül Isten gondolatai érvényesüljenek benne.* Ennek az egyedül helyes magatartásnak vezérmotívuma pedig *a nemiségnek őszinte megbecsülése.* Ki kell vetni a lélek legrejtettebb zugából is a manicheus megítélését, mely a nemiséget magát (és nem annak bűnös megnyilvánulásait) lényegesen szennyesnek tartja; ne merje még a tudat alatti életünk se tisztátalannak mondani, amit Isten megtisztított (ApCsel 10,15). Amit a világiás szellem cinikusan nemi életnek nevez, azt minden ízetlenkedés, esztetizálás, túlfinomultság és egyben minden kandiság és lelki kacérság nélkül ismerjük el az egész vonalon Isten gondolatának, melynek Istenhez méltó fölségét hangozza az a magasság, ahonnan jön, és visszhangozza az a mélység, melybe belesugároz. A nemi életnek ez a természetfölötti megbecsülése biztos alap a katolikus elvek szerinti házasság és a celibátus megbecsülésére egyaránt. Nem véletlen, hogy a szigorúan erkölcsös házassági eszménynek csak ott van becsülete, ahol a celibátusnak: a katolikus Egyházban (lásd 8. ért.).

Ez a magatartás egyúttal a *nemi nevelésnek* is biztos csillaga. Nem járt jó úton a nevelés, ha azt a meggyőződést érlelte, hogy a nemiség és annak életterülete csúf vagy éppen bűnös valami, amelyet a házasság éppen hogy túrtté tesz az (euprepész moikheia = tetszetős házasságtörés) értelmében; hanem minden házasodni akaróban és minden istenes önmegtartóztatásra készülöben annak a meggyőződésnek kell gyökeret verni, hogy ez fölséges, isteni elgondolás; általa az ember nagy isteni titkoknak és föladatoknak, s egyben mérhetetlen felelősségeknek lett hordozója: egyedüli Istennek tetsző, épp ezért egyedüli Isten áldását biztosító kerete a házasság vagy a becsületesen vallott önmegtartóztatás. Ma sok a kisiklott temperamentum és félresikerült természet. Ezek mindenesetre állandóan szenvednek abban a nemi megoldatlanságban, melyet magukban hordanak; s a keresztény szeretet minden leleményességével kell őket segítenünk, hogy bölcs megadással viseljék, amin változtatni embernek nem áll hatalmában. De kikezdett és elferdült lelkek nem hivatottak arra, hogy a nemi fölfogásban és nevelésben ők vigyék a vezérhangot. A színvak nem lehet festmény-szakértő és a botfűlű nem lehet zenekritikus vagy éppen zene-reform vezére.

II. Miközben ezek a gondolatok és meglátások fölgördülnek előttünk, máris ott settenkedik körülöttünk ennek a nemzedéknek végzete. Alig kezd fölmelegedni az eszményen, nyomban mellette terem a *skepszis*: Szabad nekem ezért az eszményért lelkesednem? Rátehetném én erre a gondolatra az életemet? Nem az emberiség gyermekkorának gazdagabb képzelete űzi-e velem lidércfényes játékát? Főként mikor a Szentírásnak legelső lapjairól olvassák ránk ezt az eszményt, olyan területre vagyunk állítva, melyet a darvinista evolúció tanától elbűvölt tudományos kritika teljesen föltúrt. Marad-e itten annak a kritikának immár százéves munkája után más, mint egy érdekes, esetleg szép paradicsomi idill, melynek valósága a paradicsommal együtt visszahozhatatlanul eltűnt?

A ma újra sokat emlegetett *Bachofen* a múlt század 60-as éveiben a darvinista fejlődés gondolatát a házasságra is alkalmazta, és *E. Morgan* követte. Szerinte az évszázadek alatt állatból kifejlődött ember eleinte nemi összevisszaságban (promiscuitas) élt, minőt az állatok legtöbbjénél ma is látni. Újabb, hosszas fejlődés eredménye volt az ún. csoportházasság, mely szerinte abban állott, hogy a nemi érintkezés egy-egy csoportra szorítkozott, melyen belül azonban férfiak és nők egymás között minden korlátozás nélkül érintkeztek. Csak a történelmi kor hajnalán jelent meg a matriarchális sokférjűség, majd a patriarchális soknejűség és legvégül a monogamia. A szocializmus házassági fölfogásának és reform-programjának ez a „dogmatikája.”

Ennek a fejlődésnek elején tehát ott áll az a rogyott inú, hajlott testű, előretolt pofájú emberféle, az elmaradhatatlan husággal vagy kődarabbal, akit sekélyes népszerűsítő könyveknek legalább címlapjáról mindenki ismer; s csak a végén, sok-sok évezred múlva csillan meg valami abból, amit a Genézis már az emberiség bölcsőjénél lát. Ebből kész a következtetés: A Genézis előadása mítosz; nem történetet ír le, hanem költői alakításban egy későbbi kor fejlettebb gondolatait vetíti vissza a múltba. Ezzel aztán természetesen a Genézis házassági eszménye elveszti isteni eredetét, méltóságát és kötelező erejét.

Dehát, kérdem én, a *darwinista evolúció* tana inkább történeti valóság? Mikor fölmerül a kérdés: Honnan jött a földre a mai ember, akit az összes mai komoly tudósok szerint áthidalhatatlan mélység választ el minden mai állattól, az evolúció-elmélet évmillió fejlődéssel felel, melynek minden közbülső állomása az előzőnél közelebb áll a mai emberhez; végelemzésben mindegyik még állat, míg végül egyszer csak jönnek olyanok, amelyek már kissé emberek, és aztán megint beláthatatlan idők során a kissé-ből lesz az egyre több, és végül a sor végén megjelenik a ma igazi embere. Bizonyítékok? Keresem a legújabb és legtárgyilagosabb, az evolucionizmusért lelkesedő szerzőknél, és mit olvasok? Hogy eddig voltaképpen semmit sem talált a lelkiismeretes tudomány; aminek bizonyíték íze is volna. Eddig csak negatívumokra jutott: „Emberszabású majomtól nem származhatik az ember, hanem valószínűleg egy közös őstől, amelyről azonban egyáltalán semmit sem tudni”. „Nem dönthető el, vajon egy vagy több törzsű-e ez a fejlődés.” „Nincs semmi pozitív bizonyíték rá, hogy ez a kifejlődés csakugyan megtörtént. Azonban mégis így kell annak lenni, mert – különben el kell fogadni a teremtés gondolatát.” Ezt pedig csak nem lehet! (B. Bavinck: Probleme u. Ergebnisse der Naturwissenschaften 1930. 4. kiad. 459. kk. 1.) Ismerem a fejlődés-elmélet természetbölcseleti érveit (Bölcselet 153. 1.) és komolyan számbaveszem teológiai eshetőségeit (Dogm. I. 322. 1.). De az a logika, mellyel ma annyi természettudós és író (pl. a ma sokat olvasott, hihetetlenül fölületes és vakmerő H. G. Wells) evolucionista alapon meri megkonstruálni az emberiség kezdeteit, semmiben sem különbözik attól, mellyel mítosz címén elutasítják a Genézis elbeszélését. Ha ez mítosz, akkor éppúgy, sőt még inkább mítosz az evolucionizmus is.

Különben csak melleleg és ad hominem: A *mítosz* kezd ismét becsülethez jutni. Napjainkban E. Dacqué, Münchenben a geológia tanára, s már régebben H. Hörbiger volt resicai bányamérnök, azt vitatják, hogy amit a XIX. század racionalizmusa mint mítoszt egyszerűen a mesék országába utalt, az többnyire igaz régi történeti reminiscenciák költői beöltöztetése, tehát történeti forrásként jöhet szóba éppen a történetelőtti időkre nézve. Nem akarnám a katolikus igazság fegyvertársának minősíteni H. Hörbigert, még kevésbé a katolikus igazságtól nagyon is távol járó Dacquét és társait. De mégis csak gondolkodóba ejthet az olyanféle állásfoglalás, amilyent Klaatschnál, a legelszántabb evolucionisták egyikénél találunk. Ő tudományos becsületességgel szemébe néz annak a fejlődésellenes nehézségnek, hogy az ember az egyetlen magasabbrendű „állat”, kit testi szervezete nem szerelt föl különösképpen a létharcra. Ebből arra következtet, hogy annak az állatsornak, melyből az ember fejlődött, különösen kedvező, létharctól mentes, békés miliőben kellett élnie, amilyen volt pl., úgymond, a Szentírás paradicsoma (Ap. Bavinck 461. lap). Nem szeretnék az effélékből sem többet következtetni, mint amennyit a logika megenged. De erre a következtetésre nyomatékkal rá kell utalnom: A Szentírás előadását éppen a mai tudományos módszeres gondolkodás nevében nem lehet ma már dajkamesének minősíteni. Azt meg ítélje meg ki-ki maga, mihez kell több „hit”: elfogadni a Szentírásnak rövid ideig tartó paradicsomát, vagy Klaatschnak többezeréves geológiai paradicsomát, a geológiai katasztrófák és jégkorszakok viharai közepett.

Ma azonban éppen az *illetékes szaktudományok* a mi kérdésünkben többet is tudnak mondani. Bachofennel már annak idején sikeresen szembeszállott Westermarck és más alapon Durkheim, a híres francia szociológus. Legújabb időben pedig az etnológiában egyre jobban hódít az ún. kultúrtörténeti iskola, melynek alaptétele: a történetelőtti állapotok

tanulmányozására a legmegbízhatóbb anyagot azok a primitívek szolgáltatják, kik antropológiai és etnológiai tekintetben a megállottság, infantilizmus jellegét mutatják. Lange és utána W. Schmidt ilyeneknek mutat ki bizonyos afrikai és óceániai törpe népeket, a pigmeusokat, negritókat, negrillókat. Nos, ezeknél a népeknél feltűnően magas nemi-erkölcsi felfogást és magatartást találni; csekély torzítással monogamiás házasságban élnek. A nemi összevisszaságot mint ősállapotot ma már minden komoly tudományos irány mítosznak minősíti. A csoportházasságot pedig nem korlátozott promiszkuitásra értelmezi, hanem ellenkezőleg, mint a totemklan-rendszerrel együtt kifejlődött bonyolult arisztokratizmust, mely nemhogy szabadjára nem engedi a házastárs választását, hanem rendkívül szigorú és sokszerű korlátok közé szorítja.

Az egész Bachofen-Morgan-féle elméletből csak az a tragikomikus utóhang marad meg, hogy materialista, főként szocialista házasságreformálók a haladás és fejlődés jelszavával ajkukon az embert éppen legintimebb és legemberibb vonatkozásaiban vissza akarják erőszakolni az erdőbe, a tőlük kiagyalt, valójában csak az alacsonyabb állatvilágban fönnálló nemi összevisszaságba. Szomorú *önellentmondás*, melybe némi vigasztaló hangot csak az a megállapítás visz bele, hogy legalább itt is megnyilvánul a tisztelet a forrás, az eredet, a bölcső iránt.

Lehetne a tudományos meggondolások során még tovább menni. Ha a Genézis házasság-eszméje csakugyan nem volna más, mint egy haladottabb későbbi kor etizáltabb fölfogásának visszavetítése az eredet küszöbéhez, akkor kultúrtörténetileg érthetlenné válik. Hisz a Genézis a legszélsőbb racionalista kritika szerint is legkésőbb a Kr. e. VII. vagy VIII. században került irodalmi rögzítés alá; egy legújabb elmélet szerint éppenséggel már kétezer körül. De abban az időben azon a kultúrterületen, hol az irodalmi rögzítés történt, a házassági gyakorlat kimutathatóan kb. a patriarchális soknejűség fokán állott, a nőnek meglehetősen lealacsonyított fölfogásával és rabnőszerű helyzetével; a Genézis finom lovagias fölfogásának sehol semmi nyoma. Ezen a bogáncs-steppen hogyan nyílhatott a házasságnak paradicsomi virága? Az evolúciós elmélet megint önmagával keveredik ellentmondásba, ha itt megenged egy a sorból kiugró különjelenséget, vagy éppenséggel a fejlődési sor végének egy elővételezését.

De végre is, ha valaki kereszténynek vallja magát, annak számára a megföllebbezhetetlen végső tekintély Jézus *Krisztus*. Áldatlan és jellemtelen lelkület az, mely válogat az evangéliumban. Azt csak egészben lehet vagy elfogadni vagy elvetni. Értéke és kötelező ereje áll és dől magának Jézus Krisztusnak egyéniségével. Tehát a következetes és jellemes keresztény ember számára bármilyen vita el van döntve, ha az Úr Krisztus félreérthetetlenül hallatja szavát. A mi kérdésünkben ez megtörtént: Az Úr Krisztus Máté 19-ben kifejezetten vallja a Gen. 2-t, belőle súlyos következtetést von; tehát egészen magáévá teszi (lásd 3. értekezés).

III. Ha a házasság Isten gondolata, akkor Isten elgondolása az az emberi elme is, mely a házasság gyökereit kutatja, eshetőségeit vizsgálja, eszményt és valóságot szembesít. És azért nem lephet meg, ha azt állítom, hogy az evolucionisták örökös tapogatódzásaiban is ott lappang az igazság megsejtésének egy magva. De hogy mi itt a teljes igazság, azt megint csak a hitnek adatott meglátni. Kiolvastuk a Genézis 1. és 2. fejezetéből a házasság teremtő gondolatát: az egészséges életnek, tisztaságnak, emelkedettségnek fölséges koszorúja az. Tovább olvasunk, és a Genézis 3. fejezetében megdöbbenve azt találjuk, hogy ez a koszorú hervad és porba hull; a teremtés ragyogó tükrén végighasít a bűn, miként a Balaton gyönyörű jegét végighasítja a rianás.

Súlyos tévedés volna azt gondolni, hogy a bűn le tudta fokozni vagy el tudta torzítani Istennek a házasságra vonatkozó teremtő gondolatát. Nem! A bűn alattomosan gáncsot vet az eszménylato elmének és eszményvalósító akarataknak, de nem tudta kikezdeni magát az eszményt és az eszményre kötelezett természetet. Luther tanított ilyesmit a régi gnóosztikusokkal, de ezzel a tanításával eltorzította a kinyilatkoztatás világos szavát (lásd Dogm. I. 370, 364.). Az meg éppenséggel manicheista tévedés, melynek forrásából a tisztulatlan nemiség is szokott meríteni, hogy az ősbűn nemi bűn volt (időelőtti házas érintkezés); mikor Gen. 1 és 2-ből egészen világos,

hogy a házasság főcélja, a sokasodás Istennek eredeti teremtői gondolata, mely mint hivatás és kötelesség parancsként van az ember elé adva mindjárt a teremtés után, a bűn előtt!

A nemiségnek és házasságnak csak annyi köze van a bűn létrejöttéhez, hogy az a mélységes metafizikai, erkölcsi és érzelmi kapcsolat, mely az első emberpárt mint házaspárt egybefűzte, bűn csábítójává lett Ádám számára (Ter 3,12); s így már az első nagy próbán a házasság megrendítő módon végzetesen sodró, titokzatos sorsközösségnek bizonyult.

A bűn *következményei* pedig a házasságot csak annyiban érintették, mint az emberi vonatkozásokat általában. Az eredeti kegyelmi állapotban a felső ember, a vallás-erkölcsi felelőségek és fogékonyságok székhelye, a lélek csúcsa (apex mentis, mint a misztikus teológusok mondják), mindenestül alá volt vetve Istennek; ez az alávetettség és fegyelem átáradt az egész emberre: az értelem és szabadakarat nem tusakodott a kegyelem ellen, az érzéki élet nem a lélek ellen; mind szívesen és pontosan engedelmeskedett a felsőbb elvnek; hasonlóképpen a nő alávetette magát a férfinak, a természet az embernek. S voltaképpen ez a paradicsom: az ember és a természet teljes összhangja egymás között és Istennel. Mikor a bűnben a felső ember, a lélek csúcspontja föllázadt Isten ellen és megtagadta az engedelmisséget, akkor a szellem is kivonta magát a kegyelem uralma alól, s föllázadt az alsó ember a felső ellen, az érzékiség a szellem ellen, a természet az ember ellen; megjelent a halál és követelte jogait. A föld többé nem volt paradicsom, kész minden adományát följárlani az ember szolgálatára, hanem tövist és bojtortjánt teremtett; az érzékiség fölszabadult és külön hatalommá lett. Előbb „mind a ketten mezítelenek voltak, de nem szégyellték magukat” (Ter 2,25), mert nem volt érzékeikben semmi olyan gerjedelem, érzelmeikben semmi olyan indulat, mely Isten házasságteremtő gondolatainak ellenére járt volna. A bűn után ellenben bujkáltak és ruházkodtak (Ter 3,7-8). Nem azért, mert, mint az imént is említett suta új-manicheizmus gondolja, fölismerték nemiségüket – ezt ugyanis Ádám Ter 2 tanúsága szerint nyomban Éva meglátásakor fölismerte. Hanem kezdtek jelentkezni bennük olyan gerjedelmek és kívánságok, melyeket lelkiismeretük nem helyeselhetett; s ettől kezdve a libido, a sóvár érzéki kívánság végzetes, sokszor démoni erővel rántja és sodorja az embert arra, hogy érvényt és kielégülést szerezzen neki házasságon kívül Isten kifejezett akaratának ellenére, házasságon belül pedig a teremtő isteni gondolat megcsúfolásával és megcsalásával – „a Teremtő gyalázatára”, in contumeliam Creatoris, mint az erőteljes régi egyházjogi kifejezés mondja.

Aztán jön a lázadás nyomában a keserves *létharc* s a csaták veszedelmei és szenvedései; megjelenik a fájdalom. Ennek hordozója elsősorban a nő. Az asszonynak pedig mondá: „Megsokasítom gyötrelmeidet és terhességed kínjait; fájdalommal szülsz a gyermekeket s légy a férfi hatalma alatt” (Ter 3,16). Tehát nem a szülések sokasága, mint a frivol feminizmus hirdeti, hanem a sok szüléssel járó vajúdási fájdalmak sokasága az, ami a nő alapvető nemi tevékenységének büntetés jelleget ad. Hogy itt csakugyan ténnyel van dolgunk és nem ténymagyarázó „mítosz”-szal, azt csattanóan igazolja egy kultúrpszichológiai megfigyelés: Ha a paradicsomi állapotot az összes emberi tehetések és akarások harmóniája jellemzi, akkor általában a gyermekek állnak legközelebb a paradicsomi állapothoz – egészen a serdülés koráig; egészen a közelébe kerülnek a szentnek, természetesen a tudatos feléjedolgozás magasabb szintjén. Nos, a gyermekekhez közel állnak a gyermeknépek, a főntemlített primitívek. Szakemberek tesznek tanúságot, hogy azoknál a szülési nehézségek hasonlíthatatlanul csekélyebbek, mint a kulturált népeknél, sőt a mi kultúrterületünkön is az egyszerű sorból való asszonyok itt általában sokkal jobban állnak, mint a „magasabb” osztálybeliek. Világos jel ez, hogy a test és szellem harmóniájának bomlásával lépést halad a nőnek ez a tragikum; és Szűz Mária szűz szülése bizonyítja rá, hogy mihelyt az eredeti bűn végzetes törvénye nem érvényesül, a szülési folyamatnak fájdalmas és roncsoló jellege is megszűnik.

Hogy éppen *a nőnek kell viselnie* a közös bűnnek ezt a nemi következményét, metafizikailag a fönt vázolt nemi helyzetéből foly. Őt nemi hivatása elsődlegesen a családra és házasi életre utalja; annak összes érdekei, gondjai és örömei, s természetesen fájdalmai is elsősorban neki

szólnak. De felületesség volna azt gondolni, hogy itt egyoldalúan csak a nő van sújtva. Hisz az eredeti bűn sem szüntette meg azt a nagy valóságot, hogy a házasságban ketten egy testté lesznek; s ezért minél inkább férfi a férfi, vagyis minél bensőségesebben ragaszkodik feleségéhez, annál intenzívebben osztozik sorsának egész végzetességében is; s ezt éppen a finomabb lelkű férj számára csak súlyosbítja a tehetetlensége, mely a hitves szülési fájdalmain nem tud enyhíteni.

Végül a bűn lázadásjellege kiterjed *a két nem kölcsönös viszonyára is*. Történetileg ez a tény úgy öltött alakot, hogy a fizikailag erősebb és szellemileg önállóbb férfi zsarnoka lett a gyöngébb nőnek, főként három irányban: az elszabadult érzékiség vak eszközévé süllyesztette a soknejűségben, szeszélyének játéklabdájává tette a válás gyakorlatával, s önzésének erőszakosságát érezte vele, mikor egyenlőrangú társ helyett szolgálva, sőt szinte rabbá tette és a nehezebb munkára kényszerítette.

Ez a hármaskénti férfiönzés és erőszakosság a legkirívóbban az ún. patriarkális soknejű nomádoknál alakult ki, hová etnológiailag az *ószövetség* népe is tartozott. Innen van, hogy az ószövetség későbbi folyamában is találkozunk nemcsak a soknejűséggel, hanem azzal az önkényes feleségbocsátással is, melyet csak némileg enyhített Mózes előírása, a váláslevél adásának kötelezettsége (MTörv 24); s a nő itt is szolgásként volt. Ez a tény azonban nem változtat azon az igazságon, hogy a házasság teremtői eszméje teljes tartalmában fönnállott, és hogy az ószövetség népénél megfeszkelődött gyakorlat ellentétben volt ezzel az eszménnyel, amint az Üdvözítő a lehető legnagyobb határozottsággal és világossággal megállapította (lásd 3. ért.). Miképpen illeszkedik be ez a válási gyakorlat – az Üdvözítő kifejezetten megmondja, hogy itt csak egy gyöngeséggel szemben adott engedménnyel van dolgunk – a házasság katolikus elgondolásába, az későbbi vizsgálatnak lesz tárgya (48., 90. lap). Itt csak azt állapítjuk meg: ha Isten engedményt tett, nem lehet olyasmiről szó, ami minden körülmények között bűn (ún. intrinsece malum; amilyen pl. a házasságtörés vagy káromlás); és ha megengedett olyasmit, ami ellentétben állott az eszménnyel, az csak azért történhetett, mert az ószövetségi kinyilatkoztatás nem volt Istennek az emberiséghez intézett végső szava, hanem tele volt átmeneti jellegű mozzanatokkal; ezek közé tartozott az ószövetség népének házassági gyakorlata is.

Egyébként a bibliaolvasó előtt nem kétséges, hogy az ószövetség házassági gyakorlata a torzulások dacára is meghaladta a többi akkori kultúrnépek házasságát, még a köztársasági rómaiakét is; pedig ezek átlag nemes házassági fölfogással válnak ki. Nem kell figyelmen kívül hagyni, hogy a többnejűség az akkori kultúrfázisnak megfelelően elsősorban a gazdagoknak, a sejkéknek volt szokása, sokszor inkább társadalmi állásukkal járó luxus, mely a gazdasági és társadalmi helyzet fejlődésével szinte magától megszűnt. Bizonyos, hogy a próféták kora óta az egynejűséget találjuk mint általános gyakorlatot. Azt sem szabad felejtetni, hogy a tízparancsolatból három védi a házasság- és családi élet szentségét: a negyedik a szülők és gyermekek viszonyát, a hatodik és kilencedik a házasság hűségét. Csak melleleg jegyezzük meg, hogy ezek feltételezik a felbonthatatlan monogamiás házasságot, mint természetszerű alapot. A házasságtörés mindkét fél számára halállal járt (Lev 20,10).

A nő helyzete pedig a gyakorlatban általában sokkal jobb volt, mint elméletben. Még a többnejűség rideg keretében is sokszor meglepő hitvesi gyöngédség tudott fészket rakni, mint Elkána és Anna esete bizonyítja (1Kir 1,8). A nő egyéni kifejtőzése és érvényesülése számára meglepően tág tér nyílt; az „erős asszony”, fölséges dicsérete (Péld 31) eleget mond. De ami döntő: a házasság teremtői eszméje, mint a legjobb törekvések irányító csillaga és a torzítások megvesztegethetetlen bírója, gyöngítetlen fényben ott ragyogott az ószövetségi ember hitének egén, és éppen az ószövetségi üdvtörténet későbbi szakaszaiban a házasság mivoltából kezdik terjeszteni titokzatos fényüket új sugarak, melyek a házasság teremtői elgondolásának új mélységeit sejtetik meg. A 44. zsoltár, Ozeás könyvének első három fejezete, az Énekek éneke Jahvénak és a választott népnek, illetőleg a választott léleknek viszonyát a házasság jelképében kezdik szemléltetni és részletezni, sokszor (kivált az Énekek énekében) olyan izzó színekkel és

életszerű fordulatokkal, hogy a manicheus lelkiület akárhányszor botránkozik; azonban Isten útjainak és gondolatainak alázatos, megilletődött bámulója megsejti, hogy a házasság tartalma nem merül ki azokban a fölséges teremtői gondolatokban, melyeket megismertünk, hanem titokzatosabb, gazdagabb, mélyebb világba utalnak: a természet világából ki, a természetfölötti titkok világába (3. és 4. ért.).

Így az ószövetségnek a bűn után kibontakozó története csak megerősíti azt a nagy igazságot, hogy a házasságot az emberiség életfájaként Isten ültette el a paradicsomban, és ha gyökérzete az egészséges keresztény szemérmesség talajába van is rejtve, törzse és koronája szabadon emelkedik napsugár és levegő, vészek és viharok régióin túl az ég felé.

3. A házasság krisztusi gondolata

Jézus Krisztus istenségének egyik legvonzóbb bizonyosága, hogy minden szellemi irány és történeti törekvés, minden párt és program *eléje járul* s várja az ő ajkáról a jóváhagyást és kezéből az áldást; s minél súlyosabb felelősséget hordoz, minél hódítóbb igényeket táplál, annál szenvedelmesebben verseng ezért a jóváhagyásért és áldásért. Ha tehát a házasság problémáiban és felelősségeiben vonaglik ennek a nemzedéknek lelke, ne csodáljuk, hogy az életösztön sürgetésével megy Krisztus elé és tőle magától akarja hallani, mit tart a házasságról, mit a nehézségeiről és követeléseiről. Ösztönszerűen megérzi mindenki, hogy akármit mond, akármilyen követelésekkel áll elő, az ő szavát itt is a legmélyebb emberiség és részvét sugallja és egyben a legteljesebb hatalom hordozza. Ezért szava olaj a szenvedélyek és aggályok hullámaira; s akármilyen kérlelhetetlen volna is a törvény, melyet élénk szab, a „du sollst”: éppen abból a hatalmas és egyben mérhetetlenül irgalmas szóból kisugárzik a megvalósítás ereje, a „du kannst!”

Mit tanít tehát Jézus Krisztus a házasságról? Feltűnően keveset! S mégis, ha jól megnézzük, benne van a házasságról szóló fölszabadító igazság egész mélysége és terjedelme – miként rövid a Miatyánk, mégis benne van a jelen és jövő életnek minden szükséglete és ereje.

A *Hegyi beszédben*, mikor az Üdvözítő a farizeusoktól elmagyarázott régi törvényt igazítja helyre, azt mondja: „Hallottátok, hogy mondatott a régieknek: Ne törj házasságot! Én pedig mondom nektek, hogy mindaz, aki asszonyra néz, hogy megkívánja, már házasságtörést követett el vele szívében... Továbbá mondatott, hogy aki elbocsátja feleségét, adjon neki váláslevelet. Én pedig mondom nektek, hogy mindaz, aki elbocsátja feleségét, más mint paráznaság miatt, okot ad neki a házasságtörésre, és aki elbocsátott nőt vesz el, házasságot tör” (Mt 5,27-32).

Ezt az utóbbi tanítást részletezi, mikor Galileából visszamegy Judeába, és a határnál elébe állnak a farizeusok ezzel a farizeus kérdéssel: „Szabad-e az embernek feleségét elbocsátani akármilyen okból? Ő meg felelvén, mondá nekik: Nem olvastátok-e, hogy aki az embert kezdetben teremtette, férfivá és asszonnyá alkotta őket? és mondá: Annak okáért az ember elhagyja atyját és anyját, és feleségéhez ragaszkodik, és a kettő egy testté lesz. Ennélfogva már nem ketten vannak, hanem egy test. Amit tehát Isten egybekötött, ember el ne válassa. Mondák neki: Miért parancsolta hát Mózes váláslevél adása mellett az elbocsátást? Felelé nekik: Mert Mózes a ti szívetek keménysége miatt engedte meg nektek, hogy elbocsássátok feleségeiteket; de kezdettől fogva nem úgy volt. Mondom pedig nektek, hogy aki elbocsátja feleségét, hacsak nem paráznaság miatt, és mást veszen, házasságot tör, és aki elbocsátott nőt vesz el, házasságot tör. Mondák neki tanítványai: Ha így van az ember dolga a feleséggel, nem érdemes megházasodni. Ki mondá nekik: Nem mindenki fogja fel ezt az ígét, hanem akiknek megadatott. Mert vannak férfiatlanok, kik anyjuk méhéből úgy születtek; és vannak férfiatlanok, kiket az emberek tettek azzá; és vannak férfiatlanok, kik magukat teszik férfiatlanná a mennyek országáért. Aki föl tudja fogni, fogja föl” (Mt 19,3-12; hozzá: Mk 10,2-12, Lk 16,18).

Ezt a rövid, de súlyos tanítást magyarázza, bővíti, részben kiegészíti Szent Pál, aki miként az Oltáriszentségről szólóban (1Kor 11,23) kifejezetten tanúsítja, hogy az Úr meghagyását tolmácsolja, viszont máskor lelkiismeretesen azt is megmondja, hogy most nem az Úr meghagyásából beszél, mindazáltal mint olyan valaki, aki a Szentlélek Úristen szócsövének tudja magát.

Témaszerűen 1Kor 7-ben foglalkozik a dologgal, nyilván a nagy világváros nemi züllöttségének kellő közepéből jött kérdésre: „Ami pedig azt illeti, amiről írtatok nekem, azt felelem: Jó az embernek az asszonyt nem illetni, a paráznaság miatt azonban minden férfiúnak legyen meg a maga felesége és minden asszonynak legyen meg a maga férje. A férj adja meg a feleségnek, amivel tartozik, hasonlóképpen pedig a feleség is férjének. Az asszonynak nincs

hatalma teste fölött, hanem a férfiúnak; hasonlóképpen pedig a férfiúnak sincs hatalma teste fölött, hanem az asszonynak. Ne tartózkodjatok egymástól, legföljebb közös akaratból egy időre, hogy az imádságnak éljete... Ezt pedig engedményképpen mondom, nem parancsképpen. Mert azt szeretném, hogy mindnyájan olyanok legyetek, mint én magam; de kinek-kinek saját ajándéka vagyon Istentől, és pedig az egyiknek így, a másiknak meg amúgy. *A nőtleneknek és özvegyeknek* pedig ezt mondom: Jó nekik, ha úgy maradnak, mint én is. De ha meg nem tartóztatják magukat, lépjenek házasságra; mert jobb dolog megházasodni, mint égni. Azoknak pedig, *kik házasságban élnek*, nem én parancsolom, hanem az Úr, hogy a feleség férjétől el ne válják; ha pedig elválják, maradjon házasság nélkül, vagy béküljön meg férjével. A férfi se bocsássa el feleségét. A többieknek viszont én mondom, nem az Úr: Ha valamely testvérnek *hitetlen felesége* van, és ez kész vele lakni, ne bocsássa el; és ha valamely hívő asszonynak *hitetlen férje* van, és ez kész vele lakni, ne bocsássa el férjét; mert a hitetlen férj meg van szentelve a hívő asszony által, és a hitetlen asszony meg van szentelve a hívő férj által; különben fiaitok tisztátalanok volnának, már pedig szentek. Ha azonban a hitetlen fél elválják, hadd válják el; mert nincs szolgaságra kötelezve a fivér vagy nővér ily esetben, hanem békességre hívott minket az Isten... *A szűzekre nézve* pedig nincs parancsom az Úrtól; tanácsot azonban adok, mint aki irgalmasságot nyertem az Úrtól, hogy hű legyek; azt tartom tehát, hogy ez jó a közelálló szükség miatt, hogy jó az embernek úgy lennie. Feleséghez vagy-e kötve? Ne keress válást. Feleség nélkül vagy-e? Ne keress feleséget. De ha feleséget veszél, nem vétkeztél; és ha a szűz férjhez megy, nem vétkezett. Azonban az ilyeneknek testi gyötrelmük leszen. Én pedig meg akarlak kímélni titeket. Azt mondom tehát testvérek: Az idő rövid; most már az van hátra, hogy azok is, akiknek feleségük vagyon, olyanok legyenek, mintha nem volna, és akik sírnak, mintha nem sírnának, és akik örvendeznek, mintha nem örvendeznének, és akik vesznek, mintha nem volna birtokuk, és akik élnek ezzel a világgal, mintha nem élnének; mert elmúlik ennek a világnak alakja. Én pedig azt akarom, hogy gond nélkül legyetek. Akinek nincs felesége, arra gondol, ami az Úré, hogy tessék az Istennek. Akinek pedig felesége van, arra gondol, ami a világé, hogyan tessék feleségének; és meg van osztva... Az asszony kötve van a törvényhez, míg férje él. Ha férje meghal, szabaddá lesz; menjen férjhez akihez akar, de csak az Úrban. Véleményem szerint azonban boldogabb lesz, ha úgy marad; pedig hiszem, hogy bennem is az Isten lelke vagyon” (1Kor 7).

Ef 5, 22-33: „Az asszonyok engedelmeskedjenek férjüknek, akár csak az Úrnak; mert a férfi éppúgy feje az asszonynak, mint Krisztus az Egyháznak... Ti, férjek, szeressétek feleségeteket, amiképp Krisztus is szerette az Egyházat és önmagát adta érte avégett, hogy megszentelje és megtisztítsa a víz fürdőjében az élet igéjével s dicsővé tegye magának az Egyházat, hogy sem folt, sem ránc, sem más efféle ne legyen rajta, hanem legyen szent és szeplőtelen. Szintúgy a férfiak is úgy szeressék feleségüket, mint önnön testüket. Aki szereti feleségét, önmagát szereti. Hiszen soha senki sem gyűlöli a testét; sőt ellenkezőleg, táplálja és ápolja, akárcsak Krisztus az Egyházat; mert az ő testének tagjai vagyunk, húsából és csontjaiból valók. Ezért az ember elhagyja atyját és anyját s ragaszkodik feleségéhez és lesznek ketten egy test. Nagy titok ez; én pedig Krisztusra és az Egyházra mondom. Tehát mindegyik szeresse a feleségét, mint önmagát, az asszony meg félje az urát”.

De az Úr Krisztus nemcsak szóval tanított és nemcsak tanítványai által szólott, hanem elsősorban életével és tetteivel tanított. S ez a hármasság forrás nemcsak határozott, hanem részletes vonásokban is élénk tárja az Úr Krisztusnak házassági elgondolását, melyet három szempont alá foglalunk.

1. *Az Üdvözítő mindenekelőtt megerősíti és megpecsételi az ószövetségnek házasságtanát.* Nem jött ő fölbontani a törvényt, az ószövetséget, hanem teljesíteni (Mt 5,17); Krisztus, az Atya küldötte nem jött elhomályosítani a teremtői gondolatokat, hanem ellenkezőleg, teljes eszmei tartalmukat igaz világításba tenni és életbe váltani. Ezt azért nem fölösleges itt újra hangsúlyozni, mert mindmáig kísért a régi marcionita gondolat (Marcion gnosztikus ízű agilis

eretnek volt 150 körül), mely szembe akarja állítani az ószövetség Istenével és szellemével Krisztust és az evangélium szellemét, amazt anyagiasnak, sőt érzékinek minősíti ellentétben az evangélium szellemiségével. Ezen a címen is manicheus gondolatokat akarnak becsempészni a keresztény eszmevilágba, éppen a házasság kérdésében, látszólag és első tekintetre egy szellemibb életstandard érdekében, voltaképpen azonban a tisztulatlan alsóbb világ javára.

A házasság teremtői elgondolásának az az alapja, hogy *a nemek differenciáltsága* nem bűn következménye, nem lehangolás egy eszmény magaslatáról, hanem magának Istennek tökéletes gondolata. Az Üdvözítő ezt az alapvető igazságot kifejezetten magáévá teszi Máté 19-ben és le is vonja belőle a döntő nagy következtetést: a házasság felbonthatatlanságát. Azonban hasonlíthatatlan *magasabb megszentelést és mélyebb értelmet* ad a nemek különbségének.

A szentatyák és teológusok között közkeletű az a régi gondolat, hogy az *Úr Krisztusban és Szűz Máriaiban* mindkét nem meg van tisztelve, miképp az ősbűn által mindkét nem, mint romlás és halál szülője kiesett ősi méltóságából. Szent Pál fölállít egy mélyértelmű beszédes párhuzamot: „Lőn az első ember, Ádám, élőlényé; az utolsó Ádám életető lélekké... Az első ember mint a földből való földi, a második ember mint a mennyből való, mennyei. Amilyen a földi, olyanok a földiek is, és amilyen a mennyei, olyanok a mennyeiek is. Tehát, amint hordtuk a földi ember képét, úgy majd hordjuk a mennyeknek képét is” (1Kor 15,45-9). Ezt a párhuzamot a szentatyák, már Irén (meghalt 200 k.) óta szorgalmasan továbbépítik: Az első Évával, aki engedelmessége által halál anyja lett, szembeállítják a második Évát, aki engedelmségével, alázatos „Legyen nekem a te igéd szerint” szavával élők anyja lett minden időre. S az ember, aki a teremtés révén, mint az első férfi és az első nő gyermeke, arra volt hivatva, hogy a férfiúság és nőiség differenciáltságában Istennek, illetőleg az első Ádámnak képét hordja, az Isten országában a kegyelem címén arra van hivatva és képesítve, hogy mint a második Ádám és a második Éva gyermeke, hordozza és hirdesse a nemek differenciáltságában a mennyei embernek annyival ragyogóbb és gazdagabb képét.

A házasság teremtői elgondolásának második mozzanata *a nőnek megbecsülése*: a férfiúval való teljes egyenrangúsága, nemcsak, hanem valami megkülönböztetett helyzete, mely számba veszi és tiszteletben tartja azt a sok felelősséget és áldozatot, melyet követel neki hivatása: szolgálni tulajdon vére árán az élet titkát. E tekintetben az Üdvözítő élete és magatartása világos nyelven beszél. Ő, ki földi életsorsának intézője, még mielőtt a földre lépett volna (lásd: Zsid 10,5), jónak látja, hogy életútjának minden állomásán és fordulóján ott legyenek szent, szolgáló, szenvedő, megkülönböztetett nők, sokszor kitüntetett helyzetben és szerepben. Alig jelenik meg a földön, már eléje járul Anna, a bensőség és mennyei reménység hordozója; nyilvános életében aztán különös gondjának és gyöngédségének tárgya a szenvedő nők (a vérfolyásos asszony, a kánáni nő), a bűnbánók; Mária Magdolnáról nem ártallotta kimondani, hogy ahol elhangzik majd az ő evangéliuma, ott fölhangzik annak a nőnek dicsérete is. Keresztútján külön szava van Jeruzsálem leányaihoz, és föltámadása után első látogatása azoknak a buzgó, önzetlen asszonyoknak szól, akiknek női szolgálatát nyilvános életében annyiszor elfogadta a magátólértődés közvetlenségével. Bizonyos továbbá, hogy az a Krisztus, aki utolérhetetlen lelki szabadsággal teljes érintetlenségben megy végig az életnek és emberiségnek minden viszonylatán, teljes elfogulatlansággal és testvéri közvetlenséggel áll szemben a nőekkel, úgyhogy még a legádázabb kritika sem találja viselkedésében a manicheus nőgyűlöletnek halvány árnyékát sem; sőt, akinek van hozzá érzéke, kiérzi viselkedéséből és szavából a mélységes együttérzést a női tragikummal és hivatással szemben, különös mélységgel és gyöngédséggel elsősorban tulajdon édesanyjával szemben.

S az ő örökségét híven őrzi és gondozza Egyháza. Hiába fogja rá felületes modernnek kajánsága, hogy megbélyegzi és bűnösnek ítéli a nemiséget és háttérbe szorítja ennek par excellence hordozóját, a nőt. Az Egyház Szűz Máriaat állítja oda a tisztulatlan és mégis fölfelé áhító nemiség elé, mint a tiszta nőiség szeplőtelen ideálját; s elfogulatlan kívülálló tanúságot tesznek, hogy tőle indult ki és belőle táplálkozik, ami egészséges és igazán lovagias nőtisztelet

van a nyugati kultúrában. – Az Üdvözítő közvetlen, mondhatnók bizalmas környezete apostolok voltak és szent asszonyok. Az apostolok hivatását férfiakra, papokra kellett bízni, mert Isten meghagyása szerint nekik kell vérrel, verejtéssel és felelősséggel művelni a földet, Isten országának földjét is. A szent szeretetszolgálatra, melyet Isten a nőnek szánt, mindjárt kezdetben nagyszerű teret és fölséges perspektívát nyitott a keresztény karitásban, nagyarányú szervezethez a nyugati női szervezetekben.

Végül az Üdvözítő magáévá tette és megszentelte magának *a házasságnak teremtői gondolatát*. Igaz, maga nem élt házasságban, és tudjuk, a XVIII. és XIX. század szadduceusaitól és filisztereitől kitelt az a szomorú bátorság, hogy merete ezt hiánynak minősíteni. Mintha az erkölcsi eszmény képviselőjének végig kellene járni az összes szociális és történeti viszonylatokat! Mintha Krisztusnak katonának, sőt hadvezérnek, orvosnak, sőt vasmunkásnak, diplomatának és talán még versírónak is kellett volna lennie, hogy mindegyiknek útmutatója tudjon lenni a lelki tökéletesedésben! Mintha mindezekben a foglalkozásokban és társadalmi keretekben nem az egy-szükséges volna a döntő!

Jóllehet, az Üdvözítő maga nem élt házasságban, – mindjárt meglátjuk majd, miért nem, – tettben és szóval nem hagyott kétségben aziránt, miképp értékeli. Megtette ezt alapvető módon már azzal, hogy jónak látta házasságban (jóllehet nem házasságból) születni. Méltónak és alkalmasnak találta a házasságot arra, hogy példázza az ő tanításának és megváltói művének legjelentősebb értékeit: Hasonló a mennyek országa a királyi emberhez, aki menyegzőt szerez fiának; ő vőlegény, kit várnak a szüzek, apostolai vőfélyek. Jelenlétével és első csodájával megtiszteli a kánai menyegzőt és éppen ennek a csodának elvi értelme és jelentése van a házasság szempontjából (lásd 49. lap). A házasság hivatása és tevékenységei iránt Isten teremtői gondolatával teljesen azonosuló mélységes tiszteletet és férfiasan reális és gyöngéd együttérzést tanúsít. Lehetetlen ebből meg nem érezni valamit annak, aki elolvassa a vér folyásos asszony gyógyítását (Lk 8,43–8), aki végig gondolja, amit a házasság gyümölcseről, a kisdedeokról mond (Mt 19,14), vagy aki elelmélkedik e szaván: „Az asszony, midőn szül, szomorúságban vagy, mert eljött az ő órája; mikor pedig megszülte a gyermeket, már nem emlékszik a szorongatásra örömeiben, hogy ember született a világra” (Jn 16,21).

De különben minek halmozni ezeket a töredékbizonyítékokat? Lehetett-e a házasságot jobban megbecsülni és erőteljesebben igenelni, mint tette az Úr Krisztus, mikor emberi eltorzításokkal és visszaélésekkel szemben félre nem érhető határozottsággal és időket átölelő föltétlen tekintéllyel *helyreállítja a házasság eredeti isteni gondolatát* és aztán Isten országában éppen ennek a házasságnak ad egészen új értelmet és méltóságot. S éppen ez a két mozzanat adja meg a házasság krisztusi elgondolásának jellegét.

2. Az eredeti bűn, mint láttuk, a lét és élet, az értékek és törekvések különféle rétegeinek kölcsönös harmóniáját megbontotta, s a házasság terén ez abban nyilvánult, hogy a szexuális föltámadt az erősz és még inkább az étosz ellen és zsarnoka lett a nemi vonatkozásoknak; ez a zsarnokság és zabolátlanság áttérjedt a nemek kölcsönös házassági viszonyaira is: a férfi brutális terpeszkedése, soknejűség, válás... Ebbe az anarchiába harsog bele az Üdvözítő szava: Kezdetben nem így volt; s új teremtő hatalommal, az első teremtésnél sokkal gyöngédebb modulációval ismét megalapozza a házasságot.

A nemi elvadulásnak gyökerére, a féktelen érzékiségre teszi a fejszét, mikor azt mondja: „Mindaz, aki asszonyra néz, hogy őt megkívánja, már házasságtörést követett el vele szívében”. Ezzel félreérthetetlenül elítél minden házasságon kívüli nemi viszonyt, s a nemző ösztönnek minden házasságkívüli szándékos megmozdulását a hatodik parancsnak végzetesen komoly isteni szentesítése alá helyezi. Vigyázzunk, félre ne értsük az Üdvözítőnek ezt a rövid és mégis mérhetetlenül súlyos szavát. Nem vonja ő itt vissza, amit a nemek különbözőségéről és a házasságról mint teremtő gondolatáról vall. Nincs igazuk a modern szadduceusoknak, hogy az Üdvözítő itt elítéli a nemiséget. Nem; hanem igenis, teljes határozottsággal a házasság kereteibe

és felelősségeibe utalja bele és ezzel félreérthetetlenül értésünkre adja, hogy a nemző ösztönnek értelme és rendeltetése a házasságra utal, tőle és csakis tőle kapja szentesítését és áldását.

A soknejűséggel szemben tanítása nem kevésbé határozott, ha nem is annyira kifejezett. Benne van az már abban a tényben, hogy mindenütt egynejűséget talál, s azt szenteli és áldja meg. Mikor aztán Máté 19-ben oly energikusan nyomatékozza, hogy Isten férfivá és nővé teremtette az embert, világosan értésünkre adja, hogy a házasság eredeti monogamiás gondolatát teszi magáévá. Ha pedig valaki kifejezett szót akar, ott van Szent Pál, aki egyenest az Úr rendelkezésére hivatkozik, amikor kimondja: „Minden férfiúnak legyen meg a felesége, és minden asszonynak legyen meg a maga férje”.

Szokatlanul ünnepélyes és elszánt az Úr Krisztus hangja, mikor *a házasság fölbonthatatlanságáról* szól. Elhangzik örök időkre, szemben az emberi állhatatlansággal; változatosságsóvárgással és álokoskodással, a félre nem érhető, el nem magyarázható szó: Amit Isten egybekötött, ember el ne válassza. Ez a szó kivételt nem ismer: Aki elbocsátja feleségét, és mást vesz el, házasságtörő, aki elbocsátottat vesz el, nem különben. Ha tehát Máténál a fönt idézett két helyen (a másik két szinoptikusnál a párhuzamos helyeken nem!) szerepel a paráznaságról szóló közbeiktatás, az nem jelenthet okot házasságbontásra. Minthogy később erről tüzetesen lesz szó (145. lap), most elég arra utalni, hogy Szent Pál, aki éppen ebben a kérdésben az Úrra hivatkozik, a paráznaság kivételezését meg sem említi. A különéletről tud ő is, a házasság fölbontásáról nem. Különben is az Úr szavainak értelmét eldönti az első hallgatóság értelmezése. Az apostolok megdöbbennek: „Ha így van az ember dolga a feleséggel, nem érdemes megházasodni”; szinte kihallani szavukból, hogy az Üdvözítő rendelkezését ők a mózesi törvénnyel és az annak alapján kifejlődött gyakorlattal szemben elviselhetetlen igának, hallatlan szigorításnak érezték. Szinte megismétlődik a hitetlenkedő zsidók magatartása az oltáriszentségi ígérettel szemben: Kemény beszéd ez, ki hallgathatja! (Jn 6,60.) S az Üdvözítő, miként Oltáriszentség ígérő beszédében, nem vonta vissza tanítását, ha még oly keménynek érezték is hallgatói, hanem felsőbb régióba utalta őket, mint minden nehézség megoldásának hazájába. A zsidók hitetlenkedő kérdésére azt felelte: Az igék, melyeket szólottam, szellem és élet (lásd Dogm. II. 310. lap); a házasság kérdésében pedig az emberi természet tusakodásának színe előtt nem fokozta le a házasság fölbonthatatlanságának követelményét, hanem magát a tusakodó természetet egy felsőbb világba hívta, hol az eredeti házassági eszmény megvalósítására készen állnak az erők; sőt *magát a házasságot is egészen új világba emelte*, új titoknak tette hordozójává és új teremtő erők forrásává.

Itt tárul elénk *a kánai csoda* nagy elvi értelme. Mikor az Üdvözítő első nyilvános csodájában a kánai újházások vizét borrá változtatta, már az atyák értelmezése szerint jelezte azt az új világot, a dolgoknak és értékeknek azt a rendjét, mely még az elemekben is új erők forrását fakasztja. Miként Kánában a lakodalmas nép vigasztalására és örömére a vizet borrá változtatta, úgy az emberiség állandó vigasztalására és örömére akarja tulajdon vérévé változtatni a bort. A vér az élet jelképe, hordozója, táplálója és jele; a jó vér egészséges élet záloga, jogos remények, önérték és egyben kötelezések forrása: Vér nem válik vízzé – Blut ist ein ganz besondrer Saft. Ennek az életfolyam tápláló drága vérnek jelképe a bor. Mikor az Üdvözítő a fiatal kánai házaspár vizét borrá változtatja, értésünkre adja, hogy új erőáramok égisze alá állítja a házasságot. Ami eddig lapos hétköznapiaság, a legjobb esetben filiszteri vizenyősség volt, megszokottság, léleknélküliség, sőt lelketlenség, annak ezután életté, lendületté, ízzé kell válnia. A legtöbb házasságban hamar kifogy a természetes vonzódás és kölcsönös szerelem közönséges bora és elkövetkezik az unottság vagy irritáltság vizenyős korszaka, melyben az emberi okosság új tavaszt hiába vár; de ha Krisztus jelen van a házasságban és reája szállt az ő áldása: ahány kövedrében a természeti szenvedelemnek, érzületnek és kárvallásnak meggyűlt a merő természet vize, annak a krisztusi áldásnak erejében mind színborrá válik, kegyelmi lelkületté, s zamata még a völegényt is ámulatba ejti, nemhogy a lakodalmas népet (Jn 2,1-11).

Krisztus azt akarja már most, hogy az ő követői között minden házasság kánai menyegző legyen: Ahol ketten-hárman összegyűlnek az én nevemben, ott én köztük vagyok (Mt 18,20). S ez az ő jelenléte biztosíték rá, hogy mikor elhangzik a segíteni kész együttérzés aggodalma: Nincs boruk, elfogyott a merő természet házassági értékészlete, akkor ő neki van hatalma és akarata közbelépni és adni az ő borából, és annak erejében majd győzik a hitvestársak azokat a kötelességeket, melyeket ő szentesített.

A krisztusi házassági eszmény színe előtt a hüledező gyarlóság azt mondja: Ha így van dolga az embernek a feleséggel, akkor nem érdemes megházasodni. S Krisztus a tettnek, a tényleg folyósított kegyelmi segítségnek erejével azt feleli: Igen, embernél ez lehetetlen; de Istennél minden lehetséges (Mt 19,26). Nehéz dolog, sőt lehetetlennek látszik, a házas hűségnek, a nemi tisztaságnak az a gyakorlata, melyet az Úr Krisztus a keresztény élet alapokmányában, a Hegyi beszédben követel: még a szándékos tisztátalan kívánságnak is száműzése; meghaladni látszik az ember erejét az az állhatatosság, melyet ő követel a házastársaktól: Holtomiglan, holtáiglan, mikor az érzékek követelőznek és a természet állhatatlan. De ő odaáll az emberi csüggettség és gyarlóság elé: Bízatok, én meggyőztem a világot! S benne, mint főnkben, mi is elvben és módban legyőztük ezt a világot (lásd Krisztus 180. kk. 1.). De példát is adott, hogy miképp ő cselekedett, mi is hasonlóképpen cselekedjünk. Mikor a kísértésben (Máté 4) kimondotta a megföllebbezhetetlen „távazzál sátánt”-t, egyszersmindenkorra megnyitotta a bennünk lakozó démonok kiutasításának útját: Ez a fajzat nem űzhető ki másképp, mint imádság és böjtölés által (Mt 17,20). Aki életében csak egyszer is igazában találkozott Krisztussal, aki csak egy órát is töltött vele a Getszemáni-kertben, aki csak egyszer is meglátta a kereszt kínjában vonagló Krisztus-arcot, annak beleég a lelkébe és vérebe ez a látomás, és ennek erejében új sejtések kelnek benne és *új erők forrásai* kíváncsoznak létbe. A vértanúság, halál és örökkévalóság kapujában megjuhászodnak a követelőző szenvedélyek, meglapul a fölületes érzékiség, lehül a vér, és megszólalnak a legmélyebb felelőségek eltemetett harangjai.

De nemcsak a szenvedés és felelősség tragikus akcentusával szól a házasokhoz az Úr Krisztus. *Ő velünk van a világ végezetéig*, velünk van sokféleképpen, velünk többek között és kiváló módon az eucharishtiában. Ez a trienti szentszínat szerint „ellenszer, mely által a mindennapi bűnöktől megszabadulunk és a halálosoktól óva maradunk”; s a trienti káté hozzáadja: „fékezi és csökkenti a rendetlen testi kívánságokat” (lásd Dogm. II. 347. lap). Aki nem érti meg és nem tudja a maga számára folyósítani azt a metafizikát, mely itten dolgozik, melynek erejében az abszolút Tisztaságnak érintése tisztít, és a tiszta vér tiszta léleknek tud alapjává lenni, az eszméljen rá, hogy vannak még emberek is, akiknek jelenlétében lehetetlen nem legtisztább gondolatait gondolnia, nem legszűziesebb akarásait akarnia annak, akiben egy szikrája maradt az igazi emberiességnak. Hát Krisztus előtt, akinek néma ajkáról is velőikig hangzik a fölhívás: Jöjjetek hozzám mind; és egész valójából kisugárzik az örökkévalóság tenger-mélysége! Hát annak az embernek, akiben nem egyszerűen az emberiességnak, hanem a krisztusi emberiességnak nem is szikrája, hanem bősége van, legalább a keresztséggel adott kegyelem bőségében! Lehetetlen itt a léleknek föl nem gerjedni arra, hogy szembeszálljon az érzékekkel, a természet állhatatlanságával és fölületességével, s elszánt erővel föl nem venni Krisztusért a harcot – a házasságban is: „Mindent meg tudok tenni Abban, aki nekem erőt ad” (Fil 4,13).

3. Hogy ezek az új erők csakugyan működésbe léptek, annak legszembeűnőbb bizonyosága és egyben a keresztény házasság teljesítésének állandó pszichikai és szociális erőforrása: a Krisztusért önként vállalt és vallott nemi önmegtartóztatás, *celibátus és szüzesség* alakjában. Azt mondja az Üdvözítő: „Vannak férfiatlanok, sunt eunuchi...”

Ezzel a szokatlan fogalmazással kapcsolatban legyen szabad egyszersmindenkorra tenni egy elvi megjegyzést. Ami merő érzékcsiklandozás, könnyelműség vagy beteges exhibicionizmus, arra nézve a keresztény lelkiismeret számára alku nélkül áll Szent Pál szava: Talia nec nominentur in vobis, efféle „szóba se jöjjön köztetek, amiképp az a szentekhez illik” (Ef 5,3).

Ami azonban elkerülhetetlen az életnek teljes megkeresztelésére, elvi tisztázására és okulására, abban a Szentírásnak és magának az Úr Krisztusnak példája szerint nincs helye álszeméremnek, prüdériának, amely végre is egyik raffináltabb formája a nemi tisztulatlanságnak és fölszabadulatlanságnak. Castis omnia casta, ez ennyit is jelent: aki nem éretlen tacsó vagy tisztulatlan önáltató módjára nézi a nemi tényeket, hanem a teremtő Isten szemével, akit megérintett a halálnak, ítéletnek és tragikumnak az a lehelete, mely erről az egész területről árad, annak egyszersmindenkorra elment a kedve frivolizálástól, olcsó szellemeskedéstől és felelőtlen pszichikai kacérkodástól; az már nem tud itt másképp szólni, mint a legmélyebb tisztelet, részvét, döbbenet és felelősség hangján.

Tehát az Üdvözítő kendőzetlen fogalmazásban azt mondja: Vannak, akiket szerencsétlenség tett házasságra alkalmatlanokká; s vannak még szerencsétlenebbek, kiket emberi barbárság tett azzá (ne felejtjük, Keleten vagyunk!). Ezek is kénytelenek viselni sorsukat; s viselik, talán tompa, értelmetlen rezignációval, talán fogcsikorgató tehetetlenséggel. Nos, akadjanak már most, akik nem ilyen otromba kényszerűségből, hanem a maguk elszánásából vállalkoznak házasságnélküli és ezzel együtt természetesen teljesen önmegtartóztató életre, a legnagyobb ügyért: Isten országáért; Szent Pál szerint azért, hogy ne legyenek megosztva, hanem minden gondjuk, idejük és erejük arra álljon rendelkezésre, hogy Istennek tessenek.

Ezzel a fölhívással az Úr Krisztus *a házasságot is teljesen új perspektívába állítja* és a házasság bajainak megadja a gyökeres orvosságát. Két főbaja van a házasságnak: az érzékiség, mely a házasság kereteit folyton szét akarja vetni és azokon a kereteken belül is mocskol, mállaszt és ront; és az ember-imádás, amely az ún. szerelemben a másik félben látja üdvösségét s így betűszerint „imádja” „imádotját”, s annyira bele tud felejtkezni a másik félbe a házasságban is, hogy elhalványul, sőt elenyészik a többi erkölcsi kötelezettség, és a házasságból a házas rendszeres önzésnek lesz melegágya. Mindezzel szemben az Üdvözítő félreérthetetlenül arra utal, hogy vannak magasabb célok is, és azok kedvéért szabad és lehet egészen lemondani arról, amibe a gyaloglelkű ember egészen el tud merülni. Így lesz a celibátus és szüzesség a házasság nagy támasza: Ha a házasságra rátermett ember Isten kedvéért egész életére le tud mondani minden nemi vonatkozásról, akkor a házastársaknak sem lesz lehetetlen Krisztusért és az ő országáért lemondani arról, ami nélkül a házasság krisztusi eszménye eltorzul.

De az összes házas problémák gyökerére teszi a fejszét az Üdvözítő, mikor félreérthetetlenül értésünkre adja, hogy *a házas vonatkozás nem a legalapvetőbb emberi vonatkozás*: „Aki atyját vagy anyját... ,fiát vagy lányát jobban szereti, mint engem, nem méltó hozzám” (Mt 10,37); és pozitív fogalmazásban: „Mindaz, aki elhagyta házat vagy fivéreit vagy nővéreit, vagy atyját vagy anyját, vagy feleségét, vagy gyermekeit, vagy földjeit az én nevéért, százannyit kap és az örök életet örökli majd” (Mt 19,29). Az ember tehát alapvetően, első helyen Istenhez, Krisztushoz van kötve, s csak ezután, ezen a megkötöttségen belül hitvestársához. Ahol ketten kezdet fognak életfogytig való hitvesi hűségre, ott körük és fölük eo ipso templom emelkedik, és a házastársak kötelező fölhívást kapnak ott szolgálni az oltárnál; azon az oltáron pedig kikezdhethetetlen fölségben Isten trónol. S inkább kell engedelmessé válni Istennek, mint embernek; aki embert és emberi vonatkozást jobban kultivál mint Krisztust, nem méltó hozzá. S ebből a krisztocentrizmusból indul ki a házas vonatkozások fölszabadulása és gyökeres meggyógyulása. Hogy a házasság bele ne füljön se az érzékiség mocsarába, se a kölcsönös önimádás örvényébe, arra szükséges és elégséges biztosíték, ha a házastársak mindenestül, tehát érzéki és érzelmi életükkel csakúgy mint személyes igényeikkel, gyökeresen és alapvetően bele vannak kapcsolva Jézus Krisztusba.

A Jézus Krisztusba való bekapcsolódás azonban nem merül ki a jelzett erkölcsi és lelki mozzanatokban. Hanem az erkölcsi krisztusi elkötelezettségen és a lelki Krisztus felé-tájékozódáson túl begyökerezik *az a metafizikába, a Krisztussal való misztikai létegyiségbe*. S ez a Krisztusba való begyökerezés, ez a misztikai, de valós beléiktatódás a házasságot is egészen új erők és értékek forrásává és új méltóság hordozójává teszi.

Az Úr Krisztus ugyanis híveinek vele szemben való vonatkozását így jellemzi: „Én vagyok a szőlőtő, ti a szőlővesszők. Aki énbennem marad és én őbenne, az bő termést hoz; mert nálam nélkül semmit sem tehettek” (Jn 15,5). Ezáltal ti. a Krisztus-követők kölcsönös vonatkozásai sem lesznek már merőben embernek emberhez való viszonylatai, hanem új jelleget öltenek: Krisztus titokzatos testének minden tagja itt vonatkozásba kerül Krisztus titokzatos testének tagjaival; bármilyen kölcsönös vonatkozásban alapvetően, létrendileg ott van Krisztus, és így minden jelentős személyes vonatkozás lényegesen és gyökeresen részes a Krisztus-jellegben.

Ezt éppen a házasságra nézve azzal jelzi az Úr Krisztus, hogy benne Isten országának legszemélyesebb vonatkozásait látja jelképezve: ő a vőlegény, követői a menyasszony. Így a házasság legmélyebb ószövetségi értelme krisztusi veretet kap. Az Énekek énekének alap gondolata, Jahvénak és a hű léleknek jegyesi viszonya, az újszövetségnek kegyelmi rendjébe emelkedik; mindazok, kik hivatottak énekelni új éneket, azok megérik és megélik ennek a krisztusi gondolatnak teljesebbét: „Eljött a Bárány menyegzője, és jegyese fölkeszült. Írjad: Boldogok, kik a Bárány menyegzős lakodalmára hivatalosak” (Jel 19,7.9).

Az Üdvözítő evangéliuma szerint tehát a házasság az ő eljövételével alkalmassá vált arra, hogy a természetfölötti életnek legyen közvetlen talaja. Ismételten hangsúlyozza, hogy ha követői nem lesznek mint azok a kisdedek, kiket zsidó anyák vittek eléje, nem mennek be mennyek országába; és azzal a megokolással engedi magához azokat a kisdedeket: mert ilyeneké a mennyek országa (Mt 18,3;19,13). Ha ugyanis alkalmazzuk itt azt a zsinórmértéket, melyet ő maga adott kezünkbe: Gyümölcséiről ismeritek meg a fát, azt kell mondanunk: ő jóvá tette az emberiség életfáját, alkalmassá arra, hogy immár szent, mennybe való gyümölcsöt teremjen. A házasság már most mindenestül az ő áldása alá került; róla, mint főről, akinek bőségéből mindnyájan merítettünk, és pedig kegyelemért kegyelmet (Jn 1,16), árad a kegyelem a házasságra is.

De hogy itt mi volt részletesebben az Üdvözítő gondolata, azt megtudjuk az ő nagy apostolától. Szent Pál alapnak odaveti azt a súlyos gondolatot, hogy mindnyájan mint vad olajfahajtás be vagyunk iktatva Krisztusba, a nemes olajfába (Róm 11,17), s ezáltal mindnyájan új kegyelmi életre nemesültünk meg. Továbbá ő tanít meg bennünket arra, hogy az új Ádámban az az ember, akit Isten férfiúvá és nővé teremtett, a mennyei embernek képét van hivatva hordozni. Végül az efezusiakhoz írt levélben témaszerűen kifejti, hogy a hívők Krisztusban, a főben, mind egy misztikai testet alkotnak; ugyanott kifejezetten megmondja azt is, micsoda új rendeltetése és értelme van a régi házasságnak ebben a titokzatos krisztusi világban: „Az ember elhagyja atyját és anyját s ragaszkodik a feleségéhez, és ketten lesznek egy test” – tehát a házasság teremtői gondolata teljes épségben marad; de új életnek és értelemnek válik hordozójává: „Nagy titok ez; de én Krisztusra és az Egyházra mondom” (Ef 5,31-2). Ugyanott valamivel előbb a hitvesi szeretet köteleességét azzal okolja meg, hogy Krisztus is szereti az ő Egyházát és önmagát adta érte, s hogy mi egy test vagyunk övele. Nyilván azt akarja értésünkre adni az Apostol, hogy a házasság viszony valami közvetlen reális kapcsolatban van Krisztusnak és az ő Egyházának viszonyával. Pontosabban miben áll ez a viszony és mi következik belőle a házasságnak krisztusi jellege tekintetében, azt a következő értekezésben vizsgáljuk. Itt csak egy gondolatot kell még fontolóra vennünk.

Mikor Szent Pál kimondja, hogy a házasság viszony, a két házastársnak egy testté válása nagy titok, mely Krisztusnak és az ő Egyházának kölcsönös viszonyára utal és abba torkollik, egyszerre föltárul előttünk *a házasságnak világot átfogó egész jelentősége* és világossá válik a keresztény házasság problematikájának begyökérezése.

A jámbor hívő méltán megütközik azon az ádáztságon és szívósságon, mellyel ez a kor üldözőbe vette a katolikus házasságot nemcsak gyakorlatban, hanem elméletben, tanításaiban is. Mennyi gúny, lenézés, kézlegyintő elintézés kíséri tanításait és érveit; milyen felsőbbsséggel intézik el a haladás nevében gyakorlatát; milyen fanatizmussal kiáltanak feszítettség minden követelésére a kultúrfejlődés nevében! Elég különös magatartás ez azzal az intézménnyel

szemben, melyet az egészséges egyéni és társas élet összejtének fölismerni nem olyan nehéz. De mihelyt Szent Pállal meglátjuk, hogy a keresztény házasságnak lényeges kapcsolata van Krisztussal és az ő Egyházával, s így a házasság valamiképp jelenti és történetileg képviseli Krisztust és az ő Egyházát, *a katolikus házasság-eszmény ellen tomboló harc egyszerre érthetővé válik*: Nem különb a tanítvány a mesterénél... Ha engem üldöztek, majd titeket is üldöznek (Mt 10,24). Ha Krisztus és az ő Egyháza jel, melynek ellene mondanak (Lk 2,34), nem lehet más sorsa annak az intézménynek sem, mely a maga részéről Krisztusnak és az ő Egyházának jele. Ha Krisztus a zsidóknak botránkozás, a görögöknek balgaság (1Kor 1,23), ne csodálkozzunk, ha a Krisztusra lényegesen utaló és őt valamiképpen utánzó házasság is botránkozás a szaduceusoknak és balgaság a szenvedélyeiket észokokkal igazolni akaró farizeusok előtt.

De innen, erről a szentpáli magaslatról még egy jelentős kilátás nyílik. Az a kérdés: akarjuk-e, tudjuk-e a házasság krisztusi eszményét élni, végelemzésben ebben a kérdésben csattan ki: akarjuk-e, tudjuk-e Krisztust egyáltalán követni: akarunk-e, tudunk-e keresztények lenni, és az a Krisztus, aki a zsidóknak botránkozás és a görögöknek balgaság, nekünk a hívőknek, lesz-e Isten ereje és bölcsessége?

4. A házasság katolikus elgondolása

A házasság katolikus fölfogása két mozzanatban kristályosodik ki: A házasság egyénfölötti közösség és szentség. Az első mozzanat a házasság teremtői elgondolásán sarkallik, a szentség-jelleg pedig krisztusi gondolatán. Itt sem más a katolikum, mint a kinyilatkoztatás tanításainak következetes kifejtése és szabatos kifejezése.

I. A házasság egyénfölötti közösség. Ez azt jelenti, hogy a házasság mint igény, mint rátermettség és kötelezettség lényegesen nem arra van szánva, hogy közvetlenül az egyén érdekeit szolgálja, hanem egyénfölötti értékek és kötelezettségek hordozója.

Az Egyház ezzel a fölfogásával tudatosan és élesen szembehelyezkedik a régebbi és modern profán fölfogással, mely a reneszánsz nagy álmát akarja végigálmódni: *az egyén és az ő joga az a szuverén norma, melyhez igazodnia kell minden törekvésnek és értékelésnek.* A házasság tekintetében ez a fölfogás először a romantika korában öltött határozott formát, mikor programszerűen kezdték hangoztatni, hogy a konvenciók polgári jellegű házassággal szemben a „lélekkel” teljes házasság az ideál, melynek egyetlen célja az egyén harmonikus kifejlődése és boldogítása. Ezt hirdeti tanszerűen Schleiermacher és a színpadra viszi F. Schlegel híres Lucinde-je. Mikor Ibsen ostromozza a konvencióvá lett modern házasságot és benne reklamálja az egyén jogait, pl. a Nórában, voltaképpen ezt a romantikus örökséget veszi át, igaz, nagyobb erkölcsi komolysággal. A mai fölfogást, mely elveti a romantikától még meghagyott utolsó ideális maradékot is, leghívebben az amerikai ifjúság tükrözteti. Ez a nemzedék semmiféle erkölcsi felelősséget nem táplál a házasság vonatkozásokkal szemben, s siket és érzéketlen mindenre, ami nincs kapcsolatban legegényibb érzéseivel és érdekeivel. Ennek a fölfogásnak az étosza: Mit ad nekem a házasság? A katolikus étosz: Mit adok én a házasságban? Ez a szembeállítás mutatja legcsattanóbban, milyen szellem szülte az egyik és a másik. Aki mindenben azt nézi, mit kaphat, az kapzsi, tehát voltaképpen ágrólszakadt szegény; az zsugori és a zsugorodás és elaggás lejtőre került. Ellenben, aki tud adni és akar adni, az a gazdagság és ifjúság honából jő. Világválasztó az evangélium szava: Jobb adni, mint kapni.

Tehát *a katolikus házassági étosz:* Adni, följánlani a legszemélyesebb szolgálatot, hűséget, odaadást a faj szolgálatára, hogy teljesebbé váljék a Teremtő akarata: Sokasodjatok – s ez a házasság főcélja; följánlani a hűséget, odaadást a másik nem szolgálatára; hogy teljesebbé váljék a Teremtő akarata: kell az embernek hozzá hasonló segítőtárs és ellenkép – s ez a házasság főértelme. Mindkét vonatkozásban mindegyik házastárs mindenestül Istennek adja magát, nemcsak abban az értelemben, hogy akarja szolgálni Isten teremtői faj- és nem-gondolatát, tehát tudatosan beáll a maga helyére Isten nagy világműhelyében, hanem abban a sajátos értelemben is, hogy a házasság hűség, önfeláldozó kölcsönös odaadás és szeretet dacára a személyiség elsődlegesen és alapvetően lekötve marad Istennek. A házasság főértelme és alapértéke, hogy Isten képét hordozza sajátos módon: férfi és nő Isten együttes képe, férfi és nő nemi életközössége Isten képének folytonosítása. Elfakulna, sőt elborulna ez a kép, mihelyt nem ragyogná és járná át teljes intenzitással a mintája: Isten örök teremtői és kegyelmi gondolata. Ezért a házastársaknak mint olyanoknak is, mint a házassági földekek és hordozóknak is, alapvetően Isten felé kell fordulniok, ahonnan jó nemcsak segítségük, hanem létjoguk is. A házasság katolikus meggyőződés szerint lényegesen *teocentrikus*, nem pedig ego- vagy antropocentrikus. Elsősorban nem arra való a házasság, hogy egyéni igényeket elégítsen ki, sem arra, hogy társadalmat, nemzetet vagy államot szolgáljon, hogy katonákat és adófizetőket szállítson a császárnak, gyarapítsa a gyarapodó nemzet önértékét, hanem elsősorban az a rendeltetése és értelme, hogy Isten-szolgálat legyen a maga sajátos jellege szerint. A katolikus fölfogás szerint az ember mindig inkább van lekötve Istennek, mint akár a házastársnak is; s csak ez az alapvető lekötés ad szentesítést, értéket és erőt az összes emberi vonatkozásoknak, a házasságnak is. E

tekintetben nincs különbség házas és szüzi állapot között. Ha a szüzesség meg is könnyíti az embernek, hogy Istennek tessenek, hisz nem kénytelen megosztani energiáit Isten és a család között, a család tagjai sem kapnak fölmentést vagy könnyebbítést az első és alapvető emberi kötelesség alól: Inkább kell tetszeni Istennek, mint az embereknek.

A házasságnak ebből a teocentrikus, Istenhez igazodó elgondolásából két jelentős gyakorlati következmény foly: feleletet ad a *boldog házasság* kérdésre és a házasság kötelezettségének kérdésére.

1. A modern házassági elgondolások és programok, kivált az irodalmiak, melyek még mindig a romantika örökén rágódnak, az egyéni boldogságot teszik meg a házasság értékmérőjévé és létfeltételévé: a házasság csak akkor, csak addig és csak annyiban jogosult, amennyiben biztosítja az egyén boldogságát.

Ezzel a modern házasságjavítók az egyed és faj, egyén és társadalom örök problematikájában lehetséges két véglet (individualizmus és kollektívizmus) egyikén helyezkednek el: a *szélső individualizmus* álláspontján, mely szerint az egyén igényeinek kielégítése és erőinek kiélése az emberélet egyetlen értelme. Ezt az álláspontot azonban nem lehet következetesen végiggondolni anélkül, hogy önmagát ne ölné meg, olyanformán, mint Epikuros tette a nevét viselő hédonizmussal: Ő azt hirdette, hogy az élet föladata és értelme a gyönyör keresése. De volt annyira becsületes, hogy számba vette a mindenfajta gyönyörrel együttjárható fájdalmat is, s végre is odajutott, hogy az egyetlen igazi gyönyör: tartózkodni minden gyönyörhajhásztól, mert csak így marad ment az ember a fájdalomtól. Az egyéniségkultusz, mint életprogram szintén ilyen sárkány, mely önmagát eszi meg; aki keresi életét, elveszti azt. Nem is kell itt mindjárt arra gondolni, hogy minden kíméletlen és makacsul következetes önérvényesülés beleütközik a többi egyénnek azonos jogú és hasonló irányú törekvésébe, és az ilyenformán állandósuló bellum omnium contra omnia egyiknek sem hoz boldogságot, hanem csakis úgy végződhetik, mint a német diáknóta két kiránduló oroszlánjának románca: összevesztek, megették egymást, és csak két farkpamacs maradt, mint sorsuk bús hírmondója.

Nézzünk a dolog mélyére. Az individualizmus mindig megfeneklik azon az ontológiai igazságon, hogy az ember nemcsak egyed, hanem fajnak is hordozója; a fajiség pedig (itt az emberség mint olyan) szellemváltánál fogva az egyént a felelőségeknek és magasabb igényeknek ezer szálával kapcsolja bele egy felsőbb világba, és ezeknek kinemeléülése végelemzésben nagyobb tragikummal sújtja az egyént, mint a merőben érzéki, a nem ember-hanem állatfaji igények egyoldalú erőltetése. Aki csak egyéniségét akarja élni és nem egyben emberségét is, meg hasonlításban van legigazibb mivoltával, s ezért hovatovább megcsalottnak érzi magát léte legmélyebb magvában, és minél inkább akarja élni éniségét, annál vigasztalanabban távolodik tőle. Az éniség végre is az emberségben találja meg tartalmát és gyökerét; az egyéni élet annak az egyetememes emberségnek csak egy színezése, nűansza. Aki vétkez egyoldalúsággal a nűanszot kultiválja, a lényegét menthetetlenül elveszti.

Ezért az individualizmus, mint ontológiai képtelenség *pszichológiailag is keresztülvihetetlen*. Megolvashatatlan sok erő- és igénypár feszül az emberben. Aki erőteljes, határozott középpontraigazodás nélkül ezeknek a démoni erőpároknak odaveti magát, legbensőbb énjébe viszi bele a forradalom és robbanás világát és csakhamar úgy jár, mint a pannonhalmi ebédlő falfestményén a bor, mely ifjú zabolátlan feszengetésében szétveti a bilincsnak érzett abroncsot: libertate periit.

A másik szélsőség a *kollektívizmus*, amelyet a marxista szocializmus képvisel; ez az orosz bolsevizmusban bemutatkozik igazi mivoltában, de egyúttal kritikájában is: végelemzésben a csordaállapotba kényszeríti bele az embert, hol megszűnik minden egyéni életnek és akarásnak lehetősége. Itt a legkedvezőbb esetben olyan életlehetőség nyílik, aminőt Wordsworth ismert verse a legelésző nyájról rajzol:

The cattle are grazing
 Their head never raising;
 They are forty like one.

Az európai embert erre az állapotra tartósan visszaszófolni nem lehet. És hiú remény azt gondolni, hogy a reneszánsz individualizmusával megindult társadalmi atomizálásnak ez lehet majd az ellensúlyozója: közösség, melyben elvész az egyén, mint a költő idézett versében a birka a legelésző nyájban: *negyven* úgy legel, mintha *egy* volna.

A program lehetetlensége itt is a lét lehetetlenségén sarkallik. A kollektívizmus ellentétben áll a metafizikai valósággal. Mert amennyire igaz, hogy az egyéniség léttartalma alapvetően a faj tartalma (ez az egyén elsősorban ember és csak azután ez az ember), éppannyira igaz, hogy a faj mindig csak egyénekben valósul. Nem az ember létezik, mint Platon gondolta, hanem mindig csak *ezek* az emberek. Az egyetemes embereszmének mindig egyén a hordozója; minden emberi törekvésnek, erő kifejtésnek és értékelésnek reális középpontja egy-egy egyéniség, egy-egy éntudat, mely erkölcsi felelőségeknek és ambícióknak egyetlen, senkivel nem közösködő alanya. Aki tehát egyéntelen közösségbe akarja föloldani az embert, betömi a sajátosan emberi kezdeményező és vonatkozó erőforrásokat, betűszerint csordaállattá fokozza le az embert.

Ezek a kollektivisták törekvései nem hivatkozhatnak régebbi korok testületi szellemére, nevezetesen olyan időkre, mikor a törzshöz, a klanhoz való tartozás volt minden egyéni jog és védelem forrása, s a közösség érdeke volt az egyetlen döntő érdek. A *törzsszervezet* ugyanis nem jelentette az egyeseknek elvi elnyomását és jogfosztását. Másodszor nem volt egyes emberiségboldogítók programszerű törekvéseinek eredménye, hanem az organizmusszerűen fakadó és alakító történelem terméke, s épp ezért a tudatfejlődés akkori fokán áldásos és megfelelő állapot volt. A történelmet azonban nem lehet a visszajáról újracsinálni. Nem lehet primitívebb állapotra visszafordítani azokat, akiknek lelkiülete, történelmi konstellációja már nem primitív. A valóságon sem lehet erőszakot tenni. S ez a valóság követeli, hogy a fajnak és ezzel a közösségnek megadjuk, ami a közösségé, és a faj konkrét hordozójának, az egyénnek is, az emberi vonatkozások egész területén, a házasságban pedig különösen, megadjuk, ami az egyéné. Ezt a szintézist, ezt a valóságnak egyedül megfelelő, tehát egyedül áldásos megoldást képviseli a katolikum. A katolikum lényegesen közösségi elv; nem a merő ösztönös csordaközösség ez, hanem az a finoman tagolt és méretezett közösség, melyet a Krisztus titokzatos testének tanítása fejez ki a leghívebben (lásd Dogm. II. 221. lap). A katolikum szerint az Egyház előbb van, mint a hívek, mert Isten és Krisztus is előbb van, mint az ember; általában a felsőbb világ előbb van, mint az alsó. A Krisztus titokzatos teste a maga törvényeivel, erőivel és hivatottságával már készen várja az egyént; de azt úgy iktatja be ebbe a kész felsőbb világba, hogy a maga egyéni rátermettségének megfelelő helyre állítja és a tehetségével arányos célt tűz eléje. Tehát a házasság is úgy van beiktatva Krisztus titokzatos testébe, hogy teremtői és krisztusi gondolatának tartalma a maga teljes mélységében és gazdagságában megvalósulhasson.

Hogy ez a beiktatás eleget tesz a legmélyebb egyéni aspirációknak, sőt hogy csakis ez tesz eleget, kiténik majd a következő értekezésben. Itt csak egy elterjedt tévedést kell kiigazítani és azután levonhatjuk a konzekvenciát a boldog házasság kérdése számára.

Végzetes *tévedés* ugyanis az a hiedelem, *hogy a katolikus életfelfogás és erkölcs lényegében eudémoniás*, azaz a boldogságot teszi meg az élet értelmének. Bizonyos, hogy a keresztény remény és törekvés foglalatja az örök boldogság. De ennek hazája először is a másvilág. A jelen világ pedig éppen a hívő keresztény számára siralom völgye, és minden keresztény embernek életútja az Üdvözítő pályája: „Hát nem ezeket kellett-e szenvedni a Krisztusnak, és úgy menni be az ő dicsőségébe?” (Lk 24,26) Azután pedig nem szabad felejteni, hogy annak az örök boldogságnak egészen sajátos a tartalma: A Szentháromsággal való legbensőségesebb életközösség a másvilágban, elővételezett Isten-közösség hitben és kegyelemben ezen a világon. Ennek a boldogságnak tartalma, sőt már külső kerete is homlokegyenest ellentétben van azzal,

amit az emberek közönségesen boldogságnak gondolnak. Erről megföllebbezhetetlen tanúságot tesz a Hegyibeszédnek, Isten országa alapokmányának eleje: Boldogok, akik szegények, akik sírnak, üldözést szenvednek... (Mt 5,3-12).

A katolikus eudémonizmusnak ez az értelme és programja: A földön készülni és érdemessé válni az egyetlen igazi boldogságra, mégpedig azáltal, hogy az ember híven jár Isten gondolatai nyomán, teljes lelkével és minden erejével; a többi majd hozzáadatik neki. Tehát a házasságban rosszul indul, aki boldogságát várja tőle. A házasság Isten teremtői és Krisztus megváltói gondolata megvalósításának egy módja és tere; minél hívebben követik nyomdokait a házastársak, annál több áldás fakad viszonyukból; de egyébként, amint a jelen élet és embersor általában nem boldogság, hanem köteles harc és munka, úgy a házasság is elsősorban mélyértelmű sorsközösség (lásd 5. ért.), melynek talán ép az a legnagyobb áldása, hogy a küzdelmes embersorsot a legreálisabb keretbe állítja bele.

2. *Kötelesség-e tehát megházasodni?* Igen és nem! Igen, a faj számára. Hisz az emberiség fönntmaradása Isten akarata, és ennek szükséges eszköze a házasság. Innen a parancs: Sokasodjatok és töltsétek be a földet. De ez a parancs magában véve nem az egyesnek szól abban az értelemben, hogy minden házasulásra képes ember köteles is megházasodni. Különben az Üdvözítő nem mondhatta volna, hogy az önként vállalt házasságnélküliség külön dolog a házasságnál. Bölcselő szemmel így nézhetjük a dolgot: Az emberfajnak fönnt kell maradnia, és ez nem történhetik meg házasság nélkül. Ezért kell lenni mindig elegendő számmal olyanoknak, akik vállalják a fajfönntartásnak és ezzel a házasságnak a kötelezettségét. Ami pedig az egyes embert illeti: a normális emberek mind képesítve vannak arra, hogy szolgálják a fajfönntartás gondolatát. De könnyű belátni, hogy az egyes nem okvetlenül köteles minden rátermettségét a közösség szolgálatába állítani. Ha pl. valakiben jó szónoki tehetség van, még nem okvetlenül köteles magát a jó ügyet szolgáló agitátorra kiképezni; aki szervező tehetség, nem köteles miniszterséget stb. ambicionálni. A házasodás parancsa a természetbe van beírva, s ezért Isten az ő bölcsességének módján el tudja érni a természet céljait az egyéni szabadakarat erőszakolása nélkül is. Ezért teljesen tárgyaltalan némely régibb hittudósnak az a nézete, hogy ha senki sem akarja többé házasodni, az államfőnek joga, sőt kötelessége volna alattvalóit tételes és szentesített törvénnyel házasodásra kötelezni (Sanchez). Ez olyan, mintha valaki azon törné a fejét, mit kell majd csinálni, ha az előjáróságnak méltóságát és terhét senki sem akarja többé vállalni. Az efféle gondoknak az isteni bölcsesség az emberi természet megalkotásával vette gyökeresen elejét.

Mindamellettt nem lehet azt mondani, hogy megházasodni, vagy meg nem házasodni teljesen az egyénnek szabad tetszésére van bízva. E tekintetben eligazít az Üdvözítő szava a férfiatlanokról. E szerint *három állapot* járhat fölemelt fővel és tiszta tekintettel az Úr előtt: a házasság, az Isten országáért vállalt házasságnélküliség, és – itt az evangélium szavát teljes, tehát a fölületesenél tágabb értelemben kell venni – az önkénytelen házasságnélküliség, melyben azok vannak, kiket konstitúciójuk vagy életsorsuk és helyzetük tesz házasságra képtelenné (lásd 181. lap). Egyébként teljes szigorúságában fönntáll az Üdvözítő szava: „Mindaz, aki asszonyra néz, hogy őt megkívánja, már házasságtörést követett el szívében”; s másrésről az Apostol szava: „Jobb megházasodni, mint égni”. Ezzel meg vannak ítélve azok, akik férfiatlanítják magukat – nem Isten országáért, hanem saját magukért, akik önzésből, kényelemből, a mélyebb felelősségek hiányából nem házasodnak. Ezeknél az *aggregényeknél*, akár a gyámolatlanabb, akár a raffináltabb fajtából valók, nem kell várni, míg az állam kiveti rájuk az „aggregényadót”. Bevasalja azt rajtuk az utolsó fillérig az Úristen e földön az önzőnek kijáró izoláltság és meddőség alakjában, az örökéletben pedig a kérlelhetetlen felelősség alakjában. Fejlettebb és tudatosabb szociális erkölcsi érzék itt is természetesen Szent Pál álláspontjára helyezkedik: Ő óva int az olyanoknak előjáróságától, kik a maguk házanépét nem tudják elkormányozni (1Tim 3,5); egészséges társas erkölcsi érzék pedig majd nem engedi felelős állásban és helyzetben

szóhoz azokat, kik nem tartoznak sem az istenileg jóváhagyott nőtlenek valamely kategóriájába, sem pedig a családalapítás áldozatait és áldásait nem vállalják.

II. A házasság szentségjellegű közösség. – A trienti szent zsinat szerint „ki van közösítve, aki azt állítja, hogy a házasság nem igazán és tulajdonképpen értelemben egy a hét újszövetségi szentség közül, rendelve az Úr Krisztustól” (lásd: Dogm. II. 451. lap).

Ezzel a házasság új világba emelkedik. Hisz egy sorba kerül a keresztséggel, melyben közvetlenül az Úr Krisztusba öltözik a lélek, a töredelemmel, mely fehérre mossa a bűnös lelket, az egyházirenddel, mely a legfölségesebb isteni adományok közvetítője; sőt az Oltárszentséggel, mely Krisztus kegyelmeinek teljessége. Elámul a lélek az itt nyíló távlatokon. Lehetséges-e, hogy az a viszony, mely nem jellegénél fogva mégis csak mélyen a tenyésző életben vert gyökeret, ilyen fölséges kozmosznak, ennyire szent új erőknél és föladatoknak legyen szerve és záloga? Mert mi is a szentség? Gyermekkorunk óta tudjuk: a láthatatlan kegyelemnek Krisztus rendelte látható jele. De ha életfakasztó közvetlenséggel rá akarunk sejtetni, mit jelent a házasságra nézve az a tény, hogy az újszövetségnek szentsége, a megszokott katekizmusi fogalmazásból ki kell szabadítani a szinte beléje varázsolt teológiai tartalmat.

Kegyelem – a teológia úgy definiálja: természetfölötti életre képesítő isteni adomány. De ha itt is rá akarunk nyitni a száraz formulába rögzített életre, éljük bele magunkat pl. Eichendorffnak, a kitűnő katolikus lírikusnak fölséges költeményébe, a Mondnacht-ba:

Es war, als hätt' der Himmel
die Erde still geküsst,
dass sie im Blütenschimmer
von ihm nur träumen müsst.

A kegyelemben tehát Isten leereszkedik az emberhez a legintimebb bensőségben, megérinti lelkét a leggyöngédebb szeretettel, hogy aztán már csak róla álmodjon, csak őt, az ő tetszését keresse még legálmodóbb mozdulása is. Amint az ifjú földi szerelem egészen szerelmének tárgyában él és a többi világ eltűnik a lelke előtt, úgy a kegyelem a lelket megnyitja minden más ráhatással szemben Isten közvetlen hatásának: tanító szavának, megvilágító és gerjesztő indításainak, ifjító varázsának; képesíti arra, hogy ami igazában teszi az ő emberi életét: jelentős gondolatok, tettek, örömök, annak tartalma és tárgya ne teremtmény legyen, hanem maga az Isten képesíti arra, hogy a létet betű szerint Isten szemével nézze, mindent, s elsősorban magát az Istent Isten szerelmével szeresse, s így lassan ráérlelődjék arra, hogy mindenestül részt vegyen Isten szentháromságos életében. A kegyelemben Isten örök világossága ül ki a lélekre és öltözteti azt páratlan ragyogásba, miként az augusztusi nap a kopár havasokat az Alpenglühen páratlan bíborába. Mi több: Isten örök önéletének csíráit ereszti titkon a lélekbe és ott új tavaszt fakaszt. Petőfi az egri kispapoknak írt költeményében azt mondja:

Kedvemnek ha magja volna,
elvetném a hó felett;
ha kikelne, rózsárdó
koszorúzná a telet.

Ez költemény; de a kegyelemben valósággá válik: A kegyelem a közömbösségnek, meddőségnek és érzéketlenségnek pszichikai és szociális telébe belevarázsolja egy szebb, egészséges, termékeny istenes életnek csodavirágait. Hiszen nem más az, mint megismétlése, ha mindjárt kisebb kiadásban is, a kegyelem legnagyobb csodájának és csodaforrásának, a megtestesülésnek; s erről éneklő a régi költő:

Es ist ein' Ros' entsprungen
aus einer Wurzel zart,
mitten im kalten Winter,
wohl in der halben Nacht.

Ez a kegyelem *a szentségekből* mint megannyi forrásból árad a szikkadt lelkekre. A forrásnak foglalása a szentségi jel: látható dolgok, mint víz, olaj, bor és a közben elhangzó forma; Szent Ágoston klasszikus megállapítása szerint: *accedit verbum ad elementum et fit sacramentum*. Mi a szentségi jelnek legmélyebb értelme és hivatása? Goethe a tűnő-múló világnak bizonyos lesajnálásával megállapítja: *Alles Vergängliche ist nur ein Gleichnis*. A szentségi rendben ezek a múltó árnyak és néma jelek egyszerre megelevenednek, sőt végtelenbe nyúlnak. Ajkuk megnyílik és kezd beszélni Isten fogyhatatlan irgalmáról és gazdagságáról; árnyéklétük megelevenül és kezd életet meg erőt szikrázni; időlegességük útmutató és ablak lesz, melyen keresztül közvetlenül beárad a lélekbe az örökkévalóság. Ha Angelus Silesius szerint az a rózsa, melyet testi szemem itt lát, így nyílik Istenben öröktől fogva, akkor viszont az időben fészlő minden rózsa az örökkévalóságot illatozza bele az időbe. A szentségi jelek által ez a látható világ láthatatlan valóságok titkos írásává lett; belészövődnek egy más világ aranyzárai, alatta és fölötte és mögötte nyílik és tágul egy más világ, csak a hit sejtésének hozzáférhetően, hol azonban tisztább a patak és zengőbbek a dalok...

De amikor az ámuló lélek szinte megittasul ennek a szentségi kozmosznak új szépségétől és gazdagságától, újra és élesebben belenyilallik a kérdés: Lehetséges-e, hogy a házasság, annyi tragikumnak forrása, annyi éppen nem-szép mozzanatnak szinte természetszerű sodra, ennek a fölséges életnek részese legyen, nemcsak tagja, hanem szerve? A házasság nyilván inkább fiziológikum (legfőljebb pszichikum), mint etikum; *lehet-e charismaticum*, lehet-e a kegyelemnek, az isteni irgalom és szeretet legszebb, legszüziesebb lányának anyja? Luther és Kálvin letették a fegyvert ez előtt a kérdés előtt: Nem, ez lehetetlen; a házasság profán valami, ein weltlich Ding.

Ellenben XIII. Leo pápa az Arcanum divinae sapientiae kezdetű híres enciklikájában joggal utal arra, hogy a házasság nemcsak a kinyilatkoztatás területén, hanem mindenütt és mindenképpen, a természet rendjében is szent valami, *res sacra*. Ott rezeg rajta Istennek áldó és szentelő szava, mely a paradicsomban elhangzott bölcsője fölött; mint rózsafelhő ott lebeg fölötte, s hullatja reá szüzi harmatát. S ez a felhő, mint a pusztában Izraelt, elkíséri a házasságot a primitívek erdeibe és barlangjaiba és a nomádok sátraiba, és nem marad el mellőle, csak kevésbé szembetűnő, az egyiptomi, babiloni és hindu paloták termeiben.

Hogy is lehetne ez másképp! Hisz a házasság teremtői szava elhangzik minden házasságban, valahányszor a házas közösségben fölhangzik a súlyos szó: ember lett a világra; a szülők szerető egyesülése adja ennek az új embernek a testét, de közvetlenül Isten teremtő kezéből jó a lelke (lásd Dogm. I. 327. lap). Tehát a házasság elsődleges céljánál fogva rá van utalva Isten teremtői együttműködésére – többek között ezért ítélt el a katolikum minden házasságkívüli nemi közösséget. De *rá van utalva a segítő Istenre* a lelki oldalról is, és pedig nemcsak a keresztény életrendben, hol a házasság eredeti tisztaságának fönntartása, a szigorú monogamia és fölbonthatatlanság döbbenetes nagy terheket ró a tusakodó és roskadozó természetre, hanem a természet életkörében is. Hisz mindig ott tátong partján a két örvény: egyfelől az érzéki fiziológiai mozzanat, melybe beleállatiasodik, ha Isten teremtő szava állandóan vissza nem szólítja az emberméltóság magaslatára; másfelől a pszichikai, az erotikus mozzanat, mely közösségi önzésbe és magafeledésbe sodorja a házastársakat, ha állandóan és energikusan nincsenek fölhíva és rásegítve, hogy fönntartás nélkül Isten felé tájékozódjanak. Így a házasságot már mivolta ráutalja, hogy Isten külön segítő, szentelő, emelő és oltalmazó gondviselésének legyen tárgya.

Mihelyt aztán a házasság a keresztény életkörbe emelkedik, belekapcsolódik annak sajátos erő- és értékáramkörébe is. Ha az apostolok az eredeti tisztaság magaslatára visszaemelt házassági eszmény színe előtt megremegnek: hogyan lesz majd lehetséges ennek megfelelni? *megnyílik az erőnek új forrása is*: Ne félj, te kiseded nyáj, nem hagyak árván titeket; veletek vagyok, köztetek vagyok, ott, ahol ketten összegyűltök az én nevemben. Nehéz a keresztény házasság? Bármit kértek az Atyától az én nevemben, megadja nektek.

Az Üdvözítő az ő megváltó vérével odahullatja arra a talajra, melyen sarjad az emberélet. Ez az ő programja: Tegyétek jóvá a fát, s így majd jó lesz gyümölcse is; nem hagyhatta tehát romlásra és meddőségre az emberiség életfáját. Hisz ő meghozta annak a teljességét, ami az üdvtörténet régibb szakában csak jelezve volt. A házasság már a paradicsomi isteni alaprajz szerint arra volt hivatva, hogy beszédes képe és jele, sőt bizonyos értelemben valósítója legyen a legalapvetőbb és örök időkre szánt közösségnek: Jahve és a választott nép, illetőleg a választott lélek közösségének. Ez az Isten-közösség az elgondolható legtökéletesebb bensőségre jut az Immánuelnak, a Krisztusnak nagy titkában, hol Isten a megtestesülésben az emberiséggel, a kegyelemben az egyes lélekkel, misztikai papságában az Egyházzal lép bensőséges, közvetlen és valós közösségbe. Mihelyt ez a legtökéletesebb Istenközösség megvalósult, mihelyt valósággá vált, amire a házasság addig titkon utalt, a házasság többé nem maradt halvány sziluett, hanem *lett árnyékképből élőkép*, előképből utókép, mely az emberiség Krisztus-közösségének tartalmát immár nem egyszerűen ábrázolja, hanem segít megvalósítani, erőit nemcsak jelzi és tükrözi, hanem egyenest sugározza. Jel maradt, de már nemcsak jelent és ábrázol, hanem valósít; nem egyszerűen a valóságot ábrázoló hideg kép, hanem valóságot, életet sugárzó valóság maga is. Ez a katolikus szentség fogalma, amint már az első időben él az Egyház tudatában és gyakorlatában. Amit Tertullianus mond a keresztségről: „Jó a Szentlélek az égből és a vizek fölött lebeg; megszenteli őket önerejével, és az így megszentelt vizek maguk is szentelő erőt szívnak magukba” (Bapt. 4), az Egyház állandó meggyőződése valamennyi szentségről.

De ha a házasság szentség, akkor *kegyelmet is nemcsak jelent, hanem közöl*. Hogy ne legyen számunkra botránykő az a probléma, miképp lehet olyan tiszta szent dolognak, a kegyelemnek jele, sőt forrása az a házasság, mely látszat szerint annyira távol jár mindettől és hogy belelássunk a házasság titkának egész mélységébe, szemébe kell néznünk egy jelentős katolikus igazságnak, mely az egész házassági teológiának gerince és fakadási pontja; ha megtalálta szemünk, rajta keresztül lelátunk a forrásnak legmélyéig és egyben elénksejlik titokzatosságának és méltóságának egész nagysága.

Ez a tanítás pedig azt mondja: nem valami külön szertartás, hanem *maga a házas közösség teszi a házasság szentségét*. Vagyis, ami Isten gondolata és szándéka szerint két ember életközösségét házassággá teszi, az teszi egyúttal szentséggé. Házassággá pedig egy Istentől arra alkalmasnak ítélt férfi és nő házas akarata teszi a nemi életközösséget; vagyis az az akarat, mellyel a hitestársak házas életközösségre engedik át és fogadják el egymást. Mihelyt tehát egy keresztény férfi és nő között létrejön ez a házas elhatározás, ha az Isten gondolata szerint helytáll, az már egyúttal szentség is, vagyis krisztusi áldások és kegyelmek forrása. Nem kell hozzá semmi más; nevezetesen nem kell a papnak szentelő beavatkozása – az eskető pap csak mint az Egyház tanúja szerepel.

Hogy ez *így van*, kitűnik az Üdvözítőnek és Szent Pálnak tanításából és eljárásából. Amit ők a házasság új szent jellegéről és kegyelemsugárzó erejéről mondanak, azt mondják arról a házasságról, melyet akkor gyakorlatban találtak; semmiféle rendelkezést nem tesznek, hogy a jövőben a házasságkötésnek másképp kellene történni mint eddig; hanem a házasság eo ipso szentség jellegét ölti azáltal, hogy Krisztus erőkörébe lép, azáltal, hogy a házasulók Krisztus titokzatos testének tagjai. Ugyanígy tanították ezt mindig az atyák és a hittudósok. Az a néhány XVIII. századi teológus, kik a házas szerződést és szentséget szét akarták szakítani, csak a *jozefinizmus*nak kívántak szolgálatot tenni. Ha ti. külön dolog a házasságban a házas szerződés és a szentség, akkor a házas szerződést ki lehet utalni az állam illetékességének, s az Egyházra

marad a házasság szentségi jellege. A katolikus igazság ezzel szemben az, hogy a házas szerződés és a házasság szentsége nem két dolog, hanem egy.

Ennek persze az az egyik szembetűnő és elevenbe vágó következménye, hogy keresztények között az a nemi életközösség, amely nem szentség, nem is Isten előtt érvényes házasság, tehát bűnös viszony. A szentségek azonban az Úr Krisztus kétségtelen rendelkezése szerint az *Egyházra tartoznak*. A házasságról ezt a Szentlélek az apostol által kifejezetten is kimondja: Nagy titok ez; én pedig Krisztusra mondom és az Egyházra (az eredeti görög szöveg szerint az *Egyházba*, εις την εκκλησιαν [eisz tén ekklészian]); ha tehát az Egyházba, akkor nem az Egyházból ki! Tehát az Egyháznak és egyedül neki van megbízása és joga megállapítani, kik között és milyen föltételek mellett jön létre Isten előtt érvényes házasság; hisz a házasság egyben szentség, a szentségek kiszolgáltatása és kezelése pedig az Egyház dolga. Az a nagy titok, mely Szent Pál szerint Krisztusra és az ő Egyházára vonatkozik, nem élhet meg az Egyházon kívül, nem tehető ki az ajtó elé. *A polgári házasság* gondolata mindenképpen ellentétben van a katolikummal. Nincs természetesen ellentétben vele, hogy a házasok mint állampolgárok és mint új állampolgárok szülői az állam számontartása alatt álljanak, éppúgy mint a keresztség sem szünteti meg a megkeresztelt állampolgári kötelekeit és kötelességeit. – Tehát a házassági jog is lényegesen és alapvetően az egyházjog körébe tartozik és csak másodlagosan és amattól függő viszonyban a polgári jog körébe.

Ez a katolikus tanítás szinte a skolasztikának igénytelen szürke öltözetében lép elé; mégis rendkívül jelentős; életbevágó következmények folynak belőle.

1. A házasság az egyetlen szentség, mely nem a fölszentelt, liturgiai papság, az egyházi rend képviselőjének szentelő közreműködésével jön létre. Az eskető pap az Egyháznak csak tanúja – a trienti zsinat óta nagyon is megokolt és az új egyházi Törvénykönyvben joggal még szigorított módon a házassági szerződés érvényéhez is szükséges tanú. *A házasság szentségének kiszolgáltatói* azonban *maguk a házasulók*; természetesen mindegyik fél a másik számára, mivel senki sem szolgáltatathat önmagának szentséget (kivéve az Oltáriszentséget, mely mint kész szentség megkülönböztetett helyet foglal el a szentségek rendjében). A kegyelem rendjében is fönnáll a szeretet nagy törvénye: „Köztünk senki sem él magának és senki sem hal meg magának” (Róm 14,7); a legnagyobb szeretetszolgálat, a krisztusi kegyelem közlése is a felebaráti szeretetnek ténye, melyet mindegyikünknek a szentségi rendben felebarátunktól kell kérni és várni. Ezáltal a házasságban sajátképpen valóra válik, amit Szent Péter odakiált a hívőknek: „Ti pedig választott nemzetek, királyi papság, szent nemzet, szerzett nép vagytok, hogy hirdessétek annak erejét, aki sötétségből hívott titeket az ő csodálatos világosságára”, (1Pt 2,9).

A házasságban tehát meg van adva az egyszerű hívőnek, ami sehol egyebütt az Egyházban: teljesíteni *a kettős papi tevékenységet*, azaz közvetíteni az ember Isten-szolgálatát egyfelől, Isten kegyelmi adományait másfelől. Emellett a házasság a *Krisztus titokzatos testében, fölépítésében* és élettevékenységében alapvető szerepre van hivatva. A házasság ugyanis valamiképpen az első és legszükségesebb szentség. Ezt tanultuk és hirdetjük a keresztségről is. De bizonyos, hogy a keresztséghez kellene keresztelendő, és ezeket Istennek tetsző módon adni az Egyháznak a házasság hivatása. A többi szentséghez és általában az Egyház szentelő tevékenységéhez kell papság. De ez a papság is minden nemzedékben újra születik a házasság öléből; a keresztény házasok mint zsöngéáldozatot hozzák elsőszülötteiket, a jámborságban és tehetségben makulátlanokat – ennek így *kell* lenni – oda a szentélybe, hogy legyenek a titokzatos krisztusi test lelkének építői, miként ők a testének építői.

2. A házasság az egyetlen pont Krisztus titokzatos testén, hol a kegyelem közvetlenül, papi közvetítés nélkül árad be Krisztusról, a kegyelem ősforrásától a természetre, és viszont az így megszentelt természetről közvetlenül szökken elé a kegyelem. A Helmholtz-féle szemtükör lehetővé teszi, hogy szemünkkel közvetlenül lássunk működésben levő élő ideget: a szemideget. Mindenütt egyebütt a legfinomabb fiziológiai életnek ez a legfinomabb hordozója visszahúzódik

a kíváncsi tekintet elől. Így a házasságban is közvetlenül, szinte *szemmel láthatóan fakad a kegyelem kútfeje*. Ez az egyetlen pont Krisztus titokzatos testén, hol szinte szemmel lehet látni a természet és kegyelem, a teremtés és természetfölötti világ érintkezését.

3. Miképp történik ez? A felelet rávilágít arra a problémára is, mely ennek a gondolatfejtésnek minden fordulójánál elénk döbben: *hogyan lehet a nemi életközösség* minden alacsonyabb rendű komponense dacára a legfölségesebb és legszentebb értéknek, a kegyelmeknek közvetítője?

A házasság ti. azáltal szent és azáltal tud szentelő erők kútfeje lenni, hogy a legszentebb és legtermékenyebb életközösségnek, a *lélek Isten-közösségének valós képe*. Hisz a házas egység, mint a tapasztalás alá eső életközösségek legbensőségesebbje, mint a legteljesebb anatómiai, fiziológiai és pszichikai összehangoltságban megalapozott és a legteljesebb kölcsönös szeretetben kivirágzó életközösség a legalkalmasabb arra, hogy a közvetlen szemléletesség ezer színével és a legintenzívebb élmény ezer hangján elbeszélje és kiénekelje azt a közösséget, melyben Krisztus él az ő szent emberségével (lásd Krisztus 72. kk. 1.), Egyházával és a választott lélekkel. Mit jelent a lélek számára egynek lenni az ő Krisztusával, mit az Egyház számára a Krisztus-fő titokzatos testének lenni, mit a választott lélek számára Krisztus választott jegyesének lenni: azt a valóság közvetlenségével, erejével és gazdagságával a házas közösség mondja meg.

De nemcsak megmondja, hanem a maga módján és a maga körében valósítja is. A házasság *a krisztusi egységnek valós képe*; olyan, aminőt a homorú tükör vagy a domború lencse ad: maga is tüzel; olyan aminőt a teremtő Isten önmagáról alkotott, mikor embert teremtett a maga képére: a lélek magába gyűjti az Isten-hasonlóság mozzanatait és azokat egyben keresztül sugározza a testen. Titkos egybehangelődés által a test a lelket nemcsak hirdeti és tükrözi, hanem a maga tisztaságát, erejét, egészségét, fegyelmisségét, gazdagságát, finomságát visszahárítja és kisugározza reá. Így a házasfelek kölcsönös egybehangelődése, hűsége, fegyelmezettsége, áldozatossága, közösségüknek istenes gyermeknevelő termékenysége, viszonyuknak Istenbe és az ő Krisztusába való közvetlen begyökézettsége megvalósítja Krisztus titokzatos testének egy sejtjében legalább *elvilleg* azt a szeretetközösséget, melyben már az első keresztyének az Egyház lényegét látták, amiért Szent Ignác azt egyszerűen agapénak, szeretetközösségnek nevezi. A középkori fölséges házassági imádság szerint a házasság szeretetnek titka, *mysterium caritatis*, miként az Oltáriszentség hitnek titka, *mysterium fidei*.

Már most sejthetjük, miképp lehet a házasság kegyelem eszköze, szent erők és szent méltóság forrása. Aki Krisztusért, a nagy királyért jár követségben, annak egész magatartásáról sugárzik az az erő és egyben az a méltóság, mely ennek a követségnek kijár. Aki bizalom, titkok, megbízások letéteményese, annak még a tekintete is sugározza a megbecsültetés boldogságát, abban fölszabadulnak – sokszor kifürkészhetetlen mélységekből – erők a bizalomhoz méltó tette. A keresztyén házasok számára is megnyílnak ezek a titokzatos erőforrások. Hisz Krisztust és az ő megbízását hordozzák. Ha Krisztus náluk helyezi letétbe legédesebb titkát, Egyházához való szerelmét, és teljes bizalommal fölhívja őket, hogy segítsenek neki ezt megőrizni és megvalósítani: lehet-e ellenállni ennek a fölhívásnak? – íme a házasságban a segítő és szentségi kegyelem. S lehet-e párját találni ennek a méltóságnak a természetes emberi közösségek sorában? – íme a házasság megszentelő kegyelemközlése (lásd Dogm. II. 466).

De éppen mert a házasság mint olyan, csont az Úr Krisztus csontjából és hús az ő húsából, ezért hivatása és tevékenységi köre is *sajátos módon hordozza Krisztusnak és az ő Egyházának problémáit és föladatait*. Ha a házasság az a sejtiszövet Krisztus titokzatos testén, hol tapasztalható közvetlenséggel tör a fölszínre a krisztusi élet, akkor az Egyháznak a világgal érintkező problémái, a katolikus kultúrproblémák elsősorban házassági problémák, és ennél fogva a katolikus házasság és család van elsősorban hivatva azokat úttörő módon és mintaokszággal megoldani. Ilyenformán az egyházi életnek fokmérője lesz a házassági élet színvonala. Szent házasságok szenteket adnak az Egyháznak, buzgó papokat és emelkedett

egyházi életet. A házasság süllyedése lenyomja – nem a Krisztus titokzatos testének titokzatos lelkét; ez lehetetlen: az Egyház isteni elemét kortörténeti jelenségek ki nem kezdhetik, miként az eucharisziás Krisztushoz nem ér, ami a kenyér vagy bor színeit sérti, hanem – a tényleges egyházi képviselőnek híveiben és elöljáróiban a krisztusi élet színvonalát. Így válik a házasság és család Krisztus titokzatos teste vonaglásainak és szenvedéseinek is gyűjtőszervévé, és így kell kivennie a maga részét Krisztus arájának vajúdásaiban, szülői és nevelői gondjaiban és eshetőségeiben.

De ezzel még nem merül ki a keresztény házasság szentségi méltósága és tartalma. Minden keresztény törekvés, alakulat és vonatkozás végső értékmérője a vég, *az örök élet*. Onnan az örökkévalóság egéről pedig egy páratlan ragyogású hármass csillag küldi eligazító világosságát az időbe és az idő szülőiteinek minden vonatkozásába. *A Szentháromság* fölséges életközössége, az igazság és szeretet teljességének tökéletes kölcsönössége teljes önatadásban és egyenlőértékű kölcsönös elfogadásban, az Atya, Fiú és Szentlélek életközössége a gazdagságnak és bensőségnak páratlan, végtelen kiadásában: ez az a csillag, mely világít minden hűséges krisztusi vándornak; ez a kikötő, amelybe ha bevez a fáradt lélek, hazaért, de úgyhogy révbé jutott, és ugyanakkor kiért a soha többé nem ijesztő és nem fárasztó, hanem folyton újabb és szebb tájakra hívó nyílt tengerre. Ott már „nem házasodnak, sem férjhez nem mennek” (Mt 22,30). Akkor valóra válik az Üdvözítőnek az evangéliumokban meg nem írt ama szava (agraphon), melyet az ún. II. Kelemen-féle levél őrzött meg számunkra: Mikor az Úrtól valaki megkérdezte, mikor jó el az ő országa, azt felelte: „Mikor a kettő egyé lesz, a külső a belsővel, a férfiúi a nőivel, többé sem férfiúi, sem női”. Ott tehát már nincs házasság. Ott minden egyes lélek közvetlen Isten-közösségben él. Akik földi életükben lemondtak a házasságról, valamiképp már a földön elővételezték azt az állapotot; akik keresztény módon házasetet éltek, ábrázolták, és ezért el nem vesztegették. Ott megszűnik a házasság mint életkeret, mint életföladat és erőforrás. De még mindig ottragyog, sőt új színekben ragyog föl titokzatos jelentő, ábrázoló értelme.

A mennyei boldogság minden emberi törekvésnek célja, minden emberi vonatkozásnak és jelnek kulcsa, a hívő lélek elé a házasság képében van tárva. „Új eget és új földet láték; mert az első ég és az első föld elmúlt, és a tenger nincsen többé. És látám a szent várost, az új Jeruzsálemet leszállni az égből, mint a férjének fölékesített menyasszonyt. És nagy szózatot hallék a trón felől, mely mondá: Íme Istennek hajléka az emberekkel; és velük fog lakni, és ők az ő népe lesznek, és maga az Isten nekik „Isten-velük” leszen (Jel 21,1-4). Eljött a Bárány menyegzője és jegyese fölkészült. És mondá nekem: Írjad: Boldogok, kik a Bárány menyegző lakodalmára hivatalosak”! (19,7-9)

Akik mint házas emberek ráeszmélnek a házasságnak erre a méltóságára és mélységére, úgy lehet, megdöbbennek: Volt nekünk sejtelmünk arról a fölségről és gazdagságról, melyben annyi ideje éltünk? A megszokottság szárazmalmát tapostuk, az unottság poros útjait róttuk, a csalódottság koldustarisznyájával hátunkon kuncsorogtunk idegen küszöbökön! Nem úgy voltunk-e, mint a mesében a nyomorgó, aki nem sejt, hogy dúsgazdagság címe van abban a por és piszok lepte, megvetett faliképből, melyet anyjától örökölt. Igen, ennek a nemzedéknek nagy tragikumuma, hogy nem tudja, milyen kincset örökölt anyjától, az Egyháztól, nem tudja, milyen gazdagsága van abban, hogy katolikus keresztény. O si scires donum Dei! Vakoskodó, ügyefogyott nemzedék, ha tudnád Isten ajándékát! Ezért is kellett újra rávilágítani a házasság katolikus elgondolására, hogy ráeszméljünk örökségünkre, hogy letegyünk a kolduslelkületről, és a gazdagoknak, a könyöradományokra nem sóvárgóknak, hanem a segíteni akaróknak, az adni tudóknak hivatásával és önérzetével járjunk Isten és ember előtt.

5. Férj és feleség: A házasság alapértelme

Nacionalisták, szociológusok, fajjavítók, kik többé-kevésbé mind a Hegel-féle államelméletnek hódolnak, a házasságot úgy tekintik, mint jogilag szabályozott intézményt, melynek rendeltetése polgárokat, főként adófizetőket és katonákat szolgáltatni az államnak, avagy erőteljes harcosokat a fajnak, illetőleg nemzetnek, hogy a fajok vagy nemzetek politikai és történelmi versenyében helyt tudjon állni. Viszont individualisták, kik a házasságot is az egyéni boldogság-gyarapítás eshetőségeinek szemszögéből nézik, a katolikus álláspontra is ráfogják a kollektivistáknak fönti fölületes nézetét: „Modern jámbor egyházas emberek a nemi érintkezést a szaporodásra akarják korlátozni” (Alphonse Mader: *Ehe als Selbstentwicklung* apud Keyserling: *Ehebuch* 377. lap). Ezzel szemben a katolikus tanítás ez: A házasságnak főcélja igenis az emberi nem fönmaradásának törvényszerű biztosítása (lásd 6. ért.), de alapértelme nem a gyermeknemzés, hanem az, hogy sajátos jellegű szeretetközösség.

Valamely dolognak, főként szociális alakulatnak *alapértelme és főcélja* korántsem azonos és nem egy síkban mozog az értékelés szempontjából. A cél fogalmából egy hasznossági gondolat csendül ki; az „értelme” ellenben az értelmes természetünkkel való rokonságot juttatja kifejezésre és az igazságra utal, mint alapvető értékre. Leverő és bénító, ha valamiről azt kell megállapítanunk, hogy „nincs értelme”; viszont erőindítás és biztatás villan elő a rejtélyességből, mihelyt fölesillan előttünk az „értelme”. A dolgoknak célja és rendeltetése az értelmükből, vagyis az általuk képviselt eszméből sarjad; de az eszme, az értelem lesz a gyökér, és ennek a gyökérnek más hajtása is van mint a cél. Nevezetesen a dolog értelmében tárul föl a mivolta. Pl. az emberi természetnek értelme az igazságnak szeretetben való szolgálása – *veritatem facere in caritate* (Szent Pál), azaz mindenestül hódolni Istennek; célja pedig az örök boldogság, mely szervesen összefügg vele, de nem mindenestül azonos vele.

I. Ha a házasságnak értelme, veleje a gyermeknemzés volna, akkor nem beszélhetnénk a szó nemesebb értelmében házasságról ott, ahol a gyermeknemzést kizárja vagy a természet vagy magasabb erkölcsi szempont, az ún. *József-házasságban*, hol a házastársak közös szent elhatározásból testvérekként élnek. S hogy az Egyház ezt a József-házasságot annyira megbecsüli, egymaga megtaníthatná a fönt említett individualistákat, mennyire alaptalan az a szemrehányásuk, melynek Alphonse Mader is kifejezést ad.

A hivatalos egyházi állásfoglalás is egészen határozott: A *Casti connubii* megállapítja, hogy „a hitvesi szeretet a keresztény házasságban főhelyet foglal” (Acta Ap. Sedis i. h. 547. lap); és ez a szeretet arra is kiterjed, hogy „a házastársak segítik egymást lelkiességüknek napról-napra való intenzívebb kialakítására és kifejlesztésére” (uo. 548). Mi más ez, mint „Ehe als Selbstentwicklung” a szó legjobb értelmében? Sőt az enciklika tovább megy. Helyesléssel idézi a Római Kátét (II. 13), hogy éppen ezt a mélyebb, kölcsönös kiegészítést és segítséget teljes joggal lehet a házasság alapvető értelmének mondani, *verissima quadam ratione etiam primaria matrimonii causa et ratio dici potest*.

Hogyanis taníthatna másképpen az az Egyház, mely mint tanító nem keres más dicsőséget, mint hogy Isten gondolatainak tanítványa akar lenni. S a házasságot megteremtő *első isteni szó*, mint láttuk (2. ért.) az embert mint férfit és nőt Isten képének és ellenképének szánja, tehát lényegesen egymásnakvalóságra rendeli. Értelmes lényeknél pedig az egymásnakvalóság nem más mint szeretetközösség. Ezt annak rendje és módja szerint ki is mondja a házasságot megteremtő második szó: Teremtsünk az embernek hozzá hasonló segítőt – ellenképül. S hogy milyen jellegűnek szánta Isten ennek a segítőtársnak helyzetét, világosan jelezte, mikor őt a férfi szíve tájáról vett csontból alkotta meg és mikor a férfiúnak azt az elhatározást sugalmazta, hogy az ember elhagyja még atyját és anyját is, csak azért, hogy ragaszkodhassék feleségéhez és vele egyggyé lehessen. Az egység ugyanis értelmes lényeknél a kölcsönös szeretetnek sajátos műve.

Mikor pedig az ószövetség további folyamán kitűnt, hogy a házasságnak legmélyebb értelme és legfőbb méltósága Jahvé és a választott lélek kölcsönös viszonyának, tehát a legszentebb és legbensőségesebb szeretetközösségnek ábrázolása, nyilvánvalóvá lett, hogy a házasság nem tudna ennek a legmélyebb és legszentebb szeretetközösségnek legpregnansabb ábrázolása lenni, ha maga is a legigazibb mivoltában nem volna a legmélyebb és leggazdagabb és legszínesebb földi szeretetközösség.

Az *újszövetség* ezt a nagy igazságot még erősebb világításba helyezi, mikor a házasságnak ábrázoló jellegét szabatosan úgy határozza meg, hogy Krisztusnak és az ő Egyházának, tehát a sajátos értelemben való nagy Szeretetközösségnek, a szentignáci Agape-nak valós képe (lásd 77. lap). Most látjuk csak igazában, mit jelent Szent Pál házassági etikájának végső szava: Ti férjek, szeressétek feleségeteket, amint Krisztus is szerette az ő Egyházát és önmagát adta érte. S most látjuk csak igazi begyökerezésében azt a beszédes ténytet, hogy a középkori liturgia az eskető szertartásban a házasságot szeretet titkának nevezi, *mysterium caritatis*. Már ez a fogalmazás is egysorba állítja a házasságot a hitnek titkával (*mysterium fidei*), amint nevezi az Egyház az Oltáriszentséget, mely a hit számára titok, de éppen a szeretet számára honi nyelven szól.

A *házasság eszméje* is sajátos jellegű szeretetközösségnek mutatja a házasságot. Hogy ezt meglássuk, csak szemügyre kell vennünk annak a szeretetnek sajátos jellegét, mely megalkotja a házasságot és lelkét teszi: *a hitvesi szeretetet* – *coniugalis amor, qui quendam tenet in christiano eoniugio principatum locum* (Casti connubii i.h. 547. lap).

A szeretet első nagy teoretikusa, *Platon* a *Symposion*-ban és *Phaidros*-ban a hivatott zseni biztos fogásával és a művészek páratlan erejével megmutatta a szeretet gyökereit, állomásait és lutait, sőt megsejtette ama magaslatokat, melyeken aztán a kereszténység addig nem álmodott hősiességgel, tisztasággal és erővel járt. „Úgy szerette Isten a világot, hogy egyszülött fiát adta”; ennek a szeretetforrásnak bőségéből merítettek a keresztény szeretet nagy hősei, vértanúi és névtelen napszamosai; s amit ezek a valóság és élet szuverén erejével mutattak be, azt *Platon* izzó művészetéhez nem méltatlan módon elméletileg és irodalmilag is kifejezésre juttatták Szent Pál, Ágoston, a nagy misztikusok, elsősorban Szent Bernát, Nagy Szent Terézia, Keresztes Szent János, Seuse, Ruysbroeck stb. A szeretet e nagy elméleti és gyakorlati művészeinek gondolatait és témáit újra fölvetve a bölcelet, főként az a szimpatikus irány, mely föladataul vallja *Aristoteles* átfogó bölceleti programjának első pontját, a jelenségeknek, főként a lelkieknek pontos, részletes és finom jellemzését és ezért magát fenomenológiai iskolának nevezi. Ez az iskola a jobb sorsra érdemes, tehetséges *M. Scheler* nyomán nem tartja méltatlannak a bölcelethez, tehát az akadémiákhoz és katedrákhoz azt a témát, melynek vizsgálatához egy *Platon* éppen elég jónak találta a maga páratlan zsenijét.

A szeretet mivoltát *Platon* az ő páratlan alakító művészetével *mítosz*-ban szemlélteti: *Aphrodite* születési lakomáján (Porosz = Bőség), a szerzés, bírás, gazdagság, teljesség istene a nektártól megittasulva *Zeus* kertjében egyesül a koldussal (Penia = Éhség), a kiegészülést, teljességet sóvárgó éhséggel, és egyesülésükből megszületik *Eros*, a szeretet, ki anyjától örökölte az olthatatlan éhséget teljesülés, kiegészülés után, atyjától az önmagát szuverén pazarsággal osztogató gazdagságot. Ezért folyton keresi az egyesülést, egyrészt avégből, hogy megkapja, aminek híjával van, másrészt, hogy a gazdagságához mért módon adakozhasson: hogy ti. a szépségben nemző tevékenységgel létrehozzon önmagához hasonlót (*Sympos.* 203; 180). Ez a kettős csillagzatú *Eros* megint két fajta. *Platon* ismét mítoszba öltöztet egy alapvető, mély igazságot: Miként két *Aphrodite* van, úgy két *Eros*: az egyik *Úranosznak*, az *Égnek* anyátlan gyermeke; kísérője az égi szerelem, erósz *uraniosz*, mely az örök, múlthatatlan szépség felé fordul, az ideákba szerelmes. A másik *Zeusnak* és *Dionénak* leánya és kísérője, az erósz *pandemosz*, a hétköznapi, nyárspolgári szerelem, mely a mulandó léten akad meg, a testi szépségen, és válogatás nélkül összeadja magát azzal, ami útjába akad.

Az újabb fenomenológiai vizsgálatok ezeket a megállapításokat jóváhagyják és külön szemügyre veszik azt a közösséget, melynek megvalósítására törekszik minden szerelem. Azt

mondják, hogy van szeretet, mely „*mi*”-közösségeket teremt, hol ketten vagy többen azért válnak eggyé, hogy közös akarattal egy harmadikat valósítsanak, akár eszményi javokról van szó, mint pl. tudós társaságnál vagy karitászegyesületnél, akár alsóbb javakat, mint pl. termelészövetkezeteknél. Egészen másfajta az „*én-te*”-közösség, hol a szeretet tárgya és célja nem valami objektív érték, nem valami harmadik, hanem maga a szeretett személy. Itt tehát a szeretet-tevékenység lényegesen viszonyosságra, kölcsönösségre irányul; a platonai szerelmet jellemző éhség és teljesülésvágy a másik személyt akarja, a gazdagsági komponens pedig önmagát adja. Ilyen bensőséges én-te-közösség főként három van: barátság, hitvesi közösség és a léleknek Isten-közössége.

Ezek közül a *hitvesi közösség* azzal emelkedik ki, hogy Isten elgondolása szerint férfi és nő egymásnak vannak szánva, nemcsak fiziológiailag. Hisz a nemi differenciáltság kisugárzik a legmagasabb szellem-erkölcsi régiókba, s ezért egészen sajátos egymásra-hangoltsággal tudják ki is egészíteni egymást nemcsak a nemző hivatásban, hanem az életföladatok egész vonalán. Valóban úgy vannak, mint Platon megint fölséges művészettel szemlélteti a Symposiumban: két fél, valaha egy lény voltak; különös végzet szétválasztotta őket, és most keresik egymást, mert egyik a másik nélkül nem egész. Amikor pedig megtalálták egymást, az együvértartozás őstudatával és szenvedelmességével válnak eggyé: A férfi kifelé húzása megtalálja ellensúlyát a nőnek intimségében, rideg tárgyisága a nőnek meleg alanyiságában, ész-orientálódása a nőnek érzelmi tájékozódásában, elvontsága a nőnek konkrét érzékében (lásd 8. ért.).

Efféle meggondolások hatása alatt szinte az az aggodalma támadhat az embernek, hogy aki nem találta meg a maga házastársát, az nem találta meg a maga lényének másik felét, és ezért nem egész ember. Hogy ezt a következtetést mégsem szabad levonni, azt majd utóbb meglátjuk (8. ért.).

De arra már most rá kell mutatni, hogy ha a házasság mint szeretetközösség én-te-közösség, és pedig a tapasztalatiak közül a legbensőségebb, akkor kijár neki az efféle közösségeket jellemző szeretetnek minden sajátossága.

Amikor az én egy más személlyel szemben abba a helyzetbe jut, hogy te-nek mondja, akkor abba belemondja a maga egész mivoltát. Az én megoszthatatlan, éppúgy, mint a te; és ezért feleletképp is csak a te-nek egész mivoltát tudja elfogadni. Az én-te-közösségbe *belemegy az egész személyiség*, minden értékével és felelősségével, teljes megoszthatatlanságban; ezért ennek a szeretetnek arra a kérdésre: mit adjak neked, mit kívánsz tőlem, csak egy felelete van: téged! De ebben a kölcsönösségben aztán föl is tárul az én és te egész értéke és tartalma olyan egységben, teljességben és határozottsággal, mint semmiféle más vonatkozásban.

A szeretet és annak paroxizmusa, a szerelem – nem az a félig érzéki mámor, melyet annak szokás nevezni, hanem a platonai égi eros – nem vak, hanem ellenkezőleg, páratlanul éleslátó. A szerelemben egyszerre, sokszor már az első találkozáskor – mert az én-te-közösséget az is jellemzi, hogy mindig Isten kegyelméből való, nem összetákolt valami – megnyilatkozik a szeretett te-nek sajátos értékessége, nem részletekben vagy éppenséggel foszlányokban, hanem a maga egészében, nem fölszínesen, hanem úgyszólván a személyiségnek magvában: az, amit Isten mint értéket és föladatot beléhelyezett; s ez az értékesség aztán a szerető számára kiragyog a szeretett személynek minden vonásán, mozdulatán és tettén. Az igazi szeretet előtt nyilván van, ami mások előtt rejlik; megérti, amit más nem, vagy alig sejt; meglátja a nyugtató és fölmentő összefüggéseket ott, hol más ellenmondásokat szenved és ítél el; tud hinni és bízni akkor is, mikor mások már rég lemondtak. „Das erste an der Liebe ist der Sinn für einander, das Höchste der Glaube aneinander” (Schlegel). Innen van, hogy a szerelem még közönségesebb emberekben is csodákat tud művelni, ha komolyan hatalmába ejtette őket. A fölületéseket el tudja mélyíteni, a tompa és durvalelkűekre finomságot és fogékonyságot önt, az önzőt önzetlenségre sarkalja, a gyalogos lelket szárnyalásra segíti. Ha ez a csoda a legtöbbször olyan hamar tűnő álomnak bizonyul, csak azt mutatja, hogy az égi szerelem ritka valami, de nem bizonyít a szerelem páratlan értéke ellen.

Az én-te-közösséget alkotó szeretetből indult ki ez a rövid elemzés, és észrevétlenül átsiklott a *hitvesi szeretet* jellemzésére. Igen, mert az én-te-közösségnek látó, bízó, átfogó, építő szeretete a tapasztalati világon belül a hitvesi szeretetben jut delelőre, és mert a nemi egymáshangoltság erőteljes új árnyalatokat visz bele ebbe a csodás szeretetbe. De belevisz egy alapvető felelősséget is. Az emberben ugyanis a nemi differenciáltságnál fogva megvan a képesség az alsóbb erőszra; de lelkének szellemi természeténél fogva megvan a hivatottsága a felső, égi erőszra; és mert az ember nem két valóság, hanem egy személy, ezért benne csak egy erősznak van helye, nem kettőnek. A személyességét az embernek nem szabad megtagadnia semmiféle téren, a nemi területen sem; s ezért a házasság csak én-te-közösség lehet, vagyis az egész embernek osztatlan és teljes önátadása és a másik félnek, mint te-nek ugyanilyen osztatlan és teljes elfogadása.

A házasságot tehát az ember mivolta is lényegesen én-te közösségnek szánja, és ezzel kinyilatkoztatja legmélyebb értelmét és megmutatja igazi értékét.

Megmutatja mindenekelőtt, mennyire nincs igazuk azoknak a különben magasabb igényű kritikusoknak, kik a házasságban egy alacsonyabbrendű életközösséget látnak, „önzést kettesben”, mint a francia közmondás hirdeti, vagy pedig „die erbärmliche Behagung zu Zweien” (Nietzsche); ellenkezőleg, itt a legmagasabb emberi igények, értékek és erőkifejtések szólnak meg. Nincs igazuk azoknak a már kevésbé tiszteletreméltó teoretikusoknak sem, kik, mint Havelok Ellis, a házasság alsóbb vonatkozásait dicsőítik a degenerált primitívek emlékeztető termékenységitadás szenvedelmességével: „Der geschlechtliche Verkehr ist das grosse Sakrament” (in Keyserling: *Ehebuch*, 319. lap) Ezekkel szemben megföllebbezhetetlenül arra tanít, hogy az ember mint ember számára a merőben tenyésző vagy állati életnek bármilyen nyilvánulása sohasem lesz a megfelelő tér és tanúság. Sőt éppen az az ember tragikumuma, hogy a hétköznapi szerelem, az (erősz pandémusz) folyton lefelé húzza az égbetörő, az eszmékbe és örök szépségbe szerelmes erősz és elemi erővel igyekszik belesodorni a maga állhatatlanságába, válogatásnélküliségébe és felelőtlenségébe, s ezzel állandóan veszélyezteti az emberméltóságot. A házasság nemi érintkezés, sokszor éppen nem esztétikus és nem mindig harmonikus velejáróival együtt csak úgy ölt emberhez méltó, átlakosított jelleget, ha a magasabb eredetű, égi erősz a maga régióiba emeli, a maga felelősségének és szellemiségének bélyegét nyomja rá és a maga tiszta lelkét leheli beléje. Csak így csillan föl a házasság nemi érintkezésnek igazi értéke, mert immár a házasság én-te-közösségnek legkifejezőbb szimbóluma és záloga lesz, a szeretet áhított egységének legszemléletesebb és legbeszédesebb megvalósítója, és a termékeny szeretetnek megfelelő pecsétje: a szépségben nemző erősznak szükséges eszköze, az Isten-képnek folyton újból való megalkotása.

II. Ha a házasság lényege, magva az, hogy hitvesi szeretetközösség, az én-te-közösségek legbensőségesebb, leggazdagabb és legintenzívebb alakja, akkor ez a lényege és gyökere belesugározza a maga mivoltát és erejét *minden lényeges mozzanatába*. A házasság szeretetközösség jellegének közvetlen következményei ezek: a házasság lényegesen egy férfinak és egy nőnek viszonya; monogamiás, és pedig egyenrangú viszony, mely a teljes kölcsönös házasság hűségben valósul. Amint már most a házasságnak én-te-közösségi jellege annak isteni elgondolásából fakad és közvetlenül az emberi természetnek házasságra való rátermettségéből sarjad, úgy ezek a következmények, a monogamiás jelleg és a házasság hűség is a házasság mivoltából adott megmásíthatatlan isteni elgondolások, magának a megmásíthatatlan természetnek változtathatatlan követelményei, nem emberi kény vagy ötlet tételezései.

1. *Monogamia.* – A trienti zsinat kiközösíti azt, aki azt állítja, hogy „a keresztényeknek meg van engedve egyszerre több feleséget bírni, és hogy ezt semmiféle isteni törvény nem tiltja”. Ez közvetlenül *következik abból a tényből, hogy a házasság a legteljesebb én-te-közösség*, mely felöleli az egész személyt, annak egész lét- és élettartalmával együtt; nem úgy, mint a barátság, melybe az érdekek és föladatak egyneműsége belevisz valamit az én-ő-, illetve a mi-közösségből; hisz közös feladatok és célok a barátság legerősebb alapja; de épp ezért lehet egy

embernek több barátja. De ahol a közösség alapja a nemi differenciáltság és kiegészülhetőség, ahol a kölcsönös önátadás és elfogadás az ama differenciáltsággal előírt közös életre, sőt a jövő nemzedékre szóló feladatok vállalása, ott bármilyen más, nem én-te-közösségi elem belekeverése lefokozza legalább az egyik felet, mert a személyből tulajdont csinál, a szeretetközösséget érdekközösséggé süllyeszti, s a szeretést birtoklássá teszi. Ezért a többnejűség – többférjűségről nem is lehet szó, hisz ez a természet biológiai törvényénél fogva nem lehet más, mint nemi összevisszaság – mindig lefokozza a nőt, többé-kevésbé birtoktárggyá, élvezeti cikké teszi és rabot csinál belőle; s ezért a legkedvezőbb esetben is elhomályosítja és megsebzti a házasság eszméjét, mely az egész személyiségnek a legteljesebb életközösségre, közös sorsra és közös felelősségre való átadását követeli.

Ez a legkedvezőbb eset, mint jeleztük (36. lap.), az ószövetségben valósult meg. Nincs semmi teológiai alapja annak a hiedelemnek, hogy ez az *ószövetségi többnejűség* Isten részéről fölmentés; dispenczió, vagy éppen kiváltság volt; sőt még arra sem, hogy engedmény volt. Hanem az egész ószövetség üdvtörténeti jellege szerint nem volt az más, mint Isten bölcsességének türelme, mely sem az életnek, sem a történetnek folyását nem forgatja föl, későbbi kultúrállapotokat nem elővételez, és ennek értelmében az akkori nomádok kultúrállapotának megfelelő férfiúi felsőbbiséget és női alávetettséget egyszerűen mint történeti adottságot beleállította az ószövetségi üdvtörténetbe, mely Istennek nem utolsó szava az emberiséghez. *Mi* az utolsó szava, azt kétséget kizáró módon megmondotta az Úr Krisztus, akinek kemény szava ide is vonatkozik: Kezdetben nem így volt! Aki az embert teremtette, férfivá és nővé teremtette, Ádámnak segítőül egy ellenképet teremtett, tehát a házasságot monogamiának gondolta el, és ezt a teremtői gondolatát ma is titokzatos természeti csodával nyomatékozza, mikor kifürkészhetetlen irányítással nagyjából annyi fiúnak ad életet, mint lánynak: 106 élve született fiúra esik 100 lány, a fiúcsecsemők nagyobb halandósága azonban az egyéveseknél ezt a különbséget teljesen kiegyenlíti.

Aztán megtette a házasságot valós jelképpé, melynek ábrázolni és bizonyos értelemben valósítani kell azt a viszonyt, melyben Krisztus van az ő Egyházával. Amint tehát egy a Krisztus és egy az Egyház, egy a fő és egy a test, illetve szív, úgy csak egy férj és egy feleség kölcsönössége lehet annak a legszentebb vonatkozásnak képe. Minden többség itt az eredetinek nem hű és méltó képe, hanem karikatúrája.

Az olyan Schopenhauer-féle tetragamiás javaslatok: két férjnek legyen egyszerre egy közös felesége, mikor ez öregszik (a nő öregedése szerinte gyorsabb, mint a férfiúé), vegyenek el egy második fiatalabbat – az efféle javaslatok a természetnek csúf eltorzításai és első tekintetre elárulják, hogy a tenyészlágból veszik szempontjaikat és sugalmazásaikat. Már akkor közelebb járnak az igazsághoz az individualisták, mind a romantikusok, mind a modernek, kik a házasságot az önkifejtőzés keretének tekintik, és rásejtenek, hogy az egyén legmélyebb értékei csak úgy tudnak kibontakozni, ha házas vonatkozásai is egyéniek, ha mint én csak a te-vel áll szemben a nem a ti-vel.

2. *A házastársak egyenlőrangúsága* – ez talán a legszembetűnőbb következménye és föltétele minden én-te-közösségnek. Az én a te-t komolyan csak annak mondhatja, aki megérti és visszafelel rá; különben az én nem a te-vel állna szemben, hanem az ő-vel; nem személy nyílnék meg személynek, hanem személy dolognak. Innen a régi megállapítás: Amicitia pares aut invenit, aut facit, a barátság egyenlőrangúakat talál vagy csinál; és a még régibb iránymegjelölés, mely a házasságnak bölcsődala: Csináljunk neki *hózzá hasonló* segítőt. Legszemélyesebb ügyeiben az embernek nem lehet segítője, akinek segítőkeze nem ér föl hozzá.

Tévedés volna azonban azt gondolni, hogy ennek az egyenlőrangúságnak mechanikai vagy éppen matematikai egyenlőségnek kellene lenni. Hisz az a segítség, melyet az erősz nyújt: a kiegészítés és kölcsönösség segítése, föltételez bizonyos különbséget. Azt sóvárgom a másokban, ami bennem nincs, és azt tudom adni a másoknak, aminek ő híjával van. A házasság

azért tud a legintimebb és legáldásosabb földi szeretetközösség lenni, mert a nemek testi-lelki különbözősége miatt férjnek és feleségnek legtöbb adnivalója van egymás számára.

Ebből több fontos gyakorlati következmény foly:

a) Teljesen ellenére jár a házasság legmélyebb érdekeinek minden olyan törekvés, mely arra irányul; hogy a nemi különbözőséggel adott ezt a termékeny feszültséget, ezt a polaritást tompítsa. Ide tartozik a mai gyökértelenségnek és minden hóbortból vallást csináló tehetetlenségnek egyik legkiáltóbb jelensége, a *meztelenség kultusza* (Nacktkultur), mely azt hiszi, hogy szoktatással közömbösítheti a nemek különbségéből eredő veszedelmes ingerhatásokat. Mintha le lehetne arról szokni, hogy az ember férfi vagy nő! Amit ezzel a szemérmetlen meztelenkedéssel el lehet érni, mindössze a kölcsönös megilletődésnek, az ebből táplálkozó titkos vonzódásnak és szinte áhítatos kölcsönös kiegészüléskeresésnek eltompulása, tehát a házasság gyökerének mérgezése, sőt rothasztása. Viszont a szemérmes, lovagias viselkedés a legegészségesebb talaj a hitvesi szeretetközösség számára is. Épp ezért a házastársak kölcsönös vonatkozását is gyökerében támadja és hihetetlen mértékben pusztítja a házasság szemérmességének nem kínosan szigorú megtartása. A házasságnak is szűziesnek kell lennie, tanítja a Casti connubii, és ez a szűziesség mindig egyik legszilárdabb bástyája lesz.

Ugyanilyen, sőt szigorúbb elbírálás alá esik az a mai kultúrtendencia, mely *fiúsítja a lányokat és effeminálja a fiúkat*, amelynek aztán egyik természetzerű következménye lesz a *pajtásházasság* (melyet Lindsey amerikai gyermekbíró ajánlott). Mintha a házasság felelősségeivel és tragikumával pajtáskodás volna, és mintha az igazi, teljes tartalmú férfi és nő, mikor mint én és te kerülnek egymással szembe, pajtásoknak akarnák és tudnák érezni magukat! Megcsalottaknak éreznék magukat legmélyebb igényükben és fonák helyzetbe kerülnének legmélyebb énjükkel szemben! A hitvestárs nem játszótárs és kellemes pajtás, hanem a jobbik ennek másik fele, betű szerint fele-ség!

b) Ahol a házasság valósága megközelíti az eszmét, ott a házastársak között nincsen sem nyílt, sem lappangó *versengés az elsőségért*. Ott legmélyebb igényeik csattanó kifejezésének tekintik Szent Pál utasítását: A feleség engedelmessé válik férjének, a férj pedig szeresse feleségét! Oda nem ront be nagy dérrrel-dúrral a felületes és egészségtelen nőemancipáció, mely az egyenlőrangúságot egyenlőségre értelmezi. Ott mindegyik fél teljes nemi értékeinek és hivatottságának birtokában tudja, hogy férj és feleség viszonya nem fölé- és alárendeltség, nem magasabb- és alacsonyabbrendűség, hanem szerves és harmonikus egybehangzás, amint a Casti connubii páratlan mélységgel megállapítja: *A férj a fő, a feleség a szív*. Van-e értelme, hogy vetélkedés támadjon e kettő között, és a fej lenézzék a szívet, a szív pedig fő kívánjon lenni? Nemde, azt mondjuk: az a talpig ember, akinek helyén van az esze és a szíve? Az a házasság lesz a talpig jó házasság, hol helyén van az ész és szív, s áldatlan világ az, hol a fő föllázad a tagok ellen, vagy egyik tag a másik ellen. Ne azt nyomozzuk: melyik különb, az ész-e vagy a szív. Ez szofista kérdés, álprobléma. Mindkettőnek központi jelentősége van a szervezetben, annyira, hogy Platon a főben, mások Aristotelesszel a szívben keresték annak a helyét, ami az emberben a legemberibb. Mindkettőben van, más-más oldalról! Tudjuk, vannak fej-emberek és vannak szív-emberek; vannak fej- és vannak szív-kultúrák. De a hívő tudja azt is, hogy a fő az észnek szerve és a szív a szeretetnek szimbóluma, és minden rang- és értéksor ősmintájában, a Szentháromságban a személyes abszolút ész, az Ige, és a személyes abszolút szeretet, a Szentlélek; s az ősi hitvallás szerint „amilyen az Atya, olyan a Fiú és olyan a Szentlélek... Ebben a Háromságban nincsen előbb vagy utóbb, nincsen nagyobb vagy kisebb, hanem mind a három személy egyképpen örökkévaló és egyenlőn (Atanáz-féle hitvallás).

A hitvesi egyenlőrangúságnak e lényeges velejárójával együtthalad néhány gyakorlati követelmény, melyeket szokás és jog szabályoz, azonban a házasságnak nemi én-te-közössége szentesít és értelmez.

A házasság csak akkor lesz igazán egyenlőrangúak közössége, ha a házastársak *közös világnézet* színvonalán találkoznak. A világnézet, avagy mondjuk csak ki nyíltan, a vallási

meggyőződés annyira központi lelki ügye az embernek, hogy igazi én-te-közösség két ember között lehetetlen, ha ebben nincs meg a közösség. Ezért a *vegyes házasság*, nemcsak az, melyet a jog tilalmaz, hanem az is, melyben gyakorló és névleges katolikus találkoznak, már eleve súlyos handicappal indul, és csak akkor nyújt reményt, ha a teljes valóság alapján álló hívő katolikus fél engesztelő és megváltó áldozatokra kész.

Az egyenlőrangúsághoz hozzátartozik, sokkal nagyobb mértékben, mint a mai embernek mélyebb látásuktól elszokott szeme látja, az *életharcra való rátermettség egyenlősége*. Ahol az egyik fél – ma többnyire a nő – nincs fölszerelve, vagy nincs hangolva, sőt nincs rákényszerítve, hogy férje oldalán derekasan kivegye a maga részét a létharcból, ott előbb-utóbb aránytalanság lopózik be a házasságba, mely a mai házassági válságnak egyik fő oka (lásd 220. lap).

Érthető, hogy a *balkézről való házasság* is lehet forrása rangegyenlőtlenségnek. Ami kevés jogosultság van a „Standesehe” követelésében, abból a meggondolásból fakad, hogy a társadalmi és születési osztálykülönbség igen sokszor lelki rangkülönbséget is jelent, s ez az én-te-közösségnek természetszerű akadálya. De éppen ezt a különbséget még legbiztosabban tudná áthidalni a komoly kölcsönös szeretet és megbecsülés és szellemerkölcsi egyenlőrangúság.

A házasságnak szeretetközösségi jellege, mely egyenlő rangot követel, alapozza meg és lelkesíti át azt a jogilag is sürgetett követelményt is, hogy a házaspár *együttlakásra* kötelesek, akkor is, ha lényegesen megváltoztak azok a körülmények és kilátások, melyek között egybekeltek. Férj és feleség kölcsönös viszonyánál fogva a feleség köteles férjét követni – egészen kivételes, abnormis esetektől eltekintve. Ubi tu Gaius, ego Gaia – a régi őserős és tiszta római házaspár erkölcsnek ez a stílusos megnyilvánulása voltaképpen a hitvesi lelkületnek leglelkéből van mondva. Az igazi szeretet aláírja, amit a költő mond, hogy akik szeretik egymást, azoknak jó nem távolabb kerülni egymástól, mint amennyire hervadás nélkül el lehet vinni egy rózsát (Lenau).

3. *A hűség*. – A házaspár hűségét nem egyszer úgy tüntetik föl, mintha az a szeretetnek pótléka volna, arra hivatva, hogy sorompóba lépjen akkor, mikor a szeretet hűlőben van; hogy mentse, ami menthető olyan vonatkozásban, melyet valaha két mélységes tüzes szenvedélynek egybelobbanása szült, de nem tudott életben tartani. A valóság azonban az, amit H. v. Meissen mond: Treue ist der wahren Liebe Schwester! Mert *mi a hűség?* A római légionárius ezt a két betűt viselte a sisakján: S. T., vagyis ennek a két szónak kezdőbetűit: Semper talis. Értelme: a római katonának mindig olyannak kell lennie, amilyen volt, amikor először nyomták fejébe azt a sisakot, nagy hagyományok büszke szimbólumát, melyet ő akkor a fiatalság hevületével és önérzetével vett föl és viselt a világ színe előtt. Élete további folyamán, mikor ezek az érzések fakulnak, mikor az ifjú szenvedelem lankad, ennek kell egy hosszú nemzedéksorok alatt kikristályosodott kiválóság egész méltóságával és varázsával szívébe szólania: feszítse meg minden erejét, szólítsa csatasorba minden elbűjt hősiességét, de ne csúfolja meg első buzgóságát; amilyenek indult, olyannak folytassa: semper talis! A hűség tehát a szeretetnek nemcsak édestestvére, nemcsak lánya, hanem anyja és őrzőangyala is. Ha röviden meg akarom mondani: a hűség a szeretet aszketikája.

A *hitvesi hűségnek* föladata megvédeni a házaspár szeretetét az egyéni lelkület hullámmzásai, s különösen hanyatlásai ellen. Ezt úgy éri el, hogy folyton a felsőbb erősszal áll eleven kapcsolatban és annak sugalmazásait hívja ki az alsó erősz ellen, melynek Platon szerint az a természete, hogy elszáll, ha elvirult a testi szépség, mely egyedül érdekelte és vonzotta. Ellenben a felsőbb erősz az eszmébe – mi azt mondjuk: a lelki szépségbe, a hitvestárs lelkén ragyogó Krisztusképbe és méltóságba volt szerelmes, s ezért ennek a szerelem-tárgynak az állandóságában részes.

A hűség, mint a felsőbb szerelemnek leglelké és egyben medre, megvédi a hitvesi szeretetet nemcsak a változékonyság ellen, hanem a *változatosságkivánás ellen* is; az ellen, amit ma úgy szeretnek nevezni és nem egyszer úgy mentenek, hogy a férfiúban „poligám tendenciák” vannak. Keyserling, akinek Ehebuchja a nemes szándék dacára nagyban és egészben mégis csak

a kinyilatkoztatástól elszabadult modern szellemnek számalmas vergődése és veresége, megállapítja, hogy mint erotikus lény mindenki poligám, a nő még inkább, mint a férfi, mert erotikája nüanszizozottabb (6. lap). Ez a jobb igyekezetű moderneknek is jellegzetes magatartása: féligazságok, de nagyban és egészben zavaros és zavaró beszéd. Ha Keyserling erős helyett szexust mondott volna, nem kellene pörbe szállani vele. A nemiség magában, mint a differenciáltabb állati lét nemzési ösztönének formája, a fajt akarja folytonosítani és keresztülgázol egyéni érdekeken és értékeken, amint azt Schopenhauer közkézen forgó Parerga-töredékében (A szerelem metafizikája) helyesen, de egyoldalúan megállapítja. S e tekintetben Keyserling még dicséretet érdemel, hogy nem követel a férfi számára kiváltságos helyzetet, mint az „úri morál” gyászvitézei; mintha ti. a monogamiás házasság csak a nőnek szólna, és a férfiónak „poligamiás tendenciái” szabadságlevelet adnának minden hűtlenségre. De Keyserling éppúgy, mint annak idején Schopenhauer azt a végzetes hibát követi el, hogy a merő alsó nemző ösztönt, mely az én félretolásával a fajra irányul, egy tálba önti az erősszal, melyről már első nagy apologétája, Platon megállapította, hogy lényegesen az egyéni tájékozódik: benne az egyén keresi a maga lényeges kiegészülését és akarja biztosítani legmélyebb egyéni lehetőségeinek teljesülését a hozzá hangolt másik lényben. Az erős ezért lényegesen monogám és természetszerűen hűséges; mint a legintimebb és legátfogóbb én-te-közösség az egyéniség legmélyebb rétegeibe ereszkedik a gyökere és felöleli a személyiséget a maga egész valójában; személyt személyhez köt, lefoglalja kölcsönösen a személyiségnek minden felelősségét és elvállalja egész életsorsát a jelen világra és az örökkévalóságra. Az ilyen lefoglalás és közösség elvben kizár minden csapodárságot és eleve törvényt ül a hűtlenségnek minden gondolható igazolása fölött. Aki kölcsönösségben adja és elfogadja a halhatatlan lelki ember személyiségét összes felelőségeivel együtt, azt magától értődő kizárólagossággal egyszersmindenkorra hozzákötik az örök felelőségnek láthatatlan és mégis eltéphetetlen szálai. Ennek viszont három jelentős következménye van.

Az első a teljes kölcsönös önátadásnak jogi jellegű, természetszerű pszichofiziológiai következménye, melyet Szent Pál így fejez ki: „A férj adja meg a feleségnek, amivel tartozik, hasonlóképpen pedig a feleség is férjének. Az asszonynak nincs hatalma a teste fölött, hanem a férfiónak; hasonlóképpen a férfiónak sincs hatalma teste fölött, hanem az asszonynak” (1Kor 7,3-4). Ennek a kölcsönös házasság tartozásnak gyökere azonban a házasság eszméje, az intim én-te-közösség, és ezért természetes, hogy gyakorlatát is átjárja a kölcsönösségnek, szeretetnek, áldozatosságnak, kíméletnek és önzetlenségnek az a szelleme, mely szülte.

A házasság pszicho-etikája kellő világításba helyezi a házassági féltékenységnek annyira jelentős kérdését is. Van féltékenység, melyet nem szeretet sugall, hanem szenvedély. Az a szeretet, melynek Schlegel szerint kezdete az egymás számára való megnyíltság és delelője az egymásban való föltétlen megbízás, nem hágy helyet ama féltékenység számára, melyet Schopenhauer rendkívüli szellemességgel így jellemez: Eifersucht ist eine Leidenschaft, die mit Eifer sucht, was Leiden schafft. Ez voltaképpen önzés, mely a másik félben csak tárgyat lát és mivel nem tud szellemi közösségbe helyezkedni vele, ezt a tárgyat félti ugyanazzal a lelkiülettel, mellyel a fősvény félti aranyát, az államférfi a hatalmát vagy népszerűségét. Ennek nincs köze ahhoz a szeretethez, melyről Szent Pál megállapítja, hogy az „nem féltékeny... nem gondol rosszat” (1Kor 13,4.5). De van féltékenység, mely a felsőbb szeretetnek édestestvére és fegyveres bajtársa, mely félti azt, ami a hitvesi szeretet közösségnek lényege: a személyes kölcsönösség kizárólagosságát. „Erős a szeretet, mint a halál, mondja a Szentlélek, és kemény, mint az alvilág a buzgó szerelem; annak lobogása tűz és lángok lobogása. A vizek sokasága nem olthatja ki a szeretetet, és a folyóvizek nem boríthatják el azt” (Én 8,6-7). Ez a szeretet hogyan szállna síkra legszentebb érdekeiért! Hogy miről van itt szó, azt legjobban megérett Szent Ágostonnak egy fölséges tanácsa: „A nőknek féltékenyeknek kell lenniök férjeikre, nem testük, hanem lelkük miatt. Erre intem őket, ezt parancsolom nekik; a püspök parancsolja, Krisztus énbennem parancsolja: Ne engedjétek paráználkodásra férjeiteket, hívjátok föl az Egyházat

velük szemben... Minden egyéb dologban szolgálóként engedelmeskedjete nekik, szeretettel szolgáljatok nekik. Dacosság, gög, engedetlenség ne legyen bennetek; szolgálóként szolgáljatok nekik; de ebben az egy dologban hangosan kiáltsatok az ügyetekért. Ha férjed szükségből eladja a házat, szó nélkül túrd; mindent viselj el férjed szeretetéből. Csak tiszta maradjon! a házas hűség legyen a te egyedüli saját kívánságod; ezért küzdjél. Hadd pusztulni a birtokot, csak férjed lelke ne pusztuljon el a te elnézésedből!”

A házas hűségben gyökerező és ezért megokolt féltékenységnek legjelentősebb területe a *közös nemi vonatkozásban való hűség*. Hisz a nemi közösség a teljes, személyes házas közösségnek legfoghatóbb és következményeiben legfelelősebb folyománya és szimbóluma. Az ember mélyen egységes lény. Az alsó erőszak másfelé-húzása mint irány és kísértés megvan. De ha engednek neki, mindig magával rántja és meggyalázza a felső erőt, letépi az emberméltóság koszorúját éppen annak a homlokáról, ami legintimebb az emberben. A nemi hűtlenségnek ez az ember- és jellemromboló hatása újabban ismételt mély megvilágításba került (Foerster).

De a dolgot a másik végéről is kell nézni. Az egész nemi életnek az ember számára jogosultságot, megengedettséget és így az emberméltóságnak megfelelő jelleget csak az ád, hogy teljesen a felsőbb erőszolgáltatába szegődik. Minden félrelépés itt súlyos vétség ama felsőbb erősz ellen, megsértése, sőt megtagadása a házas én-te-közösség nagy felelősségeinek, halálos merénylet az ember egyéni méltósága ellen. A *házasságtörés* példátlan súlyosságának itt van a gyökere; jóllehet a társadalmi jogrend és a gyermekek ellen irányuló vétsége egymagában is eléggé megminősíti. Ezért nem csoda, ha magában hordja büntetését, amint ezt nagy művészettel érzékelteti az első modern híres „*házasságtörési regény*,” Flaubert Madame Bovary-ja, melynek bizonyára nem maradt volna el mély tisztító és józanító hatása, ha szerzője legalább valami szikráját mutatta volna a hívő kereszténységnek. A kereszténység elmélyítette az erőt és az én-te-közösségek tartalmát és felelősségeit, amennyiben vonatkozásait örök szempontok alá állította és az én-te-közösségnek tagjait Krisztus élő tagjaiként tiszteli. Ezért most a házasságtörés ezt a hitvesi közösség gyilkoló jellegét felölti már a gondolat és szándék világában: „Mindaz, aki asszonyra néz, hogy őt megkívánja, már házasságtörést követett el vele szívében” (Mt 5,28). Ezért aztán a keresztény lelkiismeret az Isten előtti nagy számadás élő hitével és halálos elszántságával utasít és ítél el minden olyan házasságellenes nemi vonatkozást, melyre a legszentebb emberi érdekeket áruba bocsátó modern lelkületnek nincs elítélő szava – legfőljebb sekély elméncségét köszörüli rajtuk, és nem sejtí, hogy a házasságtörés minden tragikumára sír ki belőlük –: az ún. házassági háromszög, házi barát vagy barátnő, és minden flirt, amire ennek a kereszténysége vesztett társadalomnak legfőljebb blazírt mosolya van.

Van aztán a mi alaptételünknek még egy következménye, jelentősebb, mert átfogóbb az előzőknél: Ha a házasság az a mélységes szeretetközösség, aminek jellemeztük és indokoltuk, akkor voltaképpen meg is jelöltük a házassági válság megoldását és *a házas nehézségek minden orvosságát*. Hisz az a szeretet, mely ott izzik a házasság eszméjében, a legnagyobb hatalom az Égben: L'Amor che muove il sol e le altre stelle – méltán ebben a páratlan sorban cseng ki Dante Divina Commedia-ja; és a legnagyobb hatalom a földön: Liebe ist der Weisen Stein (Angelus Silesius). Ez a bölcsök köve, melyről álmodtak hiú álmokat ügyefogyott tudósok: amihez nyúl, arannyá változtatja. Halljuk csak – a legszebb sorokat, melyeket valaha ember írt! Megírta egy fájós szemű, igénytelen külsejű tarzusi zsidó, aki azonban a világtörténet legnagyobb embere lett, mert a legnagyobb szeretet lángolt benne, mely valaha merő emberszívet hevített: „Szóljak bár emberek vagy angyalok nyelvén, ha szeretetem nincsen, olyanná lettem, mint a zengő érc vagy pengő cimbalom. És legyen bár prófétáló tehetségem, és ismerjek bár minden titkot és minden tudományt, és legyen bár oly teljes hitem, hogy a hegyeket áthelyezzem: ha szeretetem nincsen, semmi vagyok. És osszam el bár vagyonomat a szegények táplálására, és adjam át bár testemet úgy, hogy elégjek: ha szeretetem nincsen, semmit sem használ nekem. A szeretet tűrő, kegyes; a szeretet nem féltékeny, nem cselekszik rosszat, nem

füvalkodik fel; nem nagyravágyó, nem keresi a magáét, nem gerjed haragra; nem gondol rosszat, nem örvend a gonoszságnak, de együtt örvend az igazsággal; mindent eltűr, mindent elhisz, mindent remél, mindent elvisel. A szeretet soha meg nem szűnik. A prófétálások véget érnek, a nyelvek megszűnnek, a tudomány elenyészik... Most azért megmarad a hit, remény, szeretet, ez a három; de ezek között legnagyobb a szeretet” (1Kor 13).

Ez a szeretet hogyan tudna orvosságot minden házassági bajra is, hogyan tudná kibogozni minden csomóját, hogyan tudna erőt folyósítani minden föladata számára! Ha megborzosgott lelkünk, mikor belelátott azokba az egyéni és társadalmi örvényekbe, melyeket a házasság mai állapota nyit (1. ért.), most, mikor a teremői és krisztusi elgondolás fényében a házasság örök szeretetforrásnak bizonyul, csak azt kellene mondanom a nehézségek színe előtt Szent Ágostonnal: *Da amantem, et fac quod vis!*

Azonban még sem olyan egyszerű a dolog. A házassági válság, mint láttuk, szociális válság is. S igaz, hogy minden szociális bajnak orvossága a szeretet; de épp annyira igaz ez egyszer az a szellemes meghatározás: *Quid est caritas? – In mundo raritas.* Ritka dolog e világon a szeretet; s a kérdés éppen az, hogyan lehetne belőle minél többet juttatni a házasságnak. Aztán azt sem szabad feledni, hogy a házasság eszméjének megvalósítása – pedig csak az eszmeszerű házasság az igazi, fölszabadító, építő, gyógyító szeretet forrása –, miként Platon helyes meglátása szerint minden eszme megvalósítása, ezen a földön állandóan *föladat marad.* Tehát annak nagy útja van. A szeretetnek, a hitvesinek is, megvan a maga iskolája, melybe ugyancsak nem egyforma tehetséggel kerülnek bele és nem egyforma igyekezettel járnak a hivatottak. Ez megannyi szempont, melyek megokolják, hogy ha a szeretetben meg is találtuk a házassági válság teljes megoldását, mégis türelmesen tovább fejtsük tragikumának szálait.

6. Szülő és gyermek: A házasság főcélja

Valamely dolog lényegét az értelme fejezi ki. De a célja közvetlenül az értelméből fakad. Mi rejlik valamiben, mi a mélyebb értelme, azt kezünkre adja rendeltetése.

A házasságnak értelme, mint láttuk: nemi differenciáltságban gyökerező én-te-közösség. Minden igazi erősz egyesülésre törekszik, hogy kiegyensúlyozást áhító szegénysége kielégüljön. Ebben az egyesülésben az egyik félnek rászorultsága találkozik a másiknak bőségével, az egyiknek kapni-akarása a másiknak adni-akarásával. Mikor a szegénység, (Penía), a bőséggel (Porosz) nászra lép, a kölcsönös adás és elfogadás virága új életnek fakadása. A hitvesi egyesülés a kölcsönös szeretet tüzének új föllángolása és konkrét biztosítéka, s az így elmélyült, biztosított és meggazdagított szeretetnek látható gyümölcse és egyben záloga: *a gyermek*. Hogy van hitvesi szeretet, hogy a házasság nem merő hangulat és ötlet, hanem étellel teljes mélységes valóság, annak mindig föllebbezhetetlen bizonyossága lesz a gyermek.

Benne *teljessé válik a szeretet-közösség*. Minus quam inter duo caritas haberi non potest, mondja Nagy Szent Gergely: legalább ketten kellene a szeretéshez. Ez igaz; de minden élet- és szeretet-közösségnek ősmintája a Szentháromság, megtanít, hogy a szeretet lánca csak három szemben lesz gyűrű: szerető, szeretett és a kettő kapcsa, diligens, dilectus et ipsa dilectio, mint már Szentviktori Richárd megállapítja. A házasságban a gyermek a szeretet-kapocs a két hitvestárs között; közös vérük és közös lelki képük; mégpedig amint megtanít G. J. Mendel, a híres brünni ágostonos tanár, kit félszázaddal a halála után a tudomány újra fölfedezett és mint a XIX. század egyik legeredetibb tudósát ünnepel: a lányokban az atya vonásai uralkodnak, a fiúkban az anyáéi. Így az atya a fiában, kitől különben az egyneműség taszítja, újra meglátja és szeretheti feleségét, és az anya a lányban, akitől egyébként a nőknél még nagyobb egynemű irritabilitás következtében távol kerülne, valamiképp újra rátalál szeretett férjére. Isten teremtő elgondolása így ismétli meg az ő jellemző finomságával a házasság céljában, a gyermekben annak értelmét, a hitvesi szeretetközösséget.

De éppen mert a házasság rendeltetésében jelen meg fogható konkrétságban annak lényege, nem csoda, ha a házasság egész mivolta kevésbé finom húrozatú lelkek és a szociális értékelés számára is úgy jelenik meg, mint intézmény, melynek hivatása és mivolta az emberiség életfájának lenni. Érthető, ha a házasság teremtői és krisztusi elgondolása is ezt a mozzanatot állítja előtérbe. Hisz a közösség számára ez a jelentősebb és a házasság egyének számára is ez a házasság közösségnek és lelkületnek mindenki számára jól érthető és félre nem érthető kifejezése. Katolikus elgondolás szerint is a házasság egyénfölötti krisztusi kegyelemközösség, s az énfölöttiség legcsattanósabban abban a ténybe fejeződik ki, hogy az emberi nem fönntartásáról van hivatva gondoskodni.

Érthető tehát, ha a házasságot megteremtő első isteni szó a házasság rendeltetését kifejezett parancs alakjában nyomatékozza: „Szaporodjatok, sokasodjatok és töltsétek be a földet” (Ter 1,28). Isten, a teremtő és ítélő Isten megföllebbezhetetlen rendelkezése értelmében tehát a házasság arra való, hogy Isten képmásának hordozói sokasodjanak, s alapot és anyagot szolgáltatassanak ahhoz a világalkotó gondolathoz, mely elhangzott akkor, mikor Isten mondotta: Teremtsünk embert, és mikor nyilvánvalóvá lett, hogy ezt a nagy gondolatot az emberi történelem útján akarja megvalósítani.

Ugyanezt az igazságot hangoztatja a házasság *krisztusi elgondolása*, csak „felsőbb fekvésben.” Elközelgetett az Isten országa, és benne a házasság arra való lett, hogy polgárokat adjon Isten országába. A kisdedeket éri az a kitüntetés, hogy az Üdvözítő a házasságnak ezt a zsöngé gyümölcset találja elsősorban alkalmasnak és hivatottnak a mennyek országának elnyerésére. A keresztény házasságnak az a lényege, hogy Krisztusnak és az ő Egyházának vonatkozását valós ábrázolásban kell képviselnie, sőt bizonyos értelemben megvalósítania. Nos,

Krisztusnak és az ő Egyházának viszonya nem meddő viszony, hanem lelkeknek Krisztusban való állandó új nemzése: *ex lavacro aquae in verbo vitae*. A házasság termékenységének ennek a kegyelmi nemzésnek nem egyszerűen képe és utánzata, hanem föltétele és részben valósítója. A bűnbeesés nélkül épp a házasság lett volna nemcsak a testi, hanem a kegyelmi születésnek is eszköze és szerve. Ádám minden ivadéka nemcsak Isten képét, értelmet, szabadakaratot, a lélek föladataira alkalmas ép testet kapott volna, hanem kegyelem állapotában is született volna, sőt a teljes testi-lelki harmónia adományaival is; mindennek közvetítője maga a házasság lett volna (Dogm. I. 350. lap).

De a jelen üdvrendben is, mely a bűnnel jött diszharmóniát nyögi, de már a megváltásnak áldott csillaga alatt áll, a házastársak teljes tartalmában és hatékonyságában gyakorolják gyermekeik által azt az *egyetememes papságot*, melyre a házasság szentségi jellege fölkeni őket: általuk állítják Isten színe elé az ő élő képmásait, általuk visznek oda az újjászületés forrásához folyton új hivatottakat, általuk adják oda az oltár szolgálatára zsengejüket, szebb értelemben mint az ószövetség családjai. A római katolikus egyházban a papság kötelező celibátusa miatt a papság és a keresztény család között vérrokonságszerű, bensőséges vonatkozás jön létre, melynek nincs mása semmiféle vallási közösségben. Hisz a család kebléből születik újra minden nemzedékben az a papság, mely ilyenformán nem mint kaszt és idegen test helyezkedik el a többi osztállyal szemben, hanem hús az ő húsából és vér az ő véreből (lásd Ige szolgálatában, 443. lap).

Ha a keresztény házasságon Isten áldása van, az elsősorban *gyermekáldás*. A gyermek valóban áldás az atyának, mert élete alkonyán, mikor férfiónérzete számon kéri tőle élete művét, gyermekeire néz és azt mondja: *Non frustra vixi*. Áldás az anyának, akit Szent Pál mély szava szerint megszentel a gyermekszülés; s ez egyúttal a legtermészetesebb módon elégíti ki a nőben a benne szunnyadó legmélyebb, legtiszteletreméltóbb és éppen ezért legkevésbé megcsalható igényt, az anyaság igényét, tehát megkíméli őt a céljavétett természet és élet keserűségeitől. A gyermek a hitvestársak kölcsönös szeretetének mindenkor meginterpellálható beszédes tanúja, záloga és kapcsolata. Átala Isten a házasság frigyére pecsétet üt, melyet többé le nem törölhet semmi. A gyermek ezért a házasság hűségének is legtermészetesebb őre és orvosa. Ki tudná megmondani, mennyi lanyhuló szeretetnek lett támasza, mennyi elhagyott anyának lett életalapja a gyermek!

Nem utolsó helyen áldás a gyermekáldás azért, mert a szülők számára jogot és kötelességet jelent *nevelésük*. Hisz a nemző tevékenység természetsszerű folytatása a nevelés, mely voltaképpen növelés. Istennek ki nem meríthető bölcsessége szerint a gyermek az összes lények között a leggyámoltalanabbnak születik és legtovább szorul rá a család szerető gondozására és gyámolítására. Ebben a nevelő tevékenységben a szülők, elsősorban és különösen az első időben, természet szerint nagyobb arányban az anya, újra átéli ifjúságukat. A gyermek őseredeti közvetlenséggel nyílik meg minden hatásnak; minden megnyílása és alakulása az eredetiség, a fakadás üdeségével mosolyog belé a szülőkbe, és módot ad nekik a fakadás frissességében újra átélni mindazt, ami a megszokottság és kopás következtében már-már elvesztette értékét és ízét a számukra. Ezért a harmonikus termékeny családi élet az igazi lelki fiatalság megóvásának páratlan virágos kertje, s benne a gyermek a napsugár; *coniugium sine prole est quasi dies sine sole*.

Aztán a szülőket gyermeknevelő tevékenységük a legközvetlenebb életközösség és kölcsönösség erejével és felelősségével állandóan fölhívja, *hogy maguk is éljék, amire nevelnek*. A keresztény nevelésnek egyszerű a programja: *ut formetur in vobis Christus*, Krisztust kiformálni a zsöngé lelkében (Gal 4,19) és ennek tartalma: lelkiesség Krisztusban, fegyelem, igénytelenség, odaadás az eszmények iránt. Ha a szülők erre becsületesen ráeszmélnék, a gyermek áldás lesz számukra abban a mélyebb és igazibb értelemben is, hogy a fakadó keresztény élet az első ifjúság bájával és az első szeretet erejével tulajdon vérukról töretlenül

sugárzik vissza rájuk és az élet koptatásaitól fakuló lelkeségüknek visszaadja az első fiatalság üdeségét és lelkiismereti finomságát.

A házasság főcélja azonban akkor mutatkozik be igazi jelentőségében, ha *szociális vonatkozásában* tekintjük. A házasság a közösség életfája. Egészségén és termékenységén fordul a társadalom megújítása. Ha mennyiségben és minőségben folyton kiváló nemzedék sarjad a házasságból, biztosítva van a társadalmi testszervezet megújításának egészséges folyamata; „minden egészséges új gyermekben, ki a világra születik, Isten biztosít, hogy még nem esik kétségbe az emberiség jövője felől,” tartja egy keleti mondás. Meddő avagy silány házasság termékenysége az emberi életfolyamat sorvadása. Nincs leverőbb és aggasztóbb látvány, mint az egykés területek néptelen községei, és nemcsak elégikus hangulat sugalmazója a megfordított címer; az temetés: egy nemzedék temetése. Nagy dolog és szívbe markol az egyes ember sírbahervadása; de hasonlíthatatlanul nyomasztóbb egy nemzedéksor elöregedése, amint ez statisztikailag kimutatható a mai európai kultúrnépeknél. Eltűnődve kérhetjük itt a messze tekintő Petőfivel: Lesz-e gyümölcs a fán, melynek nincs virága? Nevelési problémákkal és törekvésekkel kapcsolatban szokás-mondás: Akié az ifjúság, azé a jövő. Pedagógiai tekintetben ez nem egészen fejezi ki az igazságot. De teljes mértékben igaz szociális tekintetben. Az emberiség élni-akarása, egészséges életösztöne szociális fokon a gyermek-akarásban jut kifejezésre, s hanyatló koroknak a történet tanúsága szerint mindig az volt a jellemzője, hogy irtóztak a gyermekáldástól.

Ez jellemzi a mi korunkat is. A házasság kérdésében minden javaslata ebben csattan ki: birth-control, *a születések szabályozása* ésszerűeknek gondolt szempontok szerint. Ez az állásfoglalás a reneszánszkor óta elharapózott kereszténytelen individualista és naturalista életfölfogásnak logikus folyománya. Ha minden életformának és élettevékenységnek egyetlen értelme az egyéni aspirációk érvényesülése, ezek pedig a naturalista-monista alapgondolat értelmében a fogható, anyagi, jelenvilági életkörüre szorítkoznak, akkor a házasság tevékenységének sem lehet más mértéke, mint az eudémoniás naturalista egyéni jóllét; és akkor természetes, hogy az újkori technikai gondolkodás, mely mindent a hasznosság és racionálás szempontjából néz, a házasság vonatkozásainak, és nevezetesen a házasság nemi érintkezésének is egyetlen irányítója lesz. Ez következetes állásfoglalás, és jogosultsága csak azon fordul: helytállnak-e elvei? S ez a kérdés, mely elvileg csak a bölcselő elmélés terén intézhető el (lásd A bölcsélet elemei), rövid úton megítélhető házasság-reformáló törekvéseinek gyakorlati eredményeiből is: gyümölcsöikről ismeritek meg őket!

Ezeknek a házassági reformtörekvéseknek minden javaslata és érvelése hadüzenet a hagyományos, keresztény fölfogás ellen, amelyet teljes következetességgel megint csak a katolikus Egyház képvisel, amint azt köntörfalazás nélkül elismerik ennek a fölfogató reformiránynak olyan elszánt hívei is, mint Ellen Key. A kérdésben forgó javaslatok három probléma körül helyezkednek el: fogamzás-szabályozás és megakadályozás, születés-szabályozás, magzatelhajtás és -ölés alakjában, és elvi termékenység-szabályozás a fajjavítás, az eugenetika nevében. Mind a három területen két engesztelhetetlen ősi ellenség vívja csatáit életre-halálra, s nekünk föladatunk megmutatni, hogy az egészség, élet és ennél fogva a jövő harcok képviselője az ősi katolikus fölfogás, ha az individualista naturalizmus még annyira a haladás, életszerűség és célszerűség ígét hordja is ajkán.

1. *A fogamzás-szabályozás.* – 1798-ban Th. R. *Malthus* anglikán pap *Essay on the Principles of Population* című művében föllállította híres népesedési törvényét: Az emberiség geometriai arányban szaporodik, ellenben az élelem csak számtani haladványban fokozható; ezért az emberiség menthetetlenül éhség-válságoknak néz elébe. Művének második kiadásában veti föl először mint ennek az éhségválságnak orvosságát a születések szabályozását, birth-control, de csakis késői házasság és a házasság nemi érintkezéstől való önkéntes lemondás alakjában. Ennyiben jogtalanul hivatkozik reá egy újabb irány (az ún. új-malthuzianizmus), mely a fogamzás-akadályozásnak régebbi dekadens korokban is szokásos, de mindig bűnösnek érzett és

bélyegzett módját (a szándékosan megszakított érintkezést: coitus interruptus) erkölcsileg föl akarja szabadítani, és ezenfelül a modern technika és orvosi gyakorlat támogatásával ijesztő arányú agilitással a fogamzás akadályozásának olyan módjait javasolja és terjeszti, melyek lehetővé teszik a nemi érintkezéssel járó kényelmetlenségeket, ellenben a Teremtőtől hozzája kapcsolt felelősségek és terhek alól kibújnak.

Ez a gyakorlat vezetett aztán a születéseknek oly aggasztó mérvű csökkenésére először a vezető társadalmi rétegekben, aztán az alsóbb népnél is és a fehér fajnál általában, hogy az individualistákkal egyébként közös világnézeti alapon álló nacionalisták és fajimperialisták kétségbeesetten meghúzták *a fehér fajnak és viláгурalmának halálharangját*. De ezzel a viharozással a folyamatot magát a legcsekélyebb mértékben sem tartóztatják föl. Sőt megértük, hogy 1930 júniusában a világ összes anglikán püspökeinek *Lambeth-konferenciája* az általános keresztény elvek hangoztatása dacára kimondta: „Ahol fönnforog a gyermekkorlátozásnak vagy gyermekkizárásnak világosan érzett erkölcsi kötelessége, és ahol elégséges erkölcsi ok a teljes tartózkodás ellen szól, ott a konferencia megengedhetőnek tartja más módszerek alkalmazását is, föltéve, hogy ez a keresztény elvek világánál történik”. Ez a protestantizmus gyökeres felemáságának csattanós történeti dokumentuma: keresztény elveket hangoztat, és megteszi a végzetes engedményt a kereszténységgel átlós ellentétben álló naturalizmusnak és utilitarizmusnak.

Viszont a *katolikus Egyház* éppen ezen a ponton mutatja meg, hogy állásfoglalásait nem kordivatok és ízlések, nem nehézségek és megalkuvások inspirálják, hanem örök elvek és érdekek képviselőjének és őrének tudja magát, és ezzel az elmozdíthatatlan elvi magatartással tesz az emberiségnek, az egészségnek, az életnek és igazi haladásnak döntő szolgálatot. Már 1869-ben a vatikáni zsinat atyái elé került egy emlékirat, mely a gyóntatók számára engedelmet kér, hogy adott esetben az onanizmust (ez a szándékosan megszakított házasság érintkezésnek másik neve) ne halálos bűnnek kezeljék. A vatikáni zsinat kénytelen volt idő előtt félbeszakítani működését és így a fölvetett kérdésben nem foglalhatott állást. De az Egyháznak elméleti és gyakorlati állásfoglalása kezdettől fogva tétovázás nélkül az volt, amit aztán a Casti connubii szokatlan ünnepélyes formában, tehát dogma jellegével kimondott (lásd 14. lap). Az Egyház a házasság nemi érintkezésben föltétlenül, mint az isteni és természeti törvénnyel ellenkezőt, tehát mint tartalmánál fogva halálos bünt elítél minden olyan szándékos tettet, mely egyenest a fogamzás megakadályozására irányul, akár operatív avagy beoltó orvosi beavatkozás az, mely hosszabb időre vagy egyszersmindenkorra lehetetlenné teszi bármelyik házasság számára a fogamzást (házasságoknak, különösen nőknek mesterséges sterilizálása), akár magának az érintkezésnek tényében ún. preventív eszközökkel és módokkal él, melyek a fogamzás lehetőségét közvetlenül kizárják.

A katolikus tanítás itt nem más, mint következetes és hű alkalmazása annak a teremtői gondolatnak, melyet Isten beleírt a nemi természetbe és melyet tételes parancs alakjában külön is kifejezett.

Isten beleírta a XI. Pius pápa által oly ünnepélyesen kihirdetett, parancsot magába *a természetbe*. Hiszen köztudomású, hogy mi a nemi differenciáltság biológiai jelentősége: Külön a férfiúi és külön a női szervezetben képződik a két differenciált csírasejt (mag- és petesejt), melyeknek az a természetszerű rendeltetése, hogy egyesülésük által új emberi egyéni létnek adják meg az anatómiai és biológiai alapját. Minden szándékos nemi tevékenységnek csak úgy van tehát jogosultsága, ha azonosítja magát a természetnek ez útmutatásával. Etikailag ugyanis csak az helyes, ami összhangban van a dolognak természetével. Következésképp minden szándékos tevékenység, mely természeti jellegénél fogva arra alkalmas, hogy egy-egy ilyen nemi sejtet elválasszon (ilyen a szándékos érzéki gondolat és gerjedelem is), csak akkor lehet erkölcsileg megengedett, ha a két különmű sejt egyesülését szolgálja, illetőleg nem akadályozza meg szándékosan. A természet ellen van és ezért súlyosan bűnös minden szándékos nemi gondolat, érzés és tett, amely tartalmánál fogva arra irányul, hogy a szervezettől elválassza

a csírasejtet, de magában kizárja a két csírasejtnak egyesülését. Ezért a természet ellen van és ennél fogva súlyosan vétkes és soha, semmi körülmények között megengedetté nem válik minden fogamzásakadályozó tett, melyet az új malthuzianizmus ajánl. Hasonlóképpen el van ítélve minden szándékos nemi gondolat és tett, mely természeténél fogva nemi sejt elválasztására irányul és természetesen abban végződik, de a két csírasejt egyesülését kizárja (önfertőzés, szándékos buja gondolatok, érzések, érintések). A házasságkivüli természetesen érintkezés pedig, jóllehet a nemiség Isten rendelte biológiai föladatának nem jár ellenére, mégis súlyosan bűnös és természetellenes, mert egyrészt a nemi egyesüléssel járó intimitást és felelősséget csakis személyes én-te-közösségben lehet az ember erkölcsi méltóságának sérelme nélkül megvalósítani, másrészt pedig a nemi egyesülés természetesen eredménye, a gyermek és annak nevelése a nemi közösség állandóságát követeli meg. (Lásd 7. ért.)

Amit Isten ily módon félreérthetetlenül írt bele a természetbe, amikor férfiúvá és nővé teremtette az embert, azt rendkívül finom és erőteljes vonásokkal beleveste az emberi lélekbe is. A nemi differenciáltság nem hiába hogy belesugárzik az összes emberi életmegnyilvánulásokba: a nemi biológia törvényei magasabb vetületben megismétlődnek *a házasság értelmét adó erőszak alkatában* is, és ott is föllebezhetetlenül követelik megtartásukat. Mihelyt a nemi érintkezés eltér a természetnek útjától és a racionálás, a technika inspirációira hallgat, megszűnik az érintkezés annak lenni, amivé a házasság mélységes szent értelme avatta: nem lesz többé a közvetlen kölcsönös átadásnak, az erősz követelte egyesülésnek természetesen, mély és intim szimbóluma, mely intenzitásával, melegségével és teljességével a hitvesi szeretetnek pecsétje, virága, éltető gyökere és áldása, mely folyton táplálja azt az ifjító, alkotó erő- és önértéknövelést, mely minden szeretetsugallta, fönntartás nélküli önátadásban és elfogadásban benne van. Mihelyt itt közbelép a technika és racionálás, a természetesen fakadás helyébe lép az utilitarizmus, az erősz természetesen gyermekének, a heroizmusnak helyébe a sunyi számítás, és ennek nyomán jön az önzés, a raffináltság, aztán az unottság és végül a többé-kevésbé racionált baromság.

Ez az értékek hierarchiájának fölforgatása: ami eszköz, céllá lesz, ami szimbólum-jellegében érték, lényegbe torzul. S ebben a fejetetejére állított világban az önzővé és élvezteggé vált lélek a legérzékenyebb virágnak letörli hímportát, a szeretet méltóságának lerántja legszebb koronáját: a házastárs megszűnik az én-te-szeretközösség egyenlőrangú fele lenni, s e helyett merő kéjeszközzé süllyed; a kölcsönös tisztelet, minden szeretet alapgyökere elsorvad, és vele visszahozhatatlanul vész a hitvesi szeretet lelke, az együvéhangoltság. A mai ún. szerencsétlen házasságok szerencsétlenségének okát 95%-ban itt, az újmalthuziánus fogamzás-akadályozó praktikákban kell keresni.

Hogy ezek a praktikák közvetlenül *meghiúsítják Istennek tétéles rendelkezését is*, tehát vakmerőn ujjat húznak a Teremtővel és örök Bíróval, a mondottak után alig szorul részletezésre. A házasság hajnalán elharsant az isteni parancs: Legyetek termékenyek és sokasodjatok. A fogamzás-akadályozó propaganda eredménye, hogy a valaha virágzó keresztény kultúrát hordozó népek fogynak és a halál útján járnak. Szociológusok megállapítják, hogy ahol a születési index (ezer emberre eső születési szám) 17-re száll, ott menthetetlenül a halál jár; s ehhez veszedelmesen közel kerültek a valaha legértékesebb kultúrnépek: franciák, angolok, amerikaiak, sőt a németek és mi is! Német eugenetológusok megállapítják, hogy a német nép számbeli fönnmaradása, tehát nemzeti léte egyáltalán csak akkor van biztosítva, ha minden család legalább három gyermeket legalább ötéves korig fölnevel.

Így kel harcra Teremtőjével a modern individualista és utilitarista házassági reform. Mikor aztán fegyvertársává szegődött a tudományt, melynek a tudományok Urát kellene szolgálni, az egész mozgalmat új *titánok harcává* avatja, melybe úgyszólván az összes teremtmények bele vannak vonva. Lehetetlen meg nem érezni, hogy kimenetele csak világlomlás lehet.

Végül nem hagyható szó nélkül az a nagy igazság, hogy a családban a természetes gyermekszámot megköveteli *a gyermekeknek java*. Akiket a szülői akarat létbe helyezett, azoknak joguk van létük ama föltételeihez, melyeknek előteremtése a szülőknek a hatalmában

áll. Már most bizonyos, hogy a fogamzás-akadályozó praktika biológiai és pszichikai okokból az utódok elfajulására vezet. Az egyke és kettőke már ezen a címen is terheltlen kezdi élete útját. De sokkal nagyobb veszteség neki az az erkölcsi elfajulás, mely a szülői kényeztetésből jön. Szülői rövidlátás, önzés és majomszeretet az egyikéből és kettőkéből bálványképet farag, fődolgának tekinti óvni azt minden komoly életküzdelemtől, és így szívós, lemondó munkára képtelen, heroizmusra meg éppenséggel nem kapható szomorú penészvirágokat tenyész. De talán még nagyobb veszteség az ilyen gyermek számára a testvértelenség átka. A gyermek is úgy van, mint a nemes fenyő: csak hasonlók társaságában tud egészségesen fejlődni. Hogy a társaság kinevelje az egyént az önzésből és belenevelje a közösségi gondolatba, ahhoz legalább hárman kelljenek: tres faciunt collegium. Mély igazság van a régi népmondásban: Ein Kind, kein Kind; zwei Kinder, halb Kind; drei Kinder ein Kind!

Amikor a katolikus álláspont így belegyökerezett az emberi természetbe, a házasság közösség lényegébe és Istennek világosan és ismételten kifejezett teremtő akaratába, eleve várható, hogy a naturalista és individualista *utilitarizmus érveinek* és szempontjainak látszólagos jogosultságuk dacára nem lehet igazi bizonyító erejük. Mindegyikben valami veszedelmes szofizma lappang, mely megejt a felületes elmét és az önző akaratot, de nem tévesztheti meg azt, aki becsülettel járja az evangéliumi igazság iskoláját. A legjobb esetben mégis jók arra, hogy fölhívják a figyelmet komoly nehézségekre és föladatakra, melyeket nem vehetnek tudatlanra azok, kiknek hivatása krisztusi elvek szerint alakítani az egyéni és közösségi életet.

A naturalizmus főérvei a következők:

1. *A gazdasági helyzet* az utolsó két nemzedék alatt veszedelmesen ahhoz az állapothoz közelít, melyet Malthus megjósolt. A megélhetés egyre nehezebbé válik és lelkiismeretes szülőknek kötelessége nem nyomorra nemzeni gyermekeket; legfőljebb annyi gyermeknek szabad életet adniok, ahánynak állapot szerű megélhetését eleve biztosítani tudják.

Hogy éppen ma, az általános elszegényedés és elmunkátlanos történeti fázisában a népes családokra óriási gondok és terhek nehezdednek, olyan súlyos, sőt tragikus igazság, melyet nem lehet egykönnyen nagyítani, és melyet ma semmi esetre sem lehet boldogabb koroknak receptje szerint elintézni: Gibt Gott's Häschen, gibt er auch's Gräschen. Itt gyökeres és áldozatos gazdasági és szociális reformokra van szükség, XIII. Leó Aeterni Patris és XI. Pius Quadragesimo anno kezdetű enciklikája szellemében, melyeknek meg kell teremteniök azt a szociális és gazdasági miliőt, hol a házassági (és más) keresztény erkölcsi követelések teljesíthetlenségének még a látszata is gyökeresen meg van szüntetve.

Amikor azonban a katolikus álláspont ezt a szociális, illetve gazdasági nehézséget teljes jelentőségében méltatja és a maga részéről mindent megtesz a bajnak nem palliatív, hanem gyökeres orvoslására, nem hallgathatja el, hogy ez a kifogás a szociális látszat dacára nem szociális részvétekből fakad, hanem sokkal kevésbé tiszteletreméltó forrásból, ti. abból az önző és élveteg lelkiülettől, mely egyre magasabba csigázza az anyagi életszínvonalat, és abból semmi elv és eszmény kedvéért nem akar engedni sem a maga, sem esetleges gyermekei számára. A statisztika ti. azt a megdöbbentő tételt igazolja, hogy a *gyermekkorlátozás nem a szegénységgel, hanem a gazdagsággal van egyenes arányban*. A háború előtt ezer családtagra esett gyermek:

	Párizsban	Berlinben	Londonban	Bécsben
Szegény családban	108	127	147	100
Gazdag családban	34	47	63	71

Hogy ezt a gyermekkorlátozást a gazdagoknál nem valami mély erkölcsi felelősség sugallta és nem a házasság érintkezéstől való tartózkodás volt annak útja, fölösleges bizonyítani.

Tehát nem közvetlenül a szegénység és nyomor irányítja a gyermekkorlátozást, hanem az élet értékhierarchiájának végzetes fejetetejére való állítása. Régebben a család magátólértődőnek találta a gyermekáldást és a családi háztartást úgy osztotta be: Ennyi kell a meglevő és várható

gyermekre; ami marad – ha marad – azt költhetem majd másra. Ma pedig így kalkulálnak: Ennyi kell az előkelő lakásra, fényes étkezésre, megfelelő szórakozásra és társadalmi reprezentációra; ami aztán marad – egy immanens logika természetesen arra dolgozik, hogy egyre kevesebb maradjon –, azon nevelhetünk majd gyermeket. S a gyermek jövőjére nézve is rég letértek arról az egészséges, tisztult fölfogásról, mely a gyermek számára legdrágább örökségnek tekinti a testi-lelki egészséget és legnagyobb áldásnak, ha igénytelenségben és szívós munkában ő maga szerzi meg majd létének eszközeit. Még a valaha egészségesebb érzékű alsóbb rétegekben is ez a fölfogás ver lassan gyökeret: Nem akarom, hogy gyermekem majd annyit vesződjön az életben, mint én; legyen belőle úr! Mintha nem az volna a nagyobb jó az emberre, az a küzdés, mely sorompóba szólítja legjobb erőit és megbecsülteti vele azt, amiért maga becsülettel megdolgozott.

Azt sem szabad itt figyelmen kívül hagyni, amit éppen ma az élet oly sok szomorú tanúsággal igazol: Ein Laster kostet mehr als zwei Kinder. A döntő azonban az a nagy igazság, hogy *a gazdasági szempont nem lehet az erkölcs normája*. A legnagyobb szegénység, sőt ínség sem lehet jogcím bűnre. A fogamzás akadályozása súlyos bűn Isten ellen, a természet ellen, a házasság, a gyermek, a társadalom ellen; azt a gazdasági nyomor nem teheti nem-bűnné; különben ugyanezzel a logikával menthető, sőt ajánlhatók volnának a betörések, lopások, sikkasztások stb. A tisztesség mint életesmény, nem is mondom, hogy a keresztény tisztesség, mindig handicap-et jelent az élet kegyetlen versenyében; az erkölcsi elvek lelkiismeretes megtartása mindig bizonyos hátrányt jelent a gazdasági versenyben azokkal szemben, kiket nem fenyeleg az erkölcs és tisztesség. S mindamelllett, aki egyszer eljegyezte magát az erkölcsi eszménynek, nem jut kísértésbe „gazdasági” haszonért árulója lenni az eszménynek.

2. A modernek azt mondják: Sokszor súlyos *egészségi okok* követelik a fogamzás megakadályozását; legtöbbször az anya egészsége, sőt élete; olykor azonban a gyermek várható elfajulása emel óvást az ellen, hogy hülyék, degeneráltak, lelki betegek s általában terheltek szülessenek és rontsák a társadalom egészségét és életrevalóságát. Ez az utóbbi szempont eugenetikai fajjavító megfontolás és a maga helyén kerül méltatásra.

Hogy az anyát általában elveszíti a terhesség és különösen a szülés, tudott dolog. De ez magában nem lehet ok és jog az anyaság ellen. Hiszen a legtöbb élethivatásnak lelkiismeretes teljesítése általában idegeket, vért és életet követel, s mindamelllett senkinek sem jut eszébe azzal igazolni a hanyag orvost, a zászlója hagyó katonát, kényelmes tanárt és hivatalnokot, hogy neki egészségét kell óvnia. És ha időnként éppen a katonának, orvosnak, papnak, hajóskapitánynak stb. hivatása megkívánja élete kockáztatását, az eszmény- és elv-tisztelő lelkiismeretesség minden időben és helyzetben – nem is mondom hogy a keresztény világban – természetesnek találta ezt az áldozatot. Nem szabad tehát ezt az erkölcsi nagyságot elzárni az anyaságtól sem, mely magának az élet titkos fakadásának eszköze. Mikor ennek a fakadó életnek – még a szellemi vonalon is – titkos törvénye, hogy míg életet ad, a maga életét kockáztatja és koptatja! „Ha csak a földbe esett gabonaszem el nem hal, egymaga marad; ha pedig elhal, sok termést hoz.” (Jn 12,24.25) Ha pedig a biztos *terhesség* biztos halál – aránylag ritka eset – akkor is áll a kéréllhetetlen elv: nem szabad rosszat, bűnt csinálni csak azért, hogy jó következzen; nem szabad a Teremtő gyalázatára meghamisítani és megghiúsítani az életfakasztó tevékenységet csak azért, hogy mentsük annak életét, akinek hivatása életet támasztani. Isten törvénye itt nem tűr más megoldást, mint vagy tartózkodni, vagy pedig vállalni a kockázatot. Jobb sántán vagy bénán bemenni mennyek országába, mint ép tagokkal gyehennára jutni (Mt 5,29.30).

3. A modern utilitarizmus erre azt mondja, *hogy az Egyház álláspontja szívtelen*; nem veszi számba azt a rengeteg kint, amit a sokgyermekűség jelent, nem hallja meg azt a velőtrázó sikoltást; mely a szülő anya halálra ijedt lelkéből szakad föl; merev elvhangoztatásával a bűn és kétségbeesés útjára taszítja a magukon másképp segíteni nem tudó embereket, és mint annyi más alkalommal, újra maradinak bizonyul, szembehelyezkedik a józan haladással, mely a

természettudomány és technika győzelmével a szellem uralmát, a természetnek ésszerű szabályozását hirdeti az egész vonalon, a házasságban is.

Ezt az utóbbi rendkívül tetszetős gondolatot kell mindenekelőtt kellő világításba tennünk. A *technika* csakugyan arra való, hogy uralomra segítse a szellemet, vagyis az igazság és erkölcs szempontjait a magában közömbös, sőt brutális természettel szemben. Tehát a technikának erkölcsi jogosultsága és értelme abban van, hogy nyomán jár Isten parancsának: Hajtsátok uralmatok alá a földet. Ezt azonban megelőzi a másik, alapvetőbb teremtői parancs: Legyetek termékenyek és sokasodjatok. A technika tehát nem vállalkozhatik arra, hogy gáncot vessen a Teremtő életfakasztó akarátának. Az a technika, mely a fogamzás-akadályozás szolgálatába szegődik, nem a természetet hajlíttja a szellem és erkölcs uralma alá, hanem minden leleményességét és tudományát arra használja, hogy a szellemet a merő természetnek, az élvettségnek, felelőttségnek és naturalista hasznosságnak tegye rabjává. Egy sorban van tehát a betörő technikával; az emberi szellemnek nem diadala, hanem szégyene és gyilkosa.

Hogy pedig az Egyház szívtelen, mikor a házastársaktól alku nélkül megköveteli a házasság erkölcsöt, azt megint csak a határtalanul önző naturalizmus mondhatja, mely végre is odajut, hogy minden elvszerűséget szívtelenségnek bélyegez. Hisz *minden jellemesség*, az elveknek minden lelkiismeretes következetes szolgálata egyéni *áldozatokat követel*. S mindamelllett a mélyebb lélekismeret minden korban azt tanúsítja, hogy az elvi téren az engedékenység látszólag irgalom, legmélyén azonban kegyetlenség: az embert odadobja alsóbb szenvedélyeinek és szeszélyeinek, és ezzel ezt az alsó természetet védtelenül kiszolgáltatja a kielégíthetetlen ösztönvilág közös sorsának, a züllésnek és pusztulásnak. Az emberben ugyanis olthatatlanul él az elvek és eszmények igénye, s ez a mélyebb, mert értékesebb felének természetszerű életigénye. Elfojtása, eltorzítása és hamis vágányraállítása előbb-utóbb az egyéni életnek, a házasság közösségnek és a rajta épülő népközösségnek bomlására visz, s mérhetetlenül nagyobb arányú katasztrófákat idéz föl, mint a házasság erkölcsének megtartása; hisz ez csak néhány, nagyon is ritka esetben visz bele a tragikumba, mely végre is elválaszthatatlan ez emberi lélettől.

A katolikus tiszta van vele, hogy házassági eszménye éppúgy mint szociális programja keresztény elvek szerint berendezett gazdasági és társadalmi világot követel. A Casti connubii is prófétai energiával sürgeti ezt a szociális megújítást. De azoközben sem válik hűtlenné mesterének és fejének, Jézus Krisztusnak lelkületéhez, aki az elvek hajthatatlan képviselője mellett is az egyénnel szemben és a konkrét helyzetben tudott határtalanul *irgalmas* lenni. Rigorista irányok szerették volna az evangéliumból kiböki Jn 8,1-8-at (a házasságtörő asszony esetét); az Egyház ezt nem engedte, örök bizonyosságul, hogy az elvek tekintetében való hajthatatlansága nem csorbítja az egyes bűnösökkel szemben való krisztusi irgalmasságát, mely távol minden farizeus és szaduceus keményszívűségtől számbaveszi a mentőkörülményeket, de nem hágy félreértést arra nézve, hogy az isteni irgalom és a bűnbocsánat reménye nem lehet soha és senki számára sem jogcím és biztatás újabb vétkezésre. Ez a hamis bizalom ugyanis a Szentlélek elleni bűnök területére sodorja a vakmerő bizakodót, és ott áll az Üdvözítő kemény szava: Minden bűnre van bocsánat, a Szentlélek elleni bűnre azonban nincs. (Lásd: Dogm. II. 408. lap.)

Egyébként az Egyháznak a házasság érintkezés tekintetében való álláspontja, mint láttuk, csak a házasság igazi értelmének az erkölcs nyelvére való lefordítása. Isten teremtő gondolatának hiteles értelmezése. Távol áll tőle az a manicheista, mechanikus ízű egyoldalúság, mely a *házasság érintkezést* csak akkor tartja erkölcsileg megengedhetőnek, ha közvetlenül új emberéletnek fakasztása. A katolikus álláspont ez: emberi szándékossággal nem szabad megghiúsítani ennek a lehetőségnek bekövetkezését, de „nem cselekszenek a természet ellen, kik természetes módon élnek házassági jogokkal, jóllehet tetteikből természetes körülmények miatt, akár bizonyos idők miatt, akár bizonyos rátermettségi hiányok miatt nem keletkezhetik új élet”. (Acta Ap. Sedis i. h. 582. lap.) Tehát a katolikus erkölcsi magatartásnak magától értődő föltételei mellett (nevezetesen megfelelő súlyos erkölcsi ok miatt) nem vétének a házastársak, ha a házasság

érintkezésre olyan időt választanak, melyben a fogamzásra kevés a valószínűség – fogamzási lehetőség egészséges házastársaknál a termékeny életkorban mindig forog fenn, s ezt a házastársaknak természetesen vállalniuk is kell. A fogamzás szabályozásának ez az egyedüli módja, melyet a katolikus házassági erkölcs megenged, mert ez az egyetlen, melyet a természet ír elő és nem emberi racionálás, s ezért az egyetlen, mely az életnek áll szolgálatában és nem a halálnak. (Ogino-Knaus).

4. Szokás a katolikus álláspont ellen így is érvelni: A fogamzásakadályozásra az Egyház nem enged más biztos módot (az előbb érintett mód ugyanis ad némi valószínűséget, aligha biztonságot), mint a teljes tartózkodást. Ez pedig egymást szerető, folyton egymás közelében élő házastársaktól olyan önuralmat, áldozatot és önmegtartóztatást követel, melyet csak a lelki élet hősiességén álló ember tud megvalósítani. Már pedig a *hősiességet* lehet tanácsolni, arra lehet buzdítani; ha megvan, meg lehet koronázni, de nem lehet egyetemesen kötelezővé tenni. Az mindig kivételes lelkek kivételes tökéletessége lesz.

Ebbe az okoskodásba azonban súlyos hiba csúszott be: Az Egyház a házasi nemi tartózkodást nem teszi egyetemesen kötelezővé, annyira nem, hogy az ún. József-házasságot, férjnek és feleségnek testvérekként való együttélését általában nem javasolja és nem mozdítja elő. Amit egyetemesen kötelezővé tesz, az Isten teremtő gondolatának föltétlen tisztelete és érvényesítése, illetőleg meggyalázásának megakadályozása. Csak föltételelesen kíván önmegtartóztatást: ahol helytálló erkölcsi okokból indokolt a gyermekkorlátozás, ott ennek a célnak csak egy erkölcsileg megengedett eszköze van: a megtartóztatás. A katolikum teljesen tisztában van vele, hogy ez nehéz és ezért ritka dolog, ha hosszabb életszakra terjeszkedik. De az átmeneti nemi tartózkodást a házasi életből nem lehet kikapcsolni akkor sem, ha a gyermekkorlátozásnak szándéka nem szerepel. Megkívánja azt sokszor a hitvestárs iránti gyöngédség, különösen a sokgyermekű anyának időnkénti kímélése (általában három-négy évi időköznek kellene lenni két szülés között), és a teljes önfegyelmet megköveteli a házasi nemi vonatkozásoknak lélekkel, igazi szeretettel való átítatása. Ezeket a legintimebb vonatkozásokat is a felsőbb szeretet sugallataival, felelősséggel és szellemmel kell átjárni; különben árulói és lassú, de biztos sírásói lesznek a hitvesi szeretetnek és életközösségnek.

Nem lehet tagadni, hogy olykor súlyos helyzetek támadnak, hol föloldhatatlan kéréstetlenséggel összeütköznek a házasi közösséget végre is alátámasztó és a házasi szeretetet tápláló házasi érintkezés érdekei és az egyik félnek egészségi érdekei, amikor nincs megoldás másban, mint a heroikus áldozatban a másik fél részéről. Akire ezt rámeri a Gondviselés, fogadja keresztjét abban a mélységes meggyőződésben, hogy *lehetetlen az embernek úgy intéznie életét, hogy megkerülje a keresztet*. Valami formában megtalál az mindnyájunkat, és – ezt a mélyebb életismeret nevében kell hangoztatni: a jobb megoldás még az eudémonia álláspontján is a hősi áldozat, melyre végre is az Egyháznak egész szelleme ránevel, és melyre közvetlen biztatás a celibátus és önkéntes szüzesség: Ha ezek bírják, teneked sem lesz lehetetlen. A hősi áldozatosság a testet megfeszíti ugyan, de a lelket magasabb életre magasztatja föl. A modern házasságújítók újmalthuziánus javaslatai pedig látszólag mentik a testet, de megölik a lelket, a hitvesi szeretetet; és ezzel végelemzésben magát a nemi közösséget is és a testet is gyehennára adják. A nemi zabolátlanság mondhatatlan bajoknak állandó özönét zúdítja éppen a mi társadalmunkra, és ezek a bajok nem lesznek kevésbé végzetesek, ha onnan indul ki árjuk, ahonnan orvosságuknak kellene jönni: a családból.

2. *A magzatölés*. – Ez a gyakorlat, akár elhajtás (mesterséges abortus), akár egyenes magzatölés alakjában, a gyermeknemzés racionalista önző szabályozásának természetsszerű következménye, a fogamzás-akadályozás és szabályozás logikus folytatása. Nagyjából ugyanazokat az okokat is szokás mellette fölvonultatni; ezért rövidebbre foghatjuk tárgyalását. De a katolikus erkölcsnek más szempontjai is érvényesülnek, nevezetesen az emberélettel szemben való kötelességek. Ez mégis megokolttá teszi a katolikus álláspontnak szabatos megfogalmazását és megokolását.

A *katolikus álláspont* itt is a következetes elvhűség: az emberéletnek tisztelete, a teremtő és életadó Isten szándékainak föltétlen respektálása, a „Ne ölj” parancsának következetes megtartása, aminek a katolikus erkölcsan ezt a fogalmazást adja: Súlyosan bűnös, még pedig gyilkosság jellegű minden olyan tett, melynek egyenes célzata és természetzerű következménye ártatlan emberélet kioltása. Már pedig az anya szíve alatt fejlődő magzat már ember, halhatatlan lélekkel és egyéni élethivatással. A skolasztikusoknak Aristotelesre támaszkodó az a hiedelme, hogy a fiúmagzat kb. 40 nappal a fogantatása után, a leány 80 napra kapja az emberi lelkét, a mai tudományok színe előtt tarthatatlan nézet. A katolikus fölfogás tehát elutasítja a római jognak ezt a materialista tételét: *Foetus est pars viscerum matris, mintha ti.* a magzat csak az anya szervezetének egy része volna; épp ezért mint gyilkosságot elítél minden olyan, akár orvosi címen is végrehajtott beavatkozást mely mivoltánál fogva egyenest arra szolgál, hogy a magzatot megölje, akár időelőtti mesterséges szülés (abortus) formájában, akár az anyaméhben történő magzatölés (fejlékelés, szétmetelés) alakjában.

Mínt hogy itt isteni alaptörvényről van szó és a természetnek alapkövetelményéről, ti. az ártatlan embernek tulajdon életéhez való jogáról, a katolikus álláspont nem enged semmiféle kivételt és nem ismer el semmi okot, amely ettől az isteni és természeti alaptörvénytől fölmentene. Ami magában, természeténél fogva rossz, azt még oly dicséretes cél sem teheti jóvá. S a modern individualizmus és utilitarizmus magzatölést ajánló szempontjai és céljai hozzá még általában éppenséggel nem is dicséretesek.

Az egyik ajánló szempont ugyanis a *szociális meggondolás*: Ha másképp nem lehet, ily módon is meg kell akadályozni, hogy a társadalom vagy a család nemkívánatos elemekkel gyarapodjék; akár a születendő gyermek elfajultságától vagy terhelttségétől kell tartani, akár betolakodónak érzik az új jövevényt az anya vagy a családtagok. Nyilvánvaló, hogy ezzel a megokolással meg lehetne ölni a már megszületett és akármilyen korú „nem kívánatos” elemeket is. Könnyű elgondolni, hová vinné a társadalmat ez az orgyilkos elv. Egyébként az érvelés eugenetikai meggondoláson épül, és ezért a maga helyén részesül érdemleges méltatásban.

Jelentősebb és komolyabb az orvosi szempont. A komolyabb orvosi etika még ma is, a hivatási etika egyetemes hanyatlása korában, ráeszmél, hogy az orvosnak nem hivatása gazdasági vagy szociális bajokkal szemben kétes munkatársnak lenni, hanem életet és egészséget kell mentenie. Azonban ma majdnem általános az az orvosi meggyőződés, és ahhoz igazodik 99%-ban az orvosi gyakorlat, hogy *orvosi indikációra* a terhességet meg szabad, sőt meg kell szakítani, többnyire mesterséges abortus útján. Ez az indikáció: súlyos szívbaj, tüdővész, vesebaj, hányás (a szülés anatómiai nehézségeit a mai orvosi technika más módon képes és köteles megoldani, mint a magzat koponyalékelésével); szóval az orvosi gyakorlat indokoltnak, sőt szükségesnek tartja a mesterséges abortust minden esetben, mikor a terhesség komolyan veszélyezteteti az anyának nemcsak egészségét, hanem életét. Ily esetben régebben még katolikus moralisták is megengedhetőnek tartották a magzat megölését, ha az anya élete másképp meg nem menthető. Hasonlóképp gondolkodik még ma is sok komolyan veendő erkölcsbölcse.

Érveik közül kettő jön komolyabban számba. Az egyik: a magzat *támadja az anya életét*. Már pedig a jogtalan támadóval szemben meg van engedve a jogos védekezés, még akkor is, ha ez a védekezés a támadónak halálával jár. – Felelet: A magzat eltekintve attól hogy szunnyadó állapota miatt bajosan minősíthető támadónak, sohasem lehet jogtalan támadó; hisz természet adta joga anyjától születés formájában megkapni a földi lét első föltételét, és viszont az anyának természeti kötelessége ezt neki megadni.

Azt sem lehet itt mondani, ami másik érvként szokott szerepelni ebben a kérdésben: *Végső szorultságában* az ember a maga életének megmentésére tehet olyant, aminek (nem szándékolt) következménye egy emberélet veszélyeztetése. Így – ez az iskolás példa – a lovas katona, kit üldöz ellensége, menekülhet szűk utcán, hol kis gyerek játszik, akkor is, ha ezzel a kis gyereket

eltiporná. A mi esetünkben ugyanis nem egy üldözöttnek (az anyának) szorultságáról van szó, hanem hivatás teljesítéséről, illetve két emberéletnek, anya és magzat életének megmentéséről, hol mindkettőnek egyenlőképpen van joga az élethez, az anyának nem inkább, mint magzatának.

Ami pedig az orvosi indikációt illeti, az általános gyakorlattal szemben ma már akadnak, kik éppen a mélyebb orvosi erkölcs nevében óvást emelnek az ellen hogy az orvos megszavazza az anya életének veszélyeztetettségét és orvosi tekintélyével fődözze azt a magzatelhajtást, mely végre is általában gazdasági és még inkább önző okokból történik. Jellemző és fölszabadító *Lemme*-nek, a heidelbergi egyetemi nőorvosnak vallomása: Húsz éve vezeti a női klinikát; ott évenként átlag 1200 szülés történik, és egyetlen egy esetben sem kellett mesterséges abortust véleményezni és végrehajtani. Hozzáteszi: „Az abortus indikálása tekintetében majdnem a katolikus egyház álláspontján vagyok, melynek a maga elvéhez való következetes ragaszkodása miatt protestáns létemre is mindig bámulattal adóztam”. Ama rendkívül ritka esetekre nézve, mikor az orvosi beavatkozás elmaradása esetében biztos mind az anyának, mind a magzatnak halála, Pestalozza, jeles olasz nőorvos közvetlenül a Casti connubii megjelenése után az Osservatore Romano-ban azt vallja, hogy a katolikus elvvel nem kell ellentétbe kerülni annak az orvosnak, aki ilyenkor legalább az anyának megmentésére megtesz mindent, amit neki orvosi lelkiismerete parancsol.

Azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy minden ilyen *orvosi beavatkozás* rettenetes pusztítást visz végbe az anya szervezetében, és mindig súlyos kockázat az egészségére nézve, amint azt pl. Fetscher tanár nagy nyomatékkal kiemeli. Nem kell ezek után vérmes optimizmus arra a megállapításra, hogy az orvosi elmélet és gyakorlat határozott léptekkel közeledik a katolikus álláspont felé, melyhez különben eugenetikai megfontolások is terelik ennek a kornak hitetlen fiait.

De az elvek és az erkölcsi magatartás nem tehetők függővé a doktorkalapoknak végre is változó divatjától. Ami erkölcsileg bűn, azt semmiféle orvosi indikáció nem teheti nem-bűnné. Már pedig ártatlan ember életének szándékos kioltása gyilkosság, és nem szűnik meg az maradni a gyilkosság minden átkával együtt, ha orvosi ürüggyel és orvosi technikával történik. A katolikus lelkület tisztában van azokkal a nehézségekkel, veszélyekkel és kockázatokkal, melyekkel az anyaság jár. Megilletődéssel áll az előtt a tény előtt, hogy a világon kb. minden félpercben történik egy szülés, és kb. minden századik szülésbe még ma is, minden orvosi haladás dacára, belehal a szülő anya. A katolikus lelkület azzal a tisztelettel lép az anyaság elé, mely a mártíromság vérvirágos koszorújának jár; de nem akarja, nem meri ezt a szent koszorút letépni a homlokáról, mert tudja, hogy van valami, ami több, mint az élet és egészség: a hivatási kötelesség: *Das Leben ist der Güter höchstes nicht; der Übel grösstes aber ist die Schuld.*

Ma közkeletű jelszó: *fő az egészség.* A katolikum a maga mivoltához híven ezt csak úgy írja alá, ha igazán egészség, vagyis az egész embernek épsége. Ha nem lehet az egészet megtartani, ha föl kell áldozni valamit, akkor jelentősebb a vezérelemnek, a hegemonikon-nak egészsége; ez pedig a lélek és annak örök élete. Aki egyoldalúan a test egészségét akarja, és még hozzá, mint itt, a lélek épségének árán, nem az egészség számára dolgozik, hanem végzetes betegséget terjeszt, beteggé teszi az ember gyökerét és centrumát, és ettől gyógyíthatatlanná lesz a test is. Igaza van Bumm tanárnak: Az anyának mérhetetlenül nagyobb bajt okoznak meg nem született gyermekei, mint a megszületettek. S aki ráeszmélt egyszer a lélek egészségének döntő szerepére, Isten szavára ismer az igénytelen népmondásban: *Besser zehn Kinder auf dem Kissen, als eins auf dem Gewissen.*

3. *Eugenetika.* – A sokoldalú és élénk szellemű Francis Galton, Darwin unokaöccse 1869-ben *Hereditary Genius* címen kiadott dolgozataiban elsőnek állapította meg, hogy Európa minden nagy kultúrnemzetében az értékesebb vezető osztály pusztulásnak indult: a vezérségre termelt értékesebb elemek kevésbé termékenyek, mint a sekélyesebbek. Már pedig, úgymond, a társadalmi és kulturális kiválóság tekintetében döntő az öröklés. Szerzett tulajdonságok az egyén maradnak, az öröklöttek mennek át a következő nemzedékbe. Így ennek a pusztulásnak színe

előtt külön föladat: mennyiségileg és minőségileg *hogyan lehet biztosítani az értékesebb elemek uralmát?* Ezzel meg volt pendítve az eugenetikának, a nemzés útján történő nemzet- és fajjavításnak problémája, mely a Gobineau-tól nagy következetességgel képviselt fajelmélettel (vannak értékesebb, vezérségre teremt és vannak selejtes fajok) szövetkezve a modern öröklési biológia (megalapítója G. J. Mendel, brünni ágostonos szerzetes) segítségével egész rendszerre és kultúrirányra nőtte ki magát.

Vannak eugenetikai törekvések, melyek egyenest – *sit venia verbo* – a *méntelepekről* veszik eszméiket, s a fajviselő egészséges férfiak korlátlan és összevissza való nemzési jogát hirdetik. Ezek feledik, hogy ily módon lehet talán javítani állatokat; embereket, kik csak mélységes felelős erőszban születhetnek teljes emberekké, ezzel a módszerrel csak végzetesen lefokozni lehet. Hisz merőben tenyészeti szempontokat visz bele azokba a vonatkozásokba, melyeket a legmélyebb étosznak kell áthatni, és így biztos útját készíti a teljes nemi eldurvulásnak és ezzel a menthetetlen elfajulásnak.

Ehhez a különös fajjavító irányhoz hasonló az a másik, mely a pogány *Taygetos*-t akarja beleállítani az evangéliumi életre hivatott kultúra kellő közepébe s a sokat emlegetett Hitlerrel azt mondatja, hogy Németországban 800.000 olyan gyermek van, kiket a német nép jövője érdekében meg kellene ölni. Ez a fajjavítás tehát a trogloditáknak az evolucionistáktól állított, de hála Istennek be nem bizonyítható módjára akarja visszajavítani az emberiséget, hol az erősebb irgalmatlanul leüti a gyöngébbet; s bizonyos elfajult primitívektől veszi inspirációit, kik a betegeket és öregeket megölik, hogy útban ne legyenek. Mit is érne az a biológiailag egészséges nemzedék, mely Sobri Jóskákból, útonállókból és haramiákból állna? S micsoda egészséges faj volna az, melyet rendszeresen beleagitáltak a legsúlyosabb emberi betegségbe, az erkölcstelenségbe? Az efféle ötleteket voltaképpen agyon kellene hallgatni, ha annyira jellemző kórtünetei nem volnának egy kornak, mely elszakadt az élet és egészség legmélyebb forrásától: „Engem, az élő Istent elvetettek és ástak maguknak ciszternákat, melyekből poshadt vizet isznak”. (Jer 2,13.)

Komolyabb figyelmet érdemelnek a *tudományos eugenetika* törekvései. Ennek képviselői arra utalnak, hogy gyógyíthatatlan betegek, nemi fertőzöttek, alkoholisták, terhelt gonosztévők, gyöngelméjűek, rendszeres munkakerülők a mai humanitárius gondozás korában oly óriási terheket rónak a dolgozókra, hogy hovatovább nem bírják majd; és csupa beteggondozástól elsorvadnak az egészségesek. Csak 1928-ban Németországban a gyógyíthatatlan betegek gondozása 54 millió munkanapba és megolvasatlan milliókba került. Nagyobb baj, hogy a társadalomnak e herében a felelősség és közösség szelleme rendkívül fogyatékos, a ezért sokkal szaporábbak, mint az egészségesek, kik a degeneráltak fönntartása címén rájuk rótt terhektől nem győznek még népes családot is. Így éppen a legnagyobb kultúrnépek, melyek finomabb humanizmusból legtöbbet fordítanak a gyógyíthatatlanok és degeneráltak gondozására, abban a veszedelemben forognak, hogy néhány nemzedék alatt teljesen elfajulnak: fölveri és elnyomja őket a selejtesek gazossa. Két amerikai eugenetikus a végére járt egy 1720-ban New-York táján született csavargó utódainak. Két fia egymás után öt degenerált nővért vett el. 1877-ben, a tanulmány évében a csavargó utódai hét nemzedéken keresztül 1200-ra szaporodtak. Ezekből 300 kisgyerek korában halt meg, 310 összesen 3200 évet töltött szegényházakban, a nőknek több mint fele prostitúcióra adta magát, 130 nyilvános gonosztévő volt; csak 20 tanult mesterséget, ennek is a fele börtönben. Együtt egy és egynegyed millió dollárba kerültek az államnak. 1915-ben, mikor a tanulmányt folytatták, a kilencedik nemzedékre jutottak, az előző nemzedékek züllése tovább folytatódott és az állam gondozási költségei már két és fél millióra szaporodtak. Ez a sok mizéria és költség természetesen mind elkerülhető lett volna, ha annak idején az „öst”, kinek Juke volt a csúfneve, megakadályozzák az utódnemzésben.

Nagy hiba volna részünkről elzárkózni ezek elől a tények elől, tudatlanra venni a belőlük sarjadt problémákat és azok megoldásába bele nem vinni az evangélium lelkét. Mert már is történtek itt olyan javaslatok, sőt intézkedések, melyeket az evangélium erkölce nem hagyhat

jóvá. Az evangéliumtól emancipálódó eugenetika ugyanis radikális megoldást javasol. Szerinte a mai öröklési tudomány már biztosan megállapította, mely betegségek öröklődnek, illetve kik azok, kik pszichofizikai konstitúciójuk következtében biztosan elfajult utódokat nemzének, vagyis a társadalom számára haszontalan, here, sőt veszedelmes tagokat adnak. Ezeknek házasodását tehát meg kell akadályozni, állami kényszerrel is; mert és amennyiben ez az egész vonalon nem vihető keresztül, orvosi indikációra sterilizálni kell azokat a férfiakat és nőket egyaránt, kikerül a tudomány megállapítja, hogy nem hoznak létre ép utódokat. Érdemes tudomásul venni, hogy a kötelező sterilizálást több-kevesebb korlátozással törvényhozásilag már bevezették: Észak-Amerika több állama, Kalifornia, Kanada, Svájc több kantona, Dánia; Németországban küszöbön van ilyen törvény.

A Casti connubii az eugenetikának mindkét módját határozottan elutasítja. Tehát katolikus ember nem állhat bele ezekbe a mozgalmakba. Ezt nem is teheti sem az ész nevében, sem az evangéliumi erkölcs nevében.

A kötelező sterilizálás megcsönkítés. Már pedig természet adta joga az embernek tagjainak épsége, és mindenkinek kötelessége ennek az épségnek tiszteletbentartása, úgy hogy senki még maga sem rendelkezik tulajdon tagjainak épsége fölött korlátlan kénnyel. Különösen illetéktelen pedig az állam, melynek kötelessége éppen védeni alattvalóinak természeti jogait, nem pedig kénye szerint korlátozni, kivált nem orvosi tudományos indikációra, mely sokszor téves, és amellet nem is illetékes abban a rendkívül bonyolult folyamatban, melyet nemzésnek mondunk. Az Egyház, mikor itt óvást emel, az egyén jogainak kel védelmére egy hatáskörét túllépő kollektívizmussal szemben. Ugyanez a szempont irányítja akkor is, mikor tiltakozik az ellen, hogy az állam az egyének házasodási jogát, szintén merőben tudományos indikációra, csorbítsa vagy elvegye, mikor az a természetben és nem tételes rendelkezésben forrásos.

Mindkét esetben tehát az Egyház a mélyebb emberi érdekek és erkölcsi szempontok védője; védője az egyesnek az állami prepotenciával szemben, védője az életnek, a természetnek a technikával, a racionálással szemben. A modern *technikai kultúra egy új veszedelmes babonát teremtett*: hasznossági megfontolásokkal, racionálással, mechanizálással oldani meg olyan kérdéseket, melyek a mechanizálást nem tűrik meg, hanem csak a legintenzívebb erkölcsi nevelő tevékenységgel terelhetők a megoldás felé: türelemmel, áldozattal, szeretettel, fegyelemmel, önmegtágadással. S hogy itt az Egyház megint mennyire a helyes nyomon jár, azt éppen nekünk kellene megéreznünk, kik tulajdon bőrünkön tapasztaljuk máris a XIX. századi nagy racionálás eredményeit: addig racionáltuk a gazdasági életet, míg menthetetlenül elszegényedtünk; addig tökéletesítettük és terjesztettük a gépeket, míg tönkretettük az embereket, akiknek kényelmére szántuk a gépeket. Mérhetetlenül végzetesebb baj, ha a racionálás az életfa gyökeréhez nyúl, s akár fogamzásakadályozó technikával, akár magzatöléssel, akár preventív eugenetikusan racionálással fölzavarja és mérgezi azokat a forrásokat, melyekből csak a legteljesebb felelősségű felső erőszakra szabad meríteni.

Az eugenetika problémáinak tehát más oldalról kell nekikerülni. Itt egyrészt majd a házasságra való előkészítést kell egészen újból rendezni és rendszeresíteni; aztán pedig a kétségtelenül közveszélyeseket hatásos módon el kell szigetelni. A katolikus erkölcs ugyanis csak a preventív kényszer ellen emel óvást; a büntetés és védekezés jellegű kényszert, sőt a büntetés jellegű épségcsönkítést is megengedhetőnek tartotta mindenkor, és elvi kifogást nem emel a büntetés jellegű sterilizálás ellen sem. (Lásd Muckermann-Warschauer: *Eugenetische Eheberatung* 1931, 31. lap.)

Egyelőre azonban az eugenetika főproblémáját nem az elfajultak túltengő szaporodási lehetőségében kell keresnünk, hanem a tehetősek, a vezérségre hivatottak életakarátának rohamos megroppanásában, amely egyenest nem akarja vállalni a gyermeknemzéssel járó áldozatokat. Szakértők hozzávetőleg a születettek 50%-ára becsülik a meg nem születettek számát, s ki győzné csak hozzávetőleg is számba foglalni azokat, kiket kéj és gátság csak a lét küszöbéig engedett eljutni?!

S ez a sokaság, *a meg nem születettek néma serege* a történelem nagy napján – talán már a legközelebbi jövőben – föltámad majd e nemzedék ellen, mely őt példátlan kannibalizmussal a lét pereméről visszataszította a semmibe vagy a földi életlehetőségek küszöbéről visszalökte más létek és más lehetőségek bizonytalanságába. Föltámad és számonkéri tőle azt az Isten-káromló vakmerőséget, mely ujjat mert húzni az étellel és annak szuverén Királyával. Föltámad és fejére idézi a némaságában is vérfagyasztó ítéletet: Élet ellen használtad a beléd adott szent életerőket, életfejlődés és életfokozás nevében öltél és elnyomtál életet; de visszaszáll a fejedre minden bűnöd. Már is alája kerültél az átokfelhőnek: Történeti nagy kornak lettél gyermeke, de hiába várod a nagy embereket, kik a súlyos történeti végzetet áldássá tudnák változtatni. Emberek viszálykodásában sokszor egy ki nem mondott szó megváltó szó lehetne; de mert nem hangzik el, mert megszületetlenül tövén hal, velehal és temetővé lesz a szép életlehetőség. Ugyanígy egy meg nem született gyermek lehetne segítő, épp most; talán már régen munkában állna, aki gyökerén megfogná azokat a bajokat, melyekben nyögnek a nagy „életművészek”. De a racionáló, okosnak lenni akaró nemzedékeknek éppen az a végzete, hogy ugyanazzal a gesztussal készítik bukásukat és szegénységüket, mellyel gazdagodni és haladni készültek. Akik ma hivatva volnának segíteni rajtunk, ott szunnyadnak a lehetőségek ölében vagy járják az öröklét titokzatos útjait. Ez a botor, önző, felelőtlen nemzedék hiába várja őket...

7. Holtomiglan, holtáiglan: A házasság alapjellege

Lehetetlen mélységes megilletődés nélkül hallgatni a magyar házassági szertartásnak végét, az „esküvőt”: „Isten engem úgy segéljen, Nagyasszonyunk, a szeplőtelen Szűz Mária, Istennek minden szentjei, hogy a jelenlevő N-t szeretem, szeretetből magamhoz veszem feleségül (hozzámegegyek feleségül), és hogy őt el nem hagyom holtomiglan, holtáiglan, semminemű viszontagságában. Isten engem úgy segéljen!”

Akik ezt az esküt mondják, úgy érzik ott az oltár előtt, hogy ez a szó híven kifejezi, ami lelküket akkor eltölti. S mégis, aki föleszmél, szinte megborzong, mikor az állhatatlan ember ajkáról, az idő ingatag gyermekétől hallja az örökkévalóságnak ezt a beszédjét, melyet voltaképpen mégis az Egyház diktál, és a házasulók csak utána mondanak. Olyanformán vagyunk vele, mint Pizarróval, a conquistadossal, aki kiköt egy ismeretlen, vésszel és végzettel teli világnak partjain és fölgyújtja hajóit: nincs többé vissza! S talán maguk az ifjú házások is az első idők mámore után úgy hallják tulajdon szavukat „holtomiglan, holtáiglan”, mint távoli zárscikordulást: becsukódott egy ajtó és vele az egyéni szabadság és új életalakító lehetőség; holtomiglan, holtáiglan...

Ezt a vegyes, szorongó hangulatot használja föl a modern naturalista, hédonista házassági reform és propaganda, mikor a válásnak teljes szabadságát követeli, körülbelül olyan terjedelemben, mint azt Szovjetország máris megvalósítja. Nincs a házasság problematikájának még egy pontja, ahol oly élesen ütköznek össze az ellentétek, mint itt. Nem túlzás, ha azt mondom: ezen a ponton dől el a csata, hogy melyik szellem alakítja majd a házasság erkölcsét. Ezért mindenekelőtt rögzítjük a katolikus álláspontot és azután szemébe nézünk a naturalizmus érveinek.

I. Az Üdvözítő beszédje éppen ebben a kérdésben rendkívül határozott (lásd 48. lap) és ebben a félre nem magyarázható szóban cseng ki: Amit tehát Istene egybekötött, ember el ne válassa! S az Egyház példátlan következetességgel és elszántsággal járta az Alapítótól megjelölt utat; vitte és viszi a házasság fölbonthatatlanságának követelését az ellentétes és ellenséges indulatok, helyzetek és támadások közepett nem egyszer tulajdon létének kockázatával. Mikor megindult történelmi hivatása útján, olyan világba lépett, melyben a válások napirenden voltak, hol ujjal mutattak rá az univira-ra; és nem egészen három század alatt megérte, hogy apológétái a keresztények házasság erkölcsét és hűségét tudták odaállítani mint a kereszténység legkézzelfoghatóbb bizonyosságát. Mikor a bizantinizmus aztán az élet, illetve az emberi gyarlóság nyomása alatt házasságtörés esetében az ártatlan fél javára megengedte a válást és az új házasságot, sőt ezt kodifikálta, az Egyház nem tágitott az Üdvözítő szava mellől: Aki elbocsátott házast vesz el, házasságtörő (Mt 5,32;19,9; vesd hozzá Mk 10,2-12; Lk 16,18).

Jöttek azután a népvándorlás rakoncátlan nemzedékei, hatalmaskodó fejedelmek, kik dinasztiai érdekekre hivatkoztak, de sokkal szorgalmasabban kardukra ütöttek, és jogot követeltek megunt vagy meddő feleségük elbocsátására és újnak elvevésére. S az *Egyház*, jóllehet a hatalommal szemben nem tudott hatalmat mozgosítani, viselte sokszor az erőszakot, még többször és nagyobb szívfájdalommal az erkölcsi kockázatot és vérvesztéseket – elég VIII. Henrikre utalni –, de az érvényesen megkötött és elhált házasságot föl nem bontotta. Nagystílusú bizonyosságot tett, mennyire kell inkább engedelmeskedni Istennek, mint embernek. Mikor jött a vallásújítás, és a naturalizmus először tört rést a keresztény állásfoglalás addigi egyöntetűségén (Luther második feleséget engedett Hesszeni Fülöpnek) és beözönlött a naturalista humanizmus, a trienti zsinat ünnepélyesen kimondotta, hogy keresztények érvényes és elhált házasságát föl nem bonthatja sem az egyik félnek házasságtörése vagy akármilyen súlyos bűne, sem pedig meddőség vagy kibírhatatlanság. S ebből az évezredek álláspontjából egy tapodtat sem eged a modern pszichiátria, szociológia és haladás nevében megindított ostrommal szemben sem.

Az Egyház ezzel csak olyan eszmét képvisel teljes tisztaságában és következetességgel, melyet erkölcsileg egészségesebb időkben *pogányok* is vallottak, nevezetesen az árják. A germánokról Tacitus állítja ki a bizonyítványt: Sic unum maritum accipiunt, quomodo unum corpus unamque vitam (Germ. 18). A perzsáknál, sőt a kínaiaknál is a virágkorban a fölbonthatatlan monogamiás házasságot találjuk. „A házasság az ég és föld szövetségének képe”, mondja Kong-tsze. Hogy ez az eszmény csak elhomályosult, de ki nem veszett másutt sem, annak bizonyosága az egyiptomi törvény, mely legalább a papságtól az állandó, fölbonthatatlan monogamiás házasságot követelte; és a homéroszi időben Penelope megható alakja beszédes tanú rá, hogy finomlelkű nők voltak már akkor és még akkor örei és letéteményesei a házas hűségnek a férfiúi csapodársággal szemben.

Ez a történeti jelenség egyúttal arra enged következtetni, hogy a házasság fölbonthatatlansága nemcsak tételes rendelkezés, melynek fönntartása bomlott korokban, minő a mienk, olyanformán hat, mintha a korát nem értő csökönyös aggastyánnak volna attitüdeje, hanem ez a természet szava, a házasság eszményének elválaszthatatlan velejárója, s így fönntmaradásának föltétele és áldásainak biztosítóka.

S csakugyan, a házasság fölbonthatatlansága nyilván *következik rendeltetéséből*. A gyermekkel megjelenik a családban nemcsak a hitvesi szeretetnek látható záloga és vér alkotta élő köteléke, hanem kézzelfoghatóan megjelenik a harmadikkal szemben való elkötelezettség, mely lényegesen kihív és kiutal az egyéni érdekkörből és a házasságot lényegesen énfölötti közösséggé teszi (4. ért.). A gyermek a szülőkre való utaltság megtestesítője; nevelése a nemzésnek elutasíthatatlan folytatása; s miként a nemzés az Isten elgondolása és a természet megkerülhetetlen törvénye szerint a házastársak együttességét követeli, ugyanígy a gyermeknevelés ugyanezen a címen, és ugyanezzel az erővel szükségessé teszi a szülők együttműködését. Elvált szülők gyermekeinek nem is az a legnagyobb baja, hogy bitang jószágként bolyonganak idegenben, küszöbről-küszöbre, az otthon áldott bensősége és melege nélkül, hogy két versengő szülő kényeztetése közepett elkényesednek és gyökeresen elromlanak, hanem az a végzetes tragikumuk, hogy híjával vannak annak a harmonikus és egyensúlyozott ráhatásnak, mely csak atya és anya együttes nevelő tevékenységéből eredhet; – nem is szólva arról, mily végzetesen romboló lehet egy gyermek számára az a tény, hogy akikre mint példaképre és tekintélyre készíti föltekinteni még vére is, azok a tekintélytaposás és hűtlenség szégyenbélyegével járnak előtte.

S ez a szempont, a gyermekekkel szemben való házas együttességi kötelezettség *nem szűnik meg, mikor a gyermek nevelése befejeződött*. A gyermeknek mindig megmarad az a joga, hogy magát ne múló szeszély vagy szenvedély sugallta nemi találkozás ötletszerű eredményének tekintse, hanem Istentől megszentelt felelősséges és szent szeretet gyümölcsének. Joga marad ahhoz, hogy ezt a legszükségesebb örökséget átszarmaztassa a tulajdon gyermekeire is, és megkímélje őket attól, hogy Isten az apák bűnét, a hűtlen elhagyást és válást, a fiakban büntesse harmad- és negyedízig.

Épp ezért nem gyöngül ez a kötelék, melyet a gyermek jelent, akkor se, *ha* a házasságban *nincs*, sőt nem is várható gyermek. A házasság ugyanis lényegesen gyermeknemzésre és nevelésre van Istentől rendelve, és ez a rendeltetés és cél mint szent irányító csillag ott ragyog minden házasság fölött. Ha más tájakra tér, hol ez a csillag nem ragyog, megtagadja eredetét, mivoltát és ezzel együtt áldásainak forrását és alapját. Aki házasságot köt, olyan háznak lépi át a küszöbét, melynek láthatatlan királya és diktátora, sőt alapja és teteje a gyermek; az ő láthatatlan jelenléte szabja meg a házi törvényt és életrendet és emel állandóan és megföllebbezhetetlenül óvást az ellen, hogy vendégfogadóvá legyen az a ház, mely neki épült – öröklakásul.

De ha ez a meggondolás meghaladná akárhány házasembernek befogadóképeségét, és számukra, gyöngének mutatkoznék ez az *egy* ama szálak közül, melyekből a házasság sodorva van, ott van a főszál, a házasság alapértelme, mely a házassági köteleket minden házasember számára elszakíthatatlanná teszi.

A házasság két személynek egészen intim és felelős *én-te-közössége* (5. ért.). Az ilyen közösségek természetesen az egész személyt ölelik át annak egész tartalmával, minden felelősségével és méltóságával. A személyiséghez pedig lényegesen hozzátartozik a tartama, minthogy a személyesség a halhatatlan szellemi léleknek kiválósága. Tárgyakat lehet használhatóságuk határidejéig birtokba venni, személyt csak örökre. Atya és fiú, tanár és tanítvány, barát és barát, és még hasonlíthatatlanul inkább hitves és hitvestárs örökre mint ilyenek állnak szemben egymással. Megtörténhetik, hogy az egyik fél, vagy akár mindkettő, érzelmével és esetleg akarásával már nem vállalja ennek a vonatkozásnak tartalmát, de megszüntetni nincs hatalmában; akármennyire menekül valaki pl. szülőinek emlékeitől vagy jelenlététől, örökre gyermekük marad. Aki tehát házastársától elválik, lefokozza személyes méltóságát, merőben kéje tárgyának tekinti – „gombház, leszakad, lesz más”. A házasság mivoltánál fogva a legszemélyesebb az összes emberi vonatkozások között, és ezért egész mivoltával tiltakozik az ellen, hogy bárki merő tárgyként kezelje a házasfeleket.

Innen van, hogy az a szeretet is, mely a házastársakat összehozza, honi nyelvnek érzi a holtomiglan, holtáiglan beszédét, s mélységes sértődöttséggel óvást emelne, ha ott, az oltár lépcsőjénél arra szólítanák föl, hogy esküdjék hűséget egy esztendőre, vagy visszavonásra, vagy kiábrándulásig. Erre rányitnak még skeptikusok is, ha becsületesen elmerülnek a házasság eszméjében: „A válás ellentmond a házasság alap gondolatának. A katolikus fölfogás, mely szerint a házasság szentség, csak vallási vetülete a házasságban rejlő eszmének” (Ungern-Sternberg báróné, ap. Keyserling: Ehebuch, 228. lap). Sőt az igazi hitvesi szeretetnek nem is elég a holtomiglan, holtáiglan. Csak egy szó fejezi ki igazi lelkületét: örökre; örök hűség, örök szeretet. Nem: a sírig, hanem a síron túl is, mindig – ezt mondja az igazi szeretet. „Erős a szeretet, mint a halál.” Szenvedelmesebb és ezért egyoldalúságra hajlóbb lelkek ebből le is vonták ezt a konzekvenciát, mint Tertullian (Ad uxorem), és a hűségnek finomabblelkű választottjai ezt viselték is. Egy Római Szent Paula, Magyar Szent Erzsébet, Folignói Szent Angela nemcsak aszkétikai okból maradtak özvegyiségben.

Azonban a házasság keresztény eszméje itt nem áll meg. Nemcsak az emberi szeretet gyökérereje az, mely itt az örökkévalóságba nyíló virágot teremt, értem a fölbonthatatlan köteléket, hanem egy sokkal mélysegebb erő, mely közvetlenül az örökkévalóságból jön és épp ezért csak az örökkévalóságba építhet. A házasság ti. lényegesen arra van rendelve, hogy utánzata és hajtása legyen Krisztus és az Egyház viszonyának (3. ért.). Krisztus pedig az ő Egyházával nem próbaházasságra lépett, hanem egyszersmindenkorra jegyezte el kinszenvedésének éjjelén. Hiányos tehát az az utánzat, az a valós kép, mely nem örökre szól. A keresztény házasságban Jézus Krisztus odaáll a két házassuló közé, karjába ölti karjukat. Aki válik, az kivonja a maga karját Krisztus karjából, megcsúfolja és megsebzí *Krisztusnak* legdrágább érzelmét, *Egyházához, az emberséghez való hűségét*. Drasztikusan, de helyesen szemléltette ezt a nagy valóságot az a falusi plébános, aki a válni akaró fiatal gazda elé odarakta a földre a Feszületet: elválasztalak, de előbb taposs rá Krisztusra. Erre a meghökkent gazda: „Nincs más mód válásra?”, – „Nincs !” – „Akkor nem válok.”

II. Így természet és kegyelem, emberszív és Krisztus-szív összefog, mikor a házasság fölbonthatatlanságát kell hirdetni és szentesíteni. S ezzel szemben a modern individualista és materialista naturalizmus a közvetlen testi érdekek és szenvedélyek nevében *támadja* a fölbonthatatlanságot. Nincs a katolikus házassági fölfogásnak még egy pontja, melyet állandóan annyi támadás érne, nemcsak kívülálló szabadócok, hanem bennlevő inaszakadtak részéről is. A szaduceizmus minden leleményessége mozgósítva van, hogy szempontokat találjon, melyek a hűtlen házasság elhagyását a jogosultság látszatába burkolják. Főként négy szemponttal szokás fölvonulni, mindegyik hatalmas fegyveres kíséretet kap az emberi gyöngeségben.

1. Első „*a szerelem joga*”. Más-más köpönyegben, egyszer az élvezet föltétlen uralmát hirdető epikurizmus, máskor az egyéni kiélés jogát követelő romantizmus, sőt a sztoikus erkölcs nevében is lehetetlennek igyekezik bizonyítani a házasság fölbonthatatlanságát.

A sztoikus erkölcsprédikátor azt mondja: A házasságnak értelmet a kölcsönös házas szeretet ad. Ha ez megszűnik, megszűnt a házasság létalapja; a viszony kiüresedett, hazuggá vált, és ennek következtében nem áldást terjeszt, hanem bajt és átkot; és pedig elsősorban a házastársakra, kik személyes méltóságukban látják mélyen megsértve magukat; bilincseket kell hordaniok, melyek ellen tiltakozik személyes önértékük és szabadságvágyuk. De nincs az ilyen házasságban köszönet a gyermekek és a társadalom számára sem, hisz csak a házasságból kiáradó harmóniától élednek és virulnak, nem pedig a viszálykodástól, visszavonástól és elkeseredéstől.

Ez az érvelés – a legkomolyabb, amivel a házasság fölbonthatatlansága ellen föl szokás vonulni – mint merőben etikai-pszichológiai meggondolás végzetes szofizma: *a szeretet fogalmának kétértelműségéből* kovácsolja bizonyítékát. Platon Symposionja megtanította az emberiséget arra, hogy van alsó szeretet, mely a test világából veszi eszményeit és sugalmazásait. Ez természetesen hozzákötí a maga sorsát tárgyának sorsához: a test és testi vonatkozások múló, változékonyak, maga is az! Ebből a világból is jöhetnek nagy nekiindulások. Mint az égő trágyadomb lángja, magasra törhet az a lelkesedés, mely érzéki benyomásokon lobban föl, de velük együtt el is lobban. Meg is van a jogosultsága addig, míg tárgyakhoz tapad. Szabad ma ilyen divatért hevülni, holnap másért; ma ezt a sportot bálványozni, holnap más; sőt személyeket is megtehet tárgyaknak: művészetben, politikában stb. lehet ma ez a sztár vagy favorit, holnap más. Azonban az a szeretet, mely személyből személynek szól és kölcsönös önátadásban és önáthatolásban akar életközösséget, csakis a felsőbb világból merítheti eszményeit és sugalmazásait.

Az alsó szeretet is lehet lendítő erő, lehet színező vagy alap; de soha nem lehet végső fórum. Ez a méltóság csak a felső szeretetnek jár. Ez a szeretet, mint Szent Pál mondja, nem szűnik meg, nem szűnhetik meg. Ha meg is szűnnek a hangulatok, ha el is lobban az a lelkesedés mely segített megalapítani egy szeretetviszonyt, maga a viszony nem szűnik meg. *A lét több, mint a tevékenység*, a valóság erősebb, mint a folyamat. Az a szenvedély, melyet közönségesen szerelemnek szokás nevezni, melyet túlnyomóan az alsó szférák tüze táplál, persze fölfelé nyúladozó lángokkal, itt segít megszöni egy köteléket, mely lényegesen a felsőbb szeretetnek hordozója és bölcsője. A házas kötelék nem egyéb, mint ez a szinte megalvadt, létté szilárdult szeretet; s éppen ezért, soha nem válhatik erkölcstelenné csak azért, mert az egyik fél nem vállalja már érzelmével és tudatával annak tartalmát éppúgy, mint nem szűnik meg atya lenni az atya azért mert a fia szégyelli, vagy unja. Egy dolog képes csak erkölcstelenné tenni ezt a vonatkozást: a hűtlenség, a kötelék alól való kibúvás, mert nyílt arculütése az emberhez mint személyhez egyedül méltó szeretetnek. Az a lelkiület tehát, mely a szerelem megszűntével erkölcstelennek mondja a házasságot, a sztoikus tógát csak kölcsönben hordja: a maga önzését és az alsó szenvedélyek követelődzéseit takarja vele.

Ugyanezt kell mondanunk a *romantikus* követelésről is, melyet a legnyersebben talán Schleiermacher, a protestáns teológus mond ki. A nőknek azt ajánlja: Ha megismerik az igazi szerelmet, és lehetőségük kínálkozik igazi házasságot kötni, vessenek szét minden bilincset. Lányoknak is ajánlja, hogy kísérletekkel készüljenek az igazi házasságra. Ezt a híres filozófus olyan műben írja, melynek azt a címet adta: *Katechismus der Vernunft für edle Frauen*. Lehetetlen itt elnyomni egy asszociációt Goethe Faustjából: *Er nennt's Vernunft, und braucht's allein, um tierischer als jedes Tier zu sein*. De mindenekfölött lehetetlen ki nem érezni belőlük azt a kíméletlen önzést, mely szerelem, egyéni önkifejtőzés jogáról beszél, mely a házasságot eszköznek tekinti a személyes gazdagodásra és kibontakozásra. Természetes, mihelyt alkalmasabb eszköz kínálkozik, az előző házasságot mint elnyűtt eszközt elveti. Sokat tud érzelegni két egymásra talált szerelmesnek könnyeiről, kiknek a „konvenció”, vagyis a fönnálló házas kötelék nem enged boldogulást, s közben egy szava sincs azokról a könnyekről, melyeket a kíméletlen önzés az elhagyott hitvestársnak és gyermekeknek szívéből sajtol ki. Mélységesen igaz Gyulai Pálnak merész szava: Goethe összes remekművei nem tudják ellensúlyozni az egy

Friederickchen összetört szívét. A romantikus szerelmi és házassági ideál a mindent legázoló übermensch brutalitásának és önhittségnek szülöttje, melynek anyját jól jellemzi Bettina v. Arnimnak kijelentése: Szerencséje a kötelességnek, hogy nem találkozott még velem; mert kitekerném a nyakát.

Ez a hübrisz = gög *önfejeére olvassa ítéletét*. A kíméletlen önérvényesülés übermensch ideálja erőszakos emberekben megvalósulásra tör, és aztán a történeti logika erejével kihívja maga ellen a legázoltakat, kik maguk is legázolókká lesznek, és kihívja a végzet titkos mérlegén a hübrisznek = gögnek azt a büntetését, melytől még a könnyelmű görögök is annyira rettegettek. Álmodozókban pedig az elvek ellen folytatott frivol játékká lesz, melyen a valóság sokszor tragikomikus bosszút áll: A fórum nagynevű romantikusai átlag nagyon is filiszteri házasságoknak nagyon is kicsinyes rabságába kerültek.

A szerelem prókátorai között még a legbecsületesebbek az *epikureusok*, akik legalább kertelés nélkül megvallják, hogy az alsóbb erőszak, a szexusnak változatosságra törekvése az az erő; mely a házasság fölbonthatatlansága ellen tusakodik. Tehát a csatangoló szerelem, a Venus vulgivaga terpeszkedik és hangoskodik itt, ahol nincs szava: kujtorgó ebként járja azokat a tereket és utakat, melyeket a legszentebb és legfelelősebb emberi érdekek vájtak. Ennek az ebnek szájkosarat, vagy leütni!

A házasság megalkotója nem a kujtorgó szerelem, hanem *Uránia tiszta és szent gyermeke*. Ez a szeretet nem érzi megkötésnek és erőszakolásnak a törvényes formát, az esküvőt és annak eredményét, a házas köteléket, hanem ellenkezőleg: Követeli a köteléket és elvárja tőle, hogy föloldhatatlanul hozzákösse szerelme legmélyebb igényeihez és felelősségeihez, miként Odysseus odaköttette magát hajója árbocához, hogy biztosítva legyen az alsóbb lelkiület szirénjei ellen. Sok finomsággal és költői igazságérzéssel szemlélteti ezt Gárdonyinak „Az a hatalmas harmadik” c. regénye, s csak a Gárdonyit egyébként is oly fájdalmasan jellemző félség akadályozta őt meg abban, hogy ez a mű a házasság fölbonthatatlanságának és a fölbonthatatlanságot teremtő formának fölséges apológiájává legyen.

2. Komolyabb méltatást érdemel egy másik szempont, mellyel a házas kötelék fölbonthatatlansága ellen szokás érvelni. Ha az egyik fél hűtlenné vált, ha *házasságtörést* követett el, bizonyos, hogy léket kapott éppen az a mozzanat, mely a házasságnak leglényege. Nem csoda, ha mélyebb lelkek számára mondhatatlan szenvedés házastársuk hűtlensége, ha egy Szent Ágoston a nőket csak erre az egy féltékenységre szabadítja föl (99. lap), ha az Úr Máté 5 és 19-ben csak erre az esetre engedi meg a házastárs elbocsátását, ha az egyházjog is nyilvánvaló házasságtörés esetében az ártatlan félnek minden külön eljárás nélkül, nyomban megengedi a különlakást. Fölkínálgatik itt a kérdés: Miért kell itt az ártatlan félnek a rövidebbet húzni? A másik fél jogtalanul, a hűség megszegésével másutt kereste azt, amit a házasságban állítólag nem talált meg; s az ártatlan fél, a hűség mártírja, újabb lemondásba menjen? Ha szabad különváltan élnie, miért nem szabad újra megházasodnia? A *skizmás görög egyház* csakugyan engedett ennek a csábító érvelésnek, igaz, jobbára a gyakorlat és a világi jog hatása alatt (lásd Dogmatika II. 473. lap).

De az Írás szava világos: hűtlenség esetén csak a különválást ismeri, nem a kötelék fölbonthatatlanságát. Ez egyúttal *a mélyebb szeretetnek és felelősségnek szava*. Mikor a felek házasságra léptek, egyszermindenkorra eljegyezték magukat nemcsak egymásnak, hanem azoknak a magasabb erkölcsi eszményeknek is, melyeknek képe és hordozója a házas viszony. S az elvek és erkölcsi felelősségek nem kölcsönösségi üzlet alapján köteleznek, hanem önmagukért. Nem erkölcs, hanem kendőzés ez az önnyugtatás: más is megteszi, miért ne én is? Ha én nem teszem meg, megteszi más. Ha van egyszer lelkiismereti kötelezettség embertárral szemben, az kötelezettség marad akkor is, ha a másik nem teljesíti. Az erkölcs csakugyan olyan világ, hol minden birka a maga bőrét viszi a vásárra. Mindenki a maga egyéniségében felelős Isten előtt hűségéért és hűtlenségéért, és nem mentesíti őt mások állásfoglalása. Megtörténhetik, hogy nehézzé, szinte elviselhetlenné válik a kölcsönösségre alapított vonatkozásokban egyoldalúan

hűnek, önfeláldozónak maradni. Azonban az emberi szeretetviszonyoknak ezzel mint igen gyakori lehetőséggel számolni kell, és számolhat is, mert megnyitja előttük a szeretet egészen új lehetőségeinek és áldásainak is a világát (lásd 151. lap).

3. Szokott az elmélet is sorompóba szólítani egy szempontot, mellyel a gyakorlat sajna sokszor él: *Ha az egyik fél súlyosan megbetegszik*, nevezetesen, ha alkalmatlanná válik a házasi nemi érintkezésre, akkor az egészséges fél súlyosan megrövidül; egyfelől elesik az utódnemzés lehetőségétől, ami sokszor, különösen történeti családoknál katasztrófa; mindenképpen pedig teljes nemi önmegtartóztatásra van kárhozthatva, vagy a bűn útjaira utalva, ha ily esetben sincs megengedve a válás és új házasság.

Ebben az érvelésben két gondolatot kell különválasztani. Az egyik az *utódnemzés* hivatkozik, mikor a fönnálló házasi kötelék helyébe újat akar. Utódok kívánása magában jó dolog, történeti családoknál lehet közjó is. A házasság fölbontása, mint láttuk, rossz dolog, mely ellen magának a házasságnak mivolta emel óvást. Már most a keresztény erkölcsnek és így az igazi egyéni és közjóknak is súlyosan ellenére jár, ha eszerint a Szent Páltól is elítélt elv szerint akar eljárni: *Faciamus mala, ut veniant bona*, tegyünk rosszat, hogy jó következzen belőle!

A másik gondolat a „*nemi élethez való jog*”. Ez a modern individualista eszmezavarnak egyik szomorú terméke. A nemi differenciáltsággal az ember nem kapott jogot ennek a jellegnek közvetlen kiéléséhez, hanem csak képesültséget és hivatottságot a házassághoz, s csak a házasságon belül jogot a nemi képesültség természetyszerű érvényesítéséhez. Ha aztán a házasság ennek a jognak érvényesítését adott esetben lehetetlenné teszi, akkor az mindenesetre súlyos egyéni áldozatot jelenthet. Azonban az emberlét, az erkölcsi elvekhez való hűség áldozatok nélkül meg nem valósítható. Egyébként az egyik házasi fél nemi alkalmatlanná válására hivatkozó házasságbonthatás olyan elvet pendít meg, mely két logikai lépésben oda visz bizonyos primitívek erkölcséhez, kik az öregeket és betegeket egyszerűen agyonverik, mert „alkalmatlanná váltak”. A házasság eszméje, kivált a keresztény házasság, mint minden mély szeretetközösség, éppen akkor tárja föl legmélyebb és legszebb értékeit, erőit és áldásait, mikor a hűség lemondásban, áldozatban, névtelen gondozásban adhatja bizonyosságát felsőbb eredetének, mikor az erősz izzó szenvedelme a *caritas* glóriájában ragyog föl.

Egyébként minden ilyen érvelés csak addig sugároz bizonyos szuggesztív erőt, míg hallgatója annak az egészséges félnek a szerepébe gondolja magát, melynek érdekei sugallták. De nyomban föltáru egész nyomorúsága és brutalitása, amint a hallgató arra eszmél, hogy ő is lehet rokkant, nyomorékká és beteggé. Ekkor egyszerre meglátja, hogy a szeretetnek mégis az a legértékesebb és legtisztéletreméltóbb velejárója, hogy akkor nem mond csütörtököt, mikor leginkább kell adnia és nem kaphat.

4. A válásnak leggyakoribb ügyvédje és a legkevésbé szofista: *a házasi felek meghasonlása*. Ismeretes dolog: legtöbbször már a mézeshetek mézében gyűlik a méreg, mely eleinte csak kisebb nézeteltérésekre visz, majd utóbb összetűzésekre, lassan folytonos különvéleményezésbe és sértődöttségbe sűrűsödik, végül elkeseredettségben, sőt olthatatlan gyűlöletben csattan ki, s nemcsak válást tud erőszakolni, hanem hitves- és öngyilkosságot képes sugalmazni, amint azt megrázó valóságossággal megrajzolja Tolsztoj a Kreutzer-szonátában. Ebből kínálkozik a következtetés: ha a házasság pokollá lett; milyen címen lehet követelni a kötelék fönn tartását?

Ez a gondolat voltaképpen benső rokonságban van a legelsővel (141. lap). Csakhogy ebben a formában jobban láthatóvá lett a gyökere: *Az alsó erősznak* természetéhez tartozik, hogy megokoltság nélkül hirtelen tud támadni és megteszi ígéreteit és fogadkozásait, még mielőtt a felsőbb erősz jóváhagyását megnyerte volna. Ennek a születésének terheltégét aztán magával hordja. Túlzásban és színezésben fogantatott, és minthogy izzó fantáziájának mását nem találja meg a valóságban, hamar kész kiábrándulni. Minthogy önző és érzéki, a birtokbavétel után ernyed, sőt könnyen teljesen kilobban. Minthogy végül azon a területen sarjadt, hol az idegélettel találkozik és szövődik kibogozhatatlan egységbe, könnyen belesodródik az idegélettől táplált érzelmek és indulatok egyetemes árájába.

Az érzelmek és kívánások ambivalenciájának nevezte el Bleuler azt a lelkiületet, melyben az ellentétes irányú érzések és kívánások lappangó formában együtt laknak és könnyen egymásba mennek át. „Gyűlöllek, mert nagyon szerettelek”, mondja a régi költő. Nos, ennek az ambivalenciának csíráit mindnyájan magunkban hordjuk. Napóleon minden katonája tarsolyában hordta a marsalbotot; ennek a kornak minden gyermeke pedig keblében hordja – a hisztériát. Nem csoda aztán, ha olyan házasságban, hol két embert nem az eszményekhez elszegődött felsőbb szeretet hozott össze, hanem az alsóbb ember gerjedelmei, ott ezek a hisztérikus csírák hamar dús vetésbe szöknek, amint Tolsztoj a természettől kissé hisztérikus orosz néplélek jellegének megfelelő nagy művészettel szemlélteti főntemlített lélekrajzában. Hiába, a merő szenvedély nem szül hűséget; a Chevalier des Grioux-k a franciásan konstruáló elmének termékei, nem a valóságnak tükrözései. A szenvedély csak végzet jellegével tud egybeláncolni, amint azt utólrhetetlen művészettel érzékelteti Francesca da Rimini és Paolo Malatesta esetével Dante (Inferno 5).

Ezzel gyökerükben el vannak ítélve azok a kísérletek és javaslatok, melyekkel a modern individualizmus és naturalizmus akar segíteni a házasság meghasonlás bajain: próbaházasság, pajtásházasság, családi háromszög (vagy – négyszög?), magyarul: kölcsönösen túrt és elnézett állandó házasságtörés, és természetesen mindaz, ami magát „rossz”, „szerencsétlen” házasság megszüntetésének és második (s ki tudja hanyadik) „javított” kiadás rendezésének mondja. Mindezeket a megoldásokat sugallja az a fölületes életfölfogás, mely az élet egyetlen értelmét az élvezésben látja, legfőljebb az egyéni kielésben, mely a szenvedést nem tudja hová tenni, mely az áldozatot a legjobb esetben mint szociálbiológiai funkciót másoktól „elfogadja”, de önmagát nem érzi reá kötelezettnek. De nyilvánvaló, hogy ezzel gyökerében megtámadja magát az egyéni létet is; hisz gúnyolja és tagadja a magasabb szellem-erkölcsi életigényeket, melyek legalább épp olyan erősek és elemiek, mint az állati igények. Épp ezért ez a válási járvány és annak elméleti igazolni akarása végzetszerű bizonyossággal végromlásba viszi a közösséget is. Most, nagy válságunk idején, mikor csak egészséges közösség tud ggőzelem reményében szembeszállni a nagy történelmi veszedelmekkel, kezdik ezt meglátni olyanok is, kik a szabad válásnak voltak lehangosabb szószólói. Mikor már a Berliner Tagblatt (1931, 11) is azt mondja, hogy a nyugati társadalmon csak a házasság érinthetlenségének új diadalrajtuttatása segíthetne, mikor egy Lindsey (lásd 93. lap), a pajtásházasságok hivatlan prókátora takarodót fű, a látni akarók számára nyilvánvaló lett, hogy a felelőtlen individualizmus és naturalizmus kezd megijedni tulajdon gyermekétől.

Igy nyitva áll az út az egyetlen reális megoldásra, a *katolikus megoldásra*, melynek ezek az állomásai:

A házasság Isten elgondolása. Nem az alsó erősből született, következésképp nem az alsó erősz hivatott a házasság hűség és a kötelék ügyében kimondani az irányító és döntő szót. Az *alsó erősz* változékony tárgyra irányul s ezért annak sorsához kötötte a magát, mint Carlyle hajója, aki nem szirthez, hanem a leviáthánhoz, a szeszélyes és önkényes vadállathoz kötötte bárkáját. Az alsó erősz nem az állandóság fogyhatatlan szent tüzéből táplálkozik, hanem a hamar hamvadó mulandóságából, s ezért elég öntüzeben: mikor birtokba vette, amit keresett, kiábrándultan és kiüresedve önmagába omlik. Amíg a maga inspirációiból táplálkozik és a tulajdon síkján mozog, Don Juanként a változékonyásban, új meg új lehetőségekben keresi benső önelégtelenségének és ürességének kitöltését és ennek az ahasvéri loholásnak és keresésnek vége végleges kiábrándulás, teljes önküresedés, önundor és az annyiszor arculcsapott erkölcsi eszmény bosszúja.

Ezen a vonalon nincs segítség. A modern javaslatok, melyek ezt a kielégíthetetlen önelégtelenséget törvénné akarják tenni könnyű válás vagy törvényesített titkos poligámia formájában, a bajt csak állandósítják és megpecsételik, mert intézményessé és törvényszerűvé teszik. Az egyetlen igazi orvosság az, mely az alsó erősz ki tudja emelni a már születésében ott lappangó tragédiából, úgy hogy elválhatatlanul *eljegyz* a *felsőbb erősznek*. A felsőbb erősz is

keresi a másik nembeli hitvestársban a kiegészülést, és bele tudja vinni ebbe a vonatkozásba az alsó erőszak szenvedelmességét izzó erejével együtt. De alaposan számot vet azzal a nagy valósággal, hogy ember embert soha sem elégíthet ki egészen; ember embernek csak azért és csak annyiban adhatja oda magát azzal a teljességgel, melyet a házasság intimsége megkíván, mert itt a másik fél valamiképp reprezentánsa annak az Istennek, önátadása szimbóluma és eszköze annak az isteni szeretetnek, mely egyedül tud hevíteni anélkül, hogy égetne, egyedül tud kielégíteni anélkül, hogy új éhséget vagy csömört okozna.

Csak ez a szeretet nem táplálkozik mindenestül és alapvetően a másik félnek szeretetéből és egyéniségéből oly kizárólagossággal, hogy amaz emberi gyökér elsovadása esetében neki is el kell sorvadnia. Ellenkezőleg; ez a szeretet éppen akkor eszmél reá mélyebb gyökerére és hivatásának igazi értelmére, mikor nem talál már viszonzásra. Csak akkor nyílik meg szeme és látja meg a másik félben azt a reprezentáns és jelkép jelleget, melyről a legmagasabb szeretet állandó fölhívása hangzik feléje. Akkor tanulja meg a hűtlen, önző, kiállhatatlan hitvestársban meglátni és fölismerni azt a keserves, de áldott scala santa-t, szent lépcsőt, mely a megváltott és ezért megváltóvá lett szeretet csúcsára visz. Ezen a ponton *az erősz karitásszá vált*. Ha egyáltalán valami, akkor ez a kölcsönös szeretet számára még meg tudja menteni a másik felet; ha pedig nem, akkor is a hűségesen, gyöngéden, áldozatosan szerető félnek meghozza a karitás minden áldását, teljessé teszi a házasság szentségjellegét az ő számára, amennyiben lelke legmélyéig megszenteli nemcsak a létrendben, kegyelem által, hanem az élet és tett rendjében is, kemény és áldásos aszkézis által.

Akinek pedig magasak ezek a magasságok, aki a maga házassági konfliktusának hétköznapióságában erre a csúcsra nem tud följutni, az is a völgy lakójaként részesül a hegynek áldásaiban. A házas kötelék föloldhatatlansága törvény erejével is készíti és fölhívja arra; hogy hitvestársához való viszonyát ne múló hangulatok és ízlések irányítsák. A vihar a legtöbbször hamarabb elmúlik, mint a pillanat gyermeke gondolta, és akkor a házaselek hálásak az Egyháznak, hogy nem engedte őket a földrengés első lökésére mindjárt kiszaladni a házból s utána fölgyújtani, hanem a vihar elmúltával megint hű menedékké lett. Hányszor megtörtént, hogy hosszú meghasonlás után végre is legalább a kölcsönös hűség szelíd alkonyába enyhült a házastársak zivataros napja.

S ha erre nincs kilátás, ha az a tragikum, mely elválaszthatatlan az emberélettől, tehát a házasságtól is, sem megszentelés eszköze nem tud lenni, sem hűség iskolája, ha a házasság már csakis lelki veszedelem a felekre, s így közvetve a gyermekekre és a társadalomra is, akkor, s csakis akkor, az Egyház mint kisebb rosszat és végső kísérletet megengedi a különélést. A kötelék megmarad. Amit Isten egybekötött, házasember azt akkor sem oldhatja föl. Az emberi indulatok és tragikus ütközések viharfelhői fölött is elmozdíthatatlanul ott ragyog az elvek sarkcsillaga, és a végső megoldás akkor is csak attól jöhet, aki azt mondotta: Eg és föld elmúlnak, de az én igém el nem múlnak.

Sokan, főként személyesen érdekeltek erre azt mondják: Az Egyház nem anya, *nincs szíve*. Mikor elvet hangoztat, szíveken gázol át és boldogságokat tapos el. Emellett nem bölcs; nem számol a mai életnek ütemével és idegességével, és így lelkére kell vennie azt a rengeteg tragikumot és összetörtséget, mely hajthatatlan és makacs elvhajszolásának nyomában jár. Az ószövetségben Mózes az Úr tanúsága szerint megengedte váláslevél adását a zsidók „szívének keménysége” miatt. Ma *a sors keménysége* nem hasonló engedékenységet sürget-e? De így folytatják, mintha az Egyházban is derengene a belátás. Itt is, ott is hallani, hogy Egyház fölbontott házasságot. Bizonyos körökben különösen az a hiedelem van elterjedve, hogy főként gazdagoknak és előkelőknek elég könnyen sikerül nem kívánatos házasságokat fölbontatni.

Lássuk, mi az, amit az Egyház a főnnálló házasköteléssel tehet és amit nem tehet. Mert, hogy súlyos esetekben – nemcsak házasságtörés esetében – a különélést, hivatalos kifejezésben az ágytól és asztaltól való elkülönítést (*separatio a thoro et mensa*) megengedi, azt épp az imént

láttuk; s ez egymaga is bizonyoságra, hogy az Egyháznak van anyai szíve és szava gyermekeinek tragikumai és nehézségei iránt. Nem erről van tehát szó, hanem két más dologról.

Az egyik: Az egyházi hatóságok bizonyos esetekben megállapítják, hogy egy kötés nem volt érvényes házasság, bár a világ előtt annak látszott. Ti. a házasság nem lehetséges korlátlanul akármilyen férfi és akármilyen nő között. Bizonyos esetekben a házasság egyszerűen nem jöhet létre, ha az alakiságok meg is voltak; ilyenkor tehát semmis, és eo ipso fölbomlik. Ezért beszélünk *bontó házassági akadályokról*. Ilyenek föllállítása, a róluk való törvényhozás és ítélkezés az Egyházat illeti, hisz egyedül az Egyházra bízta az Úr Krisztus a szentségeket, tehát a házasságot is és a lelkek üdvösségét (74. lap). Ezek a bontó akadályok négy csoportot alkotnak.

1. Vannak mozzanatok, melyek lehetlenné teszik a házasságkötés lényegét, a kölcsönös *beleegyezést*. Nem adhatja kötelező házasságkötését, aki nem épelméjű (amentia), aki lényeges tévedésben van a másik fél tekintetében, tehát voltaképpen más valakit akar házastársul, mint aki előtte van (error), aki kényszer alatt állott és ezért nem nyilatkozhatott szabadon (vis, metus, raptus); aki kikötéseket tett, melyek a házasság lényegével ellenkeznek, pl. gyermeknemzés kizárására, fölbontásra (conditio contra matrimonium), vagy aki ezeknek a lényeges föltételeknek tényleg nem felel meg (nemi tehetetlenség, impotentia coeundi). Minthogy ezek a mozzanatok a dolog természeténél fogva teszik lehetlenné a házasságot, az Egyház alóluk nem adhat és nem is ad sohasem fölmentést.

2. A fönnálló *erősebb kötelék* nem engedi létrejönni a házassági köteléket: már fönnálló házassági kötelék, ünnepélyes szerzetesi fogadalom, nagyobb egyházi rend. Idesorolható a valláskülönbőség is (katolikus és nem keresztény). Az ún. vegyes vallás (katolikus és nemkatolikus keresztény) tiltó akadály, az ún. vegyesházasság esete (lásd 200. lap). A házassági köteléket leszámítva lehet ebben a csoportban helye fölmentésnek; minthogy azonban a Krisztus titokzatos testét épségben tartó igen nagy lelki érdekekről van itt szó, az Egyház nem igen adja meg, különösen nem fölszentelt diakonusoknak és még kevésbé áldozópapoknak.

3. *Rokonság* (közeli vérrokonság, közeli sógorság, lelkirokonság = keresztelt és keresztelő, illetve keresztszülő között, törvényszerű rokonság = örökbefogadó és örökbefogadottak között). Ezeket az akadályokat részben a természet javasolja (közeli vérrokonság), részben az Egyház szociális gondoskodása sürgeti; ugyanis arra akarja készíteni az amúgy is könnyen széthúzó embereket, hogy a rokonságon túlmenő házassági kötelék is szorosabb kapcsolatokat teremtsen. Mert ezeket az akadályokat az Egyház anyai gondoskodása szülte, anyai belátása aránylag könnyen ad fölmentést, kivéve az egyenes ágú vérrokonságot.

4. *Büntett* és köztisztesség akadály: házasságígéréssel egybekötött házasságtörés avagy hitvesgyilkosság. Itt a finomabb lelkiismeret nevében történik intézkedés, hogy valakinek ne legyen haszna bűnéből. Megfelelő föltételek mellett természetesen ezek alól is van helye fölmentésnek.

A házassági akadályok, mint látni való, megannyi sövényt alkotnak, melyek részint magát a házasságot, részint a házasságfelek lelki javát, részint pedig az egyházi és világi közösség javát szolgálják és védik. Minthogy itt természetesen egyik jó a másik ellen vonul föl, az Egyháznak kötelessége és joga mérlegelni, melyik érvényesüljön a két versengő jó között. Néha az akadály olyan föltétlen jót képvisel, hogy ellenében nem juthat szóhoz a házassággal adódó jó; s ilyenkor nincs helye fölmentésnek. Máskor meg bizonyos föltételek mellett az akadály képviselte jó kisebb, mint a konkrét esetben a házasságban valószínűleg jó; s ilyenkor van helye *fölmertésnek*.

Akik között bontó akadály forog fönn, mely fölmentéssel nincs megszüntetve, nem köthetnek érvényesen házasságot. Ha ezt mégis megkísérelték, ha mindjárt alakiságok között is, a fönnforgó akadály meghiúsítja a kötelék létrejöttét. Mikor forog fönn ilyen eset, annak megállapítása természetesen nem bízható az egyesek vagy éppenséggel az érdekeltek önkényére. Itt is érvényesül a katolikus alapgondolata: Senki sem lehet bíró a maga ügyében, s főként lelki ügyében, hol oly könnyen esik önámításnak áldozatul. Csak törvényes egyházi eljárás, az ún.

házassági pör van hivatva kimondani az érvénytelenséget. Ez tehát nem házasság fölbontása, nem a kötelék megszüntetése, hanem *a soha nem létezett házasság tényének hivatalos megállapítása*. Tájékozatlanság sokszor ezeket az ítéleteket gondolja fölbontásoknak és botránkoknak, természetesen alap nélkül.

A helyes megítélés számára itt még két megállapításnak van helye. A jogi preszumpció mindig a kötelék mellett szól, s ezért az érvénytelenség igényét terheli a bizonyítás, mely kivált kényszer és tévedés esetében nem könnyű. Aztán: Minthogy a házasság alapértelme és főcélja ellen irányuló föltétel érvényteleníti a házasságot, megtörténhetik, hogy valaki a törvény bűnös megkerülése végett (in fraudem legis) olyan föltételt szab, mely már gyökerében érvényteleníti a házasságot. Agyafürt lelkiismeretlenek mindig akadnak; de az illetékes tényezők kötelesek mindent elkövetni, hogy az ilyen veszedelmes kufárokat a szentélyből kirekesszék. De a törvények kötelező ereje és értékvédő jelentősége nem szenved csorbát azért, hogy mindig akadnak vámszedői is. –

Az Egyház *a házas köteléket is* fölbontja a következő esetekben: A megkötött, de házas nemi érintkezés által teljessé nem vált házasság (matrimonium ratum non consummatum) kötelékét fölbontja bármely félnek ünnepélyes szerzetes fogadalma. Ugyancsak az el nem hált házasságot V. Márton pápa óta (+1431) a Krisztustól kapott oldó- és kötő hatalom erejével fölbontja az Egyház feje más esetekben is, ha a lelkek java ezt megokolttá teszi. Végül pedig a hit védelmét szolgálja az ún. Szent Pál-féle kiváltság (lásd 1Kor 7): ha két pogány házastárs közül az egyik kereszténnyé lesz, s a pogánynak maradt fél csak a megtért társ hitének veszedelmére és a Teremtő gyalázatára folytatná a házasságot, akkor ennek a tényállásnak kétségtelen megállapítása után az Egyház a katolikus felet föloldja az együttlakás köteleességétől, és ha újra megházasodik, a pogány kötelék ezzel fölbomlik (lásd tüzetesebben Sipos könyvében).

Az Egyháznak ez a gyakorlata a következő meggondolásokra támaszkodik: Keresztény igazság szerint *minden ember erősebben és alapvetőbben van Istenhez kötve, mint bármely emberhez*. Ha már most az együttlakás legelső szakában kitűnik, hogy az egyik házastárs legintimebb érzése tiltakozik a nemi együttélés ellen, és ez a tapasztalása megnyitja lelkének szemét mélyebb hivatása iránt, az osztatlan és teljes Isten-szolgálat iránt (szerzetes fogadalom), akkor előáll az az eset, hogy inkább kell engedelmeskedni Istennek, mint embernek. Hasonló meggondolás alapján oldja föl az Egyház megfelelő indokoltság esetén az el nem hált házasságot akkor is, ha az érdekelt felek lelki üdve másképp súlyos veszedelembé kerülne. Itt is fontosabb az örök üdvösséget nem kockáztatni, mint föntartani azt a köteléket, mely végső megpecsételését az elhálásban még nem kapta meg. A házas nemi egyesülés ugyanis a házasság alapvető értelmének konkrét megvalósítása, mely mindkét félben, kivált a nőben többé el nem tüntethető nyomot hágy, és emellett mint nemző tevékenység a házasság fő rendeltetésének összes lehetőségeit és felelősségeit életre hívja. Ezért a nemi egyesülés mindig ott találja magát ama néma ítélőszék előtt, mely ennek a kikezdehetetlen elvnek értelmében hozza meg ítéleteit: Factum infectum reddi nequit; ami megtörtént, azt nem lehet meg nem történné tenni.

Mindkét esetben tehát érvényesül a törvény, hogy az erősebb és szentebb kötelék, a léleknek alapvető Istenhezkötöttsége fölszívja a gyöngébbet, a hitvestársaknak egymáshoz-kötöttségét; és érvényben marad az Üdvözítő szava: Amit Isten egybekötött, ember el ne válassa; nem ember, nem különösen a házasfelek viszik itt végbe a válást, hanem Isten.

Végelemzésben ugyanez a rációja a *szentpáli kiváltságnak* is. A léleknek alapvető hivatása a Krisztushoz-kötöttség, és ennek nem állhatja útját egy olyan kötelék, mely különben is a Teremtő házas gondolatának ellenére jár, tehát valószínűleg már gyökerében romlott, azaz csak látszólagos házasságot takar, voltaképpen tehát egy az első csoportba tartozó bontó akadály miatt érvénytelen volt.

De szerepel itt és az V. Márton óta divó gyakorlatban egy más meggondolás is. *Az Egyház számol az emberi tökéletlenséggel*, mely az eszményt maradék nélkül általában meg nem valósítja. A szigorú eszmény betűje szerint a házasság fölbonthatatlanságának voltaképpen

teljesnek kellene lennie, a síron túlra is ki kellene terjeszkednie, amint ezt Petőfinek, ennek az anima naturaliter christiana-nak Szeptember végén-je oly meghatóan juttatja kifejezésre. S így az özvegyek házasságát is érvénytelennek kellene minősíteni. Erre mutatkoztak is törekvések a görögöknél, enkratita szektákban (más a pszichológiája, de azonos ezzel a hindu, perzsa stb. özvegy-égetés és élveeltemetés). Az Egyház azonban mindig óvást emelt ez ellen a fanatikus szektárius következetesség-hajszolás ellen. A házasság mint szentség az egyéni üdvözülésnek és szentségnek iskolája – hivatásánál fogva; emberi tökéletlenség következtében azonban lehet a lélekszentelésnek és üdvözülésnek gáncsvetője is. Ezért az Egyház a gyöngéknak és szorongatottaknak akar kezére járni; lehajol hozzájuk annyira, amennyire az elvek sérthetetlen megőrzése mellett egyáltalán lehet. Viszont az elveken rést ütni az egyén, illetve a konkrét helyzet kedvéért, ez kegyetlen kegyelem volna. Átmenetileg talán könnyebbülést szerezne, azonban tönkretenné a lélek mélyebb és örök érdekeit, és ezért nem segítség volna, ha az irgalom cégre alatt kárhozatba vinne. Az a kéz, mely elvtiprással segít, voltaképpen enyészetbe taszít.

S ez a gyökeres különbség a katolikus és a modern humanitárius fölfogás között, mely a *két világ* legbensőbb mivoltába enged bepillantást: A modern humanitárius fölfogás zsinórmértéke a pillanatnyi élvezet; minthogy a házasság kötelek ebből a pillanatból kinyúlik, nem tud megbarátkozni a fölbonthatatlanságával. A katolikus fölfogás szerint az élet nem élvezetre van adva, hanem arra, hogy a lelki érés ideje legyen. A házasságnak is érés iskolájának kell lennie; s mélyebb és igazabb értelemben ilyen lesz éppen a szerencsétlen házasság, ha szenvedései áldozattá nemesülnek. S ez a kereszténység titkos és páratlan ereje: Miként némely forrásnak vize finom kvarckristályokkal szövi át a beléje mártott dolgokat, és így hervatag virágokból csinál hervadhatatlan kristályos virágokat, úgy a kereszténység a lelket, mely megmártózik mélységeiben, arra képesíti, hogy az örökkévalóság igényeit valósítsa a ma és holnap tűnő vonatkozásaiban.

8. Férfi és nő: A házasság gyökere

A házasság gyökere a kétneműség. Azonban ez a gyökér nem okvetlenül hajt ki házasságban, és akárhány hajtása nem a házasságból nő ki. Ebből a modern házasságfejelők aztán törvényt akarnak csinálni; követelésük „a nemiséghez való jog” házások és nem-házások számára, a nők számára külön „az anyasághoz való jog.” Ismeretes ezzel szemben a katolikus álláspont logikája: A nemi differenciáltságban gyökerező „nemi életnek” természetszerű végpontja a nemi egyesülés; ennek természetszerű gyümölcse a gyermek, a gyermeknek emberhez egyedül méltó létkerete pedig a házasság. Így lesz a házasság az az architektónikus *középpont*, amelyből a nő és férfi differenciáltságával adódó összes problémákat helyesen meg lehet látni, miként bizonyos nagy művészettel készült építmények számára is van egy pont, mely egyedül mutatja a konstrukció minden törvényét, művészetét és az építmény helyes arányait.

I. Mindenekelőtt lássuk magát a házassági gyökeret, a nemi differenciáltságot úgy, amint a kinyilatkoztatás világánál a szenvedélytől el nem homályosult elme számára megjelen.

A nemi differenciáltság *biológiai érteleme* világos: morfológiai és fiziológiai tekintetben férfi és nő úgy van megalkotva, hogy a két csírasejt, a mag- és petesejt kialakulhasson és egyesülhessen. A nő külön helyzete, nagyobb nemi föladata abban jut kifejezésre, hogy be van rendezve az anyaságra, a két csírasejt egyesüléséből keletkező magzat kihordására, megszületésére és táplálására. Ez merő anatómia és biológia, melynek analogonjait mutatják a magasabbrendű növények és állatok is. Hogy azonban az embernél a nemiség nem merő biológia, hanem csak biológiai alap, egy lényegesen valláserkölcsei felelős vonatkozás, a házasság számára, semmi sem igazolja oly csattanósan, mint az a tény, hogy a nemi differenciáltság gyökeresen belesugárzik a pszichébe, a jellembé és ennél fogva átjárja az összes kultúrteljesítményeket és történelmi alakulásokat.

Itt a test és lélek kölcsönhatásának egy új megnyilvánulásával állunk szemben. C. Wolff, a híres filológus egy Schleiermacherrel folytatott irodalmi vitával kapcsolatban ezt a kijelentést tette: egy embernek még a logikáján is meg lehet látni, hogy púpos. S Gobineau mondotta, hogy a helyes logika nem más, mint a fajtisza vér. Ez erős túlzás; de aziránt nem lehet kétség, hogy olyan mélyenjáró anatómiai és fiziológiai különbség, mint a nemi elkülönültség, ha nem is oka, mindenesetre jele és szimbóluma egy mélyen gyökerező pszichikai különbségnek is.

Ezt a különbséget, jellegét és tartalmát iparkodik megfogni a maga módszereivel és tudományos eszménye szerint a mai pszichológia. A Wundt szellemében dolgozó laboratóriumi pszichológia mérésekkel és elemi kísérletekkel dolgozik. Ennek eredményeit leszűri O. Lippmann (*Die Psychologie der Frau*). Valamivel közelebb kerül a való élethez ez a mikrológus pszichológia, mikor kérdőíveket bocsát ki sok részletező kérdéssel és lehetőleg széles kör elé terjesztve. Ennek az iránynak eredményeit jól földolgozza *Heymans* (*Psychologie der Frau*). Az újabb és legújabb fiziológia az *endokrin mirigyekről* és a hormonokról szóló tanításaival a pszichológiában is visszhangra talált, amióta Berman megírta alapvető művét (*The Glands regulating Personality*). Azóta sokan hajlandók az egész lelki életet bizonyos mirigyek és váladékok függvényének tartani. Ez a régi materializmus új kiadásban, mellyel szemben nem lehet eléggé hangsúlyozni és értékesíteni a megdönthetetlen régi igazságot: Es ist der Geist, der sich den Körper baut. Egy *charakterológiai* irány figyelmeztet, hogy amit a lelkek nemi különbségének mondunk, az jöhet, legalább nagy részben, a nemek külön történelmi és társadalmi helyzetétől és föladataitól, vagyis lehet nem eredeti, hanem szerzett jelleg. Ismeretes, hogy a legradikálisabb nő-fölszabadító irány, melyet Ellen Key svéd írónő is képvisel, ezen az alapon követeli a nők számára minden téren a férfiúval teljesen egyenlő érvényesülési lehetőséget.

Minden iskolától lehet itt valamit tanulni. A magában kimeríthetetlen gazdag valóság csak hálás lehet, ha a különféle irányok és iskolák minél több úton iparkodnak legalább megközelíteni. Mikor azonban konkrét, életrevaló pszichológiáról van szó, főmesterünk mégis mindig maga az élet marad, az élő valóság és annak legközelebbi rokona, a kongeniális intuíció, amint azt képviselik a nagy gondolkodók, a zseniális élet- és emberismerők, és nem utolsó helyen az emberiségnek évezredes sűrített és sokszorosán átszűrt tapasztalata.

Ennek a lehetőleg egyetemes és a valóság mélyére menő látásnak az az első megállapítása, hogy férfi és nő, a szembetűnő nagy különbség dacára, végre is elsősorban ember, közös szellemerkölcsi tőkének és tehetségeknek birtokosa. Ez egymagában elég annak a nemi pszichológiának elnémitására, mely a két nem közötti különbséget rang és érték különbségévé akarja kiélezni és a nő inferioritásának jelszávába sűríti útszéli bölcsességét. E tekintetben ugyanis épp a mai pontosabb pszichológiai kutatás megföllebbezhetetlenül megállapította, hogy sem a tehetségek, sem a testi teljesítőképesség dolgában nem lehet rangkülönbséget találni a két nem között. Egyetlen terület van, melyen ilyen különbség látszik: a legtöbb tudományban és némely művészetben, pl. a zenében a nő mintha nem volna képes arra a produktív eredetiségre, mely a férfi-pszichének sajátja. Azonban az összevetési anyag hiányossága, nevezetesen pedig az igazságos összeméréshez szükséges föltétel-azonosság eddigi meg nem valósulása ebben a kérdésben is nagy óvatosságra int.

Hanem a különbség mégis fönnáll. *A férfiúi és női psziché nem egyforma.* Miként hiba volna rang- és értékkülönbséget fölláítani, és igazágtalan volna az ennek megfelelő társadalmi berendezkedés, éppúgy hibás és ostoba volna az olyan társadalmi berendezkedés is, mely abból a hiedelemből indulna ki; hogy férfi és nő minden társadalmi kultúrföladat számára fölcserélhető mennyiségek.

A valóság az, hogy a férfiúi és női psziché egy valóságnak sarkított (poláris) kiadása (lásd 22. lap); mondjuk, egy ellipszises erötér *két pólussal*. Mindegyik pólusból meg lehet szerkeszteni az ellipszist és levezetni a törvényeit; de a fókusz-kettősség nélkül nincs ellipszis. S ezeket a pólusokat nem a tehetségek és teljesítőképességek területén kell keresni, hanem mint Heymans helyesen hangsúlyozza, az érdekek vonalán, vagyis azon a vonalon, hol a karakterológia a pszichikai jellem gerincét látja.

S hogy itt nem neveltséggel van dolgunk, hanem természeti adottságokkal, azt már a *gyermek*ek természetszerű kölcsönös elhelyezkedésénél meg lehet figyelni. A fiúk bandákba verődnek, játéktörvényeket állapítanak meg és azokat a legkomolyabb magátólértődéssel meg is tartják. A leányok kettesben, hármásban szeretnek lenni, és a játékban a szabályt vagy nem túrik, vagy megkerülik. Ott a pajtás, itt a barátnő a természetszerű partner. Sigrid Undsetnek ebben a mesteri megfigyelésében voltaképpen benne van a kétféle psziché, melynek fő jellegét ezek a sajna idegenszávu fogalompárok fejezik ki: absztrakt, konkrét; objektív, szubjektív; diszkurzív, intuitív; racionális, emocionális.

Vagyis a nő a konkrét egyedi lét körében érzi magát igazán otthon, a férfi ellenben a konkrétumból az absztraktumba, az adott esetből a törvényre, az otthonból a világba tör; szóval elvet, rendet, törvényt akar. Lehet ezt fölületesen így is kifejezni: a férfi centrifugális, a nő centripetális. A nő skrupulus nélkül meri a világot a maga szempontjából nézni, illetve a maga érdekeihez mérni és amennyire tőle telik, alakítani, és nem engedi magát zavartatni elvektől, törvényektől, objektív meggondolásoktól, közérdektől. Minden élményt és ítéletet, minden tudományát és eszményét a maga én-körén szűri át, és ezért hajlandó a törvényre fittyet hányni és a demokráciát lebecsülni, ellenben rokonszenvezik a diktatúrával és anarchiával. A közérdeknek, az objektív világrendnek, a méltányosságnak, az *audiatur et altera pars* és a *suum cuique* elvének a férfi a hivatott és természetszerű képviselője. Mikor azt mondják, hogy a nő a világot a szívében át nézi, a férfi az eszén keresztül, hogy a férfi okoskodik és néz, a nő nem okoskodik és lát, a férfi figyel és következtet, a nő megsejt és megérez, voltaképpen ugyanezt mondják és jelzik, hogy a nő lelkében az érzelmi és ennél fogva az akarati mozzanat nagyobb

szerepet visz, mint a férfinál. Ugyanebből következik, hogy a nő impulzív a férfi fontoltságával szemben, intuitív a férfi gyűjtő és láncoló állásfoglalásával szemben. A fején találja a szeget az orosz közmondás: A nő első tanácsát fogadd meg, a másodikat tedd félre; és az olasz: *savie (sono le donne) all'impensata, pazze alla pensata.*

Ezeknek a megállapításoknak színe előtt nem nehéz eligazodni a modern *nő-emancipációs törekvéseken* és azoknak a férfiak részéről való egyoldalú megítélésén. Föltétlenül hibás az a hiedelem, mintha a nő az inferiális, a gyöngébb nem volna. Ha tudományos és részben művészeti téren nincsenek olyan teljesítményei, mint a férfiaknak, az ugyan a feministák szerint az eddigi elnyomottságnak következménye; azonban bizonyos, hogy ez az elnyomottság és az abból eredő állítólagos inferioritás az európai kultúrterületen nem volt meg – csak a XVII. és XVIII. század nagy nőire kell gondolni; azt a gépek világa teremtette meg. Ha a közalkotás, nevezetesen a törvényhozás jobbra férfimunka, annak nem az az oka, hogy erre a nő nem képes, hanem, hogy erre nincs igazi ambíciója. Viszont a közvetlen konkrét, önzetlen emberszeretés és önfeláldozás terén a nő általában messze meghaladja a férfi teljesítőképességét, nevezetesen testi szenvedések elviselésében is. S amikor akarja, megmutatja, hogy a világ, illetve a történelem folyásába is bele tud nyúlni, sokszor hatásosabban, mint a férfiak – Hatsepszuttól Eugéniáig. A „*Cherchez la femme*” történeti heurisztikai elve helyes megfigyelés eredménye, s eléggé kijózaníthat férfiakat és nőket egyaránt abból a hiedelemből, hogy a történelmet csak a férfiak csinálják. Arról meg felesleges szólni, hogy a maga sajátos területén, értem a családot és házasságot, a tősgyökeres nő mindig keresztül tudja vinni a maga akaratát. Mikor Thackeray azt mondja, hogy egy valamire való leány elveteti magát azzal, aki a szíve választotta, a magyar néphumornak ugyanez a meggyőződése: Odalent a Baranyában jó szokása van a lánynak: maga mondja a legénynek, adjon Isten engem kendnek.

Tehát a nőfölszabadító törekvések addig feltétlenül helyes úton járnak, míg a közös emberi jogokat és életlehetőségeket ki akarják vinni a nők számára is olyan társadalomban, melyet jobbra férfi-önzés és kíméletlenség épített. De végzetesen rossz nyomon jár, mikor *egymással helyettesíthető egyenlő mennyiségek*ként kezel férfit és nőt. Ez ellen óvást emel a természet, mely fizikailag és ennél fogva pszichikailag nem nivellálta, hanem polarizálta a férfit és nőt. Fején találta a szöveget a jeles Linsenmann, aki már két emberöltő előtt megállapította, hogy „nem kevesebb a nőnek joga, mint a férfinak, hanem jogai mások. Nem is csekélyebb a műveltségre való rátermettségük, csak természetüknek más műveltség felel meg; nem is kevesebb a teljesítőképességük, mint a férfiaknak, hanem más területen mozog” (Moraltheologia 1878, 642. lap). Mihelyt a nőmozgalom komolyan veszi az egyenlősítés programját és győz, okvetlenül vesztesként kerül ki; pyrrhusi lesz a győzelme: a férfipozíciókat csak a női sajátosságok árán éri el; ama föladatakra a megfelelő pszichofizikai erőképletet nem fogja megszerezni; elveszti női értékeit és helyébe nem szerez férfi értékeket, nem is szólva arról, hogy mérhetetlenül szegényíti majd a kultúrát és a társadalmat, mely csak akkor adja ki összes értékeit, ha mindkét nem pólusán jár a tengelye.

Mi már most az a más terület és más föladatakör, melybe a reális nemi pszichológia utalja a nőt? Ennek megállapítása végett meg kell találnunk a nőiségnek úgyszólván pszichológiai magvát, azt a földalatti kútfőt, melyből fakadnak minden nyilvánulásai, mely aztán megvesztegethetetlenül megmutatja igazi mivoltát és ezzel együtt értékét és föladatát.

Mindenekelőtt tegyük magunkévá az újabb kutatásnak azt a megállapítását, hogy a férfiúi és női psziché, úgy amint jellegét vázlatoztuk, ún. *ideáltípusok*, vagyis a valóságból merített és ezért nem önkényes, de az instanciák elhagyásával összehangolt fogalmak, melyek a maguk teljességében egy egyedben aligha valósulnak meg, azonban alkalmasak arra, hogy a konkrét valóság tarka sokféleségét hozzájuk mérjük (normatív típusok), és így a tőlük való kisebb, nagyobb távolság szerint méltassuk.

Helyes lesz nagyjából a szerencsétlen, de tanulságos sorsú *Weininger* megállapítása: A nemi vonatkozásokban, tehát a házasságban is, természetszerűen úgy keresi egymást férfi és nő, hogy

egy teljes férfiúság és egy teljes nőiség adódjék. A konkrét egyed azonban, jóllehet morfológiailag és biológiailag egy nemre van határolva (fiziológiai hermafroditák egyáltalán nincsenek, anatómiák is elenyésző számmal; mindössze 3-4 esetet ismer a tudományos irodalom), pszichéje tekintetében ritkán egészen férfi, illetve egészen nő. Normálisoknak kell mondani azokat, kikben a saját biológiai nemüknek megfelelő pszichikai nyilvánulások uralkodnak és adják az általános jelleget. Ezen túl helyezkednek el az *abnormisak*: a visszamaradtak, infantilisek, a közömbösültek vagyis pszichikai hermafroditák, akár passzívek, vagyis olyanok, kiknél az ún. nemi élet igényei alig jelentkeznek, akár aktívek, akik ismét vagy biszexuálisak (ezeknek a nemisége két irányba hull szét), vagy kiforgatottak, invertáltak: nőileg érző férfiak és férfiúilag érző nők. Ezek a nemi abnormitások magukban véve egyszerűen adottságok; etikai szempontból kísértések és ösztökélések a nemi gondolatoknak, vágyaknak és ízlésnek hamis vágányra való terelésére. Itt föltárul a psychopathia sexualis szomorú országa, hol beteg a nemi orientáció vagy tárgyában, vagy módjában (auto-, homo-, alloerotizmus a normális heteroerotizmussal szemben, amely azonban maga is beteggé válhatik hypo-, hyper- és paraerotizmus alakjában). Ezen a téren aztán egy, a tudományost adó népszerűsítő irodalom, mint szexuáltudomány igen rossz munkát végez: Nem szólva arról, hogy erkölcsileg rendkívül veszedelmes témákat és tényeket a természetszerű etikai óvintézkedések nélkül tálal ki boldognak-boldogtalannak, világgá vet részben kiforratlan, részben csak felelős szakemberek elé való megfigyeléseket, sőt hipotéziseket, s a kritika- és ítéletnélküli laikus könyvolvasók tömegét arra csábítja, hogy ezekkel a meg nem emésztett szaktudományos patronokkal akarja befogni és elintézni azt az élő valóságot, melyet sablonokba szorítani nem lehet; az önigazoló bűnösöket vagy betegeket pedig tudományos jelszavakkal és ürügyekkel fölszabadítja, hogy bűnös vagy beteges hajlamaiknak engedjenek.

Érett, intelligens ember ma alig kerülheti el, hogy épp ebben a kérdésben is némi tájékozódást ne szerezzen. Aláírhatjuk Keyserling megállapítását: Ma sok házasság azért is mállik szét, mert akárhány férfinak sejtelve sincs a női psziché sajátosságáról (Ehebuch 40. lap). Azonban rászabadítani ezt az intelligenciát arra a jelzettem irodalomra: medicina peior morbo. Jó lélekkel csak két munkát ajánlhatok, melyek kiegészítik egymást; az egyik Seved Ribbing: *Gesundes Geschlechtsleben*, a másik I. Klug: *Die Tiefen der Seele*.

Amennyiben a modern kutatás tovább megy és a nemi pszichikai differenciáltságot *általános kategóriaként* kínálja föl, mint annak idején a pythagoreusok, ha benne akarja megtalálni a történelem kulcsát, mint Ottfried Eberz (Hochland 1829-30. évfolyam), már merő szimbolizmusba megy át. A férfiúság és nőiség nevével és jellegével jelzett két pólus analogonjait csakugyan nem olyan nehéz megtalálni a teremtésben, s az is bizonyos, hogy akárhány kultúrtermék, sőt kultúrkorszak inkább a férfiúival van rokonságban, más inkább a nőivel. Addig nem is kell állást foglalni ez ellen a szexualizmus ellen, amíg tudatában van szimbolizmus jellegének, míg a férfiúságot és nőiséget alkalmas jelnek és képnek tekinti bizonyos szellemtudományi tényállások nagyjából való jellemzésére. Teljesen rossz nyomon jár azonban, mikor a férfiúság és nőiség eredeti egységéről beszél, mikor az első embert is androgynnek minősíti. Ez már nem szimbolizmus, hanem mitologizmus, fantázia terméke; a valósághoz semmi köze.

A valóság a nemeknek biológiai differenciáltsága, mely a körülírt módon és fokban belesugárzik a pszichikumba. És ha most azt kérdjük: *Mi ennek a pszichikai differenciáltságnak legmélyebb értelme és mivolta*, mi a metafizikai magva, a helyes leltre ráirányít a biológiának félreérthetetlen nyelve. A férfiúi psziché alapértelme, lényege és ennél fogva hivatottsága az atyaiság, a női léleké az anyaiság. *Anyaiság*: befogadás, megtermékenyülést váró megtárlás, a kapottságok megtartása, hordozása és kiérlelése, konkrét személyes aprólékos gondozással, és ennek szellemében a férfiúra való támaszkodás igényével. *Atyaiság*: adni, termékenyíteni, életet fakasztani, azt megvédeni, kereteit és lehetőségeit megszervezni és nevezetesen az értékek nagy

hierarchiájába beleszervezni, Istenhez igazítani. Az atyaiságban van egy papi vonás: A férfi feje Krisztus; az anyaiságban pedig van egy lényegesen karitatív vonás: a nő feje a férfi (1Kor 11,3).

Ebből három nevezetes következmény foly:

1. A nemi differenciáltság érvényesítésének *természetszerű kerete a házasság*. Az atyaiság és az anyaiság teljes tartalmával, biológiai megalapozottságával is *ott* tud teljesen kibontakozni és képes megadni a szublimált atyaiságnak és anyaiságnak mint erkölcsi eszménynek a törőlmetszettség alapját és vitalitását. Férj és feleség helyzete a házasságban bio-pszichikailag is meg van alapozva abban az értelemben, amint a katolikus fölfogás mindig képviselte Szent Pál nyomán (3. értekezés).

2. A nemeknek *házasságkízüli egymáshoz való vonatkozása* csak ebben a jelben lesz egészséges; mert csak így lesz a természetnek megfelelő. Luis Coloma, a kiváló spanyol jezsuita író egyik regényének (Boy) ezt teszi jelszavává: „A férfi életében csak két nőnek van jogosan helye: az ő anyjának és gyermekei anyjának. Ami ezen a két szent és tiszta szereteten túlmegy, vagy veszedelmes vargabetű, vagy bűnös eltévelyedés.” Igen, az a férfi találja el a nőekkel szemben való magatartását, aki az atyaiság felelősségével, védeni- és építeni akarásával nézi; s az a nő a férfival szemben, aki az anyaiságot, gondosságot, közvetlen, de felelős szeretetszolgálatot tudja belevinni vonatkozásába. A hitvesi viszony férfi és nő természetes viszonya, ennek gyökere atyaiság és anyaiság: „az a hatalmas harmadik, aki nincs, de lenni akar”. Nemcsak biológiailag, hanem lelki vonatkozásban is férfi és nő mélyebb találkozásának csak úgy van értelme, ha készül általa világra jönni az a hatalmas harmadik, akinek vagy aminek létesülése e két ember szent találkozásához és együttműködéséhez van hozzákötve. Fiú és leány testvéri viszonyában, mint azt sokszor ajánlják, nem tudom megtalálni azokat a gyökeres mozzanatokot, melyek ezt a viszonyt alkalmassá tennék arra, hogy férfi és nő kölcsönös vonatkozásának mintaképe, *causa exemplaris*-a legyen.

3. *A nemi életnek minden házasságkízüli valósulása* azért is súlyosan ellene jár a természetnek, mert pusztítja az atyaiság és anyaiság értékeit. A nemi zabolátlanság mérhetetlen pusztításokat visz végbe a történelemben és jelen életünkben; de ne gondoljuk, hogy ennek a rettenetes bűnözönnek legfélelmeesebb megtorlója a *spirochete pallida*, a vérbaj sápadt, alattomos bacillusa; legveszedelmesebb fertőzése az a szellem-erkölcsi öncsonkítás, eunuchizmus, mely felelőtlen kalandoknak, testet-lelket ölő nemi vonatkozásoknak dobja oda a férfi és nő legdrágább földi javait: az atyaiságot és anyaiságot. Megbecstelenített, életük koronájától megfosztott, honukból kiűzött gyászmagyarok nemzedéke az, mely a házasságon kívül akar „nemi életet”, s ott még jogról is mer beszélni – enyészethez, kárhozathoz való jog?!

II. Most rendelkezésünkre állnak a szempontok annak a jelentős gyakorlati kérdésnek megoldására: miképp kell lelkileg, tehát gondolattal és magatartásban elhelyezkedni azoknak, *kik házasság nélkül élik le életüket?*

Itt három csoportot kell megkülönböztetnünk: az Istenért, az önzésből és a kénytelenségből házasságnélküliek csoportját.

1. Az első csoportba azok tartoznak, kik követik az Úr Krisztus szavát (lásd 40. lap), kik Isten országáért, *propter regnum caelorum*, mondanak le a házasság életről, tehát nemcsak a férfi- és nőszertetese, hanem a papi rend emberei is. Átlépnők kitűzött kereteinket, ha vállalkoznánk a fogadott házasságtalanságnak, a *szüzességnek* és *papi nőtlenségnek*, a celibátusnak tüzetes tárgyalására. Történeti megokolásul elég most arra utalni, hogy az Egyház mindenestre megértette Szent Pál szavát, melynek értelmében meg van osztva, aki kénytelen feleségére is gondolni (40. lap). Ennek a súlyos szónak levonta a konzekvenciáját s nőtlenségében és szerteteseiben teremtett magának olyan vezérkart és munkássereget, mely Isten országának ügyét a történelemben páratlan hatásossággal és egyedülvalósággal tudja képviselni. Az evangéliumi igazság úttörése és következetes képviselése osztatlan erőt és sokszor teljes kockázatot követel. A család ennek az osztatlanságnak útjában áll – elég történeti példa rá a görög klérus; a családi tekintet pedig útjában van az apostolságnak, amint az északi protestáns

papság és misszionáriusok példája mutatja. A katolikus szentségkiszolgáltatás, nevezetesen a gyónás és a lelkivezetés szinte megköveteli a celibátust, mely egyedül teszi lehetővé, hogy a hívők papjuknak közvetlen közelébe férközzenek, és ne kelljen indiszkrécióktól és nemkívánatos közvetítésektől tartaniok. Nemkatolikus gondolkodók és életismerők is tudják méltányolni az Egyháznak azt a stílbiztonságát, mellyel így tudott magának teremteni Isten országa számára vezéreket és előmunkásokat.

Itt azonban nem pontosan erről van szó (lásd különben Dogm. II. 463. kk.), hanem *a celibátusnak és szüzességnek a házassághoz való viszonyáról*. Épp a házasság nevében érik a celibátust a legmakacsabb és legkomolyabban számbavehető támadások. Amit ugyanis az egyházellenes düh tájtékoz rá az Egyháznak minden olyan intézményére, mely a természetből kirí, azt felsőbbes lélekkel letörli orcájáról az Egyház és annak képviselője, abban a szentpáli tudatban: Tudom, kinek hittem és biztos vagyok (2Tim 1,12). Azonban a múlt század 80-as éveitől az Egyháznak számos intézménye, sőt tanítása és erkölce ellen éppen egy felsőbbes erkölcsi eszmény és lelkiismeret nevében indult meg a hadjárat. Ennek a támadásai veszedelmesebbek, mint a sekélyes fölvilágosultság és szabadkőművesség vásári és színpadi levegőverdesése; de az igazság veterán harcosa számára egyúttal megtisztelőbbek, azért is, mert alkalmat adnak a katolikus élet és igazságeszmény szuverén felsőbbségének benső igazolására.

Egy közkeletű nehézség *a természet nevében* emel kifogást a nemi megtartóztatás ellen. A legerősebb ösztön, úgymond, az, mely az érett normális embert a másik nem felé tereli; ez mélyen meggyökerezett a természetben, sok értéknek és lelki szépségnek forrása. Lefojtása tehát természetellenes; s nem csoda, ha súlyos testi és lelki károkat okoz. Akik fiatalos hevülettel vállalták is a celibátust, az ebből származó kötelességet előbb-utóbb kényszernek, octroy-nak érzik és iparkodnak szabadulni az elbírhatatlan lidércnyomás alól, vagy kompenzációkkal, vagy egyenest a vállalt kötelezettség elhanyagolásával. Így a legsúlyosabb eltévelyedések és erkölcstelenség forrása lesz, amit az Egyház a magasabb erkölcs normájának, őrének és kútfejének szánt.

Hogy sok a gyöngé ember, hogy akárhányszor becsületes igyekezet mellett is a valóság elmarad az eszmény mögött, a tényleges magatartás a vállalt kötelezettség mögött, és hogy ennél fogva sok kínos és botrányos félrelépés történt és történik, ki akarná ezt tagadni? Aki az Egyházzal érez, sőt aki akár mint kívülálló is csak rásejtett a fogadalmas nemi megtartóztatás erkölcsi értékeire, azokat a kisiklásokat velem együtt siratja, irtja, messze tekintő neveléssel iparkodik megelőzni és sebeit gyógyítani. De soha egy pillanatra sem téved meg aziránt, hogy *az Isten kedvéért vállalt megtartóztatás nem természetellenes, hanem természetfölötti*. Nem természetellenes a szellemnek felsőbbségét és erejét hirdetni a test fölött, különben természetellenes volna a technika is sőt a kultúrának minden erőteljesebb előretörése. Hogyan lehetne természetellenes, amit az Úr Jézus Krisztus mint a finomabb odaadó lelkület követelményét és eszményét állít elénk?!

S épp ezért a nemi tartózkodás *nem is lehetetlen*. Bizonyos, hogy nem mindenkinek egyformán könnyű. Az ösztönök ereje, iránya, időszakisága tekintetében számos fokozat található az emberek között, s akadnak bizonyára nem csekély számmal, akikre áll Szent Pál tanácsa: Ha nem tartóztatják meg magukat; házasodjanak; jobb házasodni, mint égni. De a nemi tartózkodás normális testi és lelki konstitúciójú embernek, akár férfinak, akár nőnek, nemcsak nem lehetetlen, hanem általában nem is jelent nagyobb nehézséget, mint a magasabb erkölcsi követelések hű és következetes megtartása általában. Bizonyosságul felvonul az a sokezer férfi és nő a múltban és jelenben, kik a vállalt szüzességi fogadalmat vagy celibátust becsülettel megtartották egy hosszú életen keresztül, sokszor nem csekély nehézségek közepett. Persze a botrányok és kisiklások a dolog természeténél fogva könnyebben jutnak nyilvánosságra, mint a magától értődőség magányában meghúzódó kötelességteljesítés; a közönség természeténél fogva élénkebb visszhangot kelt a szellem-erkölcsi fegyverletétel, mint a győzelem.

Magától értődik, hogy a nemi megtartóztatásnak is *megvan a higiéniája, aszketikája, pedagógiája és pszichológiája*. De épp ezen a területen a mi közönségünket oly kiváló művek tájékoztatják, mint Tóth Tihamér és Marcell Mihály könyvei; s ezért nem kell ennél a jelentős tárgynál tovább időznöm. Hasonlóképpen nem kell ma már tüzetesebben visszaautasítani azt a vádat, hogy a nemi önmegtartóztatás egészségtelen. Illetékes orvosi fórumok újabb és legújabb ismételt nyilatkozatai után igazán kár volna a Dunába vizet hordani. De nem fölösleges a következő megállapítás: A magam részéről elfogadom, hogy kevésbé egészséges konstitúciójú embernek egészsége szempontjából jobb volna a békés, harmonikus házasság élet; sőt a legtöbb orvossal szemben még azt is állítom, hogy a harmonikus házasság minden normális ember számára az egészségnek általában jobb, mint a nemi megtartóztatás. S lehet-e ez másképp, ha a nemiség Isten adta természeti velejáró? De mi következik ebből? A nemi megtartóztatás ellen egyáltalán semmi annak számára, aki tudja, hogy a testi és fiziopszichikai egészség nem értékmérője az emberéletnek, és még kevesebb annak számára, aki tudja, hogy a harmonikus házasság általában mennyire csak posztulátum. Az élet nagy konfliktusait nem lehet megoldani kompromisszumok nélkül; s azok lesznek a szerencsés kompromisszumok, hol az értékesebb fél érdekei győznek, tehát a mi esetünkben a lélek érdekei. Ez a gondolat a nemi önmegtartóztatást egyszersmindenkorra kiveszi az orvosi vélemények divatváltozásainak eshetőségei alól.

Szokás – még katolikus részről is itt-ott – arra utalni, hogy a celibátus által igen sok értékes katolikus férfiú, sokszor a legértékesebbek, *meddősegre* vannak kárhóztatva, s az Egyház elesik attól az áldástól, mely az ilyen férfiak értékes házasságából és értékes utódaitól jöhetne.

Ez az egyházi – mondjuk – eugenetika feledni látszik, hogy azokat a férfiakat éppen celibátusuk tette értékesekké, tehát circulus vitiosus-ba rántanák bele ha meg akarnák fosztani attól, ami értékük forrása. Aztán figyelmen kívül hagyják, hogy az eugenetika végre is nem tenyész-fogás. Nem annyira biztos, hogy az alma nem esik messze a fájától, kivált ha az a fa dombtetőn állott! A celibátus pedig a katolikus papságot és szerzetességet arra képesíti, hogy éppen abban legyenek termékenyek, ami az eugenetikában a legszükségesebb: a szellem-erkölcsi nemzésben.

A legutósebb gondolat a celibátus ellen a következő: *A házasság szentség*; a szerzetes, illetőleg célebs állapot pedig nem. Ha tehát az Egyház papjainak nem enged házasságot, lebecsüli azt az állapotot, melyet maga szentségnek minősített és végelemzésben helyt ad annak a gyanúnak, hogy a házasságban élőkét csakugyan másodrendű keresztényeknek minősíti, mint azt ma hajtogatja a liberális protestantizmus.

Mi ismételtelen kiemeltük, hogy éppen az Egyház nem fárad bele a manicheizmus elleni harcba; épp az Egyház az, mely állandóan tiszteletben tartotta és uralomra segítette Istennek a nemekre és a házasságra vonatkozó teremtő gondolatát. S hogy az Egyházban nincsenek első- és másodrendű keresztények állapot szerint, hanem legfőljebb személyes teljesítmény szerint, annak állandó élő cáfolata a katolikus erkölcs alapmeggyőződése: *az erkölcsi tökéletességnek egyetlen fokmérője az Isten-szeretés és a krisztusi emberszeretés*. Miként Isten nem ismer személyválogatást, az Egyház is ugyanezt a zsinórmértéket alkalmazza bármilyen rendű és rangú hívőivel szemben, amint azt nagy arányban bizonyítja a szentek jegyzéke.

Mikor a trentói zsinat kimondja, hogy az Istenért való szüzesség különb, mint a házasság, nem a házasembereket teszi második helyre, sőt még a házasságot sem, hanem csak azt mondja ki, amit az Úr Krisztus is hirdetett és Szent Pál nyomatékozott: Aki Istenért, Isten országáért szüzességben él, az közvetlenebbül és osztatlanabbul tud Istennek szolgálni, mint a házasember, és elvben nagyobb elszántságot mutatott erre a közvetlen és osztatlan Isten-szolgálatra. De ennek az eszménynek megfelelő erkölcsi magaslatra tényleg fölemelkedni, az már a személyes áldozat dolga. Talán nem oly nehéz belátni, hogyha egy magas hegycsúcsot kell megmászni, nem olyan kedvező a kilátása annak, aki súlyos poggyással indul, mint annak, aki minden fölösleges teherről eleve lemondott, s csak jó hegymászó-botját, trenírozott izmait és legszükségesebb élelmét viszi magával. Ennyit és nem többet akar kimondani a Tridentinum a

szüzi és a házasságot tekintetében. Ki hogyan és milyen ütemben mássza meg a hegyet, végre is személyes teljesítőképesség és erő kifejtés és – szerencse (a lelkiéletben kegyelem annak neve) dolga. Házasemberek között is vannak kiváló nagy szentek, mint Római Szent Paula vagy Magyar Szent Erzsébet; celibátusban és fogadalomban is akadnak lanya keresztények.

A megtartóztatás állapota magában, elvonatkozva a személyektől, alkalmasabbá tesz az osztatlan és közvetlen Isten-szolgálatra. A házasság e tekintetben kísértéseket tartalmaz. S épp ezért kell szentségnek lennie. Elsődleges értelme ugyanis az, hogy embert emberhez köt. Az ember pedig nem eo ipso megszentelés eszköze embertársa számára; tehát szentségi fölavatásnak, kegyelmi újjáteremtésnek kell azzá tennie. Ellenben az Istenért vállalt nemi önmegtartóztatás az embert közvetlenül Istenhez köti. Ez a viszony tartalmával eo ipso lélekszentelő; itt tehát nincs helye közvetlen szentségi fölemelésnek és átminősítésnek.

Tehát a házasság nevében nem szabad megtámadni a celibátust, hanem azt kell mondani, hogy a házasság nem lehet el a celibátus nélkül; ezt újabbak is itt-ott hangoztatják (pl. Foerster: A nemi élet etikája és pedagógiája); de – amire ritkán szokás gondolni: – a celibátus sem a házasság nélkül. *A két állapot lényegesen egymásra van utalva*, és egybehangzásuk az isteni bölcsességnek mesterműve, az Egyházban működő Logosznak nem utolsó bizonyítéka.

Mindenekelőtt a házasság lényegében nemi viszony lévén, csak akkor lehet harmonikus, a természetének megfelelő, ha igazában és egészen férfi és nő találkozik benne, és adják egymásnak nemi mivoltuknak is a javát. Már most az Istenért vállalt nemi megtartóztatásban adva van egy állapot, mely módot nyújt, *hogy férfiak és nők a maguk sajátosságában magukra eszméljenek*, s nem befolyásolva emberi vonatkozásoktól, még nemi vonatkozásoktól sem, egyenest Istennel való eleven vonatkozásban éljék meg és érvényesítsék embervoltuk teljes tartalmát. Ezáltal a házastársak számára mintakép és tájékoztatási középpont lesznek: a házastársaknak „egymás” számára olyanoknak kell lenniök, amilyeneknek Isten számára bizonyulnak a teljes tartalmú, igazán értékes szerzetesek és szerzetesnők.

De van a szüzességben a házasság számára még jelentősebb erő is. Akik Istenért vállalják a nemi megtartózkodást, nagy arányban megmutatják, hogy a nemző ösztön nem lebíthatatlan, hogy magasabb erkölcsi értékek kedvéért az ember lemondhat róla embersége kára nélkül, sőt magasabb új értékek reményében. A keresztény házasság sem lehet el *erős és következetes nemi fegyelem* nélkül. A házas hűség és kímélés sokszor huzamos kölcsönös tartózkodást követel, nem is szólva az esetleges ideiglenes gyermekkorlátozás szükségességéről, melyre nézve a katolikus erkölcs más eszközt nem ismer, mint a megtartóztatást. Hirdetni az ösztön mindenhatóságát és ellenállhatatlanságát, s ezen a címen lehetetlennek mondani a celibátust és szüzességet, természetesen végelemzésben a keresztény házasságot is lehetetlennek mondja és a nyakló nélküli nemi kitombolásnak készíti útját. A protestáns és anglikán nemi etika éppen ezen a ponton kerül önellentmondásba és evez föltartóztatathatatlannul a végzetes hajótörés felé. Ha ellenben van celibátus és szüzesség, akkor via facti folyton ott áll a házasok előtt a bizonyosság, hogy ez lehetséges, s a biztatás, hogy tegyék is meg: si potuerunt hi et hae, quare non tu? Ha azonban nincs celibátus és szüzesség, akkor a házasok védtelenül ki vannak szolgáltatva az ösztönnek; a legtöbb házasnak még csak sejtelve sem dereng arról, hogy a természetnek erre a vad paripájára is lehet zabolát vetni.

De a celibátus is rá van utalva a házasságra – akármennyire különösen hangzik is! Rá van utalva mindenekelőtt azért, mert a szerzetesi szüzesség és a celibátus föladatai teljes férfit és teljes nőt kívánnak. Ennek a kiteljesedésnek természetes iskolája és tere a házasság. A celibátus lemondott a nemiség fájának erről a természetes kertjéről; nem mondhat le azonban arról a tanulásról és elevenítő erőről, mely belőle feléje árad. Ő is arra van hivatva, hogy valósítsa az Isten országáért följánlott nemiségének alap gondolatát, atyaiságát, illetőleg anyaiságát; mert csak ebben a kategóriában fogja természetesen, harmonikusan és termékenyen Isten országának érdekében értékesíteni embererőit. A fejletlen vagy félreacsúsztott nemiség félségbe, torzságba, irritáltságba, meddőségbe és egocentrizmusba sodródhatik; a teljes tartalmú, de a

kegyelem által magasabb etikumba föl nem oldott nemiség pedig szomorú, sokszor tragikus kompenzációkat keres. Ezért az Isten országáért való nemi tartózkodásnak határozott célkitűzéssel az atyaiság, illetőleg anyaiság teljes etikai tartalmára kell törekednie, abban az értelemben, mint az Üdvözítő jelzi a tíz szűzről mondott példabeszédben, amint azt fölségesen kommentálja Langland-nak, a kiváló középkori angol költőnek Piers Ploughman-je:

Chastity without charity
lies chained in hell;
it is as lewd as a lamp
that no light is in.

S ennek a célkitűzésnek *megvan a maga pedagógiája és pszichológiája*, melyet nem is oly könnyű szabályokba foglalni; legalább eddig még nem történt meg. Egy negatív szabálya mindenesetre annak a közvetlenül kínálkozó kísértésnek visszautasítása, mintha itt a szüneiszaktoi), subintroductae, „szellemi jegyesek”, szokásának valamilyen megújítása célra vezetne. Az Istennel eljegyzett férfi az atyaiságnak kegyelmi kifejtésére a szükséges női ellenpólust abban a nőiségben keresse, melyet a katolikum mint olyan tartalmaz: Szűz Máriában, az Oltáriszentséghez való viszonyában, papi tevékenységének anyai jellegű, gondozó mozzanataiban, és nem a subintroducta-ban, aki csakis hamis, ha ugyan nem végzetes vágányra tudná azt terelni.

A nő természeténél fogva inkább van arra utalva, hogy emberi támaszt keressen. A részletekhez és a közelbe tapadó igényénél fogva neki nem olyan könnyű az objektív katolikumban és a láthatatlan Istenben megtalálni a maga nőiségének és anyaiságának ideális ellenpólusát. Ezért a nő számára a szüzesség állapota nagyobb áldozat és nagyobb elszántság – persze, ha aztán egész lélekkel történt, s teljes következetességgel és gazdagsággal épült ki, hasonlíthatatlanul nagyobb az érdeme és áldása is, amint a legnagyobb női szentek, egy Nagy Sz. Teréz, Sziénai Sz. Katalin stb. alakja mutatja.

Ennek a pedagógiának a legjelentősebb pozitív szabálya: *a teljes értékű házasságnak mélységes, élő megbecsülése*. A természetszerű medrében és területén kiérett atyaiság és anyaiság az élet közvetlenségével, egyenességével és erejével tanítja meg a celibatáriust és a szüzet a szublimált atyaiságnak és anyaiságnak is igazi tartalmára és jellegére.

Ez a komoly házasságtisztelet *a megtartóztató állapot kísértéseinek legyőzésére* is a kegyelem után a leghatásosabb tényező. A nemi önmegtartóztatás legközvetlenebb és legerősebb kísértése a testből és vérből jön s az alsó erősz motívumaiból táplálkozik. A nemi ellenpólusnak meggyökerezett mély keresztény tisztelete ennek az alsó erősznek félreérthetetlenül értésére adja, hogy nem vállal vele semmi közösséget. Amely férfi előtt a valóság közvetlenségével és begyökérsével ott áll a meggyőződés, hogy a nőben az anyaiságot kell látnia és tisztelnie, tehát ami őt a nő felé tereli, az köteles az anyaiságnak igényeit, felelősségeit és áldozatait is komolyan tiszteletben tartani, az a férfi nyomban tisztában lesz vele, hogy az ösztönök csábító beszédje felelőtlen; felületes, utálatos, lealázó; lelkében tehát a kísértés nyomban kiváltja az anyaisággal szemben tartozó tiszteletnek és felelősségnek magatartását és ezzel az egész lelki folyamatot abba a régióba emeli, ahol lehetségessé válik az emberméltóságnak megfelelő folytatódása és elintézése. A nemi ösztön csak addig lebíthatatlan, amíg erőszakkal vagy mesterségesen elszakítják a vele szervesen együvé tartozó felsőbb erősznek világától. A házasság megbecsülése a celibatáriusnak éppen ezt oltja bele a tudatába; míg az *egyoldalú* aszkézis könnyen odajuttat, hogy megtörténik a lélekben a végzetes szakadás, és amikor ezzel betömődik a kísértéseknek egy csatornája, fölszakad egy másik, erősebb és veszedelmesebb.

Így a házasság és szüzesség két virág; egy tövön fakadnak, a nemiség közös tövén, arra hivatva, hogy egy tavasznak legyenek közös nyílása. Két húr ez, egymásra hangolva; két

erőrendszer egymásra utalva – tanulságos és fölemelő példája Isten teremtményének. A dór stílusban élesen különvált két rend az oszlop és a rajta nyugvó gerendázat. A gót stílusban az oszlop észrevétlenül átmegy a mennyezetbe; a hordozó és teher közti ellentét föl van oldva szabad erők szabad vonatkozásába. Itt már nincsen feszültség és versengés, hanem egyenlőrangú erők szabad és termékeny kölcsönössége. *Ez a házasságnak és szüzességnek is konstruktív törvénye és szelleme.*

2. A nemházasodók második nagy csoportját azok alkotják, akik nem önként, nagylelkű odaadásban mondtak le a házasságról – *propter regnum caelorum*, hanem *akik* egyszerűen *lemaradtak* róla.

Ezek közül külön megítélés alá esnek azok, kik önzésből maradtak le, tehát mindenkiféle a tipikus agglagények és (ez a típus ritkább) önkéntes vénleányok, mint akik egyszerűen kényelmesebbnek találták a meg nem házasodást. Ezek a zsugorodás sorsát választották a nyíló tavasz közepett; magukra vessenek, ha zsugorodottságban, múmia-állapotban élnek le és fejezik be földi életüket; földöntúli sorsuk Isten kezében van. Nem lehet ebből a gyászos hadból kivenni azokat, kiket az ún. oedipus-komplexus tartott vissza a házasságtól: anyjukhoz való antiquált vonzódás, melyet persze nem egyszer rövidlátó anyai önzés is szít. Ezek az anyámasszonykatonák nem győzelemre indulnak neki az életnek, hanem gyászvitézek tragikomikus sorsát választották. Nem járnak messze tőlük, kik földi érdekből nem jutottak el a házassághoz, ha az az érdek mindjárt tudomány, karrier vagy társadalmi avagy politikai föladat volt is. Az atyaiság, illetve anyaiság áldásából ezek is kirekednek; ez ugyanis olyan kényes mag, mely csak a házasság földi melegében vagy az Isten-szolgálat mennyei napsugarán tud kibontakozni.

Más megítélés és elbánás alá esnek, kik *hibájukon kívül nem jutottak el a házassághoz*. Ezeknek meg kell találniuk a helyüket Isten országában. Itt mindenkiféle olyanokról van szó, kik megértették, hogy nem szabad megházasodniok: akár testi, akár lelki, akár erkölcsi hibák vagy hiányok miatt nem vállalhatják azt a felelősséget, hogy a maguk sorsához hozzákössék egy házastársnak és esetleges gyermekeknek sorsát. Ezek megértették a legmélyebb atyai, illetve anyai felelősséget, amint azt Nietzsche is kimondja: *Du willst Weib und Kind. Aber bist du einer von denen, die Weib und Kinder wünschen dürfen?* Elsősorban azonban olyanokra kell itt gondolni, kik nem akadtak megfelelő hitvestársra. Főként nőket ér ma ez a sors; hisz ez is egyik tünete és következménye a mai társadalmi élet egészségtelenségének. Ezekre súlyos probléma nehezedik. Egyfelől úgy érzik, hogy nekik nem mondta az Üdvözítő: *Aki föl tudja érni, érje föl; nincs teljes indításuk Isten országáért elvben lemondani a házasságról; másrészt erkölcsi felelősség vagy kemény életsors a házasság kapuit is elzárta előlük.* Ezek életútjukat nagy megterheléssel járják, sorsukba beleszövődik egy tragikum, melynek színe előtt csak az a vigasztalásuk marad, hogy a kereszt és tragikum valamilyen formában mindenkit megtalál; minél mélyebben érző és minél finomabb lelkű, annál inkább. De megmarad az a vigasztalásuk is, hogy az élő hit minden csapást és mostoha sorsot koronává és áldássá tud változtatni.

Tőlük az élet megtagadott valamit. De Istenem, ki meri mondani, hogy megkapott az élettől mindent, amire titkon, és úgy gondolta, joggal vágyódott? Igaz, tőlük olyant tagadott meg, aminek igénye ott csírázik az emberi természet mélyén. Mondjam-e nekik azt, hogy bölcs rezignációval arra is eszméljenek rá: ha a rózsától elestek, a tövisektől is meg vannak kímélve. Szent Pál is azt mondja korintusi híveinek, hogy akik megházasodnak, azoknak sok háborgásuk van; ő pedig kímélni akarja őket; tehát javallja, ne házassodjanak. Az efféle gondolatok azonban korunk gyermekét könnyen az önzők útjára sodorják; ezért „különb utat” mutatnak nekik.

A házasságban van egy gyökeres nehézség, melyet a legharmonikusabb házasságban sem tud föloldani semmiféle merőben emberi igyekezet. Minden emberi vonatkozásban, legyen az baráti vagy hitvesi, ott lappang a néma tragikum, melyet a költő rendkívül finoman így fej ez ki:

Kann auch ein Mensch des andern
ganz wie er möchte, sein?
In langer Nacht bedacht ich mir's
und musste sagen: Nein!

A vágy könnyen eltakarja az örvényeket és csak a tó mosolygó, sima tükrét mutatja, minél távolabb van, annál csábítóbban. Nekünk azonban megadatott megismerni nemcsak Isten országa titkait, hanem az emberélet és földi vonatkozások titkait is. A házasságban van valami kívánatos, igen nagy jó; de van benne valami (a kockázaton kívül is), ami megborzongat. Ha tehát meg lehet kívánni a házasságot mint nagy jót, lehet szofizma nélkül olyan igaz szempontokat is találni, melyek megbékéltetnek veszteségével.

Ugyanezt mondja ki, talán más formában, a jelenkori nők egyik legnagyobbika: „Nekem szent meggyőződése, hogy sok családjánál gazdagabb lelkű az a nő aki lemond egy félig-meddig neki való férfival való félig-meddig jó házasságról csak azért, hogy megőrizze legértékesebb földi reményét: ha a sors adott volna egészen neki való férfit, tudott volna egészen kiváló családanya lenni”. S új utat mutat, főként önkénytelen házasságkivüliek számára: „Amelyik nő arra szánja életét, hogy gyermekeket óv és segít, vagy öregeket és betegeket istápol, éppolyan nagy tetteket visz végbe, mint aki anyává lett.” (Sigrid Undset: Hochland 1929–30. 328. lap.) Sigrid Undset arra a vigasztaló nagy igazságra utal, hogy az önkénytelen házasságtalanok számára is van az agglegénység és vénleánység gyászos sorsa ellen orvosság, s csak egyetlen orvosság: az atyaiságot, illetve anyaiságot életforma- és életcélként vállalni, amint azt kedvesen szemlélteti Th. Fontane költeménye: Herr von Ribbeck auf Ribbeck im Havelland.

Meglehet, időnként megmosolyognak egy ilyen atyaivá vált öreg urat vagy anyaivá lett öreg nénit – melyikünket nem mosolyogtak már meg legszentebb magatartásában! De aki épségben megőrizte erkölcsi érzékét és emberségét, tisztelettel és megbékülten tekint rájuk – megbékülten ők is: aki Krisztusban nagyon szeretett, nem mondhatja elhibázottnak életét.

Sőt ezen a ponton *erénnyé lehet, ami szükség volt*, éppen nők számára, akiket leginkább sújt a modern házasságiszony. A mai történeti válságban, melynek a házassági válság csak egyik tünete és mozzanata, épp a maguk anyaiságára eszmélt és azt következetesen valló nőkre külön hivatás vár. Nincs ugyanis kétség benne, hogy a mai történeti alapbajok jórészt a férfiúi kultúra melléktermékei: a mechanizálódás, racionalizálódás, gépkultúra mind a szív és élet közvetlen követelményeitől elszabadult hatalmaskodó és agyaskodó egyoldalú férfi-psziché termékei. Hiszen még a szoroson vett nemi területen is a fogamzás-korlátozás, magzatölés is mi más, mint brutális „férfi”-technikának betörése az élet szentélyébe?!

A gyökeres orvoslásra nincs más út-mód, mint sorompóba állítani és társadalmi erőkké tenni a sajátosan női értékeket: az életnek azt a közvetlen tiszteletét és az életigényeknek azt a harmóniáját, mely az anyaságnak sajátos tartalma és hivatása. Annak a gyakorlati, nem okoskodó, hanem önmagát feláldozó szeretetnek, mely egyedül menthet meg férfiúi önzésbe merült korokat, tanítója csak a tisztult és magára eszmélt nőiség lesz: Donne, ch'avete intelletto del amore!

Tehát ne női jogokat védő ligákat, ne egyenlősítést követelő feministákat, hanem szent ligákat, melyek újra felfödöznek és érvényesítik a tiszta nőiséget és anyaiságot! S minthogy a nő impulzivitása rászorul a férfiúi állandósításra és rendszeresítésre, ebben a *láthatatlan szent ligában* az eszmény tiszteletében és hitében találkozniok kell mindazoknak a férfiaknak és nőknek, kikben él az atyaiság és anyaiság hite: komoly keresztény házasoknak fogadalmas szüzeknek és a házasságkivüliek keresztény sors-vállalóinak; s meg kell végre kezdeni azt a munkát mely némaságában is a lehangosabb vádló és tanító beszéd, mely föltűnéstelenségében is egyedül igazán diadalmas erő: az atyaiság és anyaiság evangéliumi munkáját.

9. Eszmény és valóság

A házasság katolikus elgondolása nem úgy fest-e a valósággal szemben, *mint egy szép költemény*, melyen föllekesülnek fogékony lelkek, melyben hisz talán néhány ifjú jegyes és a legjobb esetben papok, kik nem ismerik az életet?

Az Egyház úgy állítja a házasságot az emberek elé mint vas insigne caritatis-t, és majdnem mindenünnen a kiábrándultság, ingerültség, feszültség, sőt teljes széthullás vagy legalább széthúzás diszharmóniája zúg felénk. A katolikus házassági követelések pedig: házas hűség, az életfakadás lelkiismeretes tiszteletbentartása, fölbonthatatlanság, úgy merednek bele ebbe a világba, mint egy geológiai vándorkő: idegen, rég letűnt korból szakadt ide, értetlenül mennek el mellette vagy éppen fölötte ennek a kornak gyermekei, más eszmékkal és más látásokkal más célok felé. Itt a történeti és szociális szükség félelmes, vaskerekű harcszekerei dübörögnek; fölszabadult vad szenvedélyek fűtik, a haladás jelszavát harsogó közvélemény makadámozza útját. Nem úgy tűnik-e föl ezzel szemben a Casti connubii; mint egy visszahozhatatlanul elmúlt kor igricének lantpengetése, s nem úgy fest-e, mint ha fuvolaszóval, fehér szegfűvel fel akarná tartóztatni útjában a történelmi végzetet?

S mégis – hátha megint egyszer a fuvolaszó bizonyul diadalmas építő erőnek, mikor egyszer már megépítette a hétkapus Tébának falait és ledöntötte Jerikó bástyáit? És hátha a virágnak és tavasznak, az ifjúságnak és reménynek van igaza? És hátha az ismeri jobban az életet, aki nem gázolt nyakig a mocsárban? Mikor az a valóság, hála Istennek, nemcsak mocsár, hanem virág és csillag, gyémánt és kenyér is! Avagy ha valaki Dantéval végigjárt minden poklokot, kevésbé ismeri-e a valóságot csak azért, mert elfogadta Vergilius és Beatrice vezérségét, és mert nem felejtett el járni a tisztítóhelyen és a mennyországban sem?

De bármint vagyunk ezzel, itt az ideje, hogy szemébe nézzünk annak a sokszor aposztrofált valóságnak és szembesítsük a mi házasságkövetelésünkkel, melyre folyton azt kell hallanunk, hogy „szép, felséges eszmény, de meg nem valósítható”.

Az a *valóság* bizony ma nem vigasztaló. Világos nyelvet beszélnek egymagukban azok a számok, melyekkel tárgyalásunk folyamán találkoztunk: a házasodások csökkenése, a válásoknak egy emberöltő alatt körülbelül megnégyszereződése, a születések csökkenése egészen a népesedési index minimumáig, sőt azon alul, a magzatölések félelmes szaporodása – ez mind együttvéve komor és aggasztó képet ad.

S még szomorúbb, amiről a statisztika szükségképp hallgat. Szomorú látvány az a kert, ahol annyi élet bimbajában fonnyad. De ki látja végét annak a kihívó játéknak, mely az élet kapuja előtt folyik, hol az életadó erőket sorompóba szólítják és az élet fakadását eltapossák? S ami még ijesztőbb: ezen a nemzedéken végigmegy a nemi elvadulásnak vihara, melyet nem lehet állatnak mondani, hiszen az állatot ösztönök irányítják, és azok nem vétének az élet ellen: „A szamár megismeri gazdáját és az ökör ura jászolyát; csak az én népem nem ismer és Izrael nem ért”. (Iz 1,3.) Ami itt az utolsó három nemzedék alatt nemi zabolatlanság, elzüllés és elbetegesedés néven végigpusztított és a háború után paroxizmussá fokozódott, nem egykönnyen találja párját a történelemben. Kloakák fölött járunk. Elfödi őket konvenció, törvény és gyanútlanosság; csak néha szakad be egy-egy tárnája, és akkor a gyanútlanok elszedülnek, a tudók és aggódók pedig rettegve kérdik: mikor szakad be az egész mesterséges burkolat és nyeli el mind, ami keresztény kultúráérték még maradt ebben az egyetemes elpogányosodásban?!

Világos, hogy ennek a szennyárnak a keresztény házasság sem vet hatásos gátat. A poligámiát az európai kultúrnépek törvényhozása tiltja; de ritka az az anyagilag tehetősebb „úr”, aki időnként tényleges poligámiában nem él – nem szólva az átmeneti hűtlenségekről, melyek fölött nem egyszer még a jámborabb ártatlan fél is mint elkerülhetetlen rossz fölött napirendre

tér. S ki veszi számon azokat a titkon rágó kínokat, azokat a befelé sírt könnyeket, melyek ma annyi házasságnak mindennapos vendégei, s melyek annyi menyasszonyi fátyolt oly hamar szemfedővé fordítanak! Hány házasságot ismerünk, hol a férj mindenki iránt figyelmesebb és lovagiasabb, mint felesége iránt; hányat, hol az asszonnak senki sem annyira idegen és ellenszenves, mint a férje. Nem csodálhatjuk, ha érzékenyebb és becsületesebb lelkekből kitör a kiáltás, mely végigsikolt Ibsen drámáin is: Csak ki, ki ebből a pokolból; ki, bármi áron!

S alig lehet az a vigaszunk, hogy a nagyváros egészségtelen levegője termeli ki ezt az egészségtelen házassági életet. Hisz az egyke és az arzén a falu terméke. Az igazság nevében azonban azt sem szabad elhallgatnunk, hogy a házassági bajok ma átlag elterjedtebbek az ún. intelligensek házasságaiban, mint az egyszerű emberek között. Ennek főként két igen tanulságos oka van. Az egyik az egyszerű embernek csekélyebb lelki differenciáltsága, mely sok surlódási és feszülési lehetőséget eleve kizár. A másik és jelentősebb pedig a nőnek lényegesen más szociális és gazdasági elhelyezkedése az egyszerű embereknél; ez értékes útmutató a házasság jövőjének irányítására (lásd 220. lap).

S hogy semmi illúzióink ne maradjon, mintha ti. „a régi jó időkben”, „als Grossvater die Grossmutter nahm”, lényegesen jobban lett volna, vessünk egy tekintetet a házassági nívó szempontjából az *európai történetre* – Ázsia, melynek Európán kívül egyedül van történeti múltja, még ma is annyira primitív viszonyokat mutat háremszerű házasságaival és a nőnek rabszerű helyzetével, hogy számunkra szóba sem jöhet.

A *görögök* büszkén hánytorgatták, hogy „egy feleséget venni, ez görög szokás, szemben a barbárok soknejűségével”. Azonban még az iskolákban olvasott klasszikusok is bőségesen illusztrálják azt a megállapítást, hogy a görögnek háromfajta nővel van állandó vonatkozása: felesége mellett ott van a hetéra, aki szellemi igényeit elégíti ki, és a rabnő, aki érzékeinek szolgál. S ami ezen felül van, meg lehet olvasni Lukianusnál és előtte Aristophanesnél. A *rómaiaknál* ötszáz évig, a köztársaság növekvése korában nem volt válás Halikarnassusi Dénes szerint, és a római házas erkölcsösség mint a római nagyság forrása, köztiszteletben és hírben állott. De a császári Róma annál szégyenletesebben kárpótolta magát, amint Apuleius, Juvenalis, Martialis igazolják. A kereszténység, ha valahol, ezen a téren mutatta meg fogható módon, hogy új világot alkot és jelent. A hitvédőknek egyik legerősebb érve volt a pogányokkal szemben a keresztényeknek feddhetetlen házaselete. A rendkívül ritka kisiklásokat oly nagy dolognak tekintették, hogy akárhány egyház a házasságtörőre halálig való vezeklést szabott. Ezt a szigorú fölfogást és fegyelmet az Egyház átvitte a középkorba. Nem mintha az ifjú barbár népeknek minden barbár szokását és erkölcsét egy csapásra meg tudta volna szüntetni, és mintha az emberi gyarlósággal folytatott harca maradék nélküli diadallal végződött volna. Bizonyos azonban, hogy a reneszánsznak közismert erkölcsi lazaságát és nevezetesen laza házassági erkölcsét a középkori házassági magatartással ellentétesnek érezte és ítélte a kortársak legnagyobb része. Azután jött a „gáláns” század hitvány és destruáló moráljával: XV. Lajos és udvara, II. Katalin és köre ennek történetileg közismert képviselői. És jött a romanticizmus és a zsenik kivételes erkölcsének és jogának filozófiája; ezeket a jogokat, éppúgy mint az alapot: a „kivételes” tehetséget és kultúrhivatottságot mindmáig könnyen megszavazza magának minden libertínus.

Sötét képet tár elénk úgyszólván minden kornak erkölcsbírója és satírikusa. Sötét képet kap, aki a szépirodalomból, nevezetesen a drámából és a regényből – nem is szólok a célzatos, beteg és mételyező ún. „erotikus” irodalomról – akarja megismerni a valóságot.

Persze, tőlünk időben vagy térben távol eső erkölcsi jelenségeknek és állapotoknak tanúságból való rekonstruálásánál nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy éppen a konkrét emberélet jelenségeit és állapotait mindenki a maga ízlésének, tapasztalatainak és céljainak szemüvegén keresztül nézi. A pesszimista és a felületesen általánosító természetesen mindenütt csak bajt lát; az optimista és gyanútlan hajlandó észre nem venni a legkiáltóbb bajokat sem. Akinek célzata van, a célzatának megfelelő színeket bőven rakja képére, nemcsak az apostoli lelkű Damjáni Szent Péter, hanem olyan régi írók is, Boccacciótól kezdve, akik részint a hatás

kedvéért szeretnek élezni, részint pedig még alacsonyabb indítékoknak hódolnak, mint mondjuk d'Annunzio és a gonosz, alattomos Anatole France.

De ha számba is vesszük ezt az eléggé nem nyomatékozható ismeretelméleti meggondolást, biztos, hogy minden korban még mindig óriási úr marad a katolikus házassági eszmény és annak megvalósítása között, még keresztény, sőt még katolikus körökben is. Korunknak egyik jellemzője, s ez becsületére válik, hogy ezt az úrt kínosan érzi és nem sajnál fáradságot, sőt áldozatot, hogy keresse áthidalását. Ez is értékes bizonyosság arra, hogy Jézus Krisztus nem hiába jött, hogy a pünkösdi vihara fölrazta a lelkeket és lelkiismereteket, hogy Európa szelleme ellenkező látszatok ellenére mégis csak meg van keresztelve. Nem tud többé egyszerűen bamba rezignációval elfogadni erkölcsi tényeket, hanem fáradhatatlanul hozzáméri az eszményekhez.

Mármost *az eszmény és valóság közt tátongó úr két módon hidalható át*. Lehet arra törekedni, hogy a valóságot eszménnyé emeljük, és lehet szívósan igyekezni az eszményt valóságra váltani.

Az első mód a könnyebb és csábítóbb, mert közvetlen eredménnyel kecsegtet. *A modern házasságreformálók* erre az útra léptek. Okoskodásuk ez: A keresztény házassági követelések, melyek testet öltenek a nyugati monogámiás házasság keretében, általában meg nem valósíthatók. A törvényesen védett monogámiás házasság így üres keretté vált, melyet egészen más tartalom tölt meg: a szabadabb nemi és házassági fölfogás meg gyakorlat; álarccá lett, mely szigorú erkölcsöt mutat kifelé, belül azonban szabadosságot takar, és így törvényerőre emeli a képmutatást. Az erkölcsiség, nevezetesen az igazlelkűség nevében óvást kell emelni a házasságnak mai hazug formája ellen; és törekedni kell olyan formákra, melyek megfelelnek a tényleges nemi, illetve házassági magatartásnak. Ezzel gyökeresen ki lesz küszöbölve a farizeizmus, és aztán várható a nemi életnek új nemesedése és tisztulása is; hisz most a tiltott gyümölcs csábítása és a rejtett üzemek aknafűró veszedelmei is terhelik.

Így a jóhiszeműek és lelkiismeretesebbek a házasságjavítók táborában. Ezeknek a reformálóknak nem csekély hányada azonban, éppen a lehangosabbak és legmozgékonyabbak, részint a maguk erkölcsi csődjét akarják az egyetemesített züllés cégére alá menteni, részint az elbetegesedett nemi ízlés számára keresnek szabadkikötőt (a freudizmus legtöbb képviselője); részint pedig arcátlan csábítást folytatnak, főként a nők nemi emancipálásának jelszavával. Hisz aziránt nincs kétség, hogy a nemi vonatkozások nagyobb áldozatait és felelősségeit a nőnek kell viselnie, s ezért még a dekadens korokban is nőkben általában élénkebben élt a nemi erkölcs megóvásának igénye, és emelt nem egyszer gátat a nekivadult férfi-érzékiség ellen. Amikor tehát egy messze ágazó propaganda ma ezer hangon azt kiáltja oda a nőknek: *Ton corps est à toi, ígéreteiben és agitálásában ott settenkedik a kaján remény: Ha téged emancipállak a felsőbb törvény és felelősség alól, akkor „ton corps sera à moi”*.

A másik lehetőség: *nem tágitani az eszménytől* s a valóságot lehetőleg az eszmény közelébe emelni. Itt is akadnak természetesen naiv entuziaszták, kiknek sejtelmük sincs azokról a nehézségekről, melyek szembeszegülnek az eszményvalósító törekvésekkel. Az Egyházat azonban ez a vád nem érheti. Ha vannak rózsaszínből látó optimisták kint és bent, az Egyház mint olyan a valóságot sima tükörként mindig híven vetítette. Nevezetesen nem áltatta magát az emberi természetnek állhatatlansága, gyatrasága és rosszrahorgadása tekintetében. Csak bele kell tekinteni egy tüzetesebb lelkipásztori műbe, amilyen pl. Liguori Szent Alfonz Erkölcssteológiája. Szégyene a liberalizmustól fűtött protestáns németiségnek az a farizeizmus, mellyel a század elején és most a háború után újból rávetette magát erre a munkára – legújabbán Ludendorff Matild, ahelyett, hogy atyja végzetes ballépéseit siratná, jónak látta ismét fölmelegíteni a régi vádakot. Mikor ti. elhangzanak katolikus követelések a nemi élet vagy házasság tekintetében, azzal intézik el: az életet nem ismerő idealizmus beszédje. Mikor pedig pl. Liguori Szent Alfonz kazuisztikája rájuk cáfol, akkor rendőrt kiáltanak: honnan ismerik ezek a papok és szerzetesek annyira az életet és hogyan merik ezzel a részletes ismerettel kikezdeni a szeméremérzést! Ezt a kétlaki farizeizmust, melyet már az Üdvözítő megszenvedett és megbélyegzett (Mt 11,18), nem

lehet megfogni; de a becsületes elme előtt elintézi magát a vádat. A szeméremsértés vádja persze magában is perfidiának bizonyul. Hisz az olyan szakkönyvek, mint Liguori Theologia moralisa, hivatott és felelős szakembereknek készülnek. Orvosi könyvek is sok dolgot írnak le, még képből is, melyek nem valók könnyelmű kézbe.

Mikor ítéletet kell tennünk a két törekvés között, fönttartás nélkül az utóbbi mellé állunk. Mégpedig mindenekelőtt a *valóság nevében*, Súlyos rövidlátás ugyanis az a hiedelem, hogy az eszmények nem valóságok, azért mert sokan nem valósítják meg, vagy csak hiányosan. Az eszmények fejezik ki a dolgoknak igazi, mélyebb mivoltát, azt a valóságot, melyet a fölületes tekintet elől sokszor eltakarnak jelentéktelen külsőségek, melyet a reális erőtenyezők sokszor megakadályoznak teljes kibontakozásában; mégis bennük él és dolgozik a dolgoknak magva és gyökere. Aki tudatlanra veszi, nem ismeri meg a valóságot igazi mivoltában, hanem csak a fonákjáról, olyanformán, mint ha valaki hatalmas szellemi alkotást csak szerzőjének koponyaméreteiről ismerne meg.

Épp ezért az eszményekről, ahová az erkölcsi követelmények is tartoznak, nem lehet azt mondani, hogy nincs bennük valóság-erő, és hogy kerékkötői az élet fejlődésének. Ellenkezőleg, minthogy az eszmény fejezi ki a dolgoknak állandó létre hivatott mivoltát, egészséges csírázó magként titkos hajtó erővel hív és kötelez folyton magasabb és erőteljesebb önkifejtőzésre. Aristoteles entelechiáról beszél: minden dolog magában hordja magként a mivoltát, és ez célbiztos határozottsággal vonja és hajtja birtokosát, hogy lépésről-lépésre, haladó létfokokban, önkifejtőzésben *legyen* azzá, ami. A haladás csak mint fölfelé növekvés értelmezhető; az eszmény pedig ennek a fölfelé növekvésnek elmozdíthatatlan iránypontja.

Az eszmények adnak igazában értéket annak a valóságnak, amely soha egészen be nem akarja őket fogadni. Ha egyszer kialudnék minden csillag, elhervadna minden virág és szépség, kihűlné a szívekben minden fölfelé lendülő titkos vágy, az eszmény mostani ellenségei is kibírhatalannak találnák az emberlétet. Innen van, hogy az eszménytiprók csak mesterséges mámorral tudják megszerezni azt az életfeszülést, azt a tonalitást, mely nélkül értéktelennek és elviselhetetlennek találja az ember a létet. Igaz, eszménypótlékok csak átmenetileg tudják azt biztosítani; utána annál keservesebben jelentkezik a lelki másnaposság, amelyet senki sem mer kívánatosnak minősíteni. Ezért nem túlzás általában és ma különösen *eszményéhségről* beszélni. Még a legzüllöttebb emberben is él; mint sokszor rombadőlés után a sértetlennek megmaradt szentkép, egy magasabb világ sejtelve és álma. Valamilyen ideálja mindenkinek van; és pszichológiailag érthető az a kollapszus, mely sok emberben az eszményben való csalódást követi, mely az alacsonyabb lelki struktúrájú emberben aztán gyűlöletbe, elkeseredésbe és magaelhagyásba megy át.

Az eszmények *nem is gyöngye*, erőtlen árnyak, mint sokan hirdetik. Ott ülnek az igazság trónján, s láthatatlan és hallhatatlan, de meg nem vesztegethető ítélettel döntenek minden emberi állásfoglalás és teljesítmény értékéről. Ez az ítélet ott hangzik mindenkinek lelkiismerete szavában és láthatatlanul ott rezeg minden kornak egész kultúrszintjében. Időnként aztán láthatóvá válik nagy kultúrkatasztrófák, történeti Isten-ítéletek alakjában, s ilyenkor, mint a Boldizsár király palotájának falán megjelenő író kéz, az elképedt nemzedéknek lelke elé írja a mene thekel ufarzin-t.

Legcsattanósabban azonban azzal mutatják erejüket, hogy megfogják és nem eresztik ellenségeiket sem. Mikor a merő nyers valóságot, tehát voltaképpen a fegyverletételt mindenáron törvénné, azaz elvvé akarják dekretálni, voltaképpen azt vallják, hogy a valóságot egyszerűen csak valóságnak elfogadni ők sem akarják. Ők is csak akkor tudnak megnyugodni, ha eszmény lett a valóságból – ha a dolognak könnyebb végét fogják is, és ha végelemzésben nem egészen mentesíthetők attól a gyanútól sem, hogy csak így tudnak szabadulni a szemrehányástól, mely az eszményből feléjük harsog, mely talán legkiáltóbb jele reális jellegének és erejének, s melyet a Szentírás is kimond: A gonosznak elviselhetetlen az igaznak fénye. Tehát ezek az ún. realisták éppúgy bemutatják hódolatukat az eszménynek, az idealisták

csillagának, mint a materializmus, mely az igazság nevében támad minden anyagfölöttiséget és rá sem eszmél, hogy semmi sem áll annyira fölötte az anyagnak, mint éppen az igazság.

Nem csoda aztán, ha ez a „realizmus” nem is tud *következetes* lenni. Semmiféle képviselője, még a szovjet-törvényhozás sem meri mindazt fölszabadítani és egyszerűen törvénné tenni, ami megtörténik. Tehát vallják, hogy nem a ténylegesség az, amihez a törvényt kell igazítani, hanem vannak törvények, melyek a ténylegességtől függetlenül kimondják azt, aminek lenni kell.

Bizonyos azonban, hogy *az eszmény az erkölcsi téren mindig föladat marad* és erő kifejtést kíván. Sok egyszerűbb és mélységekhez kevésbé szokott embernek ez a nehézsége: Ha a házassági eszmény (s ez áll más eszményekről is) az, aminek a katolikus Egyház hirdeti, miért és honnan van, hogy olyan kevesen és olyan tökéletlenül valósítják meg? Ebben a nehézségben voltaképpen az eszmény megbecsülése húzódik meg, a belévetett gyermekes hit, amely azt gondolja, hogy ami az ő becsülését megnyerte, annak a mesebeli óriás módjára mindjárt egy csapással térdre kell kényszeríteni minden ellenkezést, és valamilyen fizikai erővel ellenállhatatlanul a maga útjára kell terelni minden még annyira tusakodó embert is.

Ez a hit feleli, hogy *az eszmény a szellemhez szól* és nem az anyagvilághoz, mint még Platon is gondolta. Platon az emberiségnek egyik legnagyobb jótevője, hisz fölfedezte az emberek számára az ideálok csillagos eget, s így igazi hazájának útmutatója lett. Megérdemelte, hogy Marsilio Ficino örökmécsest égetett a képe előtt, mivelhogy visszavezette katolikus hitéhez. De az ő eszmetanának szarvashibája az a pogány gondolat, hogy az eszmény, amint a földre ér, beszennyeződik; amint meg akar valósulni, útját állja egy sötét hatalom, mely okvetlenül lealkudja a javát. A kinyilatkoztatás nekünk biztosítékot ad arra, hogy ilyen végzetes sötét hatalmak nincsenek; az eszmék és eszmények hazája Isten, és Isten műve maradék nélkül födi azt az eszmét, melyet ő róla alkotott. Az egy *szabadakarata* az, melyben Isten maga jónak látta bennehagyni az ellenállás képességét is, és ezzel megnyitotta azt a lehetőséget, hogy *az erkölcsi eszmény*, a törvény követelése nem valósul meg maradék nélkül. De amióta az örök Eszme, a Logos a földre lépett, úgy, hogy nem szennyeződött és nem szennyezett (szeplőtelen fogantatás; lásd Dogm. I. 511 kk), amióta elhangzott az ő szava: „Bízatok, én meggyőztem a világot” (Jn 16,33) és: Embernél ez lehetetlen, azonban „minden lehetséges a hívónek”, (Mk 9,22), azóta megvan az elméleti biztosításunk, hogy amit Isten kíván, a házasság terén is, az nem lehetetlen, ha időnként nehéz is. Isten nem kísért erőnkön fölül (1Kor 10,13), és nem ad lehetetlen parancsokat. Ezt kizárja az ő föltétlen bölcsessége, melyet megcsúfolna a lehetetlen kívánság, és szentsége, mely nem csapdákat állít teremtményeinek, hanem életlehetőségeket nyit. S azóta megvan a gyakorlati lehetőségünk a megvalósításra: csak rajtunk áll, hogy a szabad szellemet jellemző igenléssel vállaljuk az eszményt, és a magunk erőlködését bekapcsoljuk a kegyelmi erőkörbe. Más szóval: a keresztény életkörben az eszmény föladat: s nincs olyan emberi föladat, melyet a kegyelem rendjében maradék nélkül meg ne lehetne oldani.

Mert hogy a keresztény házasság *föladat*, mégpedig a súlyosak közül való, aziránt nem szabad áztatni magunkat. Lehet itt beszélni több modern bölcselővel *immanens problematikáról*, vagyis olyan nehézségekről, melyek magának a házasságnak síkján, az ő erőiből és inspirációiból sohasem oldódnak meg, hanem következetesen felsőbb világból eredő erőforrásokra utalnak. Ez a problematika az alsóbb régióban magának az erősznak természetéből jön, amint azt már jeleztük (142. lap) és ennek megoldása aszkétikai föladat, nevezetesen a nemi fegyelemre való nevelődés.

Még a felsőbb régióban támadó nehézségre kell röviden rámutatnunk. Ennek a nehézségnek magva: A házasság lényegesen énfölötti közösség (4. ért.); viszont a nyugati kultúrfejlődés a reneszánsz óta teljes célbiztonsággal az egyediség jellegének, tartalmának és (ezzel arányosan) igényeinek egyre differenciálódóbb kifejlesztése felé halad. Mármost minél mélyebbek, erőteljesebbek, gazdagabbak ezek az egyéni igények, annál nehezebb az egyénnek beleilleszkedni olyan közösségbe, mely nap-nap mellett, az élet legapróbb részleteiben és mozzanataiban is, folyton a másik félnek és a közösségnek igényeibe való beleilleszkedést

kíván. Különösen az élet felén túl, mikor az egyéni jelleg a legtöbb ember számára már teljesen tudatossá válik, szokott ez a nehézség krízissé élesedni. Ezen az úton a házasságba egy állandó belső feszülés szüremkezik, melyet a házasság erősz természetesen tud enyhíteni, de magának a házasságnak erőivel föloldani képtelen. Hisz nem más ez, mint *az a tragikum, mely ott lappang minden két-emberi vonatkozásban:*

Niemand wahrlich ist weise,
der das Dunkel nicht kennt,
das unentrinnbar und leise
von dem Andern uns trennt.

Tehát differenciáltabb lelkű emberek, míg merőben a házasság síkján mozognak, ha még annyira szerették is egymást, a folytonos feszülésben ernyednek, az egyre jobban kiéleződő egyéni különbségek és igények megannyi surlódási felületté válnak, és a lelkek mélyén megmagszólal egy sejtés, melyet ők maguk alig értenek, hogy ember embernek nem elég; lehetetlen embernek emberhez állandóan olyan ikerszerűséggel kötve lenni, mint azt a házasság kívánja. Ezt a surlódási felületet egyre növeli és érzékenyebbé teszi a mai kor idegessége, sok embernek pszichotikailag meggyökerezett érzékenysége (nevezetesen a „Minderwertigkeitsgefühl”) és az élet felén túl az egyre jobban megcsontosodó és a hajlékonyságát veszítő egyéniség. A házasság érintkezés bűnös természetellenessége mellett (lásd 113. lap) ez a mai intelligens házassági tragikumoknak és boldogtalanságoknak főoka.

A kegyelem rendjében azonban nincs megoldhatatlan emberi probléma. Az a feszülés, surlódás és immanens gravitációval haladó, kölcsönös elidegenedés felé sodró egymáshozkötöttség is föl tud oldódni, sőt újabb áldások, egyéni megszentelődés és elmélyedés forrásává tudnak válni, abban a percben, amint a házasság ráeszmélnek, hogy „Alles Vergängliche ist nur ein Gleichnis”: a házasság föladatnak is az a legmélyebb hivatása, hogy konkrét szimbóluma és reprezentánsa legyen annak a legfelsőbb és egyedül kielégítő szeretetnek, mely az embert Istenéhez köti. Az intim emberszeretet, bármilyen én-te-közösségben, a házasságban elsősorban, akkor szabadul meg a belső mállás és agyonirritálódás veszedelmeitől, mikor az én megtanulja a te-ben tisztábban meglátni az isteni szeretet angyalát, aki arra van küldve, hogy benne és rajta, konkrét szolgálatban és figyelmekben, önfegyelemben és áldozatokban bizonyosságot és állandó hitvallást tegyünk Isten iránti hűség szeretőnkéről.

Ez a megfontolás világosan megmutatja, milyen szálakból kell szöve lenni annak a pszichotikai eszménynek, mely egyedül tudja biztosítani a házasság harmóniáját és egyedül tudja megoldani legalább elvben a problematikáját. Ennek az eszménynek vonásai: tisztelet, önzetlenség, türelem, magány.

Tisztelet a házastárs emberméltósága iránt és tisztelet a házasság teremtő gondolata iránt; tehát készség megszerezni és megőrizni azt a belső fegyelmet, mely a házasság érintkezésben is eleget tud tenni a házastárs tiszteletének és Isten házasságteremtő gondolatának. Sok házassági feszültség és elégedetlenség éppen onnan jön, hogy ezt a kölcsönös lelki distanciát és fegyelmet nem tartják; minél érzékenyebb lelkiismeretűek egyébként és minél finomabb ízlésűek, annál inkább megszenvedik ezt.

Önzetlenség. Minden intimebb szellemi közösségnek az a törvénye, hogy kölcsönösségben fejti ki igazi természetszerű mivoltát, az adásnak és elfogadásnak abban a meleg, élő áramlásában, mely az ént lényegesen meggazdagítja a te egész tartalmával és így az én és te élettartalmát természetszerű fakadással az énfölötti életrendbe emeli és gazdagítja bele. De ez a teljes és kiegyensúlyozott kölcsönösség olyan egybehangoltságot kíván, mely nem magától értődik és ritkán valósul meg a legintimebb barátságban vagy házasságban is. Épp ezért az a fél, mely inkább arra van beállítva, hogy kapjon, okvetlenül megcsalódik a leggazdagabb adó mellett is; s ez állandó szenvedés, elégedetlenség és ingerültség forrása lesz számára. Aki

azonban arra hangolja és készíti magát, hogy adjon és szolgáljon, az nem csalódhatik; mert hisz a kiegészítő magatartás, az elfogadás az emberi természetből bővebben fakad és egyetemesebb elterjedésű, mint az adás; következésképp az ő magatartásának kiegészítő pólusa biztosítva van. De biztosítva van számára az az áldás is, mely minden önzetlen adásban eo ipso benne van: jobb adni, mint kapni (ApCsel 20,35).

A mai házassági válság nem kis mértékben onnan is ered, hogy *megcsökkent az adakozás képessége* és az éngörcs terjedőben van; egy radikális lelki szegénység a házasságban is rátart makacszkodással és önfejtéssel folyton kompenzációkat keres a házastársal szemben. Ez lelki gyöngülés és elfajulás jele. Bizonyos, hogy a gyógyulás itt is csak az erő és gazdagság oldaláról jöhet. Aki tehát jó házasságot akar, ne a hozományt keresse – a szó etimológiai értelmében se; ne azt nézze, mit hoz nekem a másik házastárs, bár természetesen ez sem lesz közömbös, hanem azt nézze és vizsgálja, hogy ő mit visz. Az jár jól a házasságban, akár férfi, akár nő, aki azt nem segítő-egyesületnek és rokkant-ellátó intézménynek nézi, hanem páratlan alkalomnak, hol ő helyezheti el természetszerű kilátásokkal legdrágább szellemkölcsei tőkét.

Tűrni-tudás. A „türelem-fű” minden emberi bajnak legszükségesebb orvossága. A legteljesebb előrelátás, tisztelet, önzetlenség sem óv meg félreértésektől, figyelmetlenségektől, sértésektől, melyekkel szemben nincs más orvosság, mint a csendes, nem tüntető, nem vértanúképet öltő tűrés, melynek a hűség ad erőt és a szeretet ad hatalmat. Ez a tűrés megóvja a sértettet hűtlenségektől, melyek lelkiismeretét később súlyosan terhelnék; s a legtöbbször ez az egyetlen hatásos mód arra, hogy a sértő magábaszálljon, megvezekeljen és igazi elégtételt adjon. Persze megbecsülhetetlen dolog, ha a tűrés humorral párosul, azzal a fölséges adománnyal, mely az együttléttel járó ezer apró-cseprő bajt tudja mintegy madártávlatból nézni, beiktatja a lét nagy összefüggéseibe, és aztán csendes rezignációval elmosolyodik és mosolyt fakaszt a másik ajkán is: hogy ilyen csekélységekért annyi fölösleges és aránytalan erőt és szenvedélyt tudnak mozgósítani és annyi szenvedést okozni.

Ez odautal a házasegyüttlétnek egy legtöbbször észre sem vett követelményére: a házastársaknak kell tudni *distanciát, magányt* szerezni egymással szemben is, lehetőleg külsőleg is, de mindenesetre lélekben. A magányban ugyanis a mélyebbjárású lélek ismét szembekerül a maga jobbik énjével és szentebb elhatározásaival, elveivel és felelőségeivel; megtisztul a munkanap porától és verejtékétől és így megtisztulva és megerősödve tér vissza földadataihoz és személyes vonatkozásaihoz. Igen sok házassági viszály, félreértés, szenvedés, sőt katasztrófa volna elkerülhető, ha legalább az egyik fél idejében meg tudná találni a visszavonulásnak és magábavonulásnak ezt az útját.

Ezek a megoldások adják a *házasságra való nevelésnek* is alapvonalait. A legszükségesebb teendő itt, amire a mi nevelésünk csak újabb időben vet ügyet: A mindkét nembeli ifjúságot a házasságnak helyes nézésére és tiszteletére vezetni; megtanítani őket a házasságot úgy nézni, gyökereit, erőit és igényeit úgy megbecsülni, mint Isten és az Úr Krisztus elgondolása akarja. Ezzel kapcsolatban állandó és körültekintő gyakorlással önfegyelemre, kivált *nemi fegyelemre* kell nevelni; ami éppen ma, a nemi elvadulásnak egy szomorú korszakában rendkívül nehéz feladat. Foersternek munkássága e téren, ha nem is éppen úttörő volt, de eléggé meg nem hálálható, főként határozott elvi állásfoglalása és finom, megnyílt pedagógiai érzéke miatt.

Hogy aztán a közösségi erényeknek, az önzetlenségnek, tűrni és magába szállni tudásnak egészen odaadó munkát kell szentelni, magától értődik egy korban, mely ebben ugyancsak nem jár kezére a nevelőnek.

Ennek a műnek azonban nem célja a házasságra való nevelésnek akár elméletét, akár gyakorlati szabályait adni. De nem térhet ki az elvi irányítás elől, melyből főként három gondolatot emel ki.

1. A mai ifjúsággal, főként a női ifjúsággal, meg kell értetni, hogy *a házasság nem az egyedüli lehetséges életkeret*. Teljesen téves a „lánys-mamáknak” és a mai polgári családoknak az a fölfogása, hogy ha a lány nem mehetett férjhez s hozzá még jól, akkor el van hibázva az

élete, katasztrófának lett áldozata, és nincs számára segítség. Ez a közfelfogás ugyanis akárhány leányt a mindenáron férjhezmenés lelkiületébe sodor bele. Ez a lelkiület pedig arculüti a házasság eszményét, és az eszmény nem késik bosszút állni.

Különösen súlyosan megbosszulja magát az a fölületesség, mohóság és könnyelműség, mellyel a mindenáron házasodni akarók a vegyesházasságokba mennek bele az Egyház előírásainak vakmerő elhanyagolásával. A vegyesházasság semmiképpen sem felel meg a házasság ideáljának, mert mint láttuk (95. lap), az egyenrangúság követelménye ellen van. Csakis akkor igazolható a mélyebb és gyöngédebb lelkiismeret előtt, ha a katolikus fél az okvetlenül reászakadó szenvedéseket mint tisztulást és engesztelést, illetőleg mint megváltó szenvedést vállalja az Agnus Dei misztériumának szellemében – természetesen nem egy felületes szerelmi mámor első föllobbanásában, hanem a lélek legszentebb felelősségeinek mélységéből, egy élet egész komoly tragikumának tudatában, a Golgota isteni áldozatának színe előtt.

Ha azonban az Egyház követelményeinek teljesítése (az összes gyermekek katolikus vallása, a katolikus házaspárnak és az összes gyermekeknek teljesen zavartalan katolikus vallásgyakorlata, mégpedig törvényes erejű kezességgel: reverzálissal) nincs biztosítva, akkor a katolikus fél, mivel ki van rekesztve az egyházi közösségből, egyben el van vágva attól a forrástól, mely az itt megkívánt áldozatosság szelleméhez az erőt van hivatva szolgáltatni. A katolikumot éppen az jellemzi és abban van páratlan ereje, hogy csak egészben lehet venni. Félkatolikus – ez fából vaskarika. Aki azt mondja, „jó katolikus vagyok, de...”, az már nem katolikus. A katolikumban nincsen de, hanem csak igen és nem. Aki katolikus akar lenni, de az Egyházra nem hallgat mindenben, az a testre és vére hallgat, és így Jézus Krisztus áldása nélkül indul az élet legnehezebb és legkockázatosabb útjára. Milyen áldást és erőt remélhet belőle?!

Egyébként jó a katolikusnak tudnia, hogy az ún. reverzális kérdése, mint a mondottakból kitűnik, az ő számára a katolicitás, az üdvösség kérdése, tehát a lelkiismeret kérdése; a nemkatolikus félnél csak hatalmi kérdés, akkor is, ha lelkiismeretére hivatkozik. Akkor ugyanis már ellentétbe jutott a protestáns alapelvvel, mely a lelkiismereti szabadság elve; tehát a katolikus fél számára is szabadságot követel; s ez nem teheti meg katolicitásának megtagadása nélkül, hogy tulajdon gyermekeit nemkatolikusoknak akarja látni. Ha tehát a nemkatolikus fél a reverzalist nem akarja megadni, arról tesz bizonyosságot, hogy a hatalom neki több, mint leendő hitestársának lelkiismerete, és így végelemzésben a házasodás ügyét a férfi-„hódítás” alantas kategóriájával méri. Az ilyen hódításnak az a természete, hogy ha elfoglalta az ostromolt várat, nem becsüli többé; ha birtokba vette, birtoknak is nézi és kezeli, és nem személynek. Az ilyen házasságnak már megszületésében benne van a hűtlenség és elhidegülés csírája. Azt is jó meggondolnia, különösen a katolikus nőnek: amit nemkatolikus jegyese megszeretett benne, az elválaszthatatlan az ő katolikumától. Ha tehát félreértelmezett szerelemből lemond a katolikus vallásos életnek nélkülözhetetlen eszközeiről (töredelem és Oltáriszentség), épp attól fosztja meg magamagát, ami férje előtt kedvessé és becsültté tette.

2. Ezért idejében kell fiatal embereket és leányokat rásegíteni arra, hogy a házasodás indítékai között el tudjanak igazodni. A házasság eszményének egyedül teljesen megfelelő indíték természetesen az igazi jegyesi szeretet (84. lap), mely kalmár meggondolások nélkül azt a biztos tanúságot adja: ez az, akit Isten nekem szánt, mert egyedül benne van meg az, ami nekem hiányzik; és ami őbenne hiányzik, azt egyedül én tudom neki megadni. A dolog természete szerint ez a teljes hitvesi szeretet ritka; és ha meg is van, – ez is egy fejezet az emberélet tragikumából – külső körülmények, nem egyszer a másik fél lekötöttsége áll útjában. Ilyen esetben azonban a mélyebb lelkiismeret nem tiltja le minden házasodástól a szabad felet. A lemondó teljes szeretet még mindig hágy helyet resignált szeretet számára, sőt akárhányszor különösen fogékonnyá tesz számára: mélységes tisztelet a házasság gondolata és kötelessége iránt, bensőséges tisztelet egy másik nembeli iránt, akit józan meggondolások is ajánlanak, még mindig lehet alap nagyon is békés, sőt boldog házasságra. Mert hisz a házasság

alapkövetelményei: tisztelet, önzetlenség, túrni- és magábavonulni-tudás itt is teljes mértékben érvényesülnek, sőt helyet hagynak őszinte szeretet számára is, Goethe mély megállapításának értelmében: *Ist Gehorsam im Gemüte, wird die Lieb' nicht lange fern sein.*

Teljesen ki kell azonban rekeszteni a házasság jogosult indítékai közül az alsó érzéki szerelmet. Hisz ez a tisztulatlan és múló lelkület hírül sem elég szilárd alap arra, hogy sorsokat hordozzon (141. lap). Az ún. szerelmi házasságok ezért válnak a fölületes emberek bámulatára többnyire oly hamar és oly alaposan szerencsétlenné.

Az ún. *érdekházasságokat* pedig eleve el kell utasítani. Megszentségteleníti a Teremtő Isten és az Úr Krisztus szent szándékát, aki gazdagodás, gondtalan ellátás, betegápolás, karrier stb. eszközének teszi meg azt, amit Isten az élet fájának szánt és az Úr Krisztus az ő legszentebb szívügyének, Egyháza iránti szeretetének élő képévé avatott. Ő még ma is készen áll ostonnal kiverni a kufárokat a szentélyből.

3. Idejében gondoskodni kell arról, hogy fiatal emberekben és kivált fiatal lányokban meg ne gyökerezzék a romantikának és regénynek az a szomorú hazugsága, hogy a házasság (és szerelem) *a boldogság netovábbja*, és ami ennek természetes folyamánya: csak akkor és addig van értelme, ha ezt a boldogságot meg is adja. Ez a romantika szüli a polgári osztály fiatal nőiben azt az ábrándozást, mely „kancsalul festett egekbe néz”, és gyökerében képes megrontani az életet, természetesen elsősorban magát a házas életet.

A valóság ezzel szemben az, hogy a házasság az emberéletnek szíve és virága, s már ezért sem lehet külön, mint ez az élet általában. Ez az élet pedig Jób szerint küzdés, Ibsen szerint arra való, hogy a sötét kísértetjárások hatalmát legyőzzük magunkban. S a házasság a legtermészetesebb mód és keret arra, hogy az élet áldozatát és kötelességét, s egyben az erőit is, a nemi differenciáltsággal adott kölcsönös segítségben vállaljuk és viseljük. A házasság legfőbb értéke tehát az, hogy a legtöbb ember számára ez a természetesebb keret és lehetőség az emberhez méltó életre, a tisztulásra és az élethivatás teljesítésére. Estand ist Wehstand – ezen nem változtat sem romantika, sem nevelés, sem okos házasodási attitűd. Minden azon fordul, hogy a házasságnak úgy menjen neki az ember, mint az életnek általában, egészséges, katolikus szellemben: hideg fővel és meleg szívvel.

10. A házasság jövője

Mikor kultúrjelenségnek vagy kultúreszmének jövője jön kérdésbe, vagy arról van szó: mi lesz, vagy arról: minek kell lenni?

Hogy *mi lesz*, az a történelem titka; az mindig a szabad emberi akaratnak és egy titkos történelmi irányulásnak eredője, és ember részéről még hozzátétőleg sem állapítható meg, nemhogy biztonsággal. Ezért minden ilyen vállalkozásnál helye van az angol közmondás figyelmeztetésének: Ne jövedölj, ha nem vagy kénytelen vele.

Hogy *minek kell lenni*, azt végelemzésben az eszmény fejezi ki és iparkodik érvényre segíteni a valóság ellenállásával szemben. A mi esetünkben a *kell*-t a katolikus házassági eszmény képviseli; a valóságot elvvé akarja tenni a modern házasságújítók programja. Ez a két ellenfél küzd az egyesekért és a társadalomért, mint Jud. 9 szerint *Mózes holtteste fölött* harcolt a sátán és Szent Mihály arkangyal. A harc ott végelemzésben akörül forgott, hogy a zsidó nép, mely Mózes vezérsége alatt csak az imént ébredt szellemi önállóságának és nemzeti vallási hivatásának tudatára, a bálványimádás, tehát a naturalizmus irányába terelődjék-e, vagy megmaradjon az egy igaz Isten hivatásos és intézményszerű imádójának és apostolának. Ez a harc mély szimbólum. Minden ember, minden kor, minden szellemerkölcsi megmozdulás fölött megjelenik a sátán és az Isten küldöttje, és megkezdik érte a harcot – azzal a különbséggel, hogy nem holttest fölött, hanem élő, személyes akarat fölött foly a küzdelem, és ezért kimenetele lényegesen függővé van téve azoknak személyes állásfoglalásától, kik fölött folyik.

Ez a meggondolás megszabja tárgyalásunk menetét. Mindenekelőtt mérlegre tesszük a modern házassági programnak és a katolikus házassági eszménynek esélyeit, azután pedig fontolóra vesszük, miképpen kell belekapcsolódnunk abba a harcba, mely fölöttünk és értünk foly.

I. A modern házasságújítók programjukat és reményüket *a történelmi konstellációra és a haladás sodró erejére alapítják*. Hisz nem más az ő programjuk, mint azoknak a történelmi erőknél, mozgalmaknak, aspirációknak és igényeknek összefoglalása, melyek a reneszánsz óta következetes célbiztonsággal megérlelődtek, általánosokká váltak és bizonyos gazdasági jelenségekkel is egybefonódtak. A reneszánsz óta egyre erősödő *individualizmus* bátran megteszi immár az egyén érdekeit, izlését és igényeit a legszentebb intézményeknek is mértékévé, és végre odajut, hogy a házasságra nézve kimondja: Aus einer sozialen, art- und staatsershaltenden Institution ist die Ehe im XIX. Jahrhundert immer mehr eine individuelle Angelegenheit zweier Liebender geworden. Így Marten Karlwiess, Jakob Wassermannak, a zsidó német írónak felesége (Keyserling: Ehebuch 186. lap). Ezzel adva van a házasság értelmének profanizálása és kötelékének az a gyökeres kikezdése, melyet ebből a nobile par-ból a férj hirdet. (uo. 179-80. lap; lásd fönt 10. lap).

Az a naturalizmus pedig, mely ugyanakkor megindult és a természetfölötti, majd általában a valláserkölcsei eszmények megvalósulására irányuló hősi harcnak és áldozatoságnak hadat üzent, egyre szemérmertlenebbül tágította a földi jólétnek és anyagi önzésnek sorompóit, s agitátora lett a házasságba rögzített önzésnek; mindannak, amit az angolok birth control-nak neveznek. Ezekhez az áramlatokhoz hozzájárult legújabbán a *gazdasági összeomlás*, amely éppen sok becsületesebb és szociálisabb lelkiismeretű családnak egyre nehezebbé teszi a sok gyermek fölnevelését és elhelyezését. Amit így régebben csak az önzés és a fölcsigázott életstandard okolt meg, a gyermekkorlátozást, ma szinte elkerülhetetlen szükségként szabja a legtöbb ember elé a gazdasági nyomor.

Végezetül pedig a mai embernek, sőt *az egész életüzemnek elidegesedése és eljellegtelenedése* is ennek a programnak malmára hajtja a vizet. Ennek a kornak hivatlan prófétái úgy látják, hogy itt titokzatos amalgamozódási folyamat megy végbe: „die Annäherung

der Geschlechter an einen übergeschlechtlichen Typus” (így Alphonse Maeder apud Keyserling 380. lap). A következtetés is fölkínálkozik: „A házastársak ezáltal egyre inkább pajtásokká válnak”, (így Thomas Mann ib. 215. lap). A pajtásházasság természetesen kikapcsolja azokat a mély felelőségeket és állandóságokat, melyeket a keresztény házasság jelent.

Így tehát magának a történelmi eszmeáramlásnak sodra az, amely fölkapja a modernnek házassági programját; a történelem föltartóztathatatlan menetelése viszi a mai embert akarva nem akarva ama jövő felé, melyet ez a házassági program eléje rajzol. Ki vállalkozik mármost arra, hogy kivesse irányából azt a mágnestűt, melyet a történelmi konstelláció egyénfölötti, sőt elmfölötti erői állítottak be; kiben van magabizás megállítani vagy visszafordítani a történet kerekét? Úgy alakul előttünk a mai helyzet, mint végeláthatatlan menete történelmi erőknél és tényezőknél, mindegyik a modern házassági programnak egy-egy pontját viszi a tábláján, mint azok a tüntető tömegfölvonulások, melyeknek a nagyváros az utóbbi évtizedekben annyiszor volt tanúja. Ez a menet beláthatatlan a tömegében, föltartóztathatatlan az útjában, víthatatlan az erejében; hasonlatos az amerikai prairie-ken vonuló vad ménesekhez, melyek irgalmatlanul legázolnak mindent, ami útjukba esik; sőt, ha tulajdon tömegükből valamelyik megbotlik vagy elesik, a többi kíméletlenül átgázol rajta; az egyén számára itt nincs más választás, mint együttthaladás; különállás és különválás már pusztulás.

Ez a *látzat*. A valóság pedig az, hogy a modern házassági program számára a történelmi áramlás sodra és a haladás ereje voltaképpen fűrés, mely vágja, csöndesen, alig észrevehetően, de folyton vágja azt az ágat, melyen ő elhelyezkedett a programjával. A modern házassági program ugyanis, mikor fölszabadítja a szexust, mikor meghamisítja a házasság rendeltetését és emancipálja a nagy erkölcsi felelőségektől, az emberiséget – egyelőre persze csak a vezető fehér fajt – a kihalás útjára tereli (lásd 110. lap). Föltehetnők a haladás bálványozói előtt a kérdést: Csakugyan haladás-e az értekek fölszabadítása a szellemiséggel szemben, az összevisszaság a renddel szemben, a könnyelműség a felelősséggel szemben? Vajon bizonyos primitíveknek nemi viszonyai, melyeket a mai etnológia elfajulásoknak minősít, adják-e majd azt a kívánatos jövőt, mely felé a haladás iránytűje mutat? De ezt csak melleleg. Itt arról van szó: Haladás-e a meddőség a termékenységgel szemben, és haladó-e, a jövő várományosa és hordozója-e az a mozgalom, mely föltartóztathatatlanul halálba megy? Nem úgy jár-e ez a haladás programja, mint a cigány, aki koplalásra szoktatta lovát, és éppen mikor már megszokta, elpusztult? Mire a modern házassági program az egész vonalon megvalósul, már nem lesz kiken valószínűsíteni. Ez nem a haladásnak programja, nem a jövőnek zenéje, hanem a halál és menthetetlenség hörgése.

A *modern próféták* közül persze akárhányan látják ezt és korántsem akarnak olyan nemi vonatkozásokat, melyek előbb a modern eszmék iránt mindig fogékony intelligenciát és utóbb társadalmi törvény szükségességével az alsó osztályokat kihalásra ítélik. Ők bíznak abban, hogy a részükről erkölcsstelennek, farizeusnak ítélt mostani álmonogamiás állapot megszüntetése épp a magasabb erkölcs nevében szükséges, és a nemi vonatkozásoknak individualista alapra való helyezése majd önmagából kitermel olyan formákat, melyekben az egyén nem lesz kénytelen önmegtagadásra, áldozatra fanyalodni, és mégis teljesen biztosítva lesz az erkölcsi felelősség és a házasság fajfönntartó rendeltetése. Ez a remény persze csak addig tartható fenn, míg valaki hisz a fejlődésben mint reális erőtényezőben, amíg olyan komoly tudós is mint C. J. Jung leírhat ilyent: Man sollte sich eigentlich hüten, diese notwendige (!) Entwicklung (Wandlung von Natur in Kultur, von Trieb in Geist) durch moralische Gewalttätigkeiten (tehát minden erkölcsi beavatkozás erőszak még a XIX. századi orvosi gondolkodásba belerögzött pszichiáter számára!) zu unterbrechen (ap. Keyserling: Ehebuch 302. lap). A XIX. századnak ebből a csodatevő nagy bálványából azonban a kritikusabb XX. század alaposan kiábrándult (lásd H. Dingler Zusammenbruch der Wissenschaft. 1926).

A *fejlődés gondolata* lehet hasznos, sőt helyel-közzel szükséges is bizonyos tényeknek vagy tényesoroknak jellemzésére és összefoglalására. Azonban reális alkotó tényezőnek nem lehet

minősíteni. A zárt okorok törvénye szigorúan megköveteli, hogy az ilyen sorok végén ne jelentessünk meg olyant, ami teljesen elégséges előkészülettel nem volt elővételezve az okor elején. A fejlődés csak mint *evolutio*, mint valami már valamiképpen meglévőnek kifejtőzése lehetséges logikailag és ennek következtében metafizikailag. Hogy a káoszból rend, a sárból arany, az ösztönből szellem, az életből kultúra „fejlődhetik”, csak úgy a tudósok követelte haladás varázsszavára, ebben a generatio aequivoca-ban ma már senki sem hisz komolyan.

Tehát a haladás és a történeti konstelláció oldaláról tiszta a jövőnek tere a *katolikus házassági eszmény* számára. Lássuk mármost ennek reális *eshetőségeit*.

A katolikus házassági eszmény mozzanatai, a házasság katolikus értelmezése, rendeltetése és a kötelék fölbonthatatlansága nem egyszerűen tételes rendelkezések, nem merőben kultúrtermékek, mint ma nem egy tudós gondolja, hanem nem más, mint magának az emberi természetnek a házasság nyelvére való lefordítása – ennek kimutatása volt legfőbb gondunk. Csakhogy a katolikus álláspont az őt jellemző realizmussal veszi az embert a maga valóságában, den Mensch mit seinem Widerspruch, a test és lélek tagadhatatlan pszichoethikai dualizmusának, széthúzó erőinek és igényeinek egész valójában, és igazán katolikus voltát azzal igazolja, hogy minden mozzanatot a maga helyére tesz. Aminek vezérség jár: a szellem-erkölcsi szempontoknak megadja a vezérséget. A katolikus házassági követelések tehát *magának a természetnek* szava. Ezért nem évülhetnek el, nem válhatnak időszerűtlenné és nem eshetnek ki a jövő alakulásából. Amíg az ember ember lesz, nem lehet el a hűség, élettisztelet, áldozatosság, felelősség nélkül semmiféle egyéni vonatkozásban, legkevésbé a legintimebb és legfelelősebb vonatkozásban, a házasságban.

Igaz, a katolikus álláspont *eszményjellegű* és ezért osztozik az eszmények sorsában: állandóan föladat marad (194. lap). Ha eszmény, kell vállalnia annak tragikumát; de egyben osztozik halhatatlanságában is. Csillag, tavasz, napsugár, egészség – ezek ellen hiába kel harcra az érzékek, ösztönök, a lapos könnyelműség és hasznosság minden hada. Nincs jövője annak a társadalomnak, melyben ezek nincsenek benn. Igaz, az eszményeknek, mint történeti és társadalmi erőknek, megvannak a *történeti esélyei* és hullámvásai. Önértékük, normatív jelentőségük és kötelező erejük érintetlen magasságban ragyog, mint a hétköznapiság porfelhői fölött fénylő csillagok. De tagadhatatlan, hogy toborzó erejük és elterjedtségük nem egyforma minden történeti korban. Ez a történeti sorsa a katolikus házasság eszményének is, sőt magának az Egyháznak is, melynek szerves eleme a házassági eszménye.

Ha tehát kérdésbe jön: *Van-e jövője a katolikus házassági eszménynek*, a kérdés ez: Van-e jövője a katolikus Egyháznak? S aki erre a kérdésre, mint merő történetbölcselet keres feleletet, annak számára lehet probléma, vajon a jelen történeti helyzet iránytűje merre mutat, emelkedőben vagy esőben vannak-e az Egyház toborzó erejének és uralkodó helyzetének sánszai a legközelebbi történeti fázis számára vagy se. De az Egyház jövőjére nézve általában megmarad neki Macaulay-nak, a híres protestáns angol történetírónak prognózisa: „Nem tudnám, mi módon mehetne tönkre”; sőt a hívő számára ott van az Üdvözítő biztosítása: A pokol kapui nem vesznek erőt rajta! Ugyanez áll a katolikus házassági eszménynek a jövőben való elhelyezkedéséről is. Ennek az eszménynek minden mozzanata teremtői és krisztusi elgondolás, tehát részes a krisztusi biztosításban: Ég és föld elmúlnak, de az én ígéim el nem múlnak.

Ebből érthető az Egyháznak magatartása a modern követelésekkel, sőt kísértésekkel szemben. Megkönyékezi ugyanis ez a kor az Egyházat is éppen a leggyöngébb oldaláról; anyai szívéhez szól: A modern házassági programnak nem egy pontja mintha mélységes irgalom jalkiáltása volna; nem akar a nyomornak kitenni tehetetlen gyerekeket, nem akar tönkretenni beteg anyákat, és ezért ajánl fogamzás-akadályozást és adott esetben magzatelhajtást; nem akarja egy ideges kornak ideges gyermekeit egészen szétmorzsolni, és ezért elválasztja azokat, akik csak a maguk kárával tudnának együtt élni.

S minderre az Egyháznak csak az a kemény szava van: Non possumus. De éppen ebben ellenkező látszat dacára mélységes irgalom van, sőt *az egyetlen igazi irgalom*. Hiszen igazában

irgalmasnak csak azt lehet mondani, aki számbaveszi az embernek összes konkrét körülményeit, minden javát és érdekét s összes mentő körülményeit. Aki pillanatnyi szenvedések csillapítására krónikus bajokat okoz, az nem igazán irgalmas, hanem voltaképpen kegyetlen; s ugyancsak irgalmatlan irgalom, ha valaki egy emberrel szemben úgy méltányos, hogy ugyanakkor mással szemben igazságtalanná és kíméletlenné válik. A katolikus házassági követelések jelenthetnek átmeneti szenvedéseket, sőt igen súlyos tragédiákat az egyes számára. De hasonlíthatatlanul súlyosabb és végzetesebb szenvedéseket és tragédiákat idézne fel, ha felszabadítaná az érzékiséget, könnyelműséget, felelőtlenséget és ösztönt, ha veszendőre hagyná a lélek mélyebb érdekeit; nevezetesen, ha figyelmen kívül hagyná, hogy a házasság lényegesen én-fölötti vonatkozás, melyben az egyesnek problémáit és bajait sohasem lehet elvonatkoztatni a másik házastársnak és a gyermekeknek s végelemzésben a valláserkölcs világnak érdekeitől. Tehát a kegyetlenség a modern házassági program részén van, mely az embert védtelenül kiszolgáltatja az érzékeknek, szeszélyeknek, hangulatoknak, és a többi érdekeltet, a házastársat, a gyermekeket és a társadalmat odadobja a felelőtlenségnek, kíméletlen önzésnek és az erősebb önkénykedésének. A tragédiát és szenvedést az emberéletből nem lehet kiküszöbölni semmiféle modern programmal, legkevésbé az önzés és érzékiség diktatúrájának proklamálásával. Itt csak arról lehet szó, hogy hősiesen valljuk és vállaljuk a tragikumot és Jézus Krisztus kegyelmének segítségével keresztté változtassuk. A szenvedésből vagy üdvösségnek kell fakadni, vagy pokollá válik.

Tehát az Egyház éppen megalkuvás nélküli elvi álláspontjára támaszkodva nyugodtan vallhatja Perikles büszke szavát: „Miattam Athénben egy özvegy sem öltött gyászt” s hozzáteheti: Engem egy riadt gyermekarc réme sem kísért, és egy soha meg nem nyílt ajaknak némaságában annál rettenetesebb vádja sem átkoz.

II. Hogy a katolikumnak van egyedül igazán irgalmas álláspontja a házasság nagy problematikájával és tragikumával szemben, annak van egy csattanós történeti bizonyága: Mindig és legutóbb is a Casti connubii-ban *nyitott szemmel és érző lélekkel* jár a szenvedő emberek és bajok között; nem hunyja be szemét a nehézségek, szenvedések, sőt tragikus ütközések előtt, melyekbe az embereket nemcsak saját gyarlóságuk juttatja, hanem olykor az elvek keménysége is. S amit Isten törvényének sérelme nélkül tehetett, azt igyekezett megtenni: lehetőség szerint megszünteti vagy legalább enyhíti a bajokat és megerősíti a sújtottakat az elkerülhetetlen szenvedések elviselésére. Nem is zárkózik el ama szempontok és javaslatok elől, melyeket komoly embereknek a problémákkal való komoly birkózása felszínre vetett. Az Egyház tisztában van vele, hogy eszményei az örökkévalóság gyermekei; de tudja azt is, hogy az időbe vannak beleállítva, arra hivatva, hogy az emberi magatartásoknak és kultúralakulatoknak magja legyenek, s ezért hajtásai és virágjai belenőnek a korokba. Hívek is maradhatnak hozzá.

Ezzel a katolikus házassági eszmény a jövője tekintetében feladatok elé van állítva. Önző és rövidlátó emberek persze itt is belerögződnek önzésük kisvilágába; az „après nous le déluge” jelszavával elhárítják a közzel szemben való felelősséget. Mások, e tehetetlen kor tehetetlen gyermekei, hajlandók páholyból nézni azt a heroikus küzdelmet, melyet a katolikum mint az emberméltóságnak és jövőnek védője vív egy romboló korszellemmel. Akiben azonban feszül a történelmi felelősség lelkiismerete, aki el nem tékozolta egészséges életösztönét, az nem sokat okoskodik, hanem ahol bajt lát, segítségre érez ösztönzést, és ahol a saját legszentebb érdekei kerülnek veszedelembe, ott kész harcra kelni. Egy mélyen érző és stíl-alkotó kor *keresztet és kardot* tett avatáskor a lovagnak fejére. Harcra és nem gyáva meghunyászkodásra avatta, ezért adott neki kardot. De a kereszttről nem feledkezett meg, hogy félreérthetetlenül megmutassa, miért kell harcolni. Ez a felséges szimbolizmus láthatatlanul ott van az esketés szertartásában is, amint ott van a keresztelésben. Házasulók és keresztények általában fejükre, lelkükbe kapják a kereszttel, hitük és reményük zálogával és tartalmával együtt a kardot is, a küzdelemre való felhívást és erőt.

A házasság *feladat*, állandó feladat. Tehát feladat a jövő számára is, melyben a feladat megoldása és történeti diadala elvben biztosítva van (ennek az értekezésnek I. része); most vegyük szemügyre ennek a küzdelemnek és feladatnak két legjelentősebb területét. Az egyik arról tájékoztat, mit tehet a katolikus a jövőben a házassági válság egyéni problematikájával szemben; a másik: mit tehet történeti problematikájával szemben?

1. A kultúrfejlődés az Egyházat odautalja, hogy az eddiginél is nagyobb nyomatékkal *neveljen a házasságra*, s a házasság előkészítésénél támogasson minden olyan törekvést, mely már a házastárs megválasztásánál elhárítja lehetőség szerint mindazt, ami későbbi tragikumok csírája lehet. Minél határozottabban kénytelen követelni a házas köteléknek és a házasság rendeltetésének, illetve alapértelmének teljes tiszteletben tartását, annál nagyobb megértéssel lesz azok iránt az újabb törekvések iránt, melyeket Eheberatung, házasulók útbaigazítása néven foglalnak össze, és így kezdenek intézményesen rendszeresíteni.

Azzal természetesen tisztában kell lenni, hogy a *tanácsadásnak* itt csak addig van helye, míg a házasodni akaró, akár férfi, akár nő, még lélekben szabad. Amint egyszer érzelmileg átlépte a kritikus határt, már az a pszichológia viszi a szót, mely a mindenáron férjhez menni akaró leánnyal azt mondatja: Ratet mir gut, aber ratet mir nicht ab! Tehát szülőknek, nevelőknek és eszmélésre képes fiatal embereknek és leányoknak szól, amit a házastárs körültekintő megválasztása tekintetében az Egyház a Gattenwahl és Eheberatung követelményeiből magáévá tud tenni.

Szándékkal említek fiatal embereket és leányokat. Azzal ugyanis számot kell vetni, hogy visszahozhatatlanul elmúlt az az idő, mikor a szülők adták férjhez leányukat, sokszor annak előzetes beleegyezése, sőt tudta nélkül; nem egyszer egyenest akarata ellenére. Ez régen, nagyobb differenciátlanság korában nem volt akkora csapás, mint akárhány mai individualista hajlandó gondolni; s az is bizonyos, hogy nőkre nem származott annyi baj abból, hogy akarat nélkül adták őket férjhez, mint ma keletkezik abból, hogy akarat dacára sem mehetnek férjhez. Ma azonban a mi kultúrterületünkön leányokat nem adnak férjhez előzetes beleegyezésük nélkül; ezenkívül a házasodásra van bizonyos velükszületett tehetségük, mely arra képesíti őket, hogy elvétessék magukat azzal, akihez férjhez akarnak menni. A katolikus felfogás sem tiltja azokat az erkölcsbe nem ütköző előzetes lépéseket, melyek házasságra vezethetnek; hiszen qui vult finem, vult media. Mind ennek alapján mindkét érdekelt félnek, fiatal embernek és leánynak a mi kultúránk területén van módja teljes felelősséggel, a vissza nem fordítható következmények teljes latbavetésével készülni a házastársnak megválasztására.

Az első belátás, amelyre ma minden házasodni akaró intelligens embernek el kell jutnia – mikor a házassági problematikából kivezető utakat keresünk, elsősorban intelligensekről van szó –, hogy a modern *egyéniesség-igényt* a házasodásnál nem lehet tudatlanra venni. Aláírhatjuk, amit Ungern-Sternberg báróné mond: A házasságnak, ha a jövőben fenn akar maradni, egészen személyes viszonyra kell válnia; a merő tipikumból az egyéniességbe kell emelkednie, tudatosságra, önismeretre, fegyelemre kell támaszkodnia; feladattá kell válnia, melyet mindennap újra vállalnak a felek (ap. Keyserling: Ehebuch 231. lap).

Ez a felfogás nem zárja ki azokat az egyénfölötti felelősségeket és feladatokat, melyeket a katolikus eszmény tartalmaz. S ami jogosult elem van a modern felfogásban, azt hiánytalan érvényesülésre segíti a házasság alapértelmének katolikus gondolata (5. ért.). Ennek azonban az a közvetlen következménye, hogy a házasság nem az életnek egyedül lehetséges kerete. Az Isten országáért vállalt teljes nemi önmegtartóztatás körén kívül minden férfi és nő számára lelkiismereti köteleességgé válik teljes felelősséggel a házasodásra gondolni; mindamellett nem köteles tényleg megházasodni, sőt tartózkodásra köteles, *akinek a házasság nem való*: aki gyógyíthatatlanul vagy súlyosan fertőző módon beteg (tüdőbaj, nemi, lelki betegség), aki súlyosan terhelt és nagy a valószínűség, hogy terheltségét sűrítve és rögzítve átviszi utódaira; aki nem rendelkezik a megfelelő pszicho-etikai feltételekkel; aki teljességgel összeférhetetlen; nő, aki nem akar gyermeket, férfi, aki az állatiasságból nem tudott kiemelkedni. Hasonlóképpen

köteles a házasodásnak kivált nők körében érzett társadalmi kényszerétől magát függetleníteni az, akinek számára nem akad komolyan szóbajöhető házastárs, vagyis olyan, akivel a maga szent meggyőződése és más hozzá közelálló megbízható emberek ítélete szerint túrhetően harmonikus házasságban tud élni.

Aki erre az erkölcsi felelősségre és lelki függetlenségre eljutott, annak saját ítélete, sokszor még jobban a közelállók bölcs megállapítása meg tudja nagyjából mondani, kit ne, sőt részben még azt is, kit vegyen el.

Kit ne – ebben van némi illetékessége a mérlegelő elmének is, tehát a tudománynak is, nevezetesen azoknak a legújabb keletű tudományos törekvéseknek, melyek az egészség és öröklés, illetve a lelki alkat kutatását tűzték ki feladatul. Ennek értelmében nem szabad beteg házastársat választani, ki olyan betegségben van, mely a házasság rendeltetésének és értelmének megvalósításában súlyos akadály; alkoholista, morfinista, nemi beteg, lelki beteg nem való házastársnak. De nem alkalmas házastársnak a súlyosan terhelt sem, különösen akkor, ha a másik fél is hasonló terheltséget örökölt. S ezért nem kell elzárkóznunk azok elől a törekvések elől, melyek házасulók számára orvosi házасulási bizonyítványok kölcsönös kicserélését kívánják. Lehet ugyanis az ilyen egyetemesen kötelező orvosi vizsgálatot úgy keresztülvinni, hogy jogos érzékenységek és finomságok nem szenvednek sérelmet, Azonban már itt ki kell mondani, hogy az orvosi szempont nem az egyetlen, mely a házасulásra való alkalmasság kérdésében dönt; ki milyen erkölcsi erővel és pszichikai energiákkal rendelkezik a házас együttélés terheinek, válságainak, áldozatainak viselésére, azt semmiféle orvosi vagy akár karakterológiai vizsgálat el nem dönti. Azonkívül az orvosi vizsgálat távol van s belátható időn belül távol is lesz attól, hogy akár akut betegség esetében is, akár főként öröklési lehetőségek kérdésében teljesen megbízható dia- és prognózist adjon. Nem ritka dolog, hogy az orvosi vélelmezés ellenére gyöngé vagy éppen beteges nőből egészséges gyermekeknek egészséges anyja válik, és még gyakoribb eset, hogy a kedvező orvosi vélelem ellenére fiziológiailag kedvezőtlenül alakul a házasság. S erre való tekintettel szívesen aláírjuk Unger-Sternberg bárónak ezt a megállapítását is: Semmiféle tudatosság és akartság nem szabadíthatja meg a házasságot a problematikától és szenvedéstől. (Ibid.)

Szilárdabb alapon áll és egyetemes érvényű a két következő *szabály*: Nem szabad a házasodni akarónak olyan társra gondolni, akiben nem tudná tisztelni gyermekeinek atyját, illetőleg anyját. A házasodó férfi emellett jól teszi, ha a kiszemelt nőre nézve megkérdezi önmagát: állja-e az összehasonlítást a tulajdon anyjával, hűgával. Amit a kölcsönös tiszteletről mondtunk (197. lap), felment ennek a szabálynak igazolásától.

Továbbá nem szabad olyanra gondolni, akivel eleve ki van zárva a harmonikus együttélés, akinek temperamentumát nem állja a másik fél, akitől világnézetek választják el – érdekes, a komolyabb modernnek is ezen az alapon elítélik a vegyesházasságokat. Nem jó a házasság prognózisa ott sem, hol nagy a társadalmi, kor- és faji különbség. Azonban éppen ez a három nem annyira kizáró és végzetes, hogy konkrét esetben nagy lelki mélység, harmónia és érettség ne tudná áthidalni.

Hogy *kit* vegyen el a házasodni akaró, erre nézve a tudomány már alig tud egy-két figyelemreméltó szót szólni. Azt meg tudja mondani – inkább mint évszázados egyetemes tapasztalat és megfigyelés összefoglalását, hogy túrhetőnek ígérkezik azoknak házassága, kik temperamentum és erkölcsi jellem dolgában egyeznek. Egyébként az egészséges érzéknek, a célbiztos nemi ösztönnek kell döntenie, természetesen nem úgy, hogy megfontolás és felelős elhatározás ne jutna döntő szerephez.

A dolog itt úgy áll, hogy minden valamirevaló normális *férfi magában hord egy határozott női eszményt*, és fordítva. Milyen vonásokból szövődik ez a kép és milyen színekben ragyog – ez a szolid önnevelésnek és bölcs nevelődésnek jutalma vagy a könnyelmű nevelés és önnevelés büntetése. Bizonyos, hogy akarva, nemakarva ezzel a lelki képpel indul nagy háztűznézőjére a házasodni akaró, olyanformán, mint a Grimm-mesében a királyfi a táncban talált

aranytopánkával; és akkor lesz boldog *jegyessé*, ha megtalálta ennek a képnek eredetijét. De csakugyan boldog *házas* lesz-e belőle, tisztára azon fordul, hogy az a kép a mély felelősségnek, komoly életfelfogásnak, elszánt áldozat-vállalásnak, szolid és finom ízlésnek szálaiból volt-e szöve, vagy pedig üres ábrándokból, felületes hiúságokból vagy éppen léhaságokból és még szomorúbb elemekből. Hosszú önnevelő tevékenységnek, sőt nemzedéksorok hősi erkölcsi küzdelmeinek jutalma vagy sorozatos bukásoknak és maga-elhagyásoknak büntetése itt csattan ki; nagyjából el lehet mondani: mindenki olyan házastársat kap, amilyent érdemel.

Jó azt is észbevenni, hogy a nőknek házassági „öszöne” és érzéke általában megbízhatóbb, mint a férfiaké, mert egyrészt kevésbé absztraktak, kevésbé szakadtak el az élet mély valóságaitól, másrészt elevebben sejtik és érzik meg előre azokat a felelőségeket és áldozatokat, melyeket a házasság jobbára az ő vállukra rak.

Minthogy a házasságnak keresztény megélése oly döntően függ a lehetőleg jó házasságtól, ezért van értelme és jogosultsága az *eljegyzésnek*, mint próba és kölcsönös megismerés idejének. Az eljegyzés ígérete komoly ígéret; lelkiismeretben kötelez, és a belőle sarjadó kötelezettségek alkalmasak arra, hogy a házasságra való nevelés nagy munkájának utolsó részét hordozzák. Ha azonban éppen az eljegyzésben lehetségessé vált közelebbi kölcsönös megismerkedés arra a biztos látásra vezetne, hogy a két jegyes nem való egymásnak, helye van, megint lelkiismeretben, a jegyesség felbontásának, tekintet nélkül bizonyos társadalmi feszélyességekre. Sokkal mélyebben elevenbe vágó dolog a házasság, semhogy külsőséges társadalmi tekintetektől lehetne függővé tenni.

A jegyességnek ez a felbonthatósága szemben a házasság felbonthatatlanságával, egymagában is megokolttá teszi, amit a katolikus erkölcs egyébként is magátólértődően előír: A jegyesség a két jegyesnek az egymással való érintkezésben egyáltalán semmivel sem ad több jogot, mint amit a katolikus erkölcs a két nem általános vonatkozásában megenged. Különösen házassági intimitások elővételezése nemcsak súlyos bűn terhe alatt tilos, hanem az ilyen könnyelműség később keservesen megbosszulja magát; főként finomabb lelkekben a kölcsönös tiszteleten végzetes sebet ejthet.

2. *A történeti konstelláció okozta bajok* részben kultúrtörténeti jellegűek, mint az individualizmus, naturalizmus és mechanizmus elharapózása. Ezekkel szemben éppen az Egyház állandó harcot folytat, és így közvetve készíti a katolikus házassági eszmény jövőendő térfoglalásának is útját. Részben azonban gazdasági jellegűek ezek a bajok, és ezek gyógyításába csak közvetve tud belésszólni, amint a Casti connubii nagyvonalú perspektívában elébe tárja ennek a nemzedéknek: Isten parancsainak tökéletes megtartása és a házasság tisztessége sokszor súlyos kárt lát, ha anyagi ínség nyomja a családot. Ezért mindenképpen segíteni kell nyomorukon. „Elsősorban és minden erővel azon kell igyekezni, amit már XIII. Leó sürget (Rerum novarum): az állam gazdasági és társadalmi rendjét úgy kell megalkotni, hogy minden családapá megkeresse, ami a maga, felesége és gyermekei megfelelő megélhetéséhez szükséges.” Ezt az alaptörekvést támogatni kell a házasság körütekintő gazdasági nevelésének, az áldozatos és okos karitásnak, és főként a népes szegény családok nagyarányú rendszeres köztámogatásának. (Acta Ap. Sedia. i. h. 586-8. lap.)

Van ebben a gazdasági probléma-komplexumban egy mozzanat, mely külön figyelmet érdemel, mert éppen a mi értelmiségünk alig szokott reá ügyet vetni. Akik a mai házassági válságnak gyökeréig mennek, nem katolikus szociológusok is, meglepő egyértelműséggel azt találják, hogy az értelmiség körében a házasság válságának egyik döntő oka a *nő foglalkozásnélkülisége*. B. Hinkele az amerikai házassági válság kérdésében azt találja: Míg a kolonizálás tartott, a nő derekasan kivette a részét minden munkából és mint egyenrangú fél állott a férje oldalán. Jött a gép. Fölöslegessé vált otthon, és egy részük a gyárakba ment. Ezzel elszakadtak az otthontól s a munkás-házasságok külön válságának ez az egyik főoka, hogy a munkás nő nem tudja erőit az otthonnak szánni; nincs otthona. Az értelmiségi háziasszonynak ellenben az a baja, hogy van otthona, de nincs munkája az otthona számára; az otthon nem tudja

leköttni energiáit. Túlságosan ráér az otthonában, miközben a férj pénz és egyre több pénz után fut. Mikor aztán egy-egy családban kitör a válság, ezek a gyanútlan férfiak kérdeik: Mi lelte az én feleségemet? Nem adok-e neki elég pénzt? Nincs más dolga, mint szórakozni, és mégis elégedetlen. Miért? (Az utolsó években az amerikai válóperek 80%-át a nő indította; ap. Keyserling 193. lap.)

Igen, ez a krízisnek egyik legmélyebb gyökere: nincs más dolga – s példák nyomán nem is akar mást tenni, mint szórakozni; holott benne is élnek, ha sokszor lefojtva is, mélyebb igények, benne is kísértenek Minderwertigkeit-érzések, melyek csak az egész egyéniséget kitöltő munkában és értékes teljesítményekben lelnek kompenzációt!

Azonban nemcsak Amerikában van ez így. A romantika oltotta bele először az európai világba a hamis szerelmi és házassági ábrándozást. Aztán jött a gépipari nagy forradalom, „und es entstand die unbeschäftigte Dame, die fast darauf angewiesen ist, ihre Zeit mit Liebesintriguen auszufüllen. Hat der Mann wenigstens die Möglichkeit im Beruf aufzugehen, so ist der Künstler, namentlich der Dichter durch seine Berufslosigkeit geeignet, den Partner der unbeschäftigten Dame zu machen.” Így R. Hugh (Keyserling 163. lap.). Ma persze ez a ráérő és házasságbontó, fertőző partner igen gyakran a modern bürokratizmus szomorú szülöttje: fiatal és agglégény hivatalnokok, kiknek gondtalan kenyéradó pályájuk csak idejük felét és munkaerejüknek legfeljebb negyedét foglalja le.

Általában talál ma, amit a szocialista P. Ernst keményen, de igazságosan megállapít: A nő a sajátos munkájában fölöslegessé vált. Amit régen ő csinált, azt házon kívül állítják elő, olcsóbban és jobban. Amint fölöslegessé vált, áltevékenységekre adta magát, minők az ún. művelődés, olvasás, zongorázás, társaság, fecsegés, írás, festés, az egyéniségnek ún. kialakítása stb. Mindez feltartóztathatatlanul megfúrja; azt a kevés munkát is, ami még lehetséges volna számára, zöldségtisztítást, portörleszt, lehetőleg másokra hárítja és így teljességgel képtelenné válik gyermekeit fölnevelni (és férjének egyenrangú társa lenni). Erre ugyanis csak egész ember képes, és egész emberré csak munkában, gondban, harcban lehet érlelődni.

Itt tehát elénk dobban a nagy *program*: visszaadni a nőnek a nekivaló otthon-építő és kitöltő, teljes emberségre nevelő munkát! Az előző fejtegetések során sok meggondolásunk ebben csendült ki: elsősorban a nő van arra hivatva, hogy a házasság szent érdekeinek papja legyen. A modern gazdasági és társadalmi fejlődés elszakadt a kereszténység mélyebb gyökerétől és ezzel elterelődött az emberi életközösségnek természetes alapjaitól is: a nőt vélt kíméletből kíméletlenül kiszolgáltatta a könnyelműségnek és alsóbb természetének. A társadalommegújító tevékenységnek tehát tudatosan és kifejezetten újra meg kell teremteni a nő számára is a teljes munka lehetőségét és *vissza kell adni neki a minél nagyobb felelősséget*. A sokgyermekű és az otthon minden munkáját maga végző nőből sohasem lesz M. Bovary, már azért sem, mert arra egyszerűen – nem marad ideje.

Itt azonban a házasság jövőjének egyik sarkalatos feladata beletorkollik a nőkérdés keresztény megoldásának problémakörébe, miként gazdasági és kulturális kérdései beletorkollanak az általános történelmi helyzet mai fázisába és feladataiba. Ez a *történelmi és szociális házassági feladat*: olyan gazdasági és kulturális miliót teremteni, mely mindenestül támogatja a házasság katolikus követelményeit.

Ezzel a házasság problémája a mának általános történelmi problémájába torkollik bele és a katolikus házassági eszmény történelmi térfoglalásának kérdése a történelmi holnap fázisának kérdésévé lett. Az pedig, mint a történelem fordulói általában, emberfölötti tényezők eredője. Egy, bármennyire szerény komponens, benne mindenesetre az emberi igyekezet. Vannak a történelemnek szakai – és a mienk olyan -, mikor legmélyebb rúgói és hatóerői szinte felszínre kerülnek; és mikor sokak számára szinte szemmeláthatóvá válik a történelemben való bekapcsolódás szimbóluma, Szent Mihály arkangyalnak és a sátánnak az a harca, melyből ez az értekezés kiindult. Itt csak arról lehet szó az egyén számára, melyik félnek oldalára áll a harcban. A mai neuraszténiás ember kísértve van visszavonulni önzése szűk tornyába vagy

páholyból nézni a történelem szövődését és vívódásait. De az élet sodra ilyen semlegességet nem tűr:

Du musst steigen oder sinken,
Du musst herrschen und gewinnen,
oder dienen und verlieren,
leiden oder triumphieren,
Ambos oder Hammer sein.
(Goethe)

A mi számunkra nem lehet kétséges az állásfoglalás. Kard és kereszt a mi örökségünk, akár házasságra vagyunk rendelve, akár a katolikus házassági eszmény szociális honfoglalásának útkészítésére. A kardnak csak a kereszt oldalán van helye; a küzdelemnek csak az igazság ügyében van értelme – de egyben reménye is.

Irodalom

Általában:

Schütz: Dogmatika. II. 449–75.
I. Bilz: Die Ehe im Lichte der kath. Glaubenslehre. 1918.
Rive-Umberg: Die Ehe. 1921.

Külön az egyes értekezésekhez:

1.

H. Keyserling: Das Ehebuch. 1925.
K. Böckenhoff: Reformehe u. christliche Ehe. 1912.
Foerster: A nemi élet etikája és pedagógiája. 2. kiad. 1912.
A modern házasságújítás fő képviselői:
Ellen Key: Über Liebe u. Ehe. 13. kiad. 1906;
Ellen Key: Das Jahrhundert des Kindes. 13. kiad. 1909.
Aug. Bebel: Die Frau u. der Sozialismus. 34. kiad. 1902.

2.

P. Heinisch: Das Buch Genesis. 1930.
Döller: Das Weib im A. Testament. 1920.
N. Schmidt u. W. Koppers: Völker u. Kulturen. I. 1929.
W. Koppers: Die Anfänge des menschlichen Gemeinschaftslebens. 1921.
E. Westermarck: The History of Human Marriage. 5. k. 1926.

5.

Platon: Symposion; Phaidros.
D. v. Hildebrand: Die Ehe. 1929;
D. v. Hildebrand: Reinheit u. Jungfräulichkeit. 1928.
D. v. Hildebrand: Metaphysik der Gemeinschaft. 1931.
H. Fahsel: Ehe, Liebe u. Sexualproblem. 1928.

6.

Mausbach: Ehe u. Kindersegen. 4. kiad. 1925.
H. Muckermann: Kind u. Volk. 5. kiad. 1921.
A. Kolnai: Sexualethik. 1930.
Kecskés P.: A házasság etikája. 1928.
Smulders: Periodische Enthaltung in der Ehe. 1932.

7.

Sipos I.: A katolikus házasságjog rendszere. 2. kiad. 1928.
L. Bundiment: Le divorce. 1924.
Huszár E.: A katolikus házasságjog rendszere. 1928.

8.

I. Mausbach: Die Stellung der Frau im Menschenleben. 1906.
E. Gnauck-Kühne: Die deutsche Frau um die Jahrhundertwende.
P. Thouvignon: L'âme féminine. 1930.

O. Karrer: Seele der Frau. 1932.